

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЗАДОРЖНЯ ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811.161.2'282:81'37

**ГЕОГРАФІЧНА ЛЕКСИКА ЛІВОБЕРЕЖНИХ
СЕРЕДНЬОНАДДІПРЯНСЬКИХ ГОВІРОК: СКЛАД, ВАРІЮВАННЯ
СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ**

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на джерело

_____ І. В. Задорожня

Науковий керівник: **Гриценко Павло Юхимович**, доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Задорожня І. В. Географічна лексика лівобережних середньонаддніпрянських говірок: склад, варіювання семантичної структури. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 «Українська мова». – Інститут української мови Національної академії наук України. Київ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена проблемі номінації в галузі діалектної географічної лексики середньонаддніпрянських говірок Лівобережної Черкащини.

Важливим чинником дослідження саме цієї тематичної групи є безпосередній зв'язок відносно сталої лексичної системи з географічними об'єктами, що зумовлює необхідність формування процесів номінації крізь призму світогляду і світосприйняття діалектоносіїв, відображаючи їхній спосіб життя, особливості побуту, духовної і матеріальної культури.

Географічні назви є одним з архаїчних і сталих пластів лексики, у яких зафіксовано не лише відомості про географічні реалії ареалу побутування досліджуваних говірок, а й історичні, мовні, соціальні та ментальні ознаки народу. Саме тому наукова цінність таких досліджень постійно зростає.

Середньонаддніпрянський діалект здавна викликав значний інтерес дослідників, що зумовлено насамперед його місцем і значенням в історії формування південно-східного наріччя та в становленні української літературної мови. Але досі цей ареал залишається однією з проблемних зон українського діалектного простору, яка не стала об'єктом цілісного дослідження, характеристика всіх його структурних рівнів залишається неповною. Однією з причин такої узагальненої та зневираженої оцінки середньонаддніпрянського говору можна вважати той факт, що значна частина його структурних особливостей стала літературно нормативною, а це сприяло

поширенню типових явищ його системи в інші діалекти. Імовірно, зважаючи на близькість лексики середньонаддніпрянських говірок до літературного стандарту, її роль значно применшували.

Географічні назви лівобережних середньонаддніпрянських говірок Черкащини мають значне етнолінгвістичне навантаження і досі не були предметом спеціального дослідження, що зумовлює актуальність теми роботи. Головною метою є виявити в лівобережних середньонаддніпрянських говірках географічну лексику та проаналізувати її склад, семантику і просторове варіювання, що передбачає систематизацію зібраного матеріалу, введення його до наукового обігу, укладання реєстру діалектних географічних назв Лівобережної Черкащини.

Джерелами дослідження є власні записи мовлення діалектоносіїв (понад 38 годин), здійснені автором за спеціально укладеним питальником упродовж 2014–2018 років у 16 опорних населених пунктах чотирьох районів Лівобережної Черкащини. Мережу обстежуваних пунктів сформовано на основі створеного переліку населених пунктів, які вже до цього були представлені в окремих дослідженнях (наприклад, с. Богдани Золотоніського р-ну представлено в АУМ). Для повноти представлення діалектного матеріалу за основу програми-питальника взято питання теми «рельєф» із «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзендзелівського, а також враховано результати попередніх досліджень Т. В. Громко, О. К. Данилюк, С. В. Шийки та ін. До питальника було також включено власні запитання, які передбачають виявлення особливостей назв географічних об'єктів, поширених на досліджуваній території.

Завдяки комплексу взаємопов'язаних методів і прийомів було доведено, що географічної лексика – це складна лексична система, для якої притаманна чітка ієрархія й організація усіх компонентів.

Зібраний матеріал упорядковано за схемою: тематична група лексики (ТГЛ) → лексико-семантична група (ЛСГ) → семантична підгрупа (СП) → семантична мікрогрупа (СМ) → семантичний ряд (СР) → семантичний

мікроряд (СМР). Номени, представлені в роботі, структуровано двома тематичними групами назв, 8 лексико-семантичними групами, 16 семантичними підгрупами, 13 семантичними мікрогрупами та 3 семантичними рядами. Усі складові лексичної системи об'єднано за релевантними ознаками й спільними семантичними рисами, головними з яких обрано розмір, форма, глибина, наявність/відсутність рослинності, функціональне призначення, розташування відносно інших об'єктів, антропогенність/природність походження тощо.

У межах першої тематичної групи «Географічні назви на позначення рельєфу та його частин» виокремлено лексико-семантичні групи назв позитивного рельєфу, назви нейтрального рельєфу та назв негативного рельєфу. Номени позитивного рельєфу та його частин, незважаючи на географічне розташування населених пунктів на території Придніпровської низовини, займають чітку позицію в структурно-семантичній системі географічної лексики. Репертуар лексем ЛСГ назв нейтрального рельєфу не значний, а ЛСГ назв негативного рельєфу формує найчисельнішу за кількістю номенів та значень групу.

У межах другої тематичної групи «Географічні назви на позначення гідрооб'єктів» виокремлено лексико-семантичні групи назв гідрооб'єктів із протічними водами та їхніх частин, назв гідрооб'єктів із непротічними водами та їхніх частин, назв болота та його частин, назв частини суходолу поблизу гідрооб'єктів та назв реалій, пов'язаних із гідрооб'єктами та їхніми частинами. Густа сітка поверхневих вод Лівобережної Черкащини дозволяє виділити гідрооб'єкти, що позначають поверхневі протічні (ріка, потік, джерело, криниця, колодязь), непротічні (штучні водойми, озеро, став, болото), назви частин суходолу поблизу гідрооб'єктів та назви реалій, пов'язаних із гідрооб'єктами та їхніми частинами. Головними ДО, які структурують ЛСГ на позначення гідрооб'єктів та менші парадигми в них, є 'протічність / непротічність', 'заболоченість', 'натурогенність / антропогенність'.

Завдяки аналізу зібраного матеріалу вдалося зафіксувати особливості походження назв географічних об'єктів, способи мотивації і номінації лексичного складу, а також морфологічні особливості, форми вияву назв і просторову поведінку номенів.

Архаїчність лексики обраної групи назв підтверджено тим, що основна частина географічної лексики досліджуваних говірок за походженням належить до праслов'янського періоду розвитку української мови та зберігає своє основне значення упродовж тривалого часу (наприклад, *го|ра* < псл. *goга, *к|руч`а* < \*krǫtja, *горб* < псл. \*gъrbъ, *йама* псл. \*ama/jama, *русл`о* < псл. *rus-, *р`і|ка* < псл. *rěka < *roika та ін.). Спостережено невелику кількість запозичень з інших мов, що вже стали загальнопоширеними в інших українських говірках (*кур|ган* запозичено з половецької мови *kurġan* «твердиня; насипний вал, фортеця; висока могила»; *чоло|нок* має відповідник сербохорватське *čelòpek* «частина пагорба або гори, зігрівана сонцем»; *дучка* назва походить від польського *ducza* «отвір»; *тран|шейа* з французької *tranchée* «траншея», давніше «просіка, рів» тощо).

Основою представленого репертуару лексем є загальнопоширені діалектні назви (*го|ра*, *к|руч`а*, *горб*, *бу|гор*, *беле"бе"н*, *вигон*, *п|лош`ч`а*, *р`івни|на*, *до|лина*, *ул`оговина*, *низи|на*, *ле|вада*, *р`ів*, *за|падина*, *йама*, *копанка*, *ка|нава*, *йар*, *р`ічка*, *джерере"л`о*, *теч`і|йа*, *русл`о*, *х|вил`і*, *дно*, *мул*, *м`іли|на* та ін.), що стали літературною нормою. Попри те, що середньонаддніпрянські говірки формують основу літературного стандарту, представлений репертуар лексем репрезентує значні відмінності від літературної мови семантичного складу номенів у досліджуваних говірках. Зафіксовано широкий спектр локальних утворень, які досі не були представлені в інших говірках, або представлені зовсім спорадично, або змінили своє значення (*робле"ниці`а* зі значенням «насипаного горба на полі», *сад|ки* на позначення «насипаного горба на полі, порослого деревами», *ч`оло|нок* зі значенням «крутої вершини підвищення (гори, горба)», *горбо|вина* на позначення «протяжних горбів», *бал`ка* на позначення «дна яру», «місця на водоймі, що не замерзає», *по|дина*

‘широка низинна рівнина, поросла лікарськими травами’, *бурч`а|ки* ‘заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод’, *дуч`ка* ‘невелике вертикальне заглиблення на місці, де беруть глину’, *лунка* ‘квадратна яма для посадки дерева’, ‘невелика яма круглої форми, в яку садять картоплю’, *ба|кай* ‘затока річки’, *бан`а* ‘глибока яма в річці, де закручує вода’, ‘місце для купання’, ‘рибне місце’, ‘глибока водойма’, *зг`ін* та *горо|ва во|да* ‘потоки із весняними чи дощовими водами’, *дражи|на* ‘болотиста місцевість, поросла травою, у якій можна загрузнути’, *бабине |чери`во* ‘грузьке болото, де трясеться, колишеться земля’, *онар* ‘грузька яма з водою в болоті, яка не замерзає’, *роз|в`ід* ‘розгалуження русла річки’ тощо).

Окремі номени набули в досліджуваних говірках таких значень, які не зафіксовано в інших регіонах та словниках літературної мови: *бист|р`а* ‘швидка течія річка’, *ст|руга* ‘місцева назва річки Супій’ (у н. пп. Підставки, Богдани, Каленики Золотоніського р-ну, Безпальче, Нехайки Драбівського р-ну), *роз|в`ід* ‘розгалуження русла річки’, *зв`ід* ‘криниця з журавлем’, *пере|к`інец* ‘канал, наповнене водою штучне річище’, *вод`а|нисте* ‘заболочена місцевість, яка може висихати’ *ло|ханка* ‘місце на болоті, де викопали торф’ та ін.

На позначення деяких значень вдалося зафіксувати назви-синоніми, якими паралельно послуговуються інформанти в одній говірці. Наприклад, *бабине |чери`во* і *тр`асови|на* це ‘грузьке болото, де трясеться, колишеться земля’; *балка* і *озе|речко* це ‘маленьке озеро’; *ба|йура* і *п|ропаст* це ‘провалля, вимите водою’ та ін.

Звернено увагу на деякі номени, що представлені спорадично в обраних для аналізу лівобережних середньонадніпрянських говірках Черкащини. Увага до таких лексем є поштовхом для додаткових обстежень цього ареалу з метою всеохопного представлення лексико-семантичного складу як системи.

Спостережено також варіантність окремих лексем, які найчастіше зберігають єдине значення, рідше – змінюють семантику. Найактивнішою є фонетична зміна – альвеолярність *л* (*болото/бол`ото*). Також зафіксовано фонетичні та акцентуаційні варіанти *ба|йура* і *ба|л`ура*, *бездна* і *безна*, *бе||зодна*

і *би|зодн'а*, *беле"бе"н' і |бел'ибен'*, *|бере"г і |бериг*, *бери^e|жок і бири|жок*, *|дамба і |тамба*, *бр'ід і брод*, *жура|вел' і жу|равел'*, *кол'і'яа і |колі'яа* та ін. В окремих випадках за різними варіантами закріпилися різні значення, наприклад, *ба|йура* 'місце добування глини', 'глибокий обривистий яр' і *ба|л'ура* 'яма на ґрунтовій дорозі, заповнена водою', *|дамба* 'берег водойми, викладений бетонними плитами', 'ділянка річки, завалена стовбурами' і *|тамба* 'дамба; підвищення для зберігання води', *бр'ід* 'важкопрохідна стежка' і *брод* 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' та інші.

Засвідчено перевагу в кількісному складі однослівних номенів, зокрема іменників. Рідше представлено назви у формі субстантивів, девербативів, дієслів, дуже рідко прислівників. Найбільш уживаними є номени, утворені суфіксальним способом (*беле"беник*, *бистро|та*, *бол'о|тина*, *бр'ідок*), префіксально-суфіксальним способом (*|нагорбок*, *п'ід|вишчен':а*, *|видол'инок*, *п|ридолинок*, *у|падина*), рідше засвідчено префіксальні утворення (*|озб'іч'*, *про|вал':а*). Поодинокими є випадки використання інформантами композитних утворень (*водово|рот*, *водо|пад*, *водос|тойник*, *косо|гори*, *л'ісопо|садка*, *с'іно|жат'*). Крім однослівних найменувань, окрему групу становлять двослівні назви (*заг|р'азне"на во|да*, *кру|тий |бериг*, *бур|лит' т еч'і'йа*, *б'є во|да*) та навіть трикомпонентні форми (*|бистро йде во|да*, *б'і|гом за теч'і'йейу*).

Лексико-семантичний склад діалектної географічної лексики в досліджуваному ареалі представлено значною кількістю полісемантичних номенів, значення яких представлено у межах 10–17 сем (наприклад, *|балка*, *бд|лот о*, *горб*, *джерело*, *ка|нава* та ін.).

Спостережено явище семантичного синкретизму, процес якого полягає в тісному зв'язку лексеми із семою протилежного значення. Такі семантичні переходи («верх» ↔ «низ», «рівнина» ↔ «низина» ↔ «долина» ↔ «яр» тощо) є типовими для системи географічних назв і в лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкащини демонструють явище семантичного синкретизму на прикладі назв *бай|рак* 'горбиста місцевість, покрита лісом', *ка|гат* 'неглибока продовгувата заглибина для зберігання

картоплі’, *мо^лгила* ‘насипаний горб на полі’, *балка* ‘дно яру’, ‘низина зі стоячою водою’, ‘яр, залитий водою’, ‘рів із водою’, ‘велика долина, поросла деревами’, *ле^лвада* ‘невелика ділянка із сінокісною травою’, ‘багата на вологу частина городу’, ‘місце на березі водойми, де можна випасати худобу’, ‘оброблюване поле, розорана, оброблювана галявина в лісі чи між лісами’ тощо.

Укладений реєстр діалектних географічних назв Лівобережної Черкащини налічує понад 1500 лексем, не враховуючи фонетичні варіанти. Наведено також фрагменти діалектних текстів говірок Лівобережної Черкащини.

Виконане дисертаційне дослідження є першим системним дослідженням географічної лексики лівобережних середньонадніпрянських говірок Черкащини. Практичне значення результатів роботи полягає в розширенні емпіричної бази української діалектної лексикології, лексикографії та лінгвогеографії. Представлені матеріали можуть бути використані у формуванні корпусу зведеного Словника українських говорів та Лексичного атласу української мови, в топонімічних розвідках. Аудіозаписи увійдуть до бази українського діалектного фонофонду.

Ключові слова: географічна лексика, лівобережні середньонадніпрянські говірки, сема, лексема, лексика рельєфу, процеси номінації, географічний об’єкт, лексико-семантична група.

SUMMARY

Zadorozhnyia I. V. Geographical vocabulary of the left-bank Middle Dnipro dialects: composition, variation of semantic structure. – Qualification scientific work on the manuscript rights.

Thesis for the Candidate Degree in Philology under Specialty 10.02.01 – Ukrainian language. – The Institute of the Ukrainian Language at the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the problem of nomination in the field of the dialectal geographical vocabulary of Middle Dnipro dialects in the Left-bank Cherkasy region.

An important factor in the study of this thematic group is the direct connection of a relatively stable lexical system with geographical objects, which causes the necessity of the nomination processes formation through the prism of dialect speakers' worldview and world perception, reflecting their lifestyle, features of everyday life, spiritual and material culture.

Geographical names are one of the archaic and stable vocabulary layers, which contain not only information about the geographical realities of the studied dialects habitat, but also historical, linguistic, social and mental people's characteristics. That is why the scientific value of such research is constantly growing.

The Middle Dnipro dialect has long aroused considerable interest of researchers, which is primarily due to its place and importance in the history of the south-eastern dialect and the Ukrainian literary language formation. But this area still remains one of the Ukrainian dialect space problem zones, which has not become the object of a holistic study, the characteristic of all its structural levels remains incomplete. One of the reasons for such a generalized and vague assessment of the Middle Dnipro dialect can be considered the fact that much of its structural features became literary normative, and this contributed to the spread of its system typical phenomena in other dialects. Probably, due to the proximity of the Middle Dnipro dialects' vocabulary to the literary standard, its role was significantly understated.

Geographical names of the left-bank Middle Dnipro dialects from the Cherkasy region have a significant ethnolinguistic load and have not been yet the subject of a special study, this is what determines the relevance of the work's topic. The main goal is to identify geographical vocabulary in the left-bank Middle Dnipro dialects and analyze this vocabulary composition, semantics and spatial variation, which involves systematization of the collected material, its introduction into scientific circulation, compiling a register of dialect geographical names of the Left-bank Cherkasy region.

The sources of the research are the author's recordings of dialect carriers' speech (more than 38 hours), made on a specially compiled questionnaire during 2014–2018 in 16 base settlements of four districts in the Left-bank Cherkasy region. The network of surveyed points is formed on the basis of the created list of settlements, which have already been presented in separate studies (for example, Bohdany village of Zolotonosha district is presented in AUL). For the completeness of the dialect material presentation, the program-questionnaire is based on the topic of "relief" from the "Program for collecting materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian language" by Y.O. Dzendelivsky, and results of T. V. Gromko, O. K. Danyliuk, S. V. Shyjka and others previous researches are taken into account. The questionnaire also included own questions, which are aimed at identifying the features of the geographical objects' names, common in the study area.

Thanks to a set of interrelated methods and techniques, it was proved that geographical vocabulary is a complex lexical system, which is characterized by a clear hierarchy and organization of all components.

The collected material is arranged according to the scheme: thematic group of lexica (TGL) → lexical-semantic group (LSG) → semantic subgroup (SP) → semantic micro group (SM) → semantic series (SR) → semantic micro series (SMR). The nomens presented in the paper are structured by two thematic groups of names, 8 lexical-semantic groups, 16 semantic subgroups, 13 semantic micro-groups and 3 semantic series. All components of the lexical system are grouped by relevant features and common semantic features, the main of which are size, shape, depth, presence / absence of vegetation, functional purpose, location relative to other objects, anthropogenicity / naturalness, etc.

Within the first thematic group "Geographical names to denote the relief and its parts" lexical and semantic groups of positive relief, neutral relief and negative relief names are distinguished. Nomens of positive relief and its parts, despite the geographical location of settlements in the Dnipro lowlands, occupy a clear position in the structural and semantic system of geographical vocabulary. The repertoire of lexems LSG names of neutral relief is not significant, and LSG names of negative relief form the most numerous group by the number of nouns and meanings.

Within the second thematic group "Geographical names for the designation of hydro objects" lexical and semantic groups of names of hydro objects with flowing waters and their parts, names of hydro objects with non-flowing waters and their parts, names of swamp and its parts, names of the dry land part near hydro objects and names of realities connected with hydro objects and their parts. The surface waters dense network of the Left-bank Cherkasy region allows distinguishing hydraulic objects denoting surface flowing (river, stream, source, well, drawwell), non-flowing (artificial reservoirs, lake, pond, swamp), names of the dry land parts near hydro objects and names of realities associated with hydraulic objects and their parts. The main DF that structure LSG to denote hydro-objects and smaller paradigms in them are 'flow / non-flow', 'wetland', 'naturogenicity / anthropogenicity'.

Thanks to the collected material analysis, it was possible to record the peculiarities in the geographical objects names, ways of lexemes motivation and nomination, as well as morphological features, forms of names expression and spatial nomens behavior.

The archaic of vocabulary in the selected group of names is confirmed by the fact that the main part of the geographical vocabulary in the studied dialects by origin belongs to the Proto-Slavic period of the Ukrainian language development and retains its basic meaning for a long time (for example, *го́ра* < proto-slavic *gora, *к'руч'а* < *krótja, *горб* < proto-slavic *gъrbъ, *йама* proto-slavic *ama / jama, *русл'о* < proto-slavic *rus-, *р'і́ка* < proto-slavic *rěka < *roika, etc.). There is a small number of borrowings from other languages, which have already become common in other Ukrainian dialects (*куп'ан* is borrowed from the Polovtsian language kurgan «a stronghold; a bulk shaft, a fortress; a high mound»; *чолопок* has an equivalent of Serbo-Croatian *čelòpek* «part of a hill or mountains warmed by the sun»; *дучка* the name comes from Polish *ducza* «a hole»; *транше́йа* from French *tranchée* «a trench», formerly «a moat, a ditch», etc.).

The basis of the presented lexemes repertoire are common dialect names (*го́ра*, *к'руч'а*, *горб*, *бу́гор*, *белейбеин'*, *вигон*, *плош'ч'а*, *р'івни́на*, *до́лина*, *у́л'оговина*, *низи́на*, *ле́вада*, *р'і́в*, *запа́дина*, *йама*, *копанка*, *ка́нава*, *йар*, *р'і́чка*, *джерейл'о*, *теч'і́я*, *русл'о*, *хвил'і*, *дно*, *мул*, *м'і́ли́на*, etc.), which have become a

literary norm. Despite the fact that the Middle Dnipro dialects form the basis of the literary standard, the presented repertoire of lexemes represents significant differences from the literary language of the nomens semantic structure in the studied dialects. A wide range of local formations has been recorded, which have not yet been presented in other dialects, or are presented quite sporadically, or have changed their meaning (р^обл^ениц^а with the meaning ‘a mound in the field’, сад^ки to denote ‘a mound in the field overgrown with trees’, ч^оло^пок with the meaning ‘a steep peak elevation (a mountain, a hill)’, гор^бо^вина to denote ‘long hill’, бал^ка to denote ‘the bottom of a ravine’, ‘place on the water that does not freeze’, по^дина ‘wide lowland plain, overgrown with medicinal herbs’, бур^ча^ки ‘deepenings washed by streams of spring or rain waters’, д^уч^ка ‘a small vertical recess at the place where a clay is taken’, л^унка ‘a square hole for planting a tree’, ‘a small round pit in which potatoes are planted’, ба^кай ‘a river bay’, ба^на ‘a deep pit in the river, where water swirls’, ‘bathing place’, ‘fishing place’, ‘a deep water’, зг^ин and горо^ва во^да ‘streams with spring or rainwater’, дра^жи^на ‘a swampy terrain overgrown with grass, in which you can get stuck’, ба^бине че^ри^ево ‘the heavy swamp, where the earth shakes, sways’, ло^пар ‘a swampy pit with water in the swamp that does not freeze’, роз^в’ид ‘branching of the riverbed’, etc.).

In the studied dialects some nomens have acquired such meanings that are not recorded in other regions and dictionaries of literary language: бист^ра ‘fast flow of the river’, ст^руга ‘the local name of the river Supiy’ (in Pidstavky, Bohdany, Kalenyky of Zolotonosha district, Bezpalche, Nekhayky of Drabiv district), роз^в’ид ‘branching of the riverbed’, зв^ид ‘drawwell’, пере^к’іпец’ ‘canal, artificial stream filled with water’, вод^анисте ‘wetlands that can dry out’ ло^ханка ‘a place in the swamp where peat was dug’, etc.

To denote some meanings, it was possible to record names-synonyms, which are used in parallel by informants in one dialect. For example, ба^бине че^ри^ево and тр^асови^на means ‘the heavy swamp, where the earth shakes, sways’; бал^ка and озе^речко means ‘a small lake’; ба^йура and п^ропаст’ means ‘chasm made by water’, etc.

It is drawn attention to some nomens that are presented sporadically in the left-bank Middle Dnipro dialects of the Cherkasy region selected for analysis. Attention to such lexemes is the impetus for additional surveys of this area in order to comprehensively present the lexical and semantic structure as a system.

There is also a variation of individual lexemes, which often retain a single meaning, less often – change the semantics. The most active is the phonetic change – alveolarity л (болото / бол'ото). It is also recorded phonetic and accentual variants ба'йура and ба'л'ура, 'бездна and 'безна, бе'зодна and би'зодн'а, беле'бенин' and 'бел'ибен', 'береиг and 'бериг, бери'жок and бири'жок, 'дамба and 'тамба, бр'ід and брод, жура'вел' and жу'равел', кол'і'я and 'колі'я, etc. In some cases, different variants have different meanings, for example, ба'йура 'a place of clay extraction', 'a deep steep ravine' and ба'л'ура 'a pit on a dirt road filled with water', 'дамба 'the shore of the reservoir, lined with concrete slabs', 'section of the river, flooded with trunks' and 'тамба 'a dam; a rise for water storage', бр'ід 'a path which is difficult to pass' and брод 'shallow place of the water, where you can go to the other side', etc.

The advantage in the quantitative composition of monosyllabic nouns, in particular nouns, is proved. Names in the form of substantives, deverbatives, verbs, rarely adverbs are presented less often. The most common are nomens formed by the suffix method (беле'беник, бистро'та, бол'о'тина, бр'і'док), prefix-suffix method ('пагорбок, п'ідвишчен':а, 'видол'инок, п'ридолинок, у'падина), prefixed formations are less often attested ('озб'іч', про'вал':а). There are isolated cases of informants using composite formations (водово'рот, водо'пад, водос'тойник, косо'тори, л'ісопо'садка, с'іно'жат'). In addition to one-word names, a separate group consists of two-word names (заг'р'азнеина во'да, кру'тий 'бериг, бур'лит' теч'і'я, б'іе во'да) and even three-component forms ('бистро йде во'да, б'і'гом за теч'і'йейу).

The lexical-semantic composition of dialect geographical vocabulary in the studied area is represented by a significant number of polysemantic nomens, the meanings of which are represented within 10–17 semes (for example, 'балка, бол'ото, горб, джере'ло, ка'нава, etc.).

It is observed the phenomenon of semantic syncretism, the process of which consists in the close connection of a lexeme with a sema of opposite meaning. Such semantic transitions ("top" ↔ "bottom", "plain" ↔ "lowland" ("valley" ↔ "ravine", etc.) are typical for the system of geographical names and in the left-bank Middle Dnipro dialects of Cherkasy region demonstrate the phenomenon of semantic syncretism on the example of names бай^лпак 'hilly terrain covered with forest', ка^лрат 'shallow elongated recess for storing potatoes', мо^лгила 'filled mound in the field', ба^ллка 'bottom of the ravine', 'lowland with standing water', 'a ravine flooded with water', 'a moat with water', 'a large valley overgrown with trees', ле^лвада 'a small area with hay grass', 'part of the city which is rich in moisture', 'a place on the shore of a pond where you can graze cattle', 'cultivated field, plowed, cultivated meadow in the forest or between forests', etc.

The concluded register of dialect geographical names from the Left-bank Cherkasy region has more than 1500 lexemes, not taking into account phonetic variants. Dialect texts fragments of dialects from the Left-bank Cherkasy region are also given.

The completed dissertation research is the first systematic study of the geographical vocabulary of the left-bank Middle Dnipro dialects in Cherkasy region. The practical significance of the results is to expand the empirical base of Ukrainian dialect lexicology, lexicography and linguogeography. The presented materials can be used in the formation of the corpus of the consolidated Ukrainian Dialects Dictionary and the Lexical Atlas of the Ukrainian language, in toponymic explorations. Audio recordings will be included in the database of the Ukrainian dialect phono fund.

Key words: geographical vocabulary, Left-bank Middle Dnipro dialect, sema, lexeme, vocabulary of relief, nomination processes, geographical object, lexical-semantic group.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пустовіт І. В. Номінація рельєфу в діалектних текстах Черкащини. *Література і культура Полісся*. 2017. Т. 89. Вип. 9. С. 100–108.
2. Пустовіт І. В. Народні назви негативного рельєфу (на матеріалі говірок Лівобережної Черкащини). *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2017. Вип. 22–23. С. 97–102.
3. Пустовіт І. В. Металінгвальний опис географічних об'єктів у діалектних текстах Черкащини. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Ізмаїл, 2018. Вип. 38. (Філологічні науки). С. 110–115.
4. Задорожня І. В. Назви земельної ділянки в народній географічній термінології Лівобережної Черкащини. *Мовознавчий вісник*. Черкаси, 2020. Вип. 29. С. 57–63.
5. Задорожня І. В. Діалектна текстотека: формування та інформативність. *Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference Social and Economic Aspects of Education in Modern Society*. RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland, 2021. P. 45–48.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ	26
1.1. Діалектна географічна лексика як об'єкт вивчення в українському і слов'янському мовознавстві	26
1.2. Стан дослідження лексики середньонадніпрянських говірок	37
1.3. Методика дослідження діалектної географічної лексики	42
Висновки до розділу 1	44
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РЕЛЬЄФУ ТА ЙОГО ЧАСТИН	46
2.1. ЛСГ назв позитивного рельєфу	46
2.1.1. СП «гора»	46
2.1.2. СП «горб, бугор»	50
2.1.3. СП «підвищення»	58
2.2. ЛСГ назв нейтрального рельєфу	61
2.3. ЛСГ назв негативного рельєфу	64
2.3.1. СП «долина»	64
2.3.2. СП «нищина»	67
2.3.3. СП «заглибина»	72
Висновки до розділу 2	91
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГІДРООБ'ЄКТІВ ТА ЇХНІХ ЧАСТИН	94
3.1. ЛСГ назв гідрооб'єктів із протічними водами та їхніх частин	96
3.1.1. СП «річка»	96
3.1.2. СП «потік»	119

3.1.3. СП «джерело»	121
3.2. ЛСГ назв гідрооб'єктів зі непротічними водами та їхніх частин	129
3.2.1. СП «озеро / став»	129
3.2.2. СП «рослинність непротічних вод»	133
3.3. ЛСГ назв болота та його частин	134
3.3.1. СП «болото»	134
3.3.2. СП «грузявина, драговина»	140
3.3.3. СП «підвищення / ями на болоті»	142
3.3.4. СП «осушене місце на болоті»	144
3.3.5. СП «явища, пов'язані з людською діяльністю»	145
3.4. ЛСГ назв частини суходолу поблизу гідрооб'єктів	147
3.5. ЛСГ назв реалій, пов'язаних із гідрооб'єктами та їхніми частинами	155
Висновки до розділу 3	158
ВИСНОВКИ	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	163
ДОДАТКИ	186
Додаток А Скорочення назв населених пунктів	186
Додаток Б Інформанти	187
Додаток В Реєстр діалектних географічних назв Лівобережної Черкащини	190
Додаток Г Діалектні тексти	299

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

болг. – болгарський;
бр. – білоруський;
Вип. – випуск;
ГО – географічний об'єкт;
гол. – голландський;
двн. – давньоверхньонімецький;
діал. – діалектне;
див. – дивись;
ДО – диференційна ознака;
др. – давньоруський;
з.н. – загальна назва;
і.є. – індоєвропейський;
к. – карта;
лат. – латинський;
лит. – литовський;
ЛСГ – лексико-семантична група;
н.пп. – населені пункти;
НГТ – народна географічна термінологія;
нім. – німецький;
пол. – польський;
полов. – половецький;
пор. – порівняйте;
псл. – праслов'янський;
рос. – російський;
р-н – район;
с. – село;
с/г – сільськогосподарський;

слв. – словацький;

стсл. – старослов'янський;

схв. – сербсько-хорватський;

СМ – семантична мікрогрупа;

СМР – семантичний мікроряд;

СП – семантична підгрупа;

СР – семантичний ряд;

ТГЛ – тематична група лексики;

фон. вар. – фонетичний варіант;

фр. – французький;

хорв. – хорватський;

чес. – чеський.

ВСТУП

У слов'янському й, зокрема, українському мовознавстві постійним є інтерес до вивчення лексики за окремими тематичними групами, що дозволяє системно дослідити семантику кожної лексеми, особливості її функціонування, генези. Часто це лексика з конкретним (предметним значенням), пов'язана зі сферами позамовної дійсності, які актуальні для людського існування. Однією з них є географічна номенклатура, яка «здатна “консервувати” в собі цілісну лінгвістично-географічну історію відповідного терену» [62, с. 1] і відображати спостереження мовців над природою, що споконвік оточує людину, впливає на їхній спосіб життя, світобачення та світорозуміння.

Оскільки географічні назви належать до архаїчних шарів лексики і в них зафіксовані не лише відомості про географічні реалії певної місцевості, а й історичні, соціальні та ментальні особливості народу, наукова цінність таких досліджень постійно зростає. Тому народна географічна лексика залишається актуальною для дослідження вченими у багатьох аспектах.

До вивчення географічної лексики зверталися дослідники різних слов'янських мов, подаючи опис відповідних тематичних груп, семантики та походження кожної назви, а також формуючи модель системного опису цього сегмента народного лексикону. Не втрачають популярності й актуальності дослідження географічної лексики сербської і хорватської мов Й. Шютца [256], польської мови в монографії П. Нітше [253], чеської і словацької мов у дослідженні Р. М. Малько [125], болгарської і македонської мов Е. І. Григоряна [46], російської мови у працях П. Л. Маштакова [145], Е. М. Мурзаєва і В. Г. Мурзаєвої [152], В. М. Мокієнка [150], білоруської мови І. Я. Яшкіна [246], батлійських мов Л. Г. Невської [154]; докладний зіставний аналіз слов'янських географічних назв подав М. І. Толстой [205].

Історія вивчення українських географічних назв представлена давнішими працями І. Г. Верхратського [28], П. А. Тутковського [208], Я. А. Рудницького [178], С. Грабця [249], М. Юрковського [252],

Й. О. Дзендзелівського [74; 72; 77], М. Л. Худаша [214], Т. О. Марусенко [137], П. П. Чучки [227], Є. О. Черепанової [222], М. Й. Онишкевича [161], , які згодом продовжено численними сучасними студіями В. П. Шульгача [238], А. П. Непокупного [156], Я. О. Пури [173], Т. В. Громко, В. В. Лучика і Т. І. Поляруш [58] О. К. Данилюк [69], Г. Л. Аркушина [3; 4], С. В. Шийки [233], М. М. Габорака [33], Н. М. Торчинської та М. М. Торчинського [206] С. В. Личук [118]; важливе значення мають лексикографічні матеріали народної географічної лексики Н. П. Сіденко [184], І. М. Потапчук [170], О. В. Слободян [186] та ін.

Обширний український мовний континуум унеможлиблює його охоплення одним дослідником чи невеликою групою авторів, тому досі значна частина етномовного простору не представлена у дослідженнях багатьох тематичних груп лексики, зокрема й географічної. Так, лише в останні десятиріччя репрезентовано географічні назви Кіровоградщини [57; 58], Волині [68], центральної Донеччини [184], Західного Поділля [170], Рівненщину [232], Прикарпаття [117], Луганщину [186]. Значне місце тематичній групі географічної термінології відведено й у регіональних словниках діалектної лексики.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю фіксування, аналізу народних назв географічних об'єктів лівобережних середньонаддніпрянських говірок Черкащини, які досі ще не були записані, систематизовані та введені в науковий обіг. Структура основ, фонетичні риси, семантика народних географічних назв тісно пов'язані з відповідним діалектним простором, тому відтворюють його особливості, поповнюючи коло релевантних ознак окремого діалекту та континууму в цілому.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з темами «Діалектне явище в континуумі національної мови та міжмовних зв'язках» (номер державної реєстрації 0115U002255), «Українські діалекти в синхронії та діахронії» (номер державної

реєстрації 0120U000186), які виконує відділ діалектології Інституту української мови НАН України. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Інституту української мови НАН України (протокол № 9 від 9 грудня 2014 року).

Мета дослідження – виявити в лівобережних середньонаддніпрянських говірках географічну лексику та проаналізувати її склад, семантику і просторове варіювання.

Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- за спеціально створеним питальником зафіксувати народну географічну лексику лівобережних середньонаддніпрянських говірок;
- змодельовати структуру тематичної групи лексики – народної географічної термінології;
- проаналізувати семантичну структуру народних географічних назв;
- здійснити порівняльну характеристику лексико-семантичних особливостей народної географічної термінології з номенами інших досліджених територій України та літературним стандартом, виокремити загальноживані та локальні риси;
- укласти реєстр діалектних географічних назв Лівобережної Черкащини.

Об’єктом роботи є вербальне позначення географічних об’єктів у лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкащини.

Предметом дослідження є засоби номінації географічних об’єктів та їхня семантика, структурно-семантична організація, способи номінації, просторове варіювання елементів досліджуваної тематичної групи лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок.

Джерела дисертації – записи народної географічної лексики, зафіксовані автором за спеціально укладеним питальником упродовж 2014–2018 років у 16 опорних населених пунктах чотирьох районів Лівобережної Черкащини, аудіозаписи спонтанного говіркового мовлення (понад 38 годин звучання); друковані та рукописні матеріали, словники спеціальних лінгвістичних та

географічних досліджень із українського та загальнослов'янського континуумів.

Методологічна база дослідження представлена комплексом взаємопов'язаних методів і прийомів. Завдяки *описовому методу* здійснено систематизацію, лексико-семантичний аналіз народної географічної лексики. На основі *структурного методу* змодельовано склад лексики за групами, у межах яких виділено лексико-семантичні групи, що також мають дрібніше членування. Відповідно до *системного підходу* представлено назви географічних об'єктів як єдиної системи. *Зіставний метод* застосовано під час з'ясування специфіки географічної лексики в порівнянні з іншими говорами української мови та слов'янськими мовами, а також літературним стандартом. Для узагальнення результатів дослідження використано *прийоми кількісних підрахунків*. Просторове варіювання народних географічних назв встановлено за допомогою *методу лінгвогеографії*.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першою спробою виявлення та системного аналізу географічної лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок, моделювання її структурної організації, способів мотивації, семантики та просторового варіювання.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що аналіз географічної лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок удокладнює системне послідовне вивчення українського континууму як цілості, зменшує лакуарність у представленні цієї тематичної групи у просторі української мови. Дослідження поглиблює аналіз окремих аспектів лексикології, семасіології, словотвору, мотивології та ареалогії, розкриває кореляції мовної номінації із позамовною дійсністю, розширює знання про світосприймання діалектоносіїв, духовну й культурну спадщину носіїв середньонаддніпрянського діалекту.

Практичне значення результатів роботи полягає в розширенні емпіричної бази української діалектної лексикології, лексикографії та

лінгвогеографії. Представлені матеріали можуть бути використані у формуванні корпусу зведеного Словника українських говорів та Лексичного атласу української мови, в топонімічних розвідках, у створенні узагальнювальних праць із діалектології в університетській та шкільній дидактиці. Аудіозаписи поповнюють український діалектний фонофонд.

Особистий внесок автора – збирання, систематизація та аналіз географічної лексики лівобережних середньонадніпрянських говірок; підготування наукових доповідей та публікацій за результатами аналізу зібраного матеріалу. Роботу виконано автором самостійно й одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на засіданні відділу діалектології Інституту української мови НАН України (протокол № 1 від 12 січня 2021 року). Основні положення й результати дослідження апробовано на Міжнародному круглому столі «Діалектний текст як джерело лінгвістичних студій» (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 23–24 березня 2015 року), VI Міжнародній науковій конференції «Лінгвалізація світу» (м. Черкаси, 19–20 травня 2016 року), Міжнародній науковій конференції «Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології. До 30-річчя Чорнобильської трагедії» (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 2016), Всеукраїнських Грищенківських читаннях (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, 22 вересня 2016 року), засіданні Ради молодих учених (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 26 вересня 2017 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Збереження і розвиток української мови в лінгвально неоднорідних регіонах України» (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, 26–27 жовтня 2017 року), Міжнародній діалектологічній конференції «Діалектологія у структурі лінгвістичних знань» (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 19–20 квітня 2018 року), IX Міжнародному конгресі українців (Міжнародна асоціація українців, м. Київ, 25–28 червня 2018 року); Всеукраїнському лінгвістичному семінарі молодих учених «Евристичний

потенціал українських діалектів у сучасній лінгвософії» (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 28 лютого 2019 року), Міжнародній науковій конференції «Слов'янські діалекти в синхронії та діяхронії» (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 23–24 травня 2019 року), Міжнародній науковій конференції «Діалект: статус, евристичний потенціал, прагматика» (Інститут української мови НАН України, м. Київ, 26–27 листопада 2020 року), XXIV міжнародній науково-практичній конференції «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society» (м. Варшава, Польща, 25 січня 2021 року).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено в 5 одноосібних публікаціях, із яких 4 статті надруковано у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК Міністерства освіти і науки України, 1 стаття – у закордонному виданні.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (259 позиція) і додатків (Додаток А. Скорочення назв населених пунктів, Додаток Б. Інформанти, Додаток В. Реєстр діалектних географічних назв Лівобережної Черкащини, Додаток Г. Діалектні тексти). Повний обсяг дисертації – 332 сторінки, із них основного тексту – 162 сторінки.

РОЗДІЛ 1

АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Діалектна географічна лексика як об'єкт вивчення в українському і слов'янському мовознавстві

Народна географічна лексика – «фрагмент лексико-семантичної системи мови, своєрідно впорядкований та організований, який має певну структуру і пов'язаний з іншими термінологічними групами лексики» [222, с. 3]. Ця тематична група посідає одне з перших місць серед інших лексичних систем за давністю походження та стійкістю вживання, тому може вичерпно схарактеризувати словниковий склад говірок, специфіку їхнього становлення та функціонування.

Систему географічної номенклатури утворюють загальновживані, діалектні, вузькоговіркові однослівні та неоднослівні назви, які діалектоносії вживають для позначення географічних реалій.

Географічна лексика, на думку Т. П. Беценко, «тим цікава і цінна, що є творінням народного генія, результатом багатовікових спостережень наших пращурів над навколишньою природою, і не тільки спостережень, а й цілеспрямованого використання та зміни природних явищ на основі пізнання їх закономірностей» [7, с. 42].

Народні назви географічних об'єктів, за словами М. І. Толстого, «є одним з основних резервуарів для топоніміки, насамперед для мікротопоніміки, а часто на конкретній території в конкретних діалектах займають проміжне місце між ономастичною в широкому розумінні цього слова і номінативною (загальною) сферами мови» [205, с. 17].

Незважаючи на значну розгалуженість, самотність народної географічної лексики, їй притаманна структурна організація. Однак структурування зазначеного сегмента лексики – процес неоднозначний.

Упродовж усієї історії лінгвістичного вивчення географічних назв підходи мовознавців до класифікації цього шару лексики були різними.

Початки дослідження народної географічної термінології (далі НГТ) варто шукати в географічних працях. У працях такого зразка цінним для мовознавців є докладний опис реалій у безпосередньому зв'язку з обстеженою територією. Такою, наприклад, є праця словенського географа Р. Бадюри «Народна географія» [248]. Національну наукову систему географічної термінології за допомогою місцевих назв відтворили також Й. Цвіїч [215], Е. М. Мурзаєв та В. Г. Мурзаєва [152].

Уперше на загальнослов'янському рівні місцеву географічну номенклатуру, а саме поліську, представив польський етнограф-лінгвіст К. Мошинський у монографії «Заметки о славянской топографической и физиографической терминологии, основанные преимущественно на белорусско-полесском материале» [Див.: 205, с. 8] (1921 р.). Автор здійснив системний опис зібраного лексичного матеріалу з урахуванням лінгвістичних, географічних, етнографічних, історичних та культурних чинників.

Упродовж усієї історії лінгвістичного вивчення географічних назв і до сьогодні не існує єдиного підходу до класифікації цієї тематичної групи. Першим власне лінгвістичним дослідженням географічної термінології, порівняно з попередніми, є праця Й. Шютца «Географічна термінологія сербохорватської мови» («Die geographische Terminologie des Serbokroatischen») [256] (1957 р.), у якій здійснено класифікацію сербохорватських географічних назв за словниками та лексикологічними працями. Подано класифікаційну схему, що охоплює 5 класів (гірський рельєф, низинний рельєф, терміни, які позначають ґрунтово-рослинний покрив, терміни, пов'язані з внутрішніми водами, позначення об'єктів, пов'язаних із морем) і 77 підкласів, що загалом характеризує 780 апелятивів. За допомогою порівняльного аналізу з'ясоване місце сербохорватської географічної термінології на загальнослов'янському тлі.

Подібну двоступеневу семантичну класифікацію географічних назв представлено у праці німецького мовознавця П. Нітче «Географічна термінологія польської мови» («Die geographische Terminologie des Polnischen») [253] (1964 р.). Дослідник зосереджує увагу на матеріалі Варшавського словника та деяких інших джерелах. Класифікаційна схема налічує 4 класи (форми суші, рослинний покрив, внутрішні води, морські води) і 55 підкласів.

На основі українських гідрографічних термінів детальну класифікацію подав польський мовознавець М. Юрковський у праці «Українська гідрографічна термінологія» («Ukrainśka terminologia hydrograficzna») (1971 р.) [251]. Матеріал розподілено на 6 груп: 1) терміни, які позначають протічні води; 2) терміни на позначення стоячих вод; 3) терміни, які позначають одночасно протічні і стоячі води; 4) терміни, які позначають берегову лінію; 5) терміни на позначення болота; 6) терміни, які позначають штучні гідрооб'єкти. У межах кожної групи виділено семантичні гнізда.

Беручи за основу матеріали словників та лінгвістичних робіт, а також інформацію власних «польових» експедицій, Л. Г. Невська у праці «Балтийская географическая терминология (к семантической типологии)» (1977 р.) [154] пропонує до розгляду 64 семантичні групи балтійських географічних термінів. Матеріал розподілено відповідно до географічних реалій.

Важливою також є дисертаційна робота П. П. Чучки «История становления украинской географической номенклатуры» (1981 р.) [227], метою якої було дослідження процесу розвитку й становлення української географічної номенклатури від загальносхіднослов'янського періоду до сучасного стану. Класифікація налічує 10 тематичних груп, що поділено на 29 лексико-семантичних підгруп.

Власну чотиріступеневу класифікацію розподілу матеріалу, що складається із класів, підкласів, рубрик та підрубрик, пропонує Є. О. Черепанова у статті «Географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья (Опыт семантической классификации)» (1983 р.) [223].

Класифікаційна схема охоплює 111 семантичних гнізд, основою яких стали народні географічні терміни Чернігівсько-Сумського Полісся.

Відмінною від попередніх є праця М. І. Толстого «Славянская географическая терминология: Семасиологические этюды» (1969 р.) [205], оскільки вона є узагальненою не лише для окремої тематичної групи, а й для кількох мов. Зосереджено увагу на матеріалі, зібраному «в результаті польової роботи автора на Поліссі, в порівнянні з географічною термінологією інших слов'янських мов й інших слов'янських діалектних зон» [205, с. 12]. Оскільки, як зауважує М. І. Толстой, «діалектний матеріал – це основа будь-якого лінгвогеографічного дослідження, а семантика слова (терміна) часто безпосередньо залежить від його географії» [205, с. 15], то в багатьох випадках діалекти презентують специфічні, або й зовсім невідомі, приклади для літературного стандарту. Це дало змогу показати змістові зміни термінів, схарактеризувати проблеми порівняльно-типологічного вивчення слов'янської географічної лексики.

Продовжуючи традицію М. І. Толстого, основні семантичні зміни в лексичній групі «Рельєф» розглянула Р. М. Малько у праці «Название рельефа в чешском и словаком языках» (1970 р.) [126]. За результатами дослідження було виділено два типи тлумачення номенів: «зовнішній» та «внутрішній». Перший тип характеризує семантику слів, що набули нового географічного значення, потрапивши з іншого поняттєвого поля. Другий репрезентує номени, значення яких не виходить за межі одного семантичного поля, а зафіксовані семантичні зрушення є результатом коливання лексеми в діалектах [126, с. 5].

Географічна термінологія в етимологічному аспекті стала об'єктом студій Р. М. Козлової. Уперше у праці «Белорусские регионализмы праславянского происхождения (на материале лексики Восточного Полесья)» (1977 р.) [102] запропоновано низку нових етимологій. Далі в монографії «Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде)» (1997 р.) [103] авторка обґрунтувала переваги гніздового підходу в

етимологічному вивченні слов'янської лексики, зауважуючи, що власне діалектний матеріал «дає ключ до правильної етимології» [103, с. 7].

Збір «польового» матеріалу та кодифікація його у словниках починає новий етап у дослідженнях географічної термінології. Географічна лексика стає об'єктом аналізу на регіональному та національному рівнях у слов'янських мовах і представлена у таких працях: у російській – П. Л. Маштаков «Материалы для обласного водного словаря» (1931 р.) [145], Е. М. Мурзаєв, В. Г. Мурзаєва «Словарь местных географических терминов» (1959 р.) [152], Е. М. Мурзаєв «Словарь народных географических терминов» (1984 р.) [153]; у сербсько-хорватській – Й. Шютц «Die geographische Terminologie des Serbokroatischen» (1957 р.) [256]; у польській – Я. Сташевський «Słownik geograficzny» (1959 р.) [259], П. Нітче «Die geographische Terminologie des Polnischen» (1964 р.) [253]; у білоруській – І. Я. Яшкін «Беларускія геаграфічныя назвы: Тапаграфія. Гідралогія» (1971 р.) [246], «Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў: Тапаграфія. Гідралогія» (2005 р.) [247]; у чеській і словацькій – Р. М. Малько «Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне)» (1974 р.) [125]; у болгарській і македонській – Е. О. Григорян «Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков» (1975 р.) [46]; у болгарській – Л. Г. Невська «Балтийская географическая терминология (к семантической типологии)» (1977 р.) [154].

Окрему увагу варто звернути на «Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд» за редакцією О. М. Трубачова та А. Ф. Журавльова (Вип. 1–37; 1974–2011 р.) [243]. Ця фундаментальна праця фіксує етимологію значної кількості географічних термінів, простежує їхню праслов'янську архаїчну належність та окреслює ареал поширення на території слов'ян.

В українській мові перші спроби залучення НГТ до національної системи географічних термінів датовано 1877 роком, що пов'язано з виходом у світ

книги І. Г. Верхратського «Знадоби до словаря южноруського» [28]. Певну кількість власне географічної термінології серед топонімів знаходимо й у праці Я. Ф. Головацького «Географический словарь западославянских и югославских земель и прилежащих стран» (1884 р.) [44]. Належне місце також посідає колективна праця під керівництвом П. А. Тутковського «Словник геологічної термінології: (проект)» (1923 р.) [208], що охоплює понад 35000 номенів. Матеріалом для укладання послуговували народні терміни загальнонаціонального поширення, роботи попередників, зразки із тогочасної літератури та діалектний матеріал кількох регіонів України.

НГТ охоплює величезний масив лексики, тому дуже складно описати цю тематичну групу в повному обсязі, поєднуючи спостереження над семантикою та ареалогічною поведінкою номенів. Тому дослідження науковців можна умовно поділити на два напрямки : аналіз назв окремих лексико-семантичних груп (далі ЛСГ) географічної номенклатури та узагальнене вивчення НГТ окремої території. Це значно полегшує і прискорює роботу дослідника, додаючи скрупульозності та детальності вивченню.

ЛСГ на позначення рельєфу та його частин репрезентовано в працях Т. О. Марусенко «Українські назви рельєфів і реконструкція праслов'янської лексики» (1962 р.) [141], «Назви рівнин в українській мові» (1962 р.) [140], «Назви рельєфу в українській мові (деякі назви западин)» (1963 р.) [139] та П. П. Чучки «Назви вершини гори та сідловини в українських говорах Закарпаття» (1978 р.) [228]. Окремої уваги заслуговує праця Т. О. Марусенко «Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов)» [136], де описано діалектний, точно локалізований матеріал, що дає змогу виділити на українській території конкретні локальні зони й ізоглоси для низки географічних апелятивів. У роботі зафіксовано номени на позначення підвищеного, рівнинного й низинного рельєфу, подано їхню семантику.

Українські народні гідрографічні назви стали об'єктом наукових розробок і студій Й. О. Дзендзелівського: «Українські назви для притоки річки»

(1968 р.) [81], «Українські назви для гирла, устя річки» (1970 р.) [78], «Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу» (1972 р.) [75], «Українські назви для джерела» (1975 р.) [79], «Названия для водоворота в говорах украинского языка» (1977 р.) [71], «Українські народні назви гідрорельєфу. Відгалуження річки, рукава річки, затоки» (1982 р.) [82] та ін.

Українська НГТ є невід’ємним складником лексикографічних праць. Достатньо повно цю тематичну групу представлено у словниках Б. Д. Грінченка «Словарь української мови» (Т. 1–4; 1907–1909 рр.) [187], «Словнику української мови» (Т. I–XI; 1970–1980 рр.) [190], «Етимологічному словнику української мови» за редакцією О. С. Мельничука (Т. 1–6; 1982–2012 рр.) [88], «Етимологічному словнику літописних географічних назв Південної Русі» [87] під керівництвом О. С. Стрижака (1985 р.). Спеціальним термінологічним джерелом слугує «Географічна енциклопедія України: [у 3-х т.]» за редакцією О. М. Маринича (1989–1993 рр.) [38].

Народна географічна термінологія є основою для розвитку онімів, зокрема топонімів. Тому дослідження назв географічних термінів є безпосереднім компонентом української ономастичної науки. У монографіях О. М. Трубачова «Название рек правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация» (1968 р.) [207], Л. Т. Масенко «Гідронімія Східного Поділля» (1979 р.) [142], І. М. Желєзняк «Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя» (1987 р.) [90], О. П. Карпенко «Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини» (1989 р.) [99], «Гідронімікон центрального Полісся» (2003 р.) [98], В. В. Лучика «Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя» (1996 р.) [123], В. П. Шульгача «Праслов’янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції)» (1998 р.) [237], а також працях С. О. Вербича «Гідронімія басейну Верхнього Дністра : етимологічний словник-довідник» (2007 р.) [23], «Гідронімія басейну Дністра» (2017 р.) [24], «Гідронімія Наддністрянщини: склад, будова, особливості становлення» (2017 р.) [25], М. М. Габорака «Гідронімія Івано-

Франківщини : етимологічний словник-довідник» (2010 р.) [33] та ін. зафіксовано низку гідрографічних термінів.

Серед діалектологічної лексикографії велику кількість народних географічних назв зафіксовано у словниках загального спрямування: «Словник полтавських говорів» В. С. Ващенко (1960 р.) [21], «Словник поліських говорів» П. С. Лисенка (1974 р.) [111], «Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся)» (1979 р.) [157] та «Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся» (1985 р.) [158] М. В. Никончука, «Словник бойківських говорів» М. Й. Онишкевича (1984 р.) [161] та «Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: [у 4-х т.]» [218] В. А. Чабаненка (1992 р.).

Зростає кількість спеціальних діалектологічних словників, у яких засвідчено регіональну географічну термінологію: «Географічні назви Гуцульщини» С. Грабця (1950 р.) [249], «Географічні назви Бойківщини» Я. Рудницького (1962 р.) [178], «Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) // Полесье: Лингвистика. Археология. Топонимика» Т. О. Марусенко (1968 р.) [136], «Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья» Є. О. Черепанової (1984 р.) [224], «Словник народних географічних термінів Волині» О. К. Данилюк (1997 р.) [68], «Словник народних географічних термінів Кіровоградщини» Т. В. Громко, В. В. Лучика, Т. І. Поляруш (1999 р.) [58], «Словник народних географічних термінів Ровенщини» С. В. Шийки (2013 р.) [233], «Словник народних географічних назв Івано-Франківщини» (2018 р.) [118] С. В. Личук. Традиційним стало розміщувати в додатках до кандидатських дисертацій словники з матеріалами дослідження. Поки не представлено окремими виданнями географічну номенклатуру східностепових говірок центральної Донеччини Н. П. Сіденко (2003 р.) [184], західнополіських говірок І. М. Потапчук (2012 р.) [170], східнослобожанських говірок Луганщини О. В. Слободян (2017 р.) [186].

За останні десятиріччя увага до НГТ значно зросла. Результатом цього є наукові студії, де об'єктом аналізу стала географічна номенклатура різних територій України. І хоча наявні здобутки часто відрізняються методикою аналізу, головним залишається зафіксований матеріал, який цінний не лише для діалектологів.

Так, дослідження Т. В. Громко «Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини)» (2000 р.) [57] здійснено на основі 1787 лексичних одиниць, які представлено в уже згаданому «Словнику народних географічних термінів Кіровоградщини». Автор класифікує матеріал у три тематичні групи: 1) група назв на позначення рельєфу; 2) група назв на позначення рослинного покриву; 3) група назв на позначення водних об'єктів та їхніх частин. Кожна з груп поділена на підгрупи, які нараховують 24 ЛСГ. Для аналізу залучено нову підгрупу назв, до якої ввійшли назви на позначення географічних об'єктів, пов'язаних із рельєфом та назви на позначення шляхів сполучення. У роботі описано умови формування географічних термінів і природу їхньої семантики, з'ясовано семний склад географічних назв. Дослідження семантики НГТ виконано на основі синхронного підходу із широким залученням відповідних лексем загальнономовного використання. Здійснено порівняльну характеристику місцевих географічних назв на регіональному та слов'янському рівнях.

У дисертації О. К. Данилюк «Географічна термінологія Волині» (2000 р.) [63] схарактеризовано НГТ Волинської області на основі 970 народних географічних термінів, які авторка збрала в польових умовах та внаслідок анкетування. За результатами дослідження опубліковано «Словник народних географічних термінів Волині» [68; 69].

Враховуючи досвід семантичних класифікацій, дослідницею було запропоновано схему, у якій визначено 3 класи, 9 тематичних груп, 53 лексико-семантичні групи. Робота репрезентує етимологію місцевих географічних термінів, указує похідні утворення, локалізацію зафіксованих номенів,

відповідники та споріднені назви з інших досліджених регіонів України й слов'янських мов. Звернено окрему увагу на лексику з властивими лише для Волині семантичними особливостями.

У дослідженні Н. П. Сіденко «Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини» (2003 р.) [184] представлено дещо інший підхід до класифікації матеріалу. Дослідниця виділила основні структурно-семантичні одиниці – тематичні групи лексики, центральні та периферійні лексико-семантичні групи. У межах кожної ЛСГ виокремлено ядрну, наволоядерну та периферійну лексику. Авторці вдалося зафіксувати не лише архаїчні номени, що формують діалектну систему географічних апелятивів східностепових говірок Центральної Донеччини, а й діалектні новотвори, що впливають на розширення, звуження або зміну семантики загальних географічних назв.

Дисертація І. М. Потапчук «Народна географічна термінологія в західноподільських говірках» (2012 р.) [170] базується на понад 1400 лексем та їхніх варіантів. Лексеми структуровано умовно на 22 ЛСГ. За результатами дослідження укладено матеріали до словника народних назв на позначення географічних об'єктів досліджуваного ареалу. У роботі визначено чинники формування й функціонування системи географічної номенклатури та зафіксовано міжговіркові й міжмовні термінологічні паралелі. Установлено значний вплив наддністрянських, покутсько-буковинських говірок на формування означеної тематичної групи лексики.

Територію Рівненщини репрезентовано у праці С. В. Шийки «Народна географічна термінологія Рівненщини» (2013 р.) [232]. Основою для аналізу стали 2293 терміни (зокрема й фонетико-морфологічні варіанти). Матеріал отримано під час польових експедицій, що охопили 491 населений пункт, та внаслідок опрацювання архівних і друкованих джерел. У роботі використано таку структурно-семантичну класифікацію: клас → підклас → тематична група → лексико-семантична група. Звернено увагу на етимологію назв, наведено

паралелі тлумачень номенів на регіональному й загальномовному рівнях, указано відповідники та споріднені назви, записані на інших територіях України та в межах Славії. Виявлено й уведено до наукового обігу значну кількість раніше не досліджених місцевих географічних апелятивів. Як результат опубліковано «Словник народних географічних термінів Ровенщини» [233].

У дисертації С. В. Личук «Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини» (2015 р.) [119] лексику розміщено в тематичних, лексико-семантичних групах за релевантними ознаками географічних об'єктів, які вони називають. Об'єктом дослідження стали різноманітні лексикографічні та лінгвогеографічні джерела, тлумачні й діалектні словники, історичні праці української та інших слов'янських мов. Загалом проаналізовано близько 2500 лексичних одиниць (серед яких фонетико-морфологічні та акцентуаційні варіанти) на позначення рельєфу та гідрооб'єктів із 439 населених пунктів. Увесь матеріал структуровано за такою схемою: клас → тематична група → лексико-семантична група → семантичне мікрополе. Окрім значень географічних назв, з'ясовано їхню етимологію, зроблено порівняльну характеристику номенів на загальномовному рівні, продемонстровано відповідники й споріднені назви, зафіксовані на інших обстежених територіях України та в слов'янських мовах. За результатами дослідження укладено «Словник народних географічних назв Івано-Франківщини» [118].

Відповідну тематичну групу лексики східнословобожанських говірок Луганщини охоплює дисертаційне дослідження О. В. Слободян «Географічна народна термінологія східнословобожанських говірок Луганщини» (2017 р.) [186]. Матеріал зібрано в 78 населених пунктах Луганської області (1086 лексем) за допомогою розробленої авторкою програми запису діалектної інформації. Структурно-семантична класифікація налічує чотири тематичних підгрупи: 1) найменування на позначення рельєфу та його частин; 2) назви

географічних об'єктів, пов'язаних з рельєфом; 3) географічні народні терміни на позначення рослинного покриву; 4) назви на позначення форм водного ландшафту та його частин. Кожну підгрупу членовано на ЛСГ та семантичні ряди лексем. Виявлено ідеографічну своєрідність географічної термінології в українських східнослов'янських говірках Луганщини, простежено етимологію зафіксованих номенів, розкрито специфіку значень географічної номенклатури окресленого ареалу, здійснено семантичний аналіз у зіставленні з українською літературною мовою та українськими діалектами.

Отже, огляд історії дослідження географічної термінології засвідчує різноплановий підхід до представлення матеріалів і принципів їхнього опрацювання. Актуальним залишається пошук оптимального шляху дослідження динамічних процесів у системі географічної лексики. Проблему формування єдиного погляду на лексичну базу географічної номенклатури зумовлено складністю самого об'єкта дослідження, що тісно пов'язаний із особливостями рельєфу ареалів побутування говірок, які дуже часто принципово відмінні. Цей пласт лексики потребує чітко окреслених принципів класифікації, прийомів опису та аналізу зафіксованої інформації, єдиної за наповненням програми-питальника, репрезентації фактичного діалектного матеріалу досі не представлених ареалів українських говірок.

1.2. Стан дослідження лексики середньонадніпрянських говірок

В останні десятиріччя в українському мовознавстві актуалізувалося вивчення лексики говірок, аналіз їхньої структурної організації, семантики, номінативних процесів. Дедалі затребуванішим стає системний підхід до вивчення говірок, що дозволяє з'ясувати відношення між окремими діалектними системами та діалектними зонами, виявити етапи розвитку мовних явищ, їх послідовність і хронологічні межі.

Мовні факти дедалі частіше розглядають крізь призму типологічних особливостей об'єкта аналізу, а лінгвістичне діагностування проводять із

урахуванням багатьох параметрів розвитку і функціонування народних говорів. Оскільки середньонадніпрянський діалект ліг в основу української літературної мови, то до його дослідження упродовж XIX–XX ст. зверталось багато мовознавців, зокрема діалектологів, які вивчали генезу середньонадніпрянського діалекту, його роль у формуванні української літературної мови, визначали мовні риси на всіх рівнях, притаманні говіркам Середньої Наддніпрянщини.

Ще одним аспектом дослідження є «неоднорідність ареалу у діалектному відношенні: його центральна частина належить до середньонадніпрянського діалекту, західна периферія є зоною контактування середньонадніпрянського й подільського говорів відповідно південно-східного і південно-західного наріччя, у північній частині помітні риси поліських діалектів, а в східній та південній – виявлено сукупність явищ, притаманних різним говорам української мови [131, с. 3]. Але, не зважаючи на поглиблений інтерес, цей ареал і досі залишається однією з проблемних зон українського діалектного простору, яка не стала об'єктом цілісного дослідження. Однією з причин такої узагальненої та зневираженої характеристики середньонадніпрянського говору можна вважати той факт, що значна частина його структурних особливостей стала літературно нормативною, а це сприяло поширенню типових явищ його системи в інші діалекти [134, с. 3].

Сучасна лінгвістика приділяє велику увагу проблемам типологічного дослідження словникового складу мови та її діалектів. Учені неодноразово звертали увагу на необхідність докладного вивчення діалектної лексики. Під час аналізу загальних закономірностей розвитку і функціонування лексики застосовують методи системності, які в останні десятиріччя домінують у переважній більшості наукових праць. Однак «необхідною умовою дальшого вивчення діалектної лексики є забезпечення не лише опису складу, структури, генезису одиниць окремих лексико-семантичних і тематичних груп, а й лінгвогеографічне й лексикографічне їх опрацювання» [47, с. 4].

Середньонаддніпрянський діалект здавна викликав значний інтерес дослідників, що зумовлено насамперед його місцем і значенням в історії формування південно-східного наріччя та в становленні української літературної мови. Перші згадки про середньонаддніпрянські говірки зафіксовано в працях О. Ф. Шафонського [231], К. П. Михальчука [146]. Звісно, подана інформація потребувала уточнення і доповнення, що зробили згодом А. Ю. Кримський [104] та В. М. Ганцов [36].

Починаючи від перших класифікацій говорів української мови, середньонаддніпрянський діалект посів чітку позицію окремої діалектної одиниці. Як зазначає Г. І. Мартинова, цей діалект «розглядали у складі південно-східного наріччя (українського, київського, подільсько-волинського, східноукраїнського, чи східномалоруського) під різними назвами: «києво-переяславська різність» (М. М. Максимович, Я. Ф. Головацький), «український, чи київський говір» (О. О. Потебня), «канівсько-полтавське різноріччя» (К. П. Михальчук), «наддніпрянське піднаріччя» з південно-київським і полтавським діалектами (І. М. Зілинський)» [134, с. 220 (з покликанням на джерела)].

Але, не зважаючи на посилену увагу, діалект ще не став об'єктом цілісного дослідження, характеристика всіх його структурних рівнів залишається неповною, оскільки впродовж тривалого часу лише звуковий і граматичний склад середньонаддніпрянських говірок дослідники розглядали в контексті зіставлення говірок: літературна мова. Так, у працях В. О. Богородицького, О. К. Дорошкевича, П. О. Бузука, В. М. Брахнова, В. С. Ващенко, П. С. Лисенка, А. П. Могили описано звукові явища окремих середньонаддніпрянських говірок чи їхніх груп переважно з урахуванням еволюції мовних звуків, іноді вказано на локалізацію цих особливостей. Цей факт можна пояснити тим, що тривалий час переважала думка про неоднакову цінність різних структурних рівнів мови. Зокрема зазначали, що лексика має низьку ареалогічну цінність, а звідси – загальну невисоку евристичність.

Подальші лінгвістичні дослідження впродовж першої половини ХХ століття зазначали лише «окремі розрізнені фіксації мовних явищ середньонаддніпрянських говірок» [134, с. 220], які не стали об'єктом окремого аналізу. Факт установлення основи української літературної мови підсилив увагу до центральних середньонаддніпрянських говірок: з'явилися кілька збірників, статей, у яких уперше було розглянуто умови формування полтавсько-київського (середньонаддніпрянського) діалекту, фіксації його особливостей у пам'ятках, фонетичні, морфологічні й лексичні риси та відношення до суміжних діалектів [18; 17]. Але найбільшу увагу в тогочасних студіях приділено фонетичному та морфологічному рівням діалектної мови.

Термін «середньонаддніпрянський», яким зараз послуговуємося, уперше використав Ф. Т. Жилко у своєму посібнику «Нариси з діалектології української мови» [91]. У цій праці було здійснене «не тільки виділення й характеристика трьох наріч української мови, але й докладно, з використанням зібраного й систематизованого на той час фактичного матеріалу описано діалекти кожного з наріч» [134, с. 220]. Поряд з іншими мовними рівнями не було знівельовано увагу до лексики.

Найповнішу характеристику й лінгвогеографічне окреслення середньонаддніпрянського говору на всіх структурних рівнях визначає Атлас української мови (АУМ) [5], у якому діалектні елементи відображено у співвідношенні з нормативними. Але через своєрідність програми, за якою збирали матеріали до атласу, лексичний рівень у ньому представлений обмеженою кількістю слів. Це, зокрема, назви будівель сільськогосподарських призначень, різних реалій, пов'язаних із процесами сільськогосподарського виробництва, знарядь домашнього побуту, явищ природи, назви рослин, птахів, комах та ін.

Упродовж останніх десятиріч дослідження лексичного складу середньонаддніпрянського діалекту знову привертає до себе увагу науковців. Помітно активізувалися лексикологічні дослідження – збирання і наукова

систематизація лексичного матеріалу, укладання регіональних атласів, у яких об'єктом картографування є окремі лексичні групи, що дає змогу окреслити межі поширення багатьох лексичних явищ і визначити класифікаційну здатність, ареалогічну цінність і надійність лексичного матеріалу. Представлений лексичний склад середньонаддніпрянських говірок охоплює широкий спектр тематики: термінологія весільної обрядовості [54], назви меблів, хатніх речей, посуду й кухонного начиння в говірках правобережної Черкащини [133, с. 13–16], назви одягу, взуття, головних уборів та прикрас у говірках середньонаддніпрянсько-степового діалектного порубіжжя [133, с. 17–21], сільськогосподарська лексика говірок подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі [200], ткацька лексика [92] та ін.

Вже доброю традицією стало укладання збірників діалектних текстів, які беззаперечно є діалектологічною енциклопедією, що охоплює усі мовні рівні. Діалектні тексти на сьогодні посідають важливе місце серед здобутків української діалектології. Саме тексти дають можливість не лише об'єктивно спостерігати за фонетичними, морфологічними, синтаксичними та лексичними особливостями досліджуваних говірок, але й зберігають у собі спостереження за середовищем, що оточує людину, реальні умови її життя, специфіку світобачення та світосприйняття реалій мовцями. На думку П. Ю. Гриценка, «зверненням до діалектних текстів як джерела лінгвальних свідчень ми змінюємо не лише базу даних діалектології, а з нею – й репертуар спостережуваних явищ» [53, с. 15].

У збірнику діалектних текстів «Говірки Південної Київщини» [41] зафіксовано різнопланові тексти із 55 н. пп. Південної Київщини, які систематизовані за мікроареалами. Тематика землі і господарювання (обробіток поля, жнива, хатня робота, приготування страв, ремесла), людини і її життя (дитинство, війна, голодомор, духовна культура) представлено у текстах «Говірки Західної Полтавщини» [40]. Діалектні тексти «Говірки Черкащини» [42], окрім великої кількості мікроареалів мовних явищ, які досі не були

представлені в лексикографічних та лінгвогеографічних джерелах, продовжують традицію різнотематичного представлення лексичних матеріалів переважно у формі діалогів-спогадів про життя діалектоносіїв.

Отже, зважаючи на близькість лексики середньонаддніпрянських говірок до літературного стандарту, її роль було значно применшено. Досі увагу дослідників не привертало системне вивчення лексико-семантичного складу цього діалектного ареалу, хоча проблема генези середньонаддніпрянських говірок залишається актуальною. Сподіваємося, що новий формат фіксування матеріалів у формі діалектних текстів, який всеохопний за тематикою та мовними рівнями, стане поштовхом для подальших досліджень.

1.3. Методика дослідження діалектної географічної лексики

Початковим етапом дослідження географічної лексики стало формування програми-питальника. Основою власної програми стала тема «рельєф» із «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзендзелівського [73]. Обмежена кількість наявних питань (тільки 90), унеможливило всеосяжне представлення матеріалів, тому було враховано і результати попередніх досліджень Т. В. Громко, О. К. Данилюк, С. В. Шийки та ін. До питальника також залучено власні запитання, які передбачають виявлення особливостей назв географічних об'єктів, поширених на досліджуваній території. Інколи запитання було сформовано під час опитування інформантів і додано до програми-питальника та апробовано в наступній говірці.

Територію Лівобережної Черкащини, яка не є окремим ареалом побутування певних говірок, а лише відмежована лінією територіально-адміністративного устрою, обрано з кількох причин. По-перше, тематична група географічної лексики цих говірок досі не була предметом дослідження. По-друге, дослідників середньонаддніпрянських говірок завжди цікавили терени, що межують з іншими, відмінними, говорами, а центральну частину

досліджуваного ареалу досі не представлено. По-третє, територія Черкаської області загалом, і окремих районів у ній зокрема, є новою адміністративною одиницею (Черкаську область утворено в 1954 році). Саме говірки Лівобережної Черкащини до 1954 року належали до складу Полтавської губернії.

Мережу обстежуваних пунктів сформовано на основі створеного переліку населених пунктів, які вже до цього були представлені в окремих дослідженнях (наприклад, с. Богдани Золотоніського р-ну є серед картографованих в АУМ).

Добір інформантів має обов'язкові критерії: людина старшого віку (понад 70 років), корінний житель говірки, чітке й розбірливе мовлення. Збір фактичного матеріалу в польових умовах (частково способом анкетування для уточнення фактичного матеріалу) було зафіксовано на цифрові аудіоносії для подальшого розшифрування.

Зібраний матеріал проаналізовано відповідно до структурно-семантичної організації лексичного складу, яку запропонувала Т. О. Ястремська [245]. Система географічної лексики ієрархічно упорядкована за схемою: тематична група лексики (ТГЛ) → лексико-семантична група (ЛСГ) → семантична підгрупа (СП) → семантична мікрогрупа (СМ) → семантичний ряд (СР) → семантичний мікроряд (СМР).

У межах першої тематичної групи «Народні географічні терміни на позначення рельєфу та його частин» виокремлено три ЛСГ: ЛСГ назв позитивного рельєфу, ЛСГ назв нейтрального рельєфу, ЛСГ назв негативного рельєфу. ЛСГ назв позитивного і негативного рельєфу поділено на семантичні підгрупи. У ЛСГ назв негативного рельєфу СП «заглибина» об'єднує кілька семантичних мікрогруп: СМ «заглибина, западина», СМ «яма», СМ «рів, канава», СМ «яр», СМ «безодня», СМ «обрив».

У межах другої тематичної групи «Народні географічні терміни на позначення гідрооб'єктів та їхніх частин» виокремлено п'ять ЛСГ: ЛСГ назв

гідрооб'єктів із протічними водами та їхніх частин, ЛСГ назв гідрооб'єктів зі стоячими водами та їхніх частин, ЛСГ назв болота та його частин, ЛСГ назв частини суходолу поблизу гідрооб'єктів, ЛСГ назв реалій, пов'язаних із гідрооб'єктами та їхніми частинами.

ЛСГ назв гідрооб'єктів із протічними водами та їхніх частин налічує три СП: СП «річка» (об'єднує СМ «русло річки» з трьома СР: «русло річки», «розгалуження русла річки» та «місце злиття кількох потоків», СМ «затока річки», СМ «дно річки/водойми», СМ «мілина», СМ «глибина»), СП «потік», СП «джерело» (об'єднує СМ «криниця» та СМ «колодязь»).

ЛСГ назв гідрооб'єктів зі стоячими водами та їхніх частин налічує дві СП: СП «озеро/став» та СП «рослинність стоячих вод».

ЛСГ назв болота та його частин налічує п'ять СП: СП «болото», СП «грузявина, драговина», СП «підвищення/ями на болоті», СП «осушене місце на болоті», СП «явища, пов'язані з людською діяльністю».

Висновки до розділу 1

Народна географічна лексика віддавна привертає увагу дослідників в українському й слов'янському мовознавстві, оскільки є складною лексичною системою, що акумулює в собі інформацію про інтра- та екстралінгвальні чинники процесів номінації та побутування назв у тісному зв'язку з навколишнім середовищем.

У результаті аналізу наукової літератури було встановлено, що початки дослідження народної географічної термінології пов'язані з лексикографічними представленнями, побічними, принагідними спостереженнями над народними назвами географічних об'єктів.

Починаючи від першої спроби семантичної класифікації слов'янських географічних термінів Й. Шютца та початками наукового осмислення української національної географічної номенклатури у працях І. Верхратського й до сьогодні географічна лексика не втратила актуальності дослідження.

Набуваючи все більшого представлення в лексикографічних працях, зокрема й спеціальних тематичних чи в складі діалектних регіональних словників, народна географічна номенклатура часто стає центральним об'єктом для топонімічних та ономастичних студій.

Регіональні студії, пов'язані із системним обстеженням географічної лексики, зосереджують увагу на архаїчних чи межових говірках, оминаючи відповідними розвідками середньонаддніпрянські говірки – основу сучасної літературної мови.

Лексико-семантичний аналіз народних географічних назв досліджуваних говірок дозволив апробувати ієрархічну підпорядкованість лексичного складу, виокремлюючи лексико-семантичні групи, семантичні підгрупи, семантичні мікрогрупи, семантичні ряди та семантичні мікроряди.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РЕЛЬЄФУ ТА ЙОГО ЧАСТИН

Лівобережна частина Черкаської області розташована в межах Придніпровської низовини, для особливостей рельєфу якої характерною є плоска, погорбована, терасована рівнина (80–150 м), подекуди заболочена [95, с. 9]. У межах Канівського р-ну знаходяться Канівські гори (найвища точка 244 метри над рівнем моря), що тягнуться пасмом від Ржищева до гирла річки Рось правим берегом Дніпра.

2.1. ЛСГ назв позитивного рельєфу

Номен позитивного рельєфу та його частин, не зважаючи на географічне розташування населених пунктів на території Придніпровської низовини, займають чітку позицію в структурно-семантичній системі географічної номенклатури. Важливе значення для амплітуди коливань семантики зафіксованих номенів мають ДО реалій, а саме: розміщення, розмір, розлогість / крутизна, наявність / відсутність рослинності та інші ознаки. ЛСГ назв на позначення позитивного рельєфу вважаємо за потрібне сегментувати на три СП: «гора», «горб, бугор», «підвищення». Такий розподіл на дрібніші лексико-семантичні одиниці дає змогу докладніше проаналізувати семантичну структуру представлених лексем.

2.1.1. СП «гора»

СП «гора» наповнюють семи: ‘гора, велике підвищення’, ‘висока гора’, ‘гора, що поросла лісом’, ‘глиняна гора, поросла лісом’, ‘гора з крутим підмитим схилом’, ‘гора (горб) на відкритому місці’, ‘похила поверхня частини гори’, ‘затемнений від сонця схил гори’, ‘крутий схил гори, горба, який може обвалитися’, ‘крутогір, поле, яке обробляють зверху до низу’.

На позначення семи ‘гора, велике підвищення’ зафіксовано номен *го|ра* (Бгд, Пдс, Плш, Квр, Клн, Клщ, Лвч, Нхй). У системі НГТ лексема *го|ра* (< псл.

*gora [88, I, с. 562]) загальновідома назва, що має відповідники в інших слов'янських мовах: рос. *gorá* [159, с. 138], бр. *gará* [247, с. 186–187], болг. *górá* [46, с. 54], пол. *góra* [253, с. 16; 256, I, с. 330–331], хорв. *gorá* [256, с. 22], чес. і слв. *hora* [126, с. 6]. Досліджено також чіткі лінгвістичні паралелі з індоєвропейськими мовами та за їхніми межами [153, с. 150–153]. Варто зауважити, що територія Лівобережної Черкащини переважно рівнинна, а тому діалектоносії називають горами відносно невеликі підвищення.¹ Особливості рельєфу досліджуваної території сприяють розширенню семантики назв цієї ЛСГ. Так, лексема *go|pa* має кілька значень: ‘гора (горб) на відкритому місці’ (Плш); ‘гора з крутим підмитим схилом’ (Клн, Нхк); ‘велика купа землі’ (Глм); ‘високий крутий берег річки’ (Жвн, Клб). У словнику літературної мови зафіксовано значення, серед яких ‘значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень’ та ‘велика кількість чого-небудь складеного в купу; багато чогось’ [190, II, с. 124].

Значення ‘висока гора’ представлено здебільшого двослівним номеном *vi|сока go|pa*, де поєднання прикметника з іменником безпосередньо вказує на ДО реалії. Але в окремих н.пп. на позначення семи ‘висока гора’ засвідчено лексему *к|руч`а* (Глм) і двослівну сполуку *л`уса go|pa* (Клб). Номен *к|руч`а* (< \*krótja [243, Вип. 13, с. 31]) загальноживаний та має подібне значення не лише в українських говірках, а й за межами України [153, с. 306; 205, с. 90, 100; 247, с. 368–369]. Назва *к|руч`а* в досліджуваних говірках має також значення: ‘високий крутий обрив (берег) над річкою’ (Пдс, Клб, Клн); ‘крутий спуск дороги’ (Квр); ‘обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання’ (Бзп, Глм); ‘дуже високий обрив над річкою’ (Жвн, Лпл), ‘висока гора’ (Глм); ‘дуже високий обрив над річкою’ (Жвн, Лпл); ‘обрив над річкою, де добували глину’ (Клщ); ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ (Клщ) паралельно з іншими говірковими відповідниками. Зауважимо, що в

¹ Найближчими горами є Канівські гори – пагорби, розташовані на правому березі Черкаської області неподалік м. Канів з найвищими точками 242 м та 244 м [106, с. 14].

лівобережних середньонадніпрянських говірок Черкащини лексема *к|руч`а* не функціонує для кваліфікації семи ‘глибока яма в річці, де закручує вода’, на відміну від східнослов’янських говірок Луганщини [186, с. 351], західноподільських говірок [170, с. 271], західнополіських говірок [69, с. 70], говірок середньополіських [233, с. 61], східностепових [184, с. 245] та літературної норми [190, IV, с. 378], натомість має достатню кількість похідних номенів, переважно двослівних, з коренем (чи першим компонентом) *крут- /круч-*: *кру|та до|рога* – ‘крутий спуск дороги’ (Пдс); ‘круте підвищення біля доріг’ (Нхй); *крутиз|на* – ‘яр із крутими схилами’ (Нхй); *кру|тий |бериг* – ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ (Клб, Пдс); ‘високий крутий обрив (берег) над річкою’ (Клн); ‘місце в річці, яке обмивається і підмивається водою’ (Врм); *кру|тий спуск* – ‘крутий спуск дороги’ (Клн); *кру|тий схил* – ‘крутий схил гори, горба, який може обвалитися’ (Пдс); *кру|тий |яр* – ‘яр з крутими схилами’ (Глм); *кру|т`і о|бочини* – ‘круте підвищення біля доріг’ (Клн); *круто|вер* – ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ (Врм); *круто|верті* – ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ (Жвн); *круто|визни* – ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ (Жвн); *круто|мел* – ‘притока, яка звивисто впадає в основне русло’ (Пдс); *к|руч`ка* – ‘круте підвищення біля доріг’ (Клщ) та ін. У літературному стандарті назву *круча* представлено двома значеннями: ‘високий стрімкий берег, урвище’ та з приміткою рідко ‘глибоке місце в річці’ [190, IV, с. 378].

У складі двослівного номену *л`уса го|ра* смислове навантаження ДО перенесено на прикметник *лисий*, що демонструє явище переходу в систему НГТ назви з іншого поняттєвого поля. Така мотиваційна модель поширена в більшості українських говірок на позначення різних видів географічних реалій, позбавлених рослинного покриву [224, с. 121; 58, с. 110–111; 233, с. 65; 118, с. 160].

Сему ‘гора, що поросла лісом’ маніфестують назви *л`ісок* (Пдс), *уз|в`із* (Лпл). Територія досліджуваних говірок розташована в зоні лісостепу. Великі за площею лісові угіддя тут є, але багато підвищень, які не були придатні для

обробітку люди самостійно засаджували деревами для укріплення ґрунтів та уникнення ерозії. Тому мотивація назв прозора та залежить від власне семантики номенів. Назва *л'їсок* зберігає демінутивність суфікса *-ок-* у говірці та позначає невелику площу лісу, що насаджений на підвищенні, а лексема *узв'їз* вказує на схилястість / крутизну такого підвищення (гори) подібно до літературної норми, де назва *узвіз* має значення 'крутий підйом; вулиця, дорога, що має підйом' [190, X, 405].

Окремий ареал утворюють назви на позначення семеми 'глиняна гора, поросла лісом', що спричинено власне покладами породи на території побутування говірок, де функціонують назви *с'їт'інка* (Бгд, Нхй, Пдс), *с'їт'їна* (Нхй). Природа корисних копалин не відіграє значної ролі в процесі номінації, адже головною тут залишається вигляд реалії у формі стіни. В українських говірках праслов'янські форми **stěna/*stěňka* 'стіна, стінка' можуть набувати географічного значення [175, с. 101], на підтвердження чого натрапляємо на: *стѣнка* 'глибокий обривистий яр', *стіна/стінка* 'крута гора, горб підвищення', стінка 'ліс у видолинку з густих дерев, що стоять стіною' і 'високий, прямовисний берег річки' [170, с. 305]; *стіна́/сті́нка* 'крутий схил підвищення' [233, с. 106]; *стіна́* 'крутий берег річки' та *сті́нка* 'крутий схил гори' і 'гора, поросла лісом' [224, с. 210]; *сті́нка* 'крутий берег' і 'пологий берег' [57, с. 115]; *стіна́* 'довга висока кам'яна стіна', 'стрімкий, прямовисний берег; урвище', 'високий, прямовисний берег річки' та *сті́нка* 'крута гора, горб, підвищення', 'стрімка гора', 'стрімкий схил гори', 'крутий прямовисний схил гори', 'скеля-урвище' та 'високий, прямовисний берег річки' [118, с. 267]. Жодне з перелічених значень не зафіксовано в словнику сучасної літературної мови [190, IX, с. 715], але представлене у словнику Б. Д. Грінченка зі значенням 'обрив гори чи крутий берег ріки, порослий лісом, зарості на схилах гори над річкою' [187, IV, с. 206].

Оскільки підвищення не характерні для території досліджуваних говірок, то й частини таких підвищень інформанти номінують спорадично. Вдалося

записати лексеми *т'і|н'ок* (Пдс) зі значенням ‘затемненого від сонця схилу гори’, описову двослівну сполуку *кру|тий схил* (Пдс) на позначення семеми ‘крутий схил гори, горба, який може обвалитися’, а також на ‘похилої поверхні гори’ засвідчено назву *схил* (Пдс).

Для семеми ‘крутогір, поле, яке обробляють зверху до низу’ характерні описові назви *бу|г|ристий* (Квр), *на бу|г|р'і* (ВХ), а також апелятив *косо|гори* (Лпл). У «Словнику народних географічних термінів» Е. М. Мурзаєва номен косогір називає ‘схил гори, зазвичай, некрутий’ [153, с. 294]. Подібне значення ‘схил гори, горба тощо’ представлено у словнику літературної мови [190, IV, с. 307]. Лексема *косогір* побутує в інших говірках із майже незмінною семантикою – схил підвищення, хоча іноді спостерігаємо фонетичне варіювання терміна: *косогір/косогор* (136, с. 232; 170, с. 269; 69, с. 67; 233, с. 58; 224, с. 107; 57, с. 25; 118, с. 147; 186, с. 134). Завдяки ДО ‘придатність до обробітку’ засвідчуємо розширення семантики номену *косо|гори* в лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкащини.

У с. Нехайки Драбівського району зафіксували лексему *завод|не* на позначення ‘продовгуватого підвищення, порослого лісом’, але мотивацію та походження цієї назви поки не з’ясовано.

2.1.2. СП «горб, бугор»

СП «горб, бугор» представлена репертуаром значень: ‘горб’, ‘бугор, пагорб’, ‘невеликий горб’, ‘невеликий бугор’, ‘великий горб’, ‘високий бугор’, ‘великий, розлогий бугор’, ‘пологий бугор’, ‘плоский горб (бугор)’, ‘насипаний горб’, ‘насипаний горб на полі’ (козацькі могили), ‘насипаний горб на полі, порослий деревами’, ‘горб у лісі’, ‘вершина горба (гори, підвищення), найвище місце’, ‘крута вершина підвищення (гори, горба)’, ‘горб чи місце на горбі без будь-якої рослинності’, ‘гола вершина горба (гори)’, ‘протяжні горби’, ‘горбиста (бугриста) місцевість’, ‘горбиста місцевість, покрита лісом’, ‘горбиста місцевість, чергування горбів і низин’.

У «Словнику української мови» лексема *горб* позначає ‘невелике округле підвищення на площині: бугор, пагорок’ [190, II, с. 125], а лексема *бугор* – ‘невеликий горб; невелике підвищення на поверхні чого-небудь’ [190, I, с. 246]. У досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини сема ‘горб (з.н.)’ маніфестована назвами *горб* (Бгд, Глм, Жвн, Клб, Лвч, Лпл, Пдс), *бу^лгор* (Глм, Лвч, Пдс), тоді як для семи ‘бугор, пагорб (з.н.)’ інформанти використовують лексему *горб* (Глм, Пдс). Ці терміни лінгвісти кваліфікують як східнослов’янські назви – *горб* (< псл. *gъrbъ «морщитися, вигинатися», похідне від *ger – «крутити, вити» [88, I, с. 563]), *бугор* (< псл. *bugъrъ) – для найменування підвищеного рельєфу, що поширені в інших українських говірках та в слов’янських мовах загалом [209, I, с. 439].

Лексичним дублетом до терміна *горб* у говірці с. Богдани Золотоніського р-н записано назву *пагорб* (Бгд). За словами П. Ю. Гриценка, для дериватів з *па-* можуть бути інтегрованими значення ‘подібний до того, що названо другим компонентом’ (твірною основою) і ‘пейоративність, неповноцінність»; переважна більшість конкретизацій семантики дериватів є вивідними із значення самих мотивуючих твірних основ [47, с. 112–113]. У досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини лексема *пагорб* має також значення ‘підвищення в лісі’ (Пдс, Плш), ‘піщаний насип біля річки чи канами’ (Пдс), ‘пологий бугор’ (Клщ, Плш), ‘насипаний горб на полі’ (Глм), ‘підвищення природного походження’ (Глм), ‘великий, розлогий бугор’ (Врм). У говірці с. Жовнине Чорнобаївського р-ну граматична категорія множини наповнює лексему новим відтінком значення: *пагорби* – ‘круте підвищення біля доріг’. Дериват із суфіксом *-ок-* набуває значення демінутивності лише в говірці с. Ліпляве Канівського р-ну, де *пагорбок* – це ‘невеликий горб’ (Лпл). Також лексему *пагорбок* зафіксовано як ‘вершину горба (гори, підвищення), найвищого місця’ (Глм, Клб), а *пагорбки*, разом із синонімом *гор^лбоч^ки* на позначення ‘купин на болоті, бугриків’ (Глм), зарахованих до ЛСГ назв болота.

Зважаючи на особливості рельєфу досліджуваних говірок чи відсутність у просторі побутування говірки окремих реалій, досить часто спостережено явище розширення або звуження семантики номенів. Так, для розрізнення реалій за ДО ‘розмір, висота’ для опитування інформантів було залучено значення, що утворюють систему опозиції: ‘невеликий горб’, ‘невеликий бугор’, ‘високий горб’, ‘високий бугор’, ‘великий, розлогий бугор’, ‘пологий бугор’, ‘плоский горб (бугор)’.

Сему ‘невеликий горб’ реалізують номени *бу|гор* (Квр, Клщ), *гор|бок* (Пдс), *пагорбок* (Лпл), а для позначення семи ‘невеликий бугор’ інформанти послуговуються назвами *горб* (Бзб, Клб, Клн, Нхй), *горбик* (Врм). Для семи ‘високий горб’ засвідчено назви *бу|гор* (Бзб, Врм, Жвн, Клн, Нхй), *горб|йака* (Бгд), а для семи ‘високий бугор’ у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-н – *бе"л·е"бина* (Глм).

На позначення семени ‘великий, розлогий бугор’ у говірці с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну записано назву *пагорб* (Врм) і це єдине значення лексеми *пагорб*, яке вдалося запротоколювати в говірці. Для семи ‘пологий бугор’ виокремлено назви *пагорб* (Клщ, Плш), *п"л·авний горб* (Лпл), а на позначення семи ‘плоский горб (бугор)’ у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну засвідчено двослівну сполуку *пл·е"с|коватий горб* (Глм), перший компонент якої вказує на ДО підвищення.

Зумисне створюючи таку опозицію, вдалося зафіксувати розрізнення діалектоносіями реалій за розмірами і встановити таку ієрархію: в деяких говірках *горб* – це підвищення, яке передує *бугру*, в деяких – навпаки. Є ще третя група говірок, де значення *горб* і *бугор* тотожні, діалектоносії вживають їх паралельно. За кількісним складом репертуар лексем для кваліфікації невеликого підвищення чи його частин повніший, аніж група назв на позначення великого високого підвищення чи його частин, що зумовлено, безпосередньо, природніми особливостями рельєфу. Зауважимо, що в літературній мові спостережено певну невідповідність значень: *горб* – це

невелике округле підвищення на площині: бугор, пагорок [190, II, с. 125], а *бугор* – це невеликий горб; невелике підвищення на поверхні чого-небудь [190, I, с. 246]. Як бачимо, за тлумаченням СУМ, горб менший, порівняно з бугром, географічний об'єкт, додатковою диференційною ознакою якого є округлість.

За ДО 'походження' виокремлюємо значення: 'насипаний горб', 'насипаний горб на полі', 'насипаний горб на полі, порослий деревами'. Так, назви ¹на²сип (Клщ, Нхй, Пдс), ¹гор²б (Глм), ¹гор²бик (Клщ) відтворюють семему 'насипаний горб'. Лексема ¹на²сип, виражена віддієслівним іменником, у досліджуваних говірках має кілька значень: 'насип біля річки чи канами' (Жвн, Квр, Клб, Лпл); 'підвищення, по якому прокладено залізничну колію' (Лпл); 'горб у лісі' (Бгд). Великим репертуаром загальнопоширених і локальних значень представлено цю лексему в інших говірках [136, с. 237; 224, с. 140; 170, с. 280; 69, с. 85; 233, с. 72; 186, с. 146; 118, с. 185]. У словнику літературної мови є лише значення 'штучне земляне підвищення' і 'насипана купа чого-небудь' [190, V, с. 184].

Додатковим відтінком, а саме місцем розташування такого штучного підвищення, відрізняється семема 'насипаний горб на полі', що представлена лексемами ¹мо²ги¹ла (Бзб, Врм, Жвн, Клб, Клн, Пдс, Плш), ¹мо²гил¹'а (Бгд, Бзп, Глм, Клщ, Лвч, Нхй), ¹па²гор²б (Глм), ¹ро²бле²'ниц¹'а (Бзб, Пдс), ¹кур²ган (Клн, Лпл, Пдс), ¹близ²'ниц¹'і (Жвн). Назву ¹мо²ги¹ла (фон. вар. ¹мо²гил¹'а) зі значенням 'підвищення на площині' зафіксовано в багатьох українських говірках та в Словнику української мови [190, IV, с. 772], що свідчить про загальне поширення лексеми та її архаїчність. Початковим значенням назви науковці вважають 'пагорб' [209, II, с. 634]. Інколи інформанти вживають кілька номенів паралельно, найчастіше ¹мо²ги¹ла, ¹гор²б, часто додаючи описові пояснення (докладно див. Додаток Г), як-от у фрагментах розповіді: [¹о²то там ¹мо²ги¹ла ¹о²це у Ка¹лениках / там ¹мо²ги¹ла ¹п¹лоска нази¹вайец¹'а / во¹на бу¹ла ви¹сока на¹сипана / ви¹сока бу¹ла / і бу¹ло та¹ке с¹казано шо во¹но ¹на¹че там по¹хо¹вали ¹упр¹'аж позо¹лочи¹ну / там йа¹к¹'іс' / шос' та¹ке шо по¹ховане бу¹ло / так там розри¹вали

ту мо|гилу і шу|кали там те |золото чи шо / то йі|її роз|рили і наз|вали
 п|лоскойу мо|гилойу //] (Під); [о|це ж |каут' / шо бу|л'и ч'и в|ойни / ч'и о|так
 по|хован'і л'уди / о|це ж |бач'иш йа|ка на к|л'адовишч'і мо|гил'а страш|на / і по
 пол'ах / то |каут' |робл'е"ниц'а / мо|гил'а та / то мо|гил'и / а шо за мо|гил'и /
 то х|тойзна / спокон|в'іку т'і мо|гил'и бу|л'и //] (Бзб). Отже, діалектоносії
 мотивують назви за подібністю до початкової реалії.

Нашу увагу привернула лексема |робл'е"ниц'а, мотивацію назви якої
 інформантам дуже важко пояснити: [о|то та|ка |сирид |пол'а / во|на ни |сирид
 |пол'а / а так /...о|то та|ка мо|гил'а на|сипана // ну горб та|кий же ж / та|кий
 ну |гарно висо|ч'ен'кий горб / і о|то йо|го називал'и |робл'е"ницийу / це ж во|но в
 |мене ос|тал'ос'а ше ж од стар'іх л'удей та |робл'е"ниц'а / бо |каут' бу|л'о ж /
 ку|ди на ро|боту / до |робл'е"ниц'і //] (Під). Така назва зі значенням «насипна
 гора, курган» є у «Словарі української мови» Б. Д. Грінченка [187, IV, с. 26] та
 «Етимологічному словнику української мови» [88, V, с. 98], є нормативною.
 Припускаємо, що пасивне вживання цієї лексеми стало наслідком того, що вона
 є поза реєстром українських сучасних нормативних словників.²

Семантика назви кур|ган, що зафіксована діалектологами в інших
 говірках України, переважно однакова (порівняймо, у говірках Івано-
 Франківщини 'горб', 'горб; штучна насипна гірка; підвищення' [118, с. 39], у
 говірках Західного Поділля 'високий земляний насип при дорозі; горб, гірка,
 що нагадують насип' [122, с. 359], у східнополіських говірках 'горб; штучна
 насипна гірка; підвищення' [136, с. 234]), хоча в порівнянні з говірками
 Південної Росії, Казахстану амплітуда значень різниться – від значення
 'захист', 'фортеця' до 'пагорб', 'давня могила' та ін. [153, с. 317]. Учені
 вважаються цю назву запозиченням з половецької мови, пор. полов. *kurgan*

² На території Чернігівської області неподалік села Безводівка розташована система курганів, одна з груп яких має власну народну назву «роблениці» або «роблені могили». За висновками археологів, кургани слугували поховальними спорудами або, можливо, виконували функцію сторожових чи споглядальних веж і могли бути залишені кочівниками ще в період раннього залізного віку (близько II-I тис. до н.е.).

«твердиня; насипний вал, фортеця; висока могила», пов'язане з тюркським *kur-* 'спорудити, укріпити, зміцнити' < перського *gūrkhāne* від *gur* 'могила', *xane* 'дім' [88, III, с. 152]. У досліджуваних говірках номен *кур|ган* має лише значення 'насипаного підвищення на полі', яке інформанти пов'язують із козацькою добою, часто на цьому наголошуючи в розмові.

Локальним лексичним утворенням для позначення семени 'насипаний горб на полі' вважаємо назву *близ|ниц'і*, засвідчену в говірці с. Жовнине Чорнобаївського р-н. Металінгвальний опис цієї лексеми підкріплений краєзнавчими матеріалами місцевих етнографів про історію двох сестер-близнят, які ціною свого життя врятували поселення від нападу татарської орди, й були захоронені поряд у різних могилах.³

У досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини семема 'насипаний горб на полі' має додаткову конотацію: за словами інформантів, такі горби-кургани козаки наносили шапками на знак пошани до померлого і вони відрізняються від штучного підвищення іншого типу – так званих 'козацьких могил; підвищення з дерев'яними вишками, з яких козаки могли сповіщати про небезпеку', що мають назви *с'іг|нал'н'і мо|гили* (Клн), *во|йен:а |вишка* (Нхй).

На позначення семени 'насипаний горб на полі, порослий деревами' в говірці с. Нехайки Драбівського р-н зафіксовано назву *сад|ки* (Нхй). Мотивація цієї назви пов'язана із виникненням реалії. Із розповідей діалектоносіїв стало відомо, що такі місця на полі утворилися завдяки тому, що люди насаджували плодові дерева, щоб зробити тінь на місці для перепочинку.

Окрему частину підвищення, а саме його найвище місце, представлено в досліджуваних говірках кількома значеннями: 'вершина горба (гори, підвищення), найвище місце', 'крута вершина підвищення (гори, горба)'. 'Вершину горба (гори, підвищення), найвище місце' називають *вер|шина* (Врм,

³ Героїчний подвиг сестер жителі села Жовнине вшановують і сьогодні. Кожен старожил із гордістю переказує цю легенду та цитує рядки вірша, написаного Момотом Степаном Павловичем.

Квр, Лпл), *висо|та* (Глм, Клн), *пагорбок* (Глм, Клб), *на гор|б'і* (Нхй), *го|ра* (Бгд). Найчастіше інформанти не співвідносять їх із конкретними видами підвищення, лише в говірці с. Ліпляве Канівського р-ну зафіксовано диференціацію лексеми *вер|шина* – ‘найвище місце гори’, а також у говірці с. Підставки Золотоніського р-ну лексему *ч'оло|пок* записано зі значенням ‘найвище місце крутого підвищення’. За свідченнями ЕСУМ, назва *чолопок* походить від сербохорватського *čelòrek* «частина пагорба або гори, зігрівана сонцем» [88, VI, с. 340]. Але оскільки *чолопок* є фонетичним варіантом літературної назви *щолопок*, яка представлена в СУМ [190, XI, с. 351], то, вірогідно, номен пов'язано із лексемою *щовб* (ščowb), для якої характерна семантика «шпиль гори», «лисий верх гори», «лисий верх високої зарослої довкола лісом гори», «верх гори» [187, II, с. 396, 14, 49], «крута вершина гори» [244, с. 198], «крута вершина, скеля» [88, VI, с. 513]. Терміни *чолопок*, *щолопок*, *щоб*, *щовб*, *щовба*, *щолб*, *шчало|бак*, *шчало|нак*, *шчалу|бак*, *шчалу|нак* трапляються в інших українських говірках та за межами України. Порівняймо: у говірках Івано-Франківщини *шчоб* – ‘стрімка вершина гори, скеля’; *шчовб* – 1. ‘стрімка гора’; 2. ‘стрімка вершина гори, скеля’; 3. ‘крута вершина гори’; 4. ‘гостра гора’; *ш|човба* – ‘стрімка гора’; *шчолб* – ‘вершина гори’ [118, с. 18, 304]; у говірках Ровенщини *чоло|пок* – ‘вершина горба’ [233, с. 113] і *щолопок* ‘вершина гори’ [233, с. 115]; у говірках Кіровоградщини *щовб* – крута вершина гори [58, с. 206]; у білоруських говірках *шчало|бак*, *шчало|нак*, *шчалу|бак*, *шчалу|нак* зі значеннями невеликого підвищення, виступу та вершини підвищення [247, с. 708]. Словник народних географічних термінів Е. М. Мурзаєва фіксує назви *чолопок* [153, с. 619], *щоб*, *щочолопок*, а також *щомб*, *щомбур* зі значеннями ‘вершина гори’ [153, с. 635] з посиланням на український діалектний матеріал. Назви *щолопок* (*чолопок*) засвідчено й у словнику Б. Д. Грінченка за значенням ‘верхушка, макушка’ [187, IV, с. 529].

За ДО ‘наявність/відсутність рослинності на підвищенні’ виокремлюємо семеми ‘горб чи місце на горбі без будь-якої рослинності’, ‘гола вершина горба

(гори)'. Так, на позначення 'горба чи місця на горбі без будь-якої рослинності' інформанти послуговуються назвами ¹гол'ий ¹горб (Клб), ¹гал'авина (Пдс), а для семени 'гола вершина горба (гори)' зафіксовано апелятив ¹гола (Клн). Як вже було зазначено, смислове навантаження ДО перенесено на прикметник ¹гол'ий, що демонструє явище переходу в систему НГТ назви з іншого поняттєвого поля. Що стосується лексики ¹гал'авина, то в лівобережних середньонаддніпрянських говірках ця назва має значення, що пов'язані з лісом, полем, болотом, а також вказують не лише на відсутність будь-якої рослинності, а й навпаки – ділянку чогось посеред іншої ділянки (докладно див. Додаток В).

Для позначення місцевості з горбами / буграми виокремлюємо кілька значень: 'протяжні горби', 'горбиста (бугриста) місцевість', 'горбиста місцевість, покрита лісом', 'горбиста місцевість, чергування горбів і низин'. Особливості рельєфу досліджуваної території Лівобережної Черкащини, а точніше – відсутність великої кількості підвищень, обмежують перелік назв цієї мікрогрупи та якісно впливають на семантичні зрушення. Так, на для семени 'протяжні горби' в говірці с. Ліпляве Канівського р-н зафіксовано назву ¹горбо'вина (Лпл). У словнику Б. Д. Грінченка знаходимо лексику ¹горбо'вина зі значеннями 'підняття на поверхні землі' та 'випуклість на будь-чому' [187, I, с. 310]. Такий же варіант подає й СУМ – ¹горбо'вина «невелике підвищення на поверхні землі, випуклість» [190, II, с. 126]. Із подвійним наголосом ¹горбо'віна і тотожним до СУМ значенням побутує ця назва в говірках Кіровоградщини [58, с. 61].

Назви ¹буг'раста (Глм), ¹гор'биста (Врм, Лпл), ¹гористо (Лвч) позначає сему 'горбиста (бугриста) місцевість'. Терміни утворено від основ -гор-, -горб-, -бугор-, при чому якщо в говірці є назва ¹горб, то похідними прикметниками є ¹гор'бистий, але не ¹буг'растий, бо в другому випадку засвідчено номени, паралельно з іншими назвами, вживають у тих говірках, де є ¹буг'ри. Цікавим утворенням є лексема ¹гористо, очевидно, утворена від ¹гора, оскільки

населений пункт (с. Левченки Драбівського р-н), де було записано цю назву, має абсолютно рівнинну територію без будь-яких підвищень.

На позначення семени ‘горбиста місцевість, покрита лісом’ у говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-н функціонує лексема *бай|рак* (Клщ). Аналізуючи значення, які фіксують словники літературної норми та інші діалектологічні розвідки, можемо стверджувати про зрушення семантики назви, оскільки усі значення, що стосуються лексеми *бай|рак*, пов’язані з реаліями негативного рельєфу – яром, низиною, долиною. Лише в західнополіських говірках Волині натрапляємо на значення ‘горбиста місцевість, завалена стовбурами дерев, пеньками’ [68, с. 7] та в західноукраїнських говірках знаходимо значення ‘підвищення, густо поросле лісом’ [136, с. 214]. Таку семантичну амплітуду коливаль М. І. Толстой пояснює потенційним зв’язком між семами ‘верх’→‘низ’→‘ліс’ [205, с. 101].

Єдиним прикладом семени ‘горбиста місцевість, чергування горбів і низин’ була назва *нагорби* в говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-н, яку описано вище.

2.1.3. СП «Підвищення»

Семантичну підгрупу «підвищення» в говірках Лівобережної Черкащини представлено такими значеннями: ‘підвищення (з. н.)’, ‘бічна частина підвищення, лісу чи дороги’, ‘підвищення в лісі’, ‘підвищення природного походження’, ‘штучне земельне продовгувате підвищення’, ‘підвищення, по якому прокладено залізничну колію’, ‘невелике підвищення, що поросло деревами’, ‘підвищення, на якому нічого не росте’, ‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’, ‘схил гори, горба, підвищення’, ‘схил гори, повернутий до сонця’, ‘крутий схил підвищення, горба’, ‘бік підвищення, лісу, дороги (з. н.)’, ‘схил підвищення, що поріс лісом’, ‘схил підняття, який засаджували деревами’, ‘велика кількість чогось складеного, зсипаного горою в одному місці’.

Назву *n'íð'viščen':a* (Пдс) інформанти використовують для опису ‘підвищення (з. н.)’, але часто в досліджуваних говірках спостерігаємо явище втрати абстрактності і зосередження уваги на номінації конкретних реалемних планів, як-от семема ‘підвищення в лісі’, на позначення якої функціонують назви *ˈnaɣorb* (Пдс, Плш), *buˈɣor* (Пдс, Плш), *ɣˈruška* (Лпл). Мотивація лексеми *ɣˈruška* пов’язана із зовнішньою схожістю реалії до плодів груші. Зафіксовано також зворотній процес, коли назва конкретної реалії розширює семантичні межі та стає загальною назвою, як-от лексема *b'ík*, що в говірці с. Безбородьки Драбівського р-ну є загальною назвою ‘бічної частини підвищення, лісу чи дороги’.

Деякі назви створюють системи опозицій. Так, наприклад, в опозиційні відношення за ДО «походження» вступають лексеми *ˈnaɣorb* (Глм) на позначення ‘підвищення природного походження’ і *ˈnasip* (Пдс) зі значенням ‘штучне земельне продовгувате підвищення’, яка має прозору мотивацію. Назва *ˈnasip* у говірці с. Ліпляве Канівського р-ну також має значення ‘підвищення, по якому прокладено залізничну колію’.

Опозиційні відношення мають лексема *kˈručˌi* (Плш) зі значенням ‘невелике підвищення, що поросло деревами’ та двослівні номени *ˈɣolij buˈɣor* (Пдс), *ˈl ʲusij ˈɣorb* (Лпл) на позначення ‘підвищення, на якому нічого не росте’.

Сему ‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’ представлено назвами *ˈbɛlɛʷbɛʷnʹ* (Врм, Жвн, Клн, Пдс, Плш), *ˈbɛlɛʷbɛnik* (Жвн) *ˈbɛl ɛʷbɛʷnʹ* (Бзп, Квр, Клщ, Лпл), *ˈbɛl ʲibɛnʹ* (ВХ, Лвч, Нхй), *ˈvigon* (Бгд, Лпл). Поняття *белебень* займає чітку позицію в системі НГТ і набуло загального поширення в інших українських говірках: у середньонаддніпрянських, а саме полтавських, – *б́елебень* ‘відкрита або спустошена місцевість без будівель і рослин’ [21, с. 15], у західноподільських – *б́елебень* ‘місцевість, відкрита всім вітрам’ [170, 239], у центральностепових – *б́елебень* ‘підвищення (загальне значення)’ та ‘крута гора, горб, підвищення’ [57, с. 23–25], у східнополіських – *б́елебень* ‘крута гора’ та ‘окреме підвищення’ [224, с. 28]. Імовірно, що лексему утворено внаслідок

звуконаслідування шуму вітру або води у відповідних місцях [88, I, с. 165]. Для підтвердження цієї думки в полтавських говірках одне зі значень назви *беле"бе"н* – сема ‘дуже холодний вітер’ [21, с. 15]. Суфікс *-ик-* у формі *беле"беник* не надає додаткових відтінків значенню. У формі місцевого відмінка в деяких говірках трапляються відмінні форми лексеми *беле"бе"н*, такі як: *на беле"бин'і* (Клн, Пдс) та *на бел'ибн'і* (Бзп, Лпл), які є у словнику Б. Д. Грінченка [187, I, с. 49].

Лексема *вигон* у говірках Лівобережної Черкащини полісемантична і має місце в кількох ЛСГ. Уживання назви *вигон* зі значенням ‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’ пояснено тим, що підвищення такого типу позбавлені будівель та дерев, які би створювали затишок, і тому там часто збирають худобу перед випасом.

На позначення семи ‘схил гори, горба, підвищення’ засвідчено назви *схил* (Клн), *схил'* (Глм, Клщ, Нхй), *спуск* (Клщ), *по'катом* (Нхй), *по'хил'* (Бгд), серед яких, наприклад, номени *схил'* і *по'катом* у говірці с. Нехайки Драбівського р-ну, а також *схил'* і *спуск* у говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну є синонімами. Ці лексеми поширені в інших говірках та літературній мові.

Додатковими семантичними відтінками наповнено значення ‘схил гори, повернутий до сонця’, ‘крутий схил підвищення, горба’, ‘бік підвищення, лісу, дороги (з. н.)’, ‘схил підвищення, що поріс лісом’. Так, семема ‘схил гори, повернутий до сонця’ засвідчена лише описовими конструкціями чи назвами: *на о'сон':і* (Пдс), *сон'ач'ний* (Квр), *сон'ач'на сторо'на* (Врм, Глм, Клн, Клщ), *сон'ач'не м'істо* (Глм), *п'рот'ів сонц'а* (Жвн, Лпл). Ці номени вказують на слабе збереження термінів у пам’яті діалектоносіїв, а також, імовірно, відсутність яскравих проявів реалемного плану.

На позначення семема ‘крутий схил підвищення, горба’ функціонують лексеми *буг'р'ака* (Пдс), *спуск* (Квр), *об'рив* (Бгд), що вказує на існування опозиції «низ» ↔ «верх», сформованої під впливом візуального сприйняття реалії інформантами: або з підніжжя, або з вершини ГО [205, с. 102].

Для семеми ‘схил підвищення, що поріс лісом’ зафіксовано назви *л'ісопо|садка* (Врм), *с|т'інка* (Нхй). Для лексеми *л'ісопо|садка* (Врм) характерна зміна семантики, оскільки назва утворена внаслідок складання основ ліс+посадити, які означають штучне насадження лісу, а не процес природнього зростання дерев. Можливо, це зумовлено тим, що на території Лівобережної Черкащини в період 60–70-х рр. ХХ ст. масово засаджували схили підвищення для уникнення ерозії ґрунту, зсувів породи та захисту поля від вітрів. Через це семантично відмінними є описові назви *по |горах* (Плш), *по|катом* (Нхй), які інформанти використовують для позначення семеми ‘схил підняття, який засаджували деревами’.

Ще однією назвою, яку зараховуємо до назв позитивного рельєфу, є номен *|купа* зі значенням ‘великої кількість чогось складеного, зсипаного горою в одному місці’, засвідчена в говірці с. Підставки Золотоніського р-ну, а також на позначення семи ‘купа землі’ (Бзп, Глм, Жвн, Клб). Вважаємо, що назва *|купа* є межевою між різними ЛСГ, оскільки має ще кілька значень у досліджуваних говірках. У інших н. пп. сема ‘купа землі’ виражена лексемами *горб* (Клб, Лпл), *бу|гор* (Бзб). Для семеми ‘велика купа землі’ в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну побутує номен *го|ра* (Глм), про який вже було зазначено.

Таким чином, аналіз якісного та кількісного складу ЛСГ назв позитивного рельєфу вказує на тісну взаємодію процесу номінації з реалемним планом та зі сприйняттям ГО діалектоносіями.

2.2. ЛСГ назв нейтрального рельєфу

Репертуар лексем ЛСГ назв нейтрального рельєфу не значний, але все ж результати спостереження дають змогу виокремити такий лексико-семантичний склад: ‘рівна місцевість, рівнина’, ‘широка рівнина’, ‘рівна місцевість, поросла травою’, ‘рівнина, пусте місце між дворами’, ‘рівнинна місцевість на місці осушеного болота’ та ‘рівнина, безмежне рівне поле’.

На позначення ‘рівної місцевості, рівнини’ зафіксовано номени *р'івни|на* (Бгд, Бзб, Врм, ВХ, Глм, Квр, Клб, Клн, Лвч, Нхй, Пдс), *р'ів|нина* (Жвн, Клщ, Лпл, Плш), *р'івно|та* (Пдс), *р'івне |м'істо* (Глм), *п|л'ош'ч'а* (Бзп), *п|лош'ч'а* (Врм). Лексема *рівни|на / р'ів|нина*, за спостереженнями мовознавців, належить до групи локативів відприкметникового походження і була утворена ще в праслов'янський період [12, с. 81, 177]. Зміщення наголосу в говірках на останній склад пояснено збереженням праслов'янського стану, бо ж наголошення на суфіксальний -іна, як зазначає Т. О. Марусенко, явище вторинне [140, с. 43]. Назву *р'івно|та* також утворено від прикметника *рівний*, на відміну від назви *п|л'ош'ч'а / п|лош'ч'а*, що є похідною від прикметника *плоский*. Зауважимо, що суфіксальне наголошення в поєднанні зі слотовірним формантом -ота є проявом збереження праслов'янської моделі словотвору, де наголос вказує на абстрактне значення лексеми [140, с. 45]. Усі перелічені лексеми є в багатьох лексикографічних працях та побутують в інших регіонах України із загальнопоширеним та локальним значеннями [136, с. 247; 170, с. 297; 69, с. 116; 58, с. 172; 184, с. 73; 233, с. 96; 186, с. 49; 118, с. 240–241].

Значення ‘широка рівнина’ представлене назвами *ши|рока р'івни|на* (Глм), *п|л'ош'ч'а* (Лпл). Уживання двослівного номену на позначення семи можемо пояснити пасивним використанням діалектоносіями подібних термінів. Назву *площа* зараховуємо до кількох ЛСГ (докладно див. Додаток В).

Рівну місцевість, порослу травою, характеризують номени *|випас* (Лпл), *с'іно|жат'* (Клщ). Убачаємо тут накладання назв однієї ЛСГ на назви іншої, оскільки відбулося ототожнення семантики: рівна місцевість, поросла травою стала місцем, де випасають худобу і, відповідно, можуть косити траву.

Зі значенням ‘рівнина, пусте місце між дворами’ засвідчено репертуар лексем: *гул'а зем|л'а* (Пдс), *|вигон* (Квр), *пус|тирник* (Клн, Нхй), *май|дан* (Глм), *пус|те |м'істо* (Бзп), *пусто|та* (Врм, Лвч), *|вигул'* (Клщ), *пус|тир'* (Бгд, Нхй), *пус|тир* (Бзб, ВХ). Назви *пус|тир'*, *пус|тир*, *пус|тирник*, *пусто|та*, *пус|те |м'істо*, а також *май|дан*, *|вигул'* і *гул'а зем|л'а* вказують на відсутність рослин

та будівель на рівнині, а от назва *вигон* має додаткову конотацію, оскільки в говірці с. Коврай Золотоніського р-н цю лексему вживають і для кваліфікації місця, де збирають худобу перед випасом.

Межевими в ЛСГ вважаємо кілька назв, оскільки за семантикою їх можна зарахувати до інших ЛСГ. Так, наприклад, за місцем розташування рівнинної місцевості вдалося зафіксувати описову назву *суха болотина* в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-н на позначення семи 'рівнинна місцевість на місці осушеного болота'. Компоненти цієї лексичної сполуки докладно схарактеризуємо в ЛСГ назв болота.

'Рівнину, безмежне рівне поле' називають *р'івна нл'ош'ч'а* (Клб), *нл'ош'ч'а* (Жвн), *карта* (Жвн), *стен* (Клщ). Номени *нл'ош'ч'а* та *р'івна нл'ош'ч'а* відприкметникового походження, основа яких (псл. **plosk-*) тотожна з прикметником *плоский*. Хоч можемо припускати, що для говірки с. Келеберда Канівського р-н назва *нл'ош'ч'а* у складі двослівного номену *р'івна нл'ош'ч'а* означає велику ділянку поверхні, а прикметник *р'івна* вказує на якість такої ділянки.

Лексема *карта* пов'язана з метафоричним перенесенням назви за формою земельного наділу (поля). Серед відомих джерел номен *карти* зі значенням 'місце добування торфу' представлено в середньополіських говірках [233, с. 54].

Номен *стен* інформанти використовують у досліджуваних говірках на позначення 'рівнини, безмежного рівного поля', асоціюючи реалію з великим безлісним рівнинним простором. На думку авторів ЕСУМ, лексема *стен* походить від східнослов'янського **сътепь* [88, V, 409]. Назва відома в інших говірках українського діалектного континууму із загальнопоширеними чи локальними значеннями [224, с. 180; 137, с. 140, 83; 58, с. 63; 170, с. 76, 304; 233, с. 105; 186, с. 53; 118, с. 266].

Отже, проаналізувавши ЛСГ назв нейтрального рельєфу, можна стверджувати про архаїчність номенів та накладання значень деяких лексем.

Найбільш поширеними утвореннями є відприкметникові апелятиви праслов'янського походження.

2.3. ЛСГ назв негативного рельєфу

Номени негативного рельєфу на території Лівобережної Черкащини (серед усіх трьох ЛСГ назв на позначення рельєфу та його частин) формують найчисельнішу за кількістю назв та значень групу. Загалом цю ЛСГ можна сегментувати на три СП: «долина», «низина», «заглибина». СП «заглибина» об'єднує кілька СМ: «заглибина, западина», «яма», «рів, канава», «яр», «безодня», «обрив».

2.3.1. СП «долина»

СП «долина» охоплює такий перелік значень: 'долина (з.н.)'; 'широка долина'; 'неширока продовгувата долина'; 'глибока долина'; 'продовгувата долина за формою жолоба'; 'велика долина, поросла деревами'; 'невелика долина, де могли вирощувати картоплю, кавуни'; 'видолинок (невелика і неглибока улоговина; улоговинка)'; 'долина в лісі'; 'невелика долина в лісі'; 'невеликі круглі долини на полях, у яких збирається вода'.

Так, сема 'долина (з.н.)' у лівобережних середньонадніпрянських говірках Черкащини представлена назвою *долина* (Врм, Клн, Пдс, Плш) та її фонетичним варіантом *дол'ина* (Бгд, Квр, Клб, Клщ, Лвч, Лпл, Нхй). Коренева основа *дол-* є головною для маніфестантів цієї групи лексики. Про архаїчність назви свідчить не тільки праслов'янська основа, а й збереження давньої семантики. Лексема *діл* як географічний термін на позначення долини у діалектах, на думку науковців, виходить із ужитку [232, с. 63]. Натомість можемо стверджувати про поширення цієї основи та її дериватів для номінації ГО 'низ'. Очевидно, що така багатозначність слова *діл* (а сьогодні зв'язаного кореня *дол-*) спровокувала тісний лексико-семантичний зв'язок між СП назв *долина* та *низина*, на що вказують і пам'ятки середньоукраїнської та новоукраїнської мови [12, с. 94].

Диференційні ознаки, що характеризують розмір долини в кількох вимірах, представлено значеннями ‘широка долина’ – *ши|рока до|лина* (Пдс), *ши|рока до|л'ина* (Нхй), *роз|лога до|лина* (Врм); ‘неширока продовгувата долина’ – *^|видол'инок* (Глм); ‘глибока долина’ – *гли|бока до|лина* (Врм, Плш), *гл'и|бока до|л'ина* (Клб), *низ'ка до|лина* (Врм), *ста|воч'ок* (Бгд); ‘продовгувата долина за формою жолоба’ – *^|жол'об* (Лпл), *жол'о|бина* (Лпл); ‘велика долина, поросла деревами’ – *^|бал'ка* (Нхй); ‘невелика долина, де могли вирощувати картоплю, кавуни’ – *^|видол'инок* (Клщ); ‘видолинок (невелика й неглибока улоговина; улоговинка)’ – *у|логвинка* (Жвн), *п|ридолинок* (Врм), *у|л'оговина* (Клщ), *^|видол'инок* (Бгд, Нхй). Описові сполуки, виражені двослівними номенами, підтверджують пасивне використання такої термінології в побутовому спілкуванні.

Номен *^|видол'инок* зі значенням ‘неширока продовгувата долина’ представлений і в інших говірках на території України [233, с. 21; 118, с. 50; 58, с. 40]. Локальними утвореннями вважаємо лексему *^|видол'инок* зі значеннями ‘видолинок (невелика і неглибока улоговина; улоговинка)’ та ‘невелика долина, де могли вирощувати картоплю, кавуни’. Префікс *ви-* (< псл. **vy-*) у подібних лексемах слугує переважно на означення руху з середини [88, I, с. 368]. Аналіз апелятивів на позначення назв негативного рельєфу дає підстави висновкувати про збереження давнього значення афікса *ви-* у словах, які побудовані за слов'янською словотвірною моделлю «префікс+основа+суфікс -ькъ» [138, с. 68]. Це лексеми *^|вибал'ок*, *^|видол'инок*, *^|вийамка*, *^|вийамок*. Спостереження над семантикою лексем засвідчує висхідний рух між розташуванням реалій відносно лінії горизонту. Порівняймо, *до|лина* – ‘долина (з.н.)’ (Врм, Клн, Пдс, Плш); ‘долина в лісі’ (Глм) та *^|видол'инок* – ‘невелика долина в лісі’ (Глм); ‘неширока продовгувата долина’ (Глм); ‘неглибока долина, де могли вирощувати картоплю, кавуни’ (Клщ); ‘видолинок (невелика й неглибока улоговина; улоговинка)’ (Бгд, Нхй). За аналогією далі в інших ЛСГ: *^|йама* –

‘яма на болоті’ (Бзп, Клб, Пдс); ‘глибока і велика вибоїна на дорозі’ (Врм, Жвн, Клщ); ‘велика кругла яма’ (Клщ, Лвч, Нхй) та *вийамка* – ‘неглибока яма’ (Пдс).

На позначення семени ‘продовгувата долина за формою жолоба’ в досліджуваному ареалі трапляються номен *жол’об*, *жол’обина*. Безпосереднє формування номену *жолоб* у ЛСГ назв негативного рельєфу представила Т. О. Марусенко [138, с. 69]. Збереження семантики праслов’янського періоду (*жолоб* < псл. **želbъ* ‘жолоб (видовбана канава)’ [88, II, с. 204]) та метафоричне перенесення назви за формою в систему НГТ надає лексемі широкого спектру значень у багатьох говірках українського діалектного простору [170, с. 260; 69, с. 49; 232, с. 323; 57, с. 17, 21], а також в білоруських говірках [247, с. 256].

Номен *балка* (фонетичний варіант *бал’ка*) в говірках Лівобережної Черкащини полісемантичний. Частину значень зараховуємо до ЛСГ назв негативного рельєфу: ‘дно яру’ (Клн); ‘низина зі стоячою водою’ (Клб); ‘яр, залитий водою’ (Клщ); ‘рів з водою’ (Клщ); ‘велика долина, поросла деревами’ (Нхй). Кілька значень об’єднано ДО «наявність води». Хоч цей додатковий відтінок семантики не стосується семи ‘дно яру’. Інформанти уточнюють значення: [...*оце ж ота’ко по бо’кам вими’ває в’тому йа’ру / а о’те шо вже не’рушиц’ :а / в’низу / то то’кажут’ балка //*]. Наявність рослинності як ДО помічено лише в говірці с. Нехайки Драбівського р-н. Учені стверджують, що походження лексеми остаточно не з’ясоване [88, I, с. 127–128], хоча існує дві можливі версії: *балка* < **bolto* ‘болото’ та *балка* < **baliti* зі значенням ‘обвалити, перекинути, зруйнувати’ [139, с. 64–68]. Погоджуємося з думкою О. В. Слободян про семантичні переходи терміна *балка* «рівнина» ↔ «низина» ↔ «долина» ↔ «яр», що спричинює при утворенні значень у всіх ЛСГ, де було зафіксовано цю лексему, явище семантичного синкретизму [186, с. 113].

Назви *улогвинка* (Жвн) та *ул’оговина* (Клщ) позначають сему ‘видолинок (невелика й неглибока улоговина; улоговинка)’. Фонетичний варіант *улоговина* має також значення ‘великої западини з пологими схилами’ (Врм). Ще один фонетичний варіант *улогвина* кваліфікує ‘ділянку, яка затоплюється водою

(з.н.)' (Пдс), а також 'невеликі круглі долини на полях, у яких збирається вода' (Клн, Пдс). Термін мотивовано дієсловом лежати [88, III, с. 278]. В інших діалектах лексему *улогвина* зафіксовано з різними фонетичними та семантичними відмінностями [170, с. 275, 308; 69, с. 139; 235, с. 65; 224, с. 177; 57, с. 197; 136, с. 252].

Ще однією ДО визначено «місце долини». Так, для кваліфікації долини в лісі в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-н вживають назву *до^лина*, тоді як на позначення семени 'невелика долина в лісі' діалектоносії цієї ж говірки послуговуються назвою *ви^лдол'инок*. Встановити можливу різницю реалій за розмірами не вдалося.

'Невелику круглу долину на полі, у якій збирається вода' називають *до^линка* (Пдс, Плш), *до^линка* (Бзп), *у^логвина* (Клн, Пдс), *л'ійка* (мн. л'ійки) (Клн), *у^ладина* (Врм). Назву *л'ійка* перенесено в систему НГТ з іншої сфери вжитку внаслідок метафоричного перенесення за формою. Ця лексема зі значеннями реалій негативного рельєфу побутує також у середньополіських [233, с. 66] та східнополіських говірках [224, с. 23] Термін *у^ладина* широко відомий в інших українських діалектах та має безліч семантичних відтінків в системі НГТ [170, с. 251, 263; 69, с. 30; 232, с. 301–302; 224, с. 54, 82; 57, с. 53, 78–79, 198; 136, с. 222, 228].

У говірці с. Великий Хутір Драбівського р-н записано лексему *син'е* зі значенням 'долина за межами села, де жили розкуркулені селяни'. Походження та мотивацію назви поки не встановлено. Припускаємо, що ця лексема може бути топонімом.

2.3.2. СП «низина»

СП «низина» охоплює такий перелік значень: 'низовина'; 'край низини'; 'край низини, від якого починається підвищення'; 'низина з пологими схилами'; 'низовина біля річки'; 'безліса обнижена місцевість, що придатна для оселення'; 'низовина біля річки, що призначена для городніх культур'; 'кругла низина в лісі'; 'низина в лісі, що поросла мохом'; 'кругла низина в полі';

‘низина зі стоячою водою’; ‘широка низина біля річки, яку заливають весняні води’; ‘заболочена низина’; ‘низька болотиста місцевість, сінокісна низина’; ‘суха сінокісна низина біля болота’; ‘низина, поросла верболозами’; ‘низина, поросла травою’; ‘широка низинна рівнина, поросла лікарськими травами’.

Для назв цієї СП характерне накладання кількох значень інших СП, зокрема «рівнини» й «долини», що пов’язано зі специфікою сприйняття ГО інформантами, адже розташування реалій переважно відносне, а простір на позитивні й негативні об’єкти сегментовано умовно на рівні очей.

Сему ‘низина (з.н.)’ репрезентують лексеми *низи|на* (Бзб, Бзп, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс, Плш), *низови|на* (Врм, Лвч, Пдс), *низ* (Врм, Нхй), *до|лина* (Врм), *по|д’іл’* (Клщ). Корінь *-низ-*, що виявляє найбільшу частотність уживання серед наведених назв, успадкований від псл. **nizъ* [88, IV, с. 85–86] та, за дослідженнями М. Фасмера, властивий для більшості слов’янських говірок [209, III, с. 73]. Праслов’янський суфікс *-ina* поширений у географічній номенклатурі. Щодо назви *низови|на* існує думка, що це східнослов’янське утворення з похідним суфіксом *-ov-in-a*, але не є винятком варіант про утворення із суфіксом *-na* від прикметникового типу *nizov-j* [140, с. 41].

На позначення ‘краю низини’ в говірці с. Ліпляве Канівського р-н зафіксовано назву *край* (Лпл). У деяких н. пп. діалектоносії уточнюють семантику, зазначаючи умовно власне розташування відносно ДО, і сему ‘край низини, від якого починається підвищення’ описують термінами *з’ік’заг* (Пдс), *|виступ* (Клн), *|бериг* (Глм), *|горбик* (Лпл), *|озб’іч’* (Врм), *|нагорб* (Клщ). Припускаємо, що всі ці назви пов’язані з візуальним сприйняттям чіткої межі, яка могла утворитися на схилах низини через тривалий період заповнення водою.

Назви *по|л’огий схил’* (Глм), *го|роди* (Клщ), *г|р’адки* (Клщ) засвідчено на позначення семи ‘низина з пологими схилами’. Двослівний номен вказує на пасивне використання назви в повсякденному мовленні, а лексеми *го|роди* та

зр'адки надають семі додаткової конотації – можливість обробітку землі низини такого типу. Назви *го|род* (від <псл. *gordъ ‘загорода, кошара, загорожа’ [88, II, с. 571–572]) і *зр'адка* (зменшене від *зряда* <псл. *gręda [243, Вип. 7, с. 120–121]) загальнопоширені в говірках і посідають чільне місце серед ЛСГ назв земельної ділянки.

Кілька значень об'єднує ДО «місце розташування». Так, ‘низовину біля річки’ інформанти кваліфікують номенами *до|линка* (Пдс), *до|л'ина* (Лпл), *низови|на* (Клб), *ли|вада* (Врм), *п'ід став|ком* (Нхй). На позначення ‘низовини біля річки, що призначена для городніх культур’, зафіксовано назви *го|родина* (Глм, Нхй), *ого|родина* (Бзб, Врм). Назви *до|лина* (Пдс, Плш), *до|л'ина* (Бзп); *л'ісцина* (Плш) засвідчено зі значенням ‘круглої низини в полі’. У говірці с. Підставки Золотоніського р-н лексему *низи|на* використовують для номінації ‘круглої низини в лісі’, а назву *мох* у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну – ‘низини в лісі, що поросла мохом’. Номен *мох* утворено внаслідок метонімічного перенесення назви.

Широкий семантичний спектр у досліджуваних говірках має лексема *ле|вада* – ‘невелика ділянка із сінокісною травою’ (Врм); *л'и|вада* – ‘безліса обнижена місцевість, що придатна для оселення’ (Квр); ‘невелика ділянка із сінокісною травою’ (Глм); ‘багата на вологу частина городу’ (Лпл); ‘берег (луг), на якому росте сінокісна трава’ (Лпл); ‘місце на березі водойми, де можна випасати худобу’ (Лпл); ‘оброблюване поле, розорана, оброблювана поляна в лісі чи між лісами’ (Клб); ‘місце випасу тварин’ (Клб); ‘місцевість за городами, де ростуть дерева і є сінокісні галявини’ (Клш); *ли|вада* – ‘низовина біля річки’ (Врм). Спостереження над значеннями назви *ле|вада* та її одночасна належність до кількох ЛСГ є яскравим прикладом семантичного синкретизму. Лексеми, зафіксовані в інших діалектах, підтверджують це припущення [170, с. 271, 273; 69, с. 75; 136, с. 234; 233, с. 65; 224, с. 120–121; 184, с. 152–153; 57, с. 109–110; 118, с. 158–159; 186, с. 357–358]. Архаїчність номену репрезентують друковані та рукописні писемні джерела [84, с. 171–172] Про складність і

різноспрямованість філіації семантики лексеми зазначає П. Ю. Гриценко. За припущеннями мовознавця, нерівномірність вияву назви *левада* в говірках може бути спричиненою результатами об'єднання двох хвиль впливу: давнішого, нині згасаючого, і новішого, пов'язаного зі східнороманськими впливами [47, с. 159–161].

Лексеми *ни́д став|ком* і *мі́сцина* підтверджують слабкий ступінь збереження назв, хоч і позначають семи з певними відтінками значень.

Диференційною ознакою, пов'язаною з наявністю / відсутністю води в низині, охоплено значення: 'низина зі стоячою водою', 'широка низина біля річки, яку заливають весняні води', 'заболочена низина', 'низька болотиста місцевість, де косять сіно', 'суха сінокісна низина біля болота'.

Так, 'низина зі стоячою водою' має назви *кал'ужа* (Бзб, Клн), *бал'ка* (Клб), *соло'нец'* (Жвн). Лексему *бал'ка* вже було детально описано. Назву *кал'ужа* докладніше проаналізовано в ЛСГ назв гідрорельєфу. Лексема *соло'нец'* (фон. вар. *сол'онец'*) є похідним утворенням від *сіль* (< псл. **solъ* [88, V, с. 252]) та в лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкашини зафіксована зі значеннями: 'низина зі стоячою водою' (Жвн); 'місце випасу худоби' (Нхй); 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' (Врм, Плш, Бгд, ВХ, Глм, Клщ); 'місце випасу тварин' (Жвн); 'земельна ділянка з солоним ґрунтом' (Бзб, Врм, Бгд, Бзп, ВХ Глм, Клб, Клщ, Лвч); 'маленьке озеро з водою, непридатною для пиття' (Лпл); 'місце на городі, де грудкувата земля' (Бзп); 'ділянка поля, де нічого не росте' (Бзп); 'поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею' (Жвн). Отже, центральне місце цей номен посідає серед ЛСГ назв земельної ділянки. Лексема *соло'нец'* загальнопоширена в інших діалектах української мови [136, с. 250; 224, с. 206; 58, с. 183; 118, с. 260] та літературному стандарті [190, IX, с. 450].

Значення 'широка низина біля річки, яку заливають весняні води' має лексема *низи|на* (Квр).

Для позначення ‘заболоченої низини’ в говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-н інформанти послуговуються назвою *бол'ото*, яка належить до ЛСГ назв болота.

Для семени ‘низька болотиста місцевість, сінокісна низина’ засвідчено номени *низи|на* (Врм), *при болот'і* (Врм), *с'ино|к'іс* (Бгд), а для ‘сухої сінокісної низини біля болота’ в говірці с. Нехайки Драбівського р-н – описову назву *на канав|ках* (Нхй). Очевидно, такі назви конкретизують місце, де вони розташовані.

Спільною ДО для кількох значень є наявність рослинності. На позначення ‘низини, порослої верболозами’ інформанти послуговуються термінами *болот|а* (Пдс), *бол'от|ина* (Лпл), *зал'іс':а* (Клщ), останній з яких утворено за допомогою префікса *за-* і давнього суфікса зі значенням збірності **-ьја*. Утворення за такою моделлю досить поширене в системі НГТ (порівняймо, *забір'я*, *залужжя*, *замілля*, *запруддя*, *запустя* та ін.), хоча сам термін *зал'іс':а* із подібними значеннями зафіксовано лише в говірках Івано-Франківщини [118, с. 111] та в східнополіських говірках [224, с. 81].

Сему ‘низина, поросла травою’ відтворюють номени *луж|ки* (Пдс), *ч'агар|ник* (Глм), *бол'ото* (Нхй), що свідчить про заміщення у свідомості діалектоносіїв одних реалій іншими, які семантично близькі.

У говірці с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну функціонує лексема *по|дина* на позначення семи ‘широка низинна рівнина, поросла лікарськими травами’. Термін *по|дина* (з псл. **rodina*) [140, с. 42] ускладнює значення дифузністю між семантичними полями «низина» і «рівнина». Т. О. Марусенко зауважує про суфіксальне утворення від назви *під* ‘рівнина в неглибокій западині’, ‘рівнина (загальне значення)’ [140, с. 42]. Е. М. Мурзаєв ототожнює рос. термін *поді́на* з *под* (від псл. **rodъ*) зі значенням ‘пласка степова западина, замкнуте зниження’ [153, с. 443]. Український діалектний простір фіксує назву *по|дина* спорадично [186, с. 406; 136, с. 243; 118, с. 219; 218, Т. III, с. 146].

2.3.3. СП «заглибина»

Різні типи ГО, які схарактеризовано суттєвими чи відносно невеликими заглибленнями об'єднано в СП «заглибина». Умовно розділяємо цю СП на кілька семантичних мікрогруп (СМ): «заглибина, западина», «яма», «рів, канава», «яр», «безодня», «обрив».

СМ «заглибина, западина». В окрему СМ «заглибина, западина» об'єднано кілька значень, які зафіксовано на позначення ГО обниженого рельєфу без конкретної форми. До них належать: 'невелика продовгувата заглибина'; 'місце, де запала земля'; 'заглибина в ґрунті, вирита тваринами'; 'заглиблене в землю житло, яке будували за межами села вигнані куркулі'; 'заглиблення з водою від ніг худоби'; 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод'; 'невелике вертикальне заглиблення на місці, де беруть глину'; 'велика западина з пологими схилами'.

На позначення 'невеликої продовгуватої заглибини' інформанти використовують терміни *ровець* (Пдс), *р'івч'ак* (Квр), які походять від назви *рів* (псл. *rovъ < ryti (*rūti) 'рити' [88, V, с. 87]) та широко побутують в інших українських говірках [170, с. 297, 299; 63, с. 116–118; 136, с. 246; 233, с. 95–97; 186, с. 98, 421; 118, с. 239–242] (докладно похідні лексеми *р'ів* описано в СМ «рів»).

Сема 'місце, де запала земля' представлена назвами *западина* (Бзб, Врм, Глм, Жвн, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс), *провал':а* (Врм, Глм, Клщ), *вийамка* (Бзб). Номен *западина* мотивовано дієсловом *западати* і цю лексему інформанти використовують паралельно з назвами *провал':а* (у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-н) чи *вийамка* (у говірці с. Безбородьки Драбівського р-н) відповідно. Загалом семантика номену *западина* на тлі загальноукраїнського діалектного простору корелює між СП «долина» та СП «яма» [170, с. 251, 263; 69, с. 53, 30; 136, с. 222; 236, с. 47; 224, с. 177; 57, 78–79]. Назви *провал':а* та *вийамка* зараховано до інших СП, де їх буде докладно схарактеризовано.

На позначення семи ‘заглибина в ґрунті, вирита тваринами’ у двох сусідніх населених пунктах зафіксовано назву *но|ра* (Врм, Клщ), що у формі множини має варіант *|нор'і* і потребує докладнішого спостереження.

Ще одне значення вже описаної лексеми *|бал'ка* зафіксовано в говірці с. Богдани Золотоніського р-ну для семи ‘заглиблене в землю житло, яке будували за межами села вигнані куркулі’. Мотивацію такої назви нам, на жаль, з'ясувати не вдалося.

Сема ‘заглиблення з водою від ніг худоби’ маніфестована номенами *|йамка* (Квр, Клщ), *|ракотиц'а* (Клн), *|ратиц'а* (Врм), *|вийамка* (Врм), *|вибил'о копи|тами* (Нхй). Переважно усі лексеми мотивовано назвою форми ніг худоби – копито чи ратиця.

Сему ‘заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод’ представлено низкою назв: *бурч'а|ки* (Бгд, Бзб, ВХ, Квр, Клн, Лвч, Нхй, Пдс), *джерев'а|ло повими|вало* (Плщ), *ба|йури* (Клн), *ров'ц'і* (Глм), *ка|навки* (Глм, Нхй), *ка|нави* (Бзп), *р'івч'ач'а|ки* (Пдс), *ровч'ач'а|ки* (Жвн), *ро|ви* (Врм, Нхй), *повими|вал'а во|да* (Нхй). Назва *бурч'а|ки* (< псл. *bug- звуконаслідувального походження [88, I, с. 297]), що є найуживанішою на території досліджуваних говірок, зафіксована зі значенням тельмографічного ГО у східнополіських говірках [224, с. 38], із подібними значеннями в центральностепових говірках [58, с. 33], також із дещо відмінним значенням та приміткою застаріле в говірках Центральної Слобожанщини [179, Вип. 1, с. 45], а також у білоруських говірках із подібною семантикою [247, с. 118]. Інші номени схарактеризовано в структурі тих ЛСГ чи СМ, у яких вони займають центральне місце.

На позначення семи ‘невелике вертикальне заглиблення на місці, де беруть глину’ в говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-н записано лексему *|дуч'ка* (Клщ). Ймовірно, що назва походить від пол. *ducza* «отвір» [88, II, с. 142], і має відповідник зі значенням «ямка» в літературній мові [190, II, с. 445]. Можна стверджувати про локальне значення назви *|дуч'ка*, оскільки із

подібною семантикою в інших говірках ця лексема не траплялася [136, с. 226; 218, Т. 1, с. 302; 224, с. 74; 179, Вип. 1, с. 97].

Для семантики ‘велика западина з пологими схилами’ зафіксовано номен *у^логовина* (Врм), який схарактеризовано в межах СП «долина».

СМ «яма». Для СМ «яма» характерна семантична строкатість, яка наповнює різні ЛСГ. Так, на позначення семи ‘яма (з.н.)’ (псл. **ata/jata* [88, VI, с. 546]) на всій території досліджуваних говірок функціонує лексема *й^лама* (усі н.пп.). Номен *й^лама* має й інші значення: ‘велика кругла яма’ (Клщ, Лвч, Нхй); ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ (Клн); ‘глибока яма (місце) в річці, водоймі’ (Бзп, Клн); ‘місце в ґрунті, наповнене водою’ (Пдс); ‘яма, пробита водою’ (Лпл); ‘яма на болоті’ (Бзп, Клб, Пдс); ‘яма в болоті, де різали торф’ (Глм); ‘вибоїна на дорозі, заповнена водою’ (Лпл); ‘глибока і велика вибоїна на дорозі’ (Врм, Жвн, Клщ); ‘яма на місці вирваного бурєю дерева’ (Бзб, Квр); ‘яма для поховання покійника’ (Бзп, Глм, Жвн, Клн, Лпл, Нхй, Пдс).

Суфікс *-к-* у лексемі *й^ламка* не завжди набуває демінутивного значення. Наприклад, назва *й^ламка* зафіксовано на позначення ‘невеликої круглої ями’ (Пдс), ‘невеликої заглибини на дорозі, вибитої транспортом’ (Глм, Лпл), ‘невеликої ями круглої форми, у яку садять картоплю’ (Жвн, Клб), а також – ‘заглиблення з водою від ніг худоби’ (Квр, Клщ), ‘квадратної ями для посадки дерева’ (Глм, Жвн, Клб, Клщ, Лпл).

Зауважимо, що граматична категорія числа не завжди дублює семантику назви в однині та множині. Так, наприклад, лексема *й^лами* має значення ‘місце в річці, яке обмивається і підмивається водою’ (Пдс), ‘вибоїни на дорозі’ (Лвч), а от акцентуаційний варіант *й^ла^лми* – ‘місцевість біля ставка, де майже завжди стоїть вода’ (Пдс); лексему *й^лам^лки* зафіксовано зі значеннями ‘поле, де багато ям’ (Клн); ‘невеликі ями в річці’ (Нхй), а *й^ламки* – зі значенням ‘вибоїни на дорозі’ (Бзп).

Спільною ДО для кількох значень у СМ «яма» є розмір, семантичні відтінки значень якого засвідчено спорадично. Так, на позначення ‘великої ями’

записано назву *гліби́на* (Глм). Зазвичай цей номен пов'язаний із ЛСГ назв гідрорельєфу і позначає 'глибоке місце в річці', 'яму в річці' та ін. [170, с. 253; 184, с. 103; 57, с. 56–57; 118, с. 68].

Значення 'велика кругла яма', окрім назви *йама* (Клщ, Лвч, Нхй), представлено лексемами *йа́мет'а* (Пдс), *ко́л'од'аз'* (Квр), *во́ронка* (Клщ). Очевидно, що мотивація назви *ко́л'од'аз'* і *во́ронка* є метонімічним перенесенням за формою.

На позначення 'великих ям, які вирила вода' інформанти послуговуються номенами *ви́буртувал'а во́да* (Квр), *про́вал':а* (Врм). Двослівний номен *ви́буртувал'а во́да* вказує на типовий для слов'янських діалектів зв'язок лексеми із семою протилежного значення [Див.: 205, с. 98–103]. Так, лексема *бурт* зі значенням 'невеликий горбок, насип, підвищення' реалізує сему протилежного плану 'яма'. Назву *п'р'і́рва* (Лпл) зафіксовано зі значенням 'велика суха яма без води'. Безвідносно до конкретного місця засвідчено назву *би́зодн'а* (Глм) зі значенням 'глибока яма'. Лексеми *про́вал':а*, *п'р'і́рва* та *би́зодн'а* описано в іншій ЛСГ.

У бік зменшення розміру реалії виокремлено значення: 'невелика кругла яма' – *йамка* (Пдс); 'невелика яма круглої форми, у яку садять картоплю' – *лунка* (Клн, Пдс), *л'унка* (Глм, Квр), *йамка* (Жвн, Клб); 'невелика ямка на сіножаті для позначення межі' – *гр'ан'* (Бзб); 'невелика яма, яка колись була глибокою' – *за́несе"на му́л'ом* (Глм). Семантика номену *лунка* (*л'унка*) в говірках Лівобережної Черкащини вказує на конкретну форму заглиблення – круглу або квадратну – на відміну від східнословобожанських [186, с. 99], середньополіських [232, с. 353] чи центральностепових говірок [57, с. 117].

Номен *гр'ан'* у досліджуваних говірках має значення 'межа між городами' і, очевидно, потрапив до СМ «яма» завдяки метонімічному перенесенню функції такого заглиблення на лексему. Двослівний номен *за́несе"на му́л'ом* свідчить про заміщення в пам'яті діалектоносіїв єдиного терміну описовою сполукою слів та пасивне вживання.

Значення ‘яма в полі, наповнена водою’, ‘яма, наповнена водою, де вирощують рибу’, ‘яма, наповнена джерельною водою’, ‘яма з водою під снігом’, ‘яма, пробита водою’, ‘яма, пробита водою, але без води’, ‘яма, яку вибила весняна вода’ об’єднує ДО «наповнення водою».

На позначення ‘ями в полі, наповненої водою’ зафіксовано номен *до́л'ина* (Лпл), *ʃол'об* (Лпл), які описано в СП «долина».

Більш конкретного призначення набуває значення ‘яма, наповнена водою, де вирощують рибу’, на позначення якої засвідчено назви *ʃопанка* (Клн), *ʃтон'а* (Лпл), *риборосп'л'ідник* (Врм), *пи'томн'іч'ок* (Бзб). Назву *ʃопанка* детально описано в ЛСГ назв гідрооб’єктів та їхніх частин. Назва *ʃтон'а* в досліджуваному ареалі підтверджує думку М. І. Толстого про перехід лексеми від семантичного поля гідрорельєфу до орографічних назв [Див.: 205, с. 170–171]. Номен *ʃтон'а* із подібним значенням поширений у багатьох українських говірках і в слов’яністиці загалом [224, с. 218; 233, с. 108; 118, с. 278; 247, с. 654; 153, с. 400]. Фонетичний варіант літературної назви *риборозплідник* [190, VIII, с. 530] у говірках звужує семантику, вказуючи на яму, де вирощують рибу, а не масштабне господарство. Назву *пи'томн'іч'ок* вважаємо похідною від запозиченого з російської мови «*питомник*» із тотожним значенням [201, III, с. 342].

На позначення ‘ями, наповненої джерельною водою’ зафіксовано назву *дже'ри'ло* (Пдс) і детально описано серед ЛСГ назв гідрорельєфу.

На позначення семени ‘яма з водою під снігом’ засвідчено фонетичні варіанти *ʃурханка* (Клн) й *ʃурхал'ка* (Глм). Назва *ʃурханка* трапляється також у східнополіських говірках [224, с. 238]. Очевидно, що номен утворено від дієслова *шурхати* зі значенням ‘провалюватися в щось сипуче, рідке (перев. ногами, руками)’ [190, XI, с. 567], яке, своєю чергою, утворено внаслідок звуконаслідування від *шурх*.

Назва *ʃйама* (Лпл) зі значенням ‘яма, пробита водою’ вказує на розширення семантики лексеми.

Назва ¹вимило (Пдс) зі значенням ‘яма, пробита водою, але без води’ є своєрідною для досліджуваного ареалу формою безособового дієслова, що акцентує на певних процесах чи явищах, утворених природними чинниками, наприклад ¹виложило, ¹вил’агло, ¹вимокло та ін.

Номен ¹вийамок (Бгд) зі значенням ‘яма, яку вибила весняна вода’ утворено за слов’янською словотвірною моделлю «префікс+основа+суфікс -ькь» [138, с. 68], але зі зміщенням категорії роду з жіночого на чоловічий.

Спільною ДО для кількох значень СМ «яма» є «окреме призначення». Так, на позначення ‘ями для поховання покійника’ зафіксовано назви ¹йама (Бзп, Глм, Жвн, Клн, Лпл, Нхй, Пдс), мо¹гил’а (Лпл, Нхй). Нам не вдалося відшукати подібну семантику номену ¹йама в інших українських говірках. Номен мо¹гил’а в досліджуваному ареалі засвідчує типовий для слов’янських діалектів зв’язок лексеми із семою протилежного значення на тлі опозиції «верх» ↔ «низ» [Див.: 205, с. 98–103]. Цю тезу підтверджують матеріали з інших територій, де лексема могила позначає різні види підвищення [153, с. 371; 224, с. 134; 118, с. 175]. Докладніше опис лексеми могила подано в СП «горб, бугор».

На позначення семени ‘квадратна яма для посадки дерева’ функціонують номени ¹лунка (Пдс), ¹л’унка (Квр), ¹йамка (Глм, Жвн, Клб, Клщ, Лпл), опис яких вже було представлено. У говірці с. Келеберда Канівського р-н інформанти конкретизують значення, зважаючи на відмінний спосіб творення заглиблення. Поряд із назвою ¹йамка для позначення ‘квадратної ями для посадки дерева’ послуговуються номеном ¹д’ірка, що відтворює сему ‘яма для посадки дерева, зроблена спеціальним знаряддям (мечем)’. Номен ¹д’ірка у досліджуваних говірках звужує семантику, оскільки в інших діалектах цей термін зафіксовано переважно зі значенням невеликої порожнини в землі круглої форми або заглиблення [118, с. 95; 186, с. 167].

Назву тран¹шейа (Пдс) зафіксовано на позначення ‘продовгуватої ями для зберігання буряків’. У говірках Лівобережної Черкащини лексему

засвідчено в межах однієї СП «яма», але серед кількох СМ (заглибина, яма, рів, канава). Термін запозичено з французької (< *tranchée* «траншея», давніше «просіка, рів» [88, V, с. 621]). Тому незначна зміна семантика цілком виправдана. Порівняймо, термін *траншея* охоплює значення ‘довга неглибока канава під фундамент будівлі’ (Глм, Клн, Лвч); ‘продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води’ (Бзп); ‘водопровідний рів’ (Врм, Жвн, Лвч); ‘штучно вирита яма продовгуватої форми’ (Клщ). В інших діалектах зміни семантики не зафіксовано [170, с. 307; 233, с. 109; 69, с. 136; 57, с. 17; 118, с. 280].

Зі значенням ‘яма, у якій мочать коноплі’ побутує лексема *копанка* (Глм), яку детальніше описано серед ЛСГ назв гідрорельєфу.

Спільною ДО для наступних значень є «штучність (антропогенне походження)». На позначення ‘штучно виритої яма (ями) невизначеної форми’ зафіксовано назви *кар’єр* (Пдс); *катлаван* (Пдс), тоді коли значення ‘штучно вирита яма продовгуватої форми’ позначають лексеми *р’ів* (ВХ, Пдс) *траншея* (Клщ). Термін *кар’єр* описано серед ЛСГ назв гідрорельєфу.

Лише раз вжитий (у говірці с. Підставки Золотоніського р-н) номен *катлаван* мотивовано, імовірно, іменником *котел* (< псл. **котль* ‘котел’ [88, II, с. 60, 57]). Похідні від *котль*, зокрема й термін *катлаван*, широко розповсюджені у системі НГТ не лише в межах українських діалектів [170, с. 271–272; 69, с. 67; 134, с. 232–233; 233, с. 58–59; 224, с. 177–178; 184, с. 65; 118, с. 147], а й на слов’янських теренах [153, с. 294; 247, с. 350].

СМ «рів, канава». У досліджуваному ареалі лексеми *рів* та *канава* об’єднано в одну СМ, оскільки спостереження над матеріалом уможлиблює висновок про паралельне використання інформантами цих лексем, часте заміщення їх одна одною або ж накладання значень. Так, із загальним значенням ‘продовгувата заглибина, викопана в землі’ зафіксовано номени *канава* (Врм, Квр, Клщ, Нхй), *р’ів* (Врм, Клн, Лпл, Нхй), якими у кількох н. пп. (Врм, Нхй) послуговуються паралельно.

Назва *p'iv* (<псл. *rovъ < *ryti (*rūti) ‘рити’ [88, II, с. 361]) полісемантична та має багато відтінків значень, які наповнюють кілька ЛСГ. Усі задекларовані значення прямо чи опосередковано підкреслюють належність терміну до назв негативного рельєфу: ‘рів для відведення води’ (Глм, Пдс); ‘канава біля городу’ (Пдс); ‘канава вздовж дороги’ (Пдс); ‘штучно вирита яма продовгуватої форми’ (ВХ, Пдс); ‘невеликий природний рів, що вирила вода’ (Квр); ‘продовгувата заглибина, викопана в землі, канава’ (Врм, Клн, Лпл, Нхй); ‘довга і широка канава’ (Лпл); ‘широкий і глибокий рів уздовж дороги’ (Бзп, Клб, Лвч); ‘продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води’ (Клб); ‘викопана канава для стоку води’ (Жвн); ‘борозна між продовгуватими полосками поля’ (Лвч); ‘водопровідний рів’ (Лвч). Подібне семантичне варіювання відзначене в інших українських говірках [170, с. 297, 299; 69, с. 116–118; 136, с. 246; 233, с. 95; 224, с. 177; 57, с. 17–20; 118, с. 239–240; 186, с. 98].

Суфіксальні утворення інколи інформанти використовують паралельно, але частіше новотвори мають іншу семантику. Так, наприклад, назва *p'iv'ch'ak* має значення ‘широкого і глибокого рову уздовж дороги’ (Плш); ‘невеликої продовгуватої заглибини’ (Квр); ‘невеликого природного рову, що вирила вода’ (Врм); ‘невеликого викопаного рівчака по краях дороги’ (Нхй (див. ще канава)), а фонетичний варіант *rov'ch'ak* засвідчено зі значеннями ‘рів для відведення води’ (Клб); ‘невеликий природний рів, що вирила вода’ (Клб). Демінутивну функцію зберігає суфікс *-ок-* у назві *rovch'a'ch'ok*, зафіксованій на позначення ‘невеликого яру, утвореного дією води’ (Клб).

Окремі відтінки значень має лексема *ro'vec'*, що зафіксована на позначення ‘невеликої продовгуватої заглибини’ (Пдс); ‘продовгуватого рівчака для посадки молодого лісу’ (Плш).

Ще одним похідним варіантом є назва *ro'venko*, що маркує семему ‘невеликий викопаний рівчак по краях дороги’ (Клб).

Граматична категорія множини часто не має відмінного від однини семантичного навантаження, інформанти послуговуються такими лексемами

паралельно, як-от *ро|ви* (Врм, Нхй), *р'івч'ач'ки* (Пдс) зі значенням 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод'. Хоча лексема *ров|ц'і* (Глм), як і назва *ровч'ач'ки* (Жвн), також позначає 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод', але назви *ро|вец'* і *ровч'а|ч'ок* такого значення в досліджуваних говірках не мають.

Значення 'невеликий природний рів, що вирила вода' репрезентують назви *р'ів* (Квр), *ка|нава* (ВХ, Клн, Нхй), *ров|ч'ак* (Клб), *р'ів|чак* (Врм). Тоді коли для кваліфікації 'великого рову, вимитого водою' засвідчено назву *про|вал':а* (Врм), що має певну конотацію, оскільки позначає не розмір, а глибину й залучає емоційно-експресивну оцінку інформанта.

Окремою ДО визначаємо «призначення». Здебільшого в досліджуваних говірках термін *рів* тісно пов'язаний із об'єктами гідрорельєфу. Зі значенням 'рів для відведення води' зафіксовано назви *р'ів* (Глм, Пдс), *ров|ч'ак* (Клб). Сема 'водопровідний рів', що відмінна від попередньої реалемним планом і слугує заглибленням для установки водогону, представлена назвами *водо|г'ін* (Клн), *тран|шейа* (Врм, Жвн, Лвч), *р'ів* (Лвч). Назву *водо|г'ін* вважаємо новотвором у системі НГТ, який мотивовано лексикалізованим словосполученням *гнати воду*. Подібні новотвори (*водокачка*, *водозбірник*, *водовід* та ін.), сформовані за такою словотвірною моделлю, є загальноновживаними та поширеними в інших українських діалектах [233, с. 26; 58, с. 50; 170, с. 249; 118, с. 60–61; 186, с. 172–173]. У говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну зі значенням 'рів зі стоячими водами' трапилася назва *б|ал'ка*, що детально описана серед назв СП «долина».

Оскільки рельєф обстежуваної території не рівнинний, за розповідями інформантів, окремі підвищення планово засаджували деревами для уникнення осування ґрунтів чи ерозії⁴. Тому спорадично вдалося зафіксувати назви *ро|вец'*

⁴ Такі планові насадження виконувала окрема бригада працівників чи ланкові. За допомогою техніки викопували заглиблення вздовж підвищення, а потім спеціальними пристроями в заглибленні формували лунку для саджанців. Заглибини такого типу винятково штучні.

(Плш), *борозна* (Лпл), *боро|зенка* (Клб) на позначення ‘продовгуватого рівчака для посадки молодого лісу’. Назви *борозна* (від < псл. *borzda ‘борозна’ [88, I, с. 232]) й акцентуаційний варіант *бороз|на* та похідні від них центральне місце посідають серед ЛСГ назв земельної ділянки, оскільки в досліджуваних говірках мають значення ‘борозна між продовгуватими полосками поля’ (Бгд, Бзп, Врм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс, Плш), ‘межа між городами’ (Клб).

Для потреб сільського господарства на території досліджуваних говірок теж мали кілька різновидів заглибин. Так, зі значенням ‘продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води’, яку використовували переважно для силосування кормів на зиму, зафіксовано номени *ка|нава* (Глм), *р’ів* (Клб), *тран|шейа* (Бзп). А для позначення ‘неглибокої продовгуватої заглибини для зберігання картоплі’ записано назву *ка|гат* (Бзп, Клщ), що вкотре підтверджує думку М. І. Толстого про типовий для слов’янських діалектів зв’язок лексеми із семою протилежного значення на тлі опозиції «верх» ↔ «низ» [Див.: 205, с. 98–103]. Подібний семантичний синкретизм зафіксовано й у інших українських діалектах. Так, наприклад, у говірках Чернігівсько-Сумського Полісся та говірках Рівненщини назвою *ка|гат* послуговуються лише для позначення підвищення [224, с. 90; 233, с. 51], причому в говірках Рівненщини зазначено про антропогенне походження такої назви, а в східнополіських говірках паралельно використовують форму жіночого роду *ка|гата* [224, с. 90]. У середньополіських говірках ця назва *ка|гата* зафіксована зі значенням ‘яма для зберігання картоплі’ [111, с. 88]. У говірках Івано-Франківщини у формах чоловічого та жіночого роду номени *ка|гат* / *ка|гата* спостережено зі значеннями обох компонентів опозиції «верх» ↔ «низ» [118, с. 126–127].

Термін *ка|нава* та його похідні в говірках Лівобережної Черкащини є полісемантичними і належать до кількох ЛСГ: назв рельєфу та його частин, назв гідрорельєфу та назв шляхів сполучення. Назва *ка|нава* реалізована значеннями: ‘канава біля городу’ (Лпл, Пдс); ‘канава вздовж дороги’ (Пдс),

‘старе русло річки’ (Клщ, Пдс); ‘продовгувата заглибина, викопана в землі’ (Врм, Квр, Клщ, Нхй); ‘місцева назва річки Супій’ (Клн); ‘місце для купання’ (Клн); ‘невеликий природний рів, що вирила вода’ (ВХ, Клн, Нхй); ‘невеликий викопаний рівчак по краях дороги’ (Глм, Лвч, Нхй); ‘продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води’ (Глм); ‘викопана в землі продовгувата заглибина з водою’ (Клб); ‘наїжджене заглиблення від коліс’ (Жвн); ‘широкий і глибокий рів уздовж дороги’ (Жвн); ‘викопана канава для стоку води’ (Клщ); ‘канава, викопана для осушення боліт’ (Нхй); ‘місце в лісі, де дикі звірі п’ють воду’ (Нхй); ‘глибока яма (місце) в річці, водоймі’ (Нхй); ‘довга і широка канава’ (Нхй). Походження назви не зовсім чітке і, припускають, можливе від польського *kanał*, яке через низку орфоепічних та морфологічних процесів набуло сучасної форми [88, II, с. 361]. Назва загальнопоширена та відома в інших українських діалектах [170, с. 266; 69, с. 61; 136, с. 231; 233, с. 53; 224, с. 94; 184, с. 95; 118, с. 132; 186, с. 98, 128].

Зафіксовано досить незначну кількість номенів на позначення реалії з різними ознаками: розміром, глибиною тощо. Так, на позначення семи ‘широка канава’ засвідчено двослівний номен *ши|рока ка|нава* (Пдс), а для позначення ‘довгої і широкої канави’ інформанти послуговуються назвами *|р’ічка* (Пдс), *р’ів* (Лпл), *ка|нава* (Нхй). У говірках сусідніх сіл Підставки та Каленики Золотоніського р-ну паралельне використання лексем *|р’ічка* і *ка|нава* склалося історично, оскільки на території між селами протікає річка, русло якої під час меліоративних робіт було змінено. Традиційне русло було зміщено в невеличку за розмірами канаву, яку жителі копали вручну. Старе ж русло повністю не зникло, перетворившись з часом на канаву. Тому, очевидно, що для називання ‘старого русла річки’, ‘місцевої назви річки Супій’ інформанти послуговуються однаковими назвами як синонімами.

На позначення ‘канави біля городу’ зафіксовано назви *ка|нава* (Лпл, Пдс), *р’ів* (Пдс). Часто інформанти уточнювали семантику, уточнюючи, що це ‘штучна водойма для зберігання дощової води для господарських потреб’, яку

копали переважно в кінці городу і називали ¹копанка (Бгд, Жвн, Клн, Клщ). Лексему ¹копанка описано серед ЛСГ назв гідрорельєфу.

Без вказівки на розташування ГО, але з обов'язковим наповненням водою, зафіксовано назви *ст¹р'ел'ка* (Глм), ¹копанка (Лпл), *ка¹нава* (Клб) на позначення семема 'викопана в землі продовгувата заглибина з водою'. Назву *ст¹р'ел'ка* (< стсл. стрѣла < псл. *strĕla «стріла» [88, V, с. 445]) вважаємо утвореною внаслідок метафоричного перенесення значення і розповсюдженою у системі НГТ не лише українських говірок [224, с. 212; 118, с. 269; 233, с. 106], а й слов'янського світу [153, с. 526; 247, с. 635; 251, с. 129, 132]. У лівобережних середньонадніпрянських говірках Черкащини номен *ст¹р'елка* і фонетичний варіант *ст¹р'ел'ка* мають значення 'канава, викопана для осушення боліт' (Пдс, Плш); 'невелика канава з водою в кінці городу' (Плш); 'рукав річки' (Глм, Клн); 'викопана в землі продовгувата заглибина з водою' (Глм).

Спільною ДО для кількох значень є «призначення». Семема 'канава, у якій мочили коноплі' репрезентована назвами *ка¹нава* (Пдс, Плш), *у бро¹ду* (Плш), ¹копанка (Бзп, Клб, Клн, Нхй, Пдс), *ста¹вок* (ВХ, Лпл, Нхй), *кар¹йер* (Бзп), *са¹жал'ка* (Нхй), *мо¹ч'ал'ка* (Бгд). Вдалося з'ясувати умови функціонування відмінних назв однієї реалії в різні періоди: *кар¹йер*, у якому мочили коноплі, явище пізніше і вказує на використання такої реалії у масштабах промислового виробництва, а для виконання такого процесу в невеликих обсягах, одноосібне використання, ходили на ¹копанки. Семантичний відтінок має семема 'канава з проточною водою, де мочили коноплі', яку презентує назва *бур¹ч'ак* (Врм). Назва *бур¹ч'ак* (< псл. *bug- звуконаслідувального походження, що споріднене з псл. *bъг- «шуміти» [88, I, с. 297]) у досліджуваних говірках утворена внаслідок метонімічного перенесення значення і є маргіальною для ЛСГ назв рельєфу та його частин і ЛСГ назв гідрорельєфу, оскільки зафіксована зі значеннями 'дзюркотливий струмок' (Пдс); 'струмок, що впадає в річку' (Жвн); 'канава з проточною водою, де мочили коноплі' (Врм). Граматична категорія множини у формі

бурч`а`ки не дублює жодного значення однини, а позначає ‘заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод’ (Бгд, Бзб, ВХ, Квр, Лвч, Нхй, Пдс). В українських говірках термін *бурч`ак* спорадичний в системі НГТ [224, с. 38; 136, с. 219, 157, с. 36]; полісемантичним поняттям *бурч`ак* є в білоруських говірках [247, с. 118].

Зі значенням ‘довга неглибока канава під фундамент будівлі’ зафіксовано назву *транше́йа* (Клн, Глм, Лвч), яку описано в СМ «яма».

Окремі н. пп. досліджуваного арелу в середині ХХ ст. для покращення якості ґрунтів та розширення площі для обробітку зазнали наслідків меліорації. Це спричинило появу нових ГО та, відповідно, їхніх назв. Наприклад, зі значенням ‘канава, викопана для осушення боліт’ засвідчено назви *стр`елка* (Пдс), *ка`нал`* (Лпл), *ка`нал* (Врм), *ру`кав* (Бгд, Бзп), *ка`нава* (Нхй). На території Лівобережної Черкащини назви *ка`нал`* (Лпл), *ка`нал* (Врм), утворені від французького *canal* ‘труба, водопровід, русло’ [88, II, с. 361], зафіксовано тільки зі значенням ‘канава, викопана для осушення боліт’, на відміну від інших досліджуваних території, де ці назви позначають різні ГО переважно антропогенного походження [170, с. 266; 233, с. 53; 184, с. 237; 118, с. 132–133; 186, с. 546]. Назву *стр`елка* описано в цьому ж підрозділі.

Лексема *ру`кав* має значення: ‘вузький і довгий залив на річці’ (Пдс); ‘рукав річки’ (Врм, Глм, Клн, Клщ, Нхй, Пдс); ‘канава, викопана для осушення боліт’ (Бгд, Бзп); ‘відріг яру’ (Клщ); ‘місце біля річки, де худоба п’є воду’ (Бгд). Отже, номен може належати до різних ЛСГ (назви рельєфу та його частини, назви гідрорельєфу), зберігаючи основну особливість семантики – відгалуження. Номен утворений унаслідок метафоричного перенесення до системи НГТ назви частини одягу і добре відомий у більшості слов’янських мов [82, с. 17]. В інших українських діалектах семантика назви переважно пов’язана із реалемним планом гідрооб’єктів [170, с. 301; 57, с. 93; 233, с. 101; 224, с. 183; 184, с. 94; 118, с. 250; 186, с. 531].

Дещо відмінну семантику, наближену до загальної назви *канава*, має значення ‘викопана канава для стоку води’, репрезентована назвами *водос|тойник* (Пдс), *дри|нажний ка|нал* (Лпл), *р'ів* (Жвн), *ка|нава* (Клщ). Зважаючи на досить часті випадки переходу термінів із інших ТГЛ до системи НГТ, є імовірність того, що лексему *водос|тойник* утворено від рос. «водоотстойник». Але більш переконливою і притаманною для досліджуваної групи лексики є версія утворення лексеми завдяки лексикалізації словосполучення *стоїть вода* (порівняймо: водостій, водостік [233, с. 26], водостой, водосток [118, с. 62]). Реалемний план у досліджуваних говірках двослівного номена *дри|нажний ка|нал* не зовсім збігається з семантикою власне назви, а отже, вважаємо таку лексему мотивованою метафоричним перенесенням за функцією. Подібні номени з тотожною чи близькою до зафіксованої семантики є спорадичними новотворами, що засвідчують дослідження лише останніх років [118, с. 98; 233, с. 41].

СМ «яр». Окрему СМ становлять назви для представлення ГО «яр». Зі значенням ‘яр (загальна назва)’ в усіх досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини зафіксовано назву *йар* (запозичення з тюрських мов [225, II, с. 471]). Для цієї СМ характерна семантична строкатість за різними ДО: розмір, глибина, крутизна, наявність води чи рослинності та ін. Інколи один номен може поєднувати одразу декілька семантичних ознак.

На позначення семеми ‘великий яр’ інформанти спорадично послуговуються назвами *йар* (Лпл, Пдс), *вел|кий йар* (Глм). Натомість на позначення семеми ‘невеликий яр’ функціонують номени *м'іл|кий йар* (Лпл), *йа|рок* (Бгд, Клщ, Пдс), *йа|рочок* (Бзб, Клщ, Пдс), *ма|л|ий йар* (Глм).

Важливими для інформантів є семантичні відмінності, які охоплюють кілька ознак одночасно. Так, значення ‘великий яр із пологими зарослими схилами’ маніфестують номени *гли|бока балка* (Клн), *по|хил|ий йар* (Глм), *по|л|огий йар* (Клщ). Для позначення ‘невеликого яру, утвореного дією води’ засвідчено назви *дже|рела* (Пдс), *роз|мил|о* (Глм), *йар* (Лпл), *ровч|а|ч|ок* (Клб),

вирва (Клщ). У говірці с. Келеберда Канівського р-н зафіксовано назву *йар*^ч*ак* (Клб) для репрезентації ‘невеликого яру з джерелом’.

Поодинокими є випадки, коли інформанти зауважують про ширину чи довжину цього ГО. Тому на позначення семми ‘широкий яр’ у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-н записано двослівний номен *широкий йар* (Глм) і на позначення семи ‘вузький яр’ – назву *узкий йар* (Глм). Значення ‘довгий яр’ у кількох говірках представлене назвами *довгий йар* (Глм) і *зелений йар* (Жвн). Двослівні номени підтверджують слабке збереження назв у пам’яті діалектоносіїв за наявності реалемного плану.

Інша ознака, на якій мовці наголошували частіше за розмір, – глибина реалії. Важливість ознаки полягала в тому, що за її наявності / відсутності інформанти могли виокремлювати багато додаткових і важливих функцій ГО: безпечність, придатність для випасання худоби чи інших видів роботи. На позначення семми ‘глибокий яр’ зафіксовано назви *провал’а* (ВХ, Жвн, Пдс), *глибокий йар* (Лвч, Лпл). Назву *провал’а* докладно описано в СМ «безодня», у двослівному номені *глибокий йар* вбачаємо додаткову конотацію, що вказує на небезпеку для людини.

Додатковий відтінок семантики спостережено для значення ‘глибокий обривистий яр’, що представлене номенами *байура* (Клн), *урочищ’е* (Жвн), *круч’а одрубом* (Клщ). Назву *урочищ’е* вважають похідним утворенням від дієслова *ректи* [88, VI, с. 45]. У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну вдалося зафіксувати номен *ліски* (Пдс) на позначення ‘глибокого яру, порослого лісом’. Очевидно, мотивацію назви пов’язано із реалією, що виникла завдяки діяльності людини – засаджування схилів яру деревами для укріплення ґрунтів та уникнення ерозії та зсувів. Схожою за семантикою, але конкретизованішою, є лексема *с’тинки* (Бгд) на позначення ‘порослих лісом схилів глибоко яру’, що трапилася в говірці с. Богдани Золотоніського р-н. Також на позначення ‘верхніх схилів яру, що поросли невеликим густим лісом’ у говірці с. Коврай Золотоніського р-н було зафіксовано фонетичний варіант

с|т'інки (Квр). Номен *стінка* та його форми вже було докладно описано в СП «гора».

На позначення семени 'яр із крутими схилами' функціонують номен *кру|тий йар* (Глм), *крутиз|на* (Нхй). Обидва лексичні утворення походять від назви круча (від псл. **krouť* «стрімкий, крутий» [88, III, 111]). Лексичні та семантичні розгалуження цієї назви наявні в кількох ЛСГ (див. Додаток В), але основне семантичне навантаження зафіксованих номнів збережено в усіх формах.

Назви на позначення частин яру представлено значеннями 'схил яру', 'крутий схил яру', 'верхні схили яру', 'відріг яру', 'дно яру', хоча на таке детальне членування натрапляємо спорадично, а зафіксовані лексеми часто презентують семантику в інших ЛСГ. Так, на позначення семи 'схил яру' інформанти послуговуються номенами *спуск* (Бзб), *схил* (Бгд), мотивовані дієсловами *спускатися*, *схилитися*, що вживані в інших говірках та літературній нормі загалом. Номен *спуск* у говірках Лівобережної Черкащини трапляється частіше в ЛСГ назв шляхів сполучення. Назва *схил* і її фонетичний варіант *схил* переважає серед назв СП «підвищення».

У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну номен *бу|гор* (Пдс) позначає семему 'крутий схил яру'. Подібне значення цієї лексеми не засвідчено ні в інших говірках Лівобережної Черкащини, ні в системі НГТ досліджуваних ареалів загальноукраїнського простору. Припускаємо, що для назви *бу|гор* може бути відзначено властиві і для інших географічних номнів опозиції й переходу, в основу яких закладено семантичну амплітуду коливань 'верх' ↔ 'низ' [205, 101].

Зі значенням 'верхні схили яру' зафіксовано назви *верх* (Квр), *с|хили* (Клн, Жвн), *узб|іч* (Врм). Фонетичні варіанти лексеми *узб|іч* із семантикою 'схил гори, підвищення' виявлено й у інших говірках [136, с. 252; 233, с. 49; 118, с. 119]. У лівобережних середньонадніпрянських говірках Черкащини це префіксальне утворення *узб|іч* (< псл. **boкъ* [88, I, с. 194]) та інші словотвірні

форми інформанти частіше використовують серед ЛСГ назв шляхів сполучення (див. Додаток В).

Назви *p'ig* (Квр), *py'kav* (Клщ), *прига'лужен':a* (Клн) репрезентують сему 'відріг яру'.

На позначення семи 'дно яру' інформанти послуговуються лексемами *низ* (Пдс), *балка* (Клн), опис яких було докладно викладено в СП «низина» і СП «долина» відповідно.

Лише в кількох н. пп. за наявності реалемного плану вдалося записати номен *роз'вилка* (Врм, Бзб) зі значенням 'яр, розділений на дві частини'. Ця назва в лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкащини характерна для ЛСГ назв транспортного сполучення, рідше до ЛСГ назв гідрооб'єктів та їхніх частин. Очевидно, що до ЛСГ назв рельєфу лексему перенесено за тотожністю функції – розгалуження одного об'єкта на кілька.

Номени *йa'p'i* (Клб, Нхй, Лвч), *йa'риш'ч'е* (Лвч) засвідчено зі значенням 'місцевість з ярами'. Відмінною від літературної норми є форма *йa'p'i*, яка також зафіксована в західноподільських говірках на позначення семи 'група ярів' [170, с. 315]. Суфікс *-иш-* у назві *йa'риш'ч'е* вказує не лише на збільшення / згрубілість, а й підкреслює метонімічне перенесення назви одного об'єкта на групу таких об'єктів. Подібне спостереження переходу назви за допомогою суфікса згрубілості не зафіксовано в інших говірках. Натомість у представлених дослідженнях часто натрапляємо на пояснення, що за допомогою суфікса здрібнілості *-к-* утворено назву *йаркі* на позначення семи 'група ярів' [170, с. 315; 118, с. 309; 186, с. 467].

СМ «безодня». Для СМ «безодня» характерна максимальна міра вияву ознаки – глибини. До цієї СМ зараховуємо значення 'безодня, глибоке провалля, прірва' та 'провалля, вимите водою'. Значна різниця кількості виявлених номнів до двох значень цієї СМ підтверджує різну інтенсивність вияву реалемного плану ГО. Так, зі значенням 'безодня, глибоке провалля, прірва' засвідчено назви *би'зодн'a* (Бзб, Врм, ВХ, Квр, Клб, Клн, Клщ, Нхй),

n|p|pac't (Клн), *n|p'|рва* (Клщ, Лвч, Пдс), *про|вал':а* (Глм). Тоді, коли семему 'провалля, вимите водою' позначають назви *ба|йура* (Клн), *про|вал':а* (Врм, Глм), і зафіксовані вони спорадично.

Аналіз назви *би|зодн'а* продемонстрував велику кількість фонетичних варіантів цього номена, розгалуженість семантики різними диференційними ознаками, а також складні семантичні переходи між різними ЛСГ чи СП. Порівняймо: *|бездна* 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' (Лпл), *|безна* 'глибокий колодязь' (Бгд), *би|зодн'а* 'глибокий колодязь' (Бзб, Пдс); 'безодня, глибоке провалля, прірва' (Бзб, Врм, ВХ, Квр, Клб, Клн, Клщ, Нхй); 'прихована яма в болоті' (Глм); 'глибока яма' (Глм); 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' (Лпл), *бе^u|зодна* 'крутий спад поверхні землі після обвалу' (Лпл). Переважно усі значення сформовано на основі ДО «глибина». Прозоре походження назви від давнього зрощення прийменниково-іменникової конструкції *beзь + *dьно* [209, I, с. 144] має багато відповідників в інших говорах загальноукраїнського діалектного простору [170, с. 239; 69, с. 11–12; 136, с. 215–216; 232, с. 188; 57, с. 17–19; 186, с. 122–123] та в деяких слов'янських мовах [153, с. 64].

Назва *n|p'|рва* (<др. **прорьва* [88, IV, с. 587]) полісемантична, оскільки має значення: 'безодня, глибоке провалля, прірва' (Клщ, Лвч, Пдс); 'велика суха яма без води' (Лпл); 'грузьке болото, де трясеться, колишеться земля' (Бгд). Про чіткий семантичний зв'язок іменника *прірва* з дієсловом *прорвати* зазначав М. І. Толстой [205, с. 202–203]. Про розшарування семантики та складність дослідження цієї назви зауважував Я. П. Редьква [174, с. 147–148]. Для інших українських говірок аналіз цієї назви ускладнено варіативністю семантики, а також фонетичними змінами в інших говірках української мови [170 с. 294; 69, с. 78; 136, с. 245–246; 233, с. 92; 57, с. 17, 20; 186, с. 123; 118, с. 231], та в деяких слов'янських мовах [153, с. 464].

Подібний семантичний зв'язок із дієсловом *провалити* простежено в іменника *про|вал':а* (<псл. **provalьje* [229, с. 226]). У досліджуваних говірках назва *про|вал':а* не має похідних форм і зафіксована зі значеннями: 'крутий

спад поверхні землі після обвалу' (Бзб, Глм, Клб, Пдс); 'яма в болоті в результаті вигорівшого торфу' (Пдс); 'глибокий яр' (ВХ, Жвн, Пдс); 'місце, де запала земля' (Врм, Глм, Клщ, Лпл, Пдс); 'обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання' (Квр); 'безодня, глибоке провалля, прірва' (Глм); 'провалля, вимите водою' (Врм, Глм); 'великий рів, вимитий водою' (Врм); 'великі ями, які вирила вода' (Врм); 'місце добування глини' (Бзб, Нхй). Полісемантичність терміну й різноманітність форми засвідчено в інших діалектах [170, с. 294; 69, с. 109; 136, с. 245; 233, с. 92; 224, с. 178; 57, с. 16–17, 19, 113; 186, с. 124; 118, с. 232].

Назву *n|pɔnas't*, що утворена за подібною віддієслівною словотвірною моделлю, зафіксовано лише з одним значенням 'безодня, глибоке провалля, прірва' в одному н. п., але незмінна форма лексеми та подібна семантика мають відповідники і в інших українських діалектах [170, с. 295; 69, с. 110; 136, с. 246; 232, с. 383; 186, с. 124].

Назву *ба|йура* описано серед ЛСГ назв гідрооб'єктів з непроточними водами та їхніх частин.

СМ «обрив». Специфікою СМ «обрив» є місце розташування діалектоносіїв відносно реалії, що часто слугує відправною точкою для сприймання і розуміння ними об'єктів і, відповідно, їх називання [Див.: 205, с. 102]. До СМ належать кілька значень: 'обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання', 'непорушний обрив, круте місце, яке більше не обвалюється', 'щілина в ґрунті'.

Зі значенням 'обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання' функціонують назви *об|рив* (Пдс), *про|вал':а* (Квр), *ба|йура* (Клн), *к|руч'а* (Бзп, Глм), *об|вал'* (Глм, Нхй).

У досліджуваних говірках лексема *об|рив* багатозначна: 'високий крутий обрив (берег) над річкою' (Бзп, Глм, Жвн, Лпл, Пдс); 'місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання' (Пдс); 'місце, де вода підмиває берег' (Врм, Лвч, Плш); 'непорушний обрив, круте місце, яке більше не

обвалюється' (Глм); 'крутий спад поверхні землі після обвалу' (Бзп); 'крутий схил підвищення, горба' (Бгд). В інших українських говірках девербатив *об|рив* зафіксовано з подібними значеннями [170, с. 282; 69, с. 88; 136, с. 238–239; 233, с. 75; 224, с. 174; 57, с. 26; 118, с. 191–192; 186, с. 382].

Лексема *об|вал* (<валити <псл. *valiti, *valjati [88, I, с. 325–327]) репрезентує меншу кількість значень: обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання' (Глм, Нхй); 'крутий спад поверхні землі після обвалу' (Жвн). Утворена за подібною девербативною моделлю і в інших українських діалектах значних семантичних відтінків не має [170, с. 282; 224, с. 74; 57 с. 24; 184, с. 48; 118, с. 190; 186, с. 152].

Отже, спостереження за ЛСГ назв негативного рельєфу виявило певні закономірності: переважна більшість коренів твірних основ праслов'янського походження; активне використання двослівних номенів для характеристики ДО чи удокладення семантики; метафоричне перенесення назв із інших ЛСГ або й тематичних груп; семантичні переходи термінів у межах опозиції «верх» ↔ «низ».

Висновки до розділу 2

Аналіз складу та структурно-семантичної організації народних географічних назв на позначення рельєфу та його частин у лівобережних говірках Черкащини дає підстави зробити такі висновки:

Лексику цієї тематичної групи представлено трьома лексико-семантичними групами: «назви позитивного рельєфу», «назв нейтрального рельєфу», «назви негативного рельєфу», які об'єднують шість семантичних підгруп («гора», «горб, бугор», «підвищення», «долина», «низина», «западина») та шість семантичних мікрогруп («заглибина, западина», СМ «яма», СМ «рів, канава», СМ «яр», СМ «безодня», СМ «обрив»).

Серед проаналізованих номенів народної географічної номенклатури зафіксовано загальнопоширені діалектні назви (*го|ра*, *к|руч`а*, *горб*, *бу|гор*,

беле^нбе^н, вигон, п^лош^ча, р^івні^на, до^лина, у^ло^говина, низи^на, ле^вада, р^ів, за^пади^на, йа^ма, ко^панка, ка^нава, йар та ін.) та локальні назви (за^вод^не, мо^гила, ро^бле^нни^ца, бли^зни^ці, са^дки, ч^оло^пок, гор^бо^вина, бай^рак, ба^лка, по^дина, бурч^аки, д^уч^ка, лу^нка тощо).

Спостережено розширення семантики окремих лексем, яке відрізняє ці назви від уживаних у діалектах інших регіонів та літературного стандарту: т^ін^ок ‘затемненого від сонця схилу гори’, ко^со^гори ‘крутогір, поле, яке обробляють зверху до низу’, за^вод^не ‘продовгуватого підвищення, порослого лісом’, бе^ле^нби^на ‘високий бугор’, са^дки ‘насипаний горб на полі, порослий деревами’, го^ра ‘вершина горба (гори, підвищення), найвище місце’, гор^бо^вина ‘протяжні горби’, бай^рак ‘горбиста місцевість, покрита лісом’, май^дан ‘рівнина, пусте місце між дворами’, степ ‘рівнина, безмежне рівне поле’, ба^лка ‘дно яру’, у^ло^говина ‘велика западина з пологими схилами’ та ін.

Мотивація багатьох назв пов’язана із метафоричним і метонімічним перенесенням значень, які відбуваються в межах різних термінологічних систем (го^лий, л^ісий, з^рушка, л^ійка, ру^кав, с^ті^на, жо^лоб тощо).

Більшість назв досліджуваної тематичної групи лексики є архаїчними, утвореними від давніх коренів праслов’янського періоду (го^ра, к^руч^а, гор^б, до^лина, йа^ма, йар та ін.). Хоча побутують лексеми, запозичені з інших мов (тран^шейа, ка^нал, з^ік^заг тощо).

Система географічної лексики описаної тематичної групи за частиномовною належністю та структурним типом репрезентована переважно іменниками. Кількісний склад представлених значень доповнено фонетичними, морфологічними та словотвірними варіантами. Продуктивним способ словотворення є морфологічний, а саме суфіксальний, рідше префіксальний, префіксально-суфіксальний. Частина номенів функціонує як девербативи чи субтантиви. Також виявлено давні утворення, що постали як наслідок звуконаслідування (бурч^аки, шу^рханка, беле^нбе^н тощо).

Серед схарактеризованих номенів переважають однослівні назви, але поширеними є також двослівні сполуки, які найчастіше зафіксовано на розрізнення семантичних особливостей, атрибутивних ознак ГО. Зовсім незначну кількість номенів представлено у формі композитів (*косо¹гори* тощо).

Семантичні зміни окремих номенів географічної номенклатури пов'язані з тісним зв'язком лексем із семами протилежного значення. Такі семантичні переходи («верх» ↔ «низ», «рівнина» ↔ «нищина» ↔ «долина» ↔ «яр» тощо) є типовими для лексичної системи географічної номінації і в лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкащини демонструють явище семантичного синкретизму на прикладі назв *бай¹рак*, *мо¹гила*, *балка* тощо.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГІДРООБ'ЄКТІВ ТА ЇХНІХ ЧАСТИН

Загальна площа водно-болотних угідь Черкащини становить близько 29 тис. га. У межах Лівобережної Черкащини протікає 10 річок, серед яких найбільші Супій та Дніпро. Усі водні артерії належать до басейну Дніпра, що зберігає лише невелику 30-кілометрову ділянку природного річища між дамбою Канівського водосховища та гирлом своєї правої притоки р. Вільшанки. На інших ділянках долина Дніпра заповнена водами Кременчуцького (побудоване 1959–1961 рр.) і Канівського (побудоване 1972–1978 рр.) водосховищ, ширина яких становить 8-15 км. Болота та приболотки найчастіше розташовано побіля річок. Територія Лівобережної Черкащини прилегла до Канівського та Кременчуцького водосховищ.

Середнім рівнем заболоченості на Лівобережжі позначають Золотоніський, Драбівський та Чорнобаївський райони. Більшість боліт утворились у заплавах річок Супій та Золотоношка. Ретельніше дослідженими є болота правобережної частини області. Згідно з Реєстром територій та об'єктів природно-заповідного фонду, на території області знаходиться понад 70 болотних ділянок, оголошених заказниками місцевого й державного значення.

Для розширення посівних площ під сільськогосподарські угіддя та, відповідно, збільшення виробництва продовольчої продукції в 1915 р. було засновано першу в Україні в зоні Лісостепу болотну дослідну станцію в с. Підставки Золотоніського повіту Полтавської губернії. Дослідний пункт зосереджувався на 40 га землі. Згодом, у 1936 р., станцію було перенесено в с. Панфили, Переяслав-Хмельницького району (нині Панфільська дослідна

станція національного наукового центру Інституту землеробства Національної академії аграрних наук України).

Упродовж десятиліть проводились значні меліоративні роботи, які суттєво зменшили площі заболочених територій, що сприяло розширенню та поліпшенню орних земель. Проте, окремі випадки проведення осушувальних робіт мали негативні екологічні наслідки, що призвело до зміни водного режиму малих річок, зниження рівня ґрунтових вод, втрати родючості торф'яно-болотних ґрунтів, усихання окремих ділянок лісу тощо. Найбільш ефективні результати меліоративних робіт виявились у тому випадку, коли здійснювались комплексні заходи (гідромеліоративні, агролісомеліоративні, хімічні тощо).

У межах Черкаської області переважають долинні та старичні типи боліт. Найбільшими долинними болотними масивами на території Лівобережної Черкащини є Супійське. Значну кількість болотних масивів зосереджено в Чорнобаївському районі, поблизу с. Вереміївка, та в с. Коломиці Драбівського р-ну. Болота Черкаської області освоєні. Після осушення їхні території часто використовують як орні угіддя або вторинні луки. Значення водно-болотних угідь велике, це природні резервуари та фільтри води, місце переходу поверхневого стоку в підземний. Проте, інтенсивні вирубки лісу, осушення та інші не впорядковані дії призводять до катастрофічних наслідків та тотального винищення їхнього біорізноманіття, безповоротної зміни болотних біотопів. У відносній безпеці можуть почуватись лише ті ділянки природи, яким пощастило опинитись у складі об'єктів природно-заповідного фонду.

Лексико-семантичні групи назв гідрооб'єктів формують складну лексико-семантичну парадигму, у якій об'єднано низку мікропарадигм, вичленованих на підставі реалізації окремих понять, їхньої диференціації за певними ознаками.

Густа сітка поверхневих вод Лівобережної Черкащини дозволяє виділити гідрооб'єкти, що позначають поверхневі протічні (ріка, потік, джерело, криниця, колодязь), непротічні (штучні водойми, озеро, став, болото) води, назви частин суходолу поблизу гідрооб'єктів (берег, побережжя, коса та ін.) та назви реалій, пов'язаних із гідрооб'єктами та їхніми частинами (гребля, дамба, гать, шлюз, переправа та ін.). Головними ДО, які структурують ЛСГ на позначення гідрооб'єктів та менші парадигми в них, є 'проточність / непроточність', 'заболоченість', 'натурогенність / антропогенність'.

3.1. ЛСГ назв гідрооб'єктів із протічними водами та їхніх частин

До цієї ЛСГ зараховуємо номени на позначення річки та її частин, а також деяких процесів, пов'язаних із цим гідрооб'єктом. Вона об'єднує три СП: «річка», «потік» та «джерело», що представлені кількома семантичними мікрогрупами, а інколи й семантичними рядами.

3.1.1. СП «річка» охоплює значення 'водна артерія, річка', 'невелика річка', 'річка з покрученими берегами', 'зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот', 'водний потік', 'центральна течія річки', 'швидка течія річка', 'дрібні хвилячки на поверхні води від швидкої течії', 'повільна течія води в річці', 'тиха вода біля берега', 'рівна течія річки', 'крива течія річки', 'відплив, зворотня течія', 'місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії', 'місцева назва річки Супій', 'початок річки'.

У всіх н. пп. досліджуваного ареалу на позначення 'водної артерії, річки' інформанти послуговуються лексемами праслов'янського походження (< псл. *rěka 'річка; течія' [88, V, с. 95]) *|p'ička*, рідше *p'ika* (Бгд, Бзб, Врм, Глм, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Плш). Але зауважимо, що суфікс -к- при цьому не формує чітку ознаку демінутивності у свідомості діалектоносіїв. Хоча в говірці

с. Підставки Золотоніського р-ну зафіксовано номен *p'ika* (Пдс) на позначення семи 'велика водна артерія', де інформант пояснює мотивацію назви так: [у нас жи ниви^лик^і і *p'ichki* тут / це йак де отуди^{во} до Дн^іп^{ра} / то це там *p'ika* / а в нас та^{ке} / ка^{навкойу}]. Паралельне вживання номенів *p'ichka* і *p'ika* на позначення однієї реалії підтверджує думку П. П. Чучки про нівелювання на семантичному рівні розрізнення *ріка* – *річка* вже у давньоруській мові [229, с. 81]. Для української літературної мови лексема *ріка* зі значенням 'водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла' [190, VIII, с. 574] те саме, що *річка* [190, VIII, с. 579]. В інших українських говірках також спостережено подібне явище синонімії [118, с. 243–244; 233, с. 97–98; 188, с. 528–529].

На позначення семени 'невелика річка' в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано лексему *джерe^ло* (Глм). Цікавим є спостереження щодо ДО 'розмір': інформанти не вказують на довжину чи ширину реалії ні терміном, ні описово; припускаємо, що це пов'язано із тим фактом, що річка на території села чи за його межами була одна, тому розрізняти реалії за розміром було не актуально. Фонетичний варіант *дже^рe^ло* в говірці с. Підставки Золотоніського р-ну зафіксовано на позначення 'річки з джерелами, норами'. Детальніше цю лексему буде охарактеризовано в СП «джерело».

Зі значенням 'річка з покрученими берегами' зафіксовано номени *к^руч^ен^і бере^{ги}* (Глм), *кри^{ве}* (Лпл), *пок^руч^ина* (Клб, Жвн), *пок^руч^ин^і бери^{ги}* (Бзп), з *ус^тупами* (Клщ). Про похідні назви від твірної основи -*круч*- детальніше див. у СП «гора».

Номеном *кри|ве* інформанти послуговуються, опираючись на значення диференційної ознаки – нерівність лінії берега. У говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну зафіксовано назву з *ус|тупами* (Клщ) для репрезентації значення ‘річка з покрученими берегами’ та *ус|туп* (Клщ) зі значенням ‘зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот’, що, ймовірно, є девербативами від *ступати* (< псл. **stopati* (*stopiti*) «ступати; топтати; іти; ходити» [88, V, с. 459]). Цю лексему представлено спорадично в системі НГТ інших українських говірок зі значеннями, що стосуються ЛСТГ назв на позначення гідрооб’єктів та об’єктів позитивного рельєфу: у східнополіських говірках *усту́п* ‘коса на річці’, ‘підніжжя гори’ [224, с. 228], середньополіських говірках *у́сту́п* ‘край гори’ [233, с. 111], у центральностепових говірках *усту́п* ‘берег’, ‘підніжжя горба, підвищення’ [58, с. 199].

Схожим за репрезентантами, але відмінним за реалемним планом є значення, що представляє не атрибутивність річки, як гідрооб’єкта, а власне причину прояву атрибутивності – зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот. Для вираження цього значення зафіксовано назви *зик|заг* (Пдс), *пово|рот* (Пдс, Глм), *зигнута |р’ічка* (Лпл), *ко|л’іно* (Клб), *заво|рот* (Жвн), *з|вивина* (Врм), *із|вивина* (Клщ), *ус|туп* (Клщ). У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну засвідчено номен *ко|л’іно* (Пдс) для репрезентації ‘частини річки від одного вигину до іншого’, а також ‘місця згину сухого річища’.

Номен *зик|заг* зафіксовано лише в говірці с. Підставки Золотоніського р-ну із кількома значеннями: ‘глухий непроточний рукав річки, затоки’, ‘зміна напрямку річки, згин, вигин’, ‘край низини, від якого починається підвищення’. Лексема *зигза́г* зі значенням ‘звивина річки’ зафіксована також у східнополіських говірках [224, с. 88]. Через посередництво фр. мови цю лексему було запозичено із нім. мови з первісним значенням «підкоп»; назву

мотивовано зовнішньою схожістю до літери *z*, у формі якої викопували траншеї та окопи [88, II, с. 261]. Назви *пovo|рот* (Пдс, Глм), *завo|рот* (Жвн), *з|вивина* (Врм), *із|вивина* (Клщ), *зигнута |р'ічка* (Лпл), очевидно, мотивовані дієсловами *вертіти*, *вити*, *гнути* відповідно. Лексема *пovo|рот* у лівобережних середньонаддніпрянських говірках зафіксована також на позначення ‘повороту дороги (загальна назва)’ (Бгд, Бзб, Бзп, Врм, Глм, Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лвч, Нхй, Плш) і ‘крутого повороту дороги’ (Лпл). Подібне значення засвідчено й у словнику літературної мови, вказуючи на приналежність назви до ЛСГ шляхів сполучення: поворот ‘місце, де що-небудь (дорога, вулиця і т. ін.) повертає, відхиляється в бік’ [190, VI, с. 691]. Натомість у говірках інших регіонів спостережено перехід назви *пovo|рот* до ЛСГ назв гідрооб’єктів: у західноподільських, середньополіських і прикарпатських говірках ‘поворот русла річки’ [170, с. 377; 233, с. 88; 118, с. 218], у західнополіських – ‘поворот річки’ [69, с. 103], також ‘звивина у руслі річки’ у західноподільських [170, с. 377;] і східнополіських [224, с. 170] та у східнослобожанських ‘заворот, крута зміна річки’ [186, с. 538].

Подібну належність до ЛСГ назв гідрооб’єктів у діалектному континуумі простежено й за номеном *завo|рот*, який у досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини, окрім зафіксованого, має значення ‘кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки’ (Лпл). У діалектному мовленні ця лексема засвідчена з семантикою ‘згин річки’, ‘зворотна течія’ [224, с. 78], ‘звивина русла річки’ [170, с. 261; 233, с. 44], ‘крута зміна напрямку річки’, ‘місце в річці, де вирує вода’ [69, с. 50], ‘вир у річці’, ‘зворотна течія річки’ [58, с. 75], ‘вир, місце в річці з круговим рухом води’, ‘заворот, крута зміна річки’ [186, с. 539], ‘поворот русла річки’ [118, с. 108]. Тоді як в літературній мові тлумачення назви репрезентоване лише значеннями ‘зміна

напряму руху; відхилення вбік під час руху' й 'місце зміни напряму руху; закрут, вигин' [190, III, с. 60].

Назва *з|вивина* разом із фонетичними варіантами *з|вилаина*, *із|вилаина*, *із|вилаина* в інших говірках трапляються спорадично. У доступних джерелах ці номени зафіксовано в східнополіських говірках із семантикою 'звивина річки' [224, с. 87] та 'заворот річки' [224, с. 89], у центральностепових і середньополіських говірках зі значенням 'звивина у руслі річки' [58, с. 83, 86; 233, с. 49]. Для літературної мови не зазначено приналежність семантики до лексико-семантичного поля гідрооб'єктів, оскільки представлене значення є загальним – 'дугоподібний заворот, вигин; звив' [190, III, с. 471].

Номен *кол|'іно* є результатом метафоричного перенесення значення з частини тіла людини, що вже з відповідною семантикою став літературною нормою [190, IV, с. 224]. У говірках Лівобережної Черкащини назва *кол|'іно* зафіксована на позначення 'частини річки від одного вигину до іншого' (Пдс), 'повороту дороги' (Лпл), 'зміни напряму річки, згин, вигин, поворот' (Клб). В інших українських говірках лексема *кол|'іно* частіше перебуває у ЛСГ назв гідрооб'єктів із семантикою 'звивина у річці' [224, с. 102], 'звивина в руслі річки' [170, с. 268], 'поворот річки', 'частини водоймища, яка вдається в сушу' [69, с. 64], 'крута зміна напрямку річки', 'місце повороту річки', 'згин річки', 'місце згину сухого річища', 'місце повороту річки' [233, с. 56], 'поворот русла річки' [58, с. 95; 118, с. 142], 'заворот, крута зміна річки' [186, с. 340; 118, с. 142].

На позначення 'водного потоку' представлено лексему *меч|'іа* (Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Жвн, Квр, Клб, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс) та акцентуаційним варіантом *меч|'іа* (Врм, Глм, Клб, Клн, Клщ) від < псл. **tekti* 'текти' [88, V, с. 537]. У

говірці с. Келеберда Канівського р-ну обидва варіанти використовують паралельно.

Зафіксовано незначну кількість номенів на позначення реалії з різними ознаками: місцем, швидкістю тощо. Так, двослівний номен *ве|лика теч'і|йа* (Пдс) та лексему *|русл'о* (Клщ) засвідчено зі значенням ‘центральна течія річки’. Номен *|русло* (споріднений з лит. *ruseti* ‘текти’ [88, V, с. 148]) та фонетичний варіант *|русл'о* в говірках Лівобережної Черкащини має кілька значень: ‘русло річки’ (Бзб, Глм, Жвн, Клб, Лпл, Пдс); ‘розгалуження русла річки’ (Клщ); ‘центральна течія річки’ (Клщ). Великий репертуар значень лексеми *|русло* представлено в українському діалектному континуумі: ‘русло річки’ [224, с. 201; 184, с. 93; 186, с. 529], ‘рукав, водяний потік, що відокремився від основного русла’ [170, с. 122; 186, с. 529], ‘велика водна артерія’, ‘центральна швидка течія річки’, ‘старе русло річки’ [69, с. 122], ‘швидка течія води’, ‘швидкий потік води в річці’, ‘водний потік’, ‘центральна швидка течія річки’, ‘початок річки’ [118, с. 276].

Важливими ознаками для плину водного потоку є швидкість та напрям. На позначення семени ‘швидка течія річка’ зафіксовано лексеми *|бистра теч'і|йа* (Псд, Клщ), *|бистра |теч'і|йа* (Глм), *|бистро йде во|да* (Плщ, Врм), *б'і|гом за теч'і|йейу* (Лпл), *бист|р'а* (Жвн). Усі засвідчені номени є похідними утвореннями від кореня *бистр-* (< псл. * *bystr-* зі значенням «швидкий» [243, Вип. 3, с. 153]). Привертає увагу лексема *бист|р'а* (Жвн), яку зафіксовано лише у східнополіських говірках [224, с. 29], словнику Б. Грінченка [187, I, с. 57] та з приміткою «розмовне» у словнику сучасної літературної мови [190, I, с. 168].

Зі значенням ‘дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії’ зафіксовано номени *шу|муйе во|да* (Пдс), *х|вил'і* (Глм), *х|вил'ки* (Клб), *бул'башки* (Бзп), *бул'баш|ки* (Нхй, Бгд, ВХ), *бриз* (Клщ), *руч'а|йок* (Нхй). Із подібною

семантикою, але з конкретизованим місцем засвідчено значення ‘пришвидшений плин води на повороті річки’, яке репрезентовано назвами *на бист|р’і* (Жвн), *бур|лит’* (Нхй).

Номен *шу|муйе во|да* (Пдс), *бриз* (Клщ), *бур|лит’* (Нхй) мотивовано дієсловами *шумувати*, *бризкати*, *бурлити*, що пояснюють процеси, які супроводжують потік води: поява хвиль на поверхні води, які позначають місце течії, та утворення бульбашок чи піни при русі води з більшою швидкістю. У говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано двослівний номен *бур|лива теч’і|йа* (Глм) зі значенням ‘бурхлива річка чи течія річки’. Очевидно, що цей номен також мотивовано дієсловом *бурлити* ‘бурхливо, з шумом текти’ [190, I, с. 260].

Назви *х|вил’і* (Глм), *х|вил’ки* (Клб) у лівобережних середньонаддніпрянських говірках Черкащини мають тільки значення ‘дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії’, хоча номен *хвиля* (запозичення з нім. мови за посередництва пол.: нім. *welle* ‘хвиля, вал; циліндр’, споріднене з псл. **valъ*, укр. *вал* [88, VI, с. 165]) має кілька первинних значень. Назви *бул’|башки* (Бзп), *бул’баш|ки* (Нхй, Бгд, ВХ), імовірно, мотивовано дієсловом *булькати*, як звуконаслідувальний процес утворення бульбашок (*булька* < псл. **bulъka* [243, Вып. 3, с. 94]).

У говірці с. Нехайки Драбівського р-ну поряд із назвою *бул’баш|ки* інформанти використовують номен *руч’а|йок*. Появу терміна *ручай* та похідних від нього часто пов’язують із впливом російської мови (рос. *ручей*, *речеёк* ‘невеликий потік води’ [201, III, с. 407]). Але в досліджуваному ареалі назву *ру|ч’ай* використовують із подібним значенням ‘потоки із весняними чи дощовими водами’ поряд з іншими синонімами; похідний номен *руч’а|йок* (окрім вже вказаного значення) зафіксований також на позначення ‘весняний

струмок' (Бгд, Клн, Пдс), 'струмок' (Нхй), 'потоки з весняними чи дощовими водами' (Бгд). У словнику сучасної літературної мови номен *руча́й* репрезентовано зі значенням 'невеликий потік води; струмок' [190, VIII, с. 916]. На думку авторів ЕСУМ, лексема не має загальновизначеної етимології (пор. бр. діал. *руча́й* 'невелика річка, потік; річечка', 'місце, де в землі проходить водоносний пласт; кринична жила', 'струмінь дощової або снігової води', 'викопана канавка навколо хати', *ру́чай* 'швидка річка' [246, с. 167–168], пол. *ruszaj* 'струмок, потік' [253, с. 161]). В інших українських говірках маніфестовано *руча́й*, *ручайо́к*, *руче́й* 'ручай', 'невелика водна артерія', 'маленький ручай' в східнополіських говірках [224, с. 201], *ручаі́* 'струмки', 'відвідні рови', *руча́й*, *ручейо́к* 'струмок', *ручайо́к* 'рівчак, що бере початок з джерела', 'струмок', *руче́й* 'струмки', 'вода, яка може текти з річки, озера, болота', 'відвідні рови', *руче́й* 'висохла річка' у середньополіських говірках [233, с. 101], *руча́й*, *руче́й* 'невеликий водний потік', *ручайо́к* 'невелика водна артерія', 'водний потік' у західнополіських говірках [69, с. 123], *руча́й* 'джерело', *ручайо́к* 'невеликий струмок', 'невелике джерело у лісі', *руче́й* 'струмок', *ручейо́к* 'джерело', 'струмок', *ручйо́к* 'невеликий струмок' у центральностепових говірках [58, с. 178–179] та *ручейо́к* 'невеликий водний потік' у східнослобожанських говірках [186, с. 535].

Повільний плин води позначено назвами *ти́ха теч'і́йа* (Пдс), *спо́к і́йна* (Квр), *по́в і́л'на* *те́ч'і́йа* (Глм), *ти́ха во́да* (Лпл), *по́малу йде* (Врм) зі значенням 'повільна течія води в річці'. Атрибутивні словосполучення вказують на те, що явище повільного плину води не привертало до себе увагу діалектоносіїв лівобережних середньонаддніпрянських говірок Черкащини.

Зі значенням ‘тиха вода біля берега’ зафіксовано назви *ти́ха во́да* (Клб, Лвч), *за́тиш':а* (Клщ), *зас'т'ій* (Клщ), *ст'ій'ка во́да* (Нхй), *сто́йач'а во́да* (Лвч).

Для виокремлення якісних ознак течії річки, що підкреслюють фізичні особливості гідрооб'єкта, зокрема характер течії, вдалося засвідчити поодинокі атрибутивні словосполучення *р'івна теч'і́я* (Глм) ‘рівна течія річки’, *кри́ва теч'і́я* (Глм) з аналогічним значенням ‘крива течія річки’ та *по́вернута теч'і́я* (Глм) на позначення семи ‘відплив, зворотня течія’. Також зафіксовано назви на позначення ‘місця на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії’ *бу́рлит' во́да* (Пдс), *бу́рто'вин':а* (Клн), *теч'і́я* (Глм), *бі́стра во́да* (Лпл), *п'і́ниц':а во́да* (Клб), *йде во́да* (Бзп).

Привертає увагу лексема на позначення ‘місцевої назви річки Супій’, засвідчена у кількох населених пунктах, де протікає ця річка. Зафіксовані назви *ст'ру́га* (Бгд, Клн), *стру́га* (Нхй) *ка́нава* (Клн). Цікавим є металінгвальний опис походження назви *стру́га* (тут: слова інформанта позначено курсивом): [а в нас же там під Підставками є старе русло річки? // да? // – де во́но ў вас уз'а́лос'а // – отам де кажуть в нас широка канавка / то кажуть що там раніше Супой тік, а тоді сюди його переправили // – йо́го 'вир'івн'али у див'я́ц:от йа́комус' / у див'я́ц:от п'я́тому чи йа́кому // – да? то тоді у нас і є там старорічище? // – 'вобилим ни з'найу / о́дин був та́кий то'вариш / шо в'ін // в'ін о́рган'ізу'вав усе / і го́су'дарство / ше 'ца́рс'ке го́су'дарство / і о́це йо́го зро́били р'івн'ім / во́но ж бу́ло кри́вен'ке та́ке / а то ло́патами ко́пали й ви́кидали на ту с'торону й на ту с'торону / і в'ін хо́див / по при́борах на'в'ерно / шо о́це ж од П'і́ставок р'івно аж оту́ди'о 'пои́ти до 'торху / а там 'тожи скри́вилос' / а то́д'і о́то м'іст Пли́шка'н'івс'кий ше р'івно / а то́д'і на П'іш'чану і 'нима вже пок'ривле'ного / так це і наз'вали й'ійі Ст'ру́га бо стру́гали / т'ім /

ло¹патами / ¹чириз те Стру¹га //]. Тлумачення реалії інформантом обмежується суб'єктивними знаннями. За матеріалами дослідження О. С. Стрижака, Струга і Супій це різні ГО: Струга – ріка в с. Богданах нині Золотоніського р-ну, а Супій – це ліва притока Дніпра, згадки про яку датуються ще від 1096 р.; за переказами, Супій раніше називали Стрижень, пізніше Канава. Автор припускає, що зміна назви відображає етапи занепаду річки [196, с. 63, 92]. Назву *канава* фіксують і діалектні тексти (див. Додаток Г). Лексему *стру́га* засвідчено в східнополіських говірках із семантикою ‘центральна течія річки’, ‘струмок’, ‘залив’ [224, с. 212], у середньополіських зі значеннями ‘затока’, ‘струмок у заростях трави’ [233, с. 106] та західнополіських говірках зі значеннями ‘рукав річки’, ‘частина водоймища, що вдається в сушу’, ‘місце в річці, де вирує вода’, ‘болото в загальному значенні’, ‘маленьке болото’, ‘дорога через болото’, ‘луг, що заливається водою’ [68, с. 88]. Давньоруське «струга» зі значенням ‘потік, течія’ досить відоме у слов’янських діалектних континуумах [205, 194–196; 153, с. 526–527]; реконструкцію прагідроніма **struga* докладно представлено в роботі В. П. Шульгача [237, с. 260]. Із приміткою діал. лексему *струга́* засвідчено в СУМ зі значенням ‘потік, струмок з швидкою течією’ [190, IX, с. 788].

Деякі номени, що мають опозиційні відношення семантики, зафіксовано спорадично, оскільки в досліджуваних говірках відсутній реалемний план вияву цих гідрооб’єктів. Ідеться про початок та кінець річки, про які інформанти знають лише з розповідей інших людей. Початок річки представлено назвами *родн’і́ки* (Лпл), *на¹ч¹ал’о* (Клб), *луст’а* (Врм, Клщ), *по¹ч¹аток* (Нхй). Тоді, коли кінець річки репрезентовано номенами *ко¹нец’* *р’іч’ки* (Клб, Бзп), *к’і¹нец’* *р’ічки* (Нхй). Оскільки номен *луст’а* (< псл. **ustъje* ‘гирло ріки, потоку’ [88, VI, с. 49]) займає одне з центральних місць у системі

НГТ, то є загальнопоширеним в інших українських говірках із семантикою ‘гирло річки’ [233, с. 111; 118, с. 285; 58, с. 198], ‘місце впадання потоку в річку’ [118, с. 285], ‘устя річки’ [224, с. 228–229], ‘місце, де зливаються дві річки’ [58, с. 198]. Словник української мови засвідчує назву *устя* з приміткою рідковживане та вказівкою на синонімію до *гирло* [190, X, с. 503]. В. П. Шульгач зазначає, що рефлекс лексеми **ustьje* відомі практично всім слов’янським мовам [237, с. 308].

СМ «русло річки». Ця СМ об’єднує три СР: «русло річки», «розгалуження русла річки» та «місце злиття кількох потоків».

СР «русло річки» представлено значеннями ‘русло річки’, ‘нове русло річки’, ‘вузьке русло річки’, ‘заросле річище’, ‘русло річки, що висохла’.

На позначення семи ‘русло річки’ зафіксовано номени *ʁусло* (Бзб Жвн, Пдс), *ʁусл’о* (Глм, Клб, Лпл), *р’іч’иш’ч’є* (Клн), *ʁама* (Врм), *гл’иби’на* (Нхй). Хоча термін *ʁусло* є літературною нормою [190, VIII, с. 912], походження цієї назви остаточно не з’ясовано. Лексема *ʁусло* споріднена з лит. *guseti* «текти» [88, V, с. 148]. Серед слов’янських мов назва поширена тільки в російській та українській мовах із близькими значеннями. Російський етимолог П. Я. Черних вважає, що номен є похідним від праслов’янського кореня **rus-* з і.с. **reu-s-* зі значенням «рити», «копати» [225, II, с. 128]. Назва *р’іч’иш’ч’є* із такою ж семантикою побутує в різних говорах України. Термін *р’іч’иш’ч’є* утворено від назви *річка* за допомогою суфікса *-иш-*. У літературній мові цей термін позначає ‘найнижчу ділянку дна річкової долини, по якій тече або текла вода’ [190, VIII, с. 578]. Імовірно, назви *ʁама* (Врм), *гл’иби’на* (Нхй) мотивовано ознакою місця – найнижчою ділянкою дна.

Спільною ДО для кількох сем є термін появи об’єкта. Так, на позначення семи ‘нове русло річки’ у кількох н. пп. було зафіксовано назву *ʁнове русл’о*

(Глм, Лпл). Це атрибутивне словосполучення підтверджує наше припущення, що окремий термін для нової реалії діалектоносії не сформували, на відміну від назв на позначення семи 'старе русло річки', яке представлено чисельнішим складом: *ка¹нава* (Пдс, Клщ), *довгин¹ке* (Лпл), *с¹таре рус¹ло* (Врм). У говірці с. Келеберда Канівського р-ну вдалося зафіксувати номен *к¹ругл¹ики* 'кругле старорічище' (Клб), похідний від прикметника *круглий*, що вказує на основну диференційну ознаку форми старого русла.

Спорадично зафіксовано значення, які мають певні семантичні відтінки від семи 'русло річки'. Так, на позначення 'вузького русла річки' засвідчено атрибутивне словосполучення *ужч¹а р¹ічка* (Глм), що вказує на ознаку відносності до основного русла річки. На наявність / відсутність рослинності вказує значення семи 'заросле річище', позначене терміном *лу¹ка* (Лвч). На позначення семи 'русло річки, що висохла' у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано двослівну назву *су¹хе рус¹ло* (Глм). Зауважимо, що порівняно з іншими обстежуваними говірками, у говірках Лівобережної Черкащини апелятиви, в основі яких прикметник *сухий*, на позначення гідрооб'єктів та їхніх частин малопродуктивний. Імовірно, це пов'язано із відсутністю власне реалемного плану.

СР «розгалуження русла річки» репрезентовано значеннями 'розгалуження русла річки', 'рукав річки', 'глухий непроточний рукав річки, затоки', 'проточний рукав річки', 'вузький і довгий рукав річки'.

На позначення семи 'розгалуження русла річки' зафіксовано назви *рос¹тока* (Пдс), *роз¹в¹ід* (Глм), *роз¹л¹ив* (Лпл), *роз¹вил¹ка* (Клб, Бзп), *двой¹на р¹іч¹ка* (Врм), *русл¹о* (Клщ). Лексеми *рос¹тока* (Пдс), *роз¹в¹ід* (Глм), *роз¹л¹ив* (Лпл) мотивовані дієсловами *розтікатися*, *розводитися*, *розливатися*

відповідно. Назви *роз|тока* (Пдс) і *роз|л'ив* (Лпл) у літературній мові та в інших говірках України мають близьке значення та деякі фонетичні варіанти.

Назва *роз|в'ід* (Глм) утворена безафіксним способом від дієслова *розводити* з одним зі значень ('віддаляти одне від одного, примушуючи їх розійтися в різні боки' [190, VIII, с. 637] або 'відводити, розсовувати що-небудь у різні боки (кінці, частини чогось, руки і т. ін.)' [190, VIII, с. 637]).

Номен *роз|вил'ка* (Клб, Бзп), на думку С. В. Личук, до системи НГТ запозичений із с/г термінології [118, с. 140] і утворений префіксально-суфіксальним способом від назви *вила* (< псл. *vidlo, утворене від *viti* 'вити' та суфікса -dlo, за допомогою якого утворювалися назви знарядь праці [88, I, с. 375]). Цей номен та його фонетичний варіант *роз|вилка* у говірках Лівобережної Черкащини має також значення 'місце, де розходиться одна дорога на дві' (Бзб, Врм, Клн, Плш). Подібні значення термін *роз|вилка* має й у інших українських говірках: у західноподільських *розві́лка* 'перехрестя доріг', 'розгалуження русла річки', *розві́лка* 'розгалуження русла річки' [170, с. 299], у західнополіських *розві́лка* 'місце, де розходяться дві річки' [69, с. 119], у середньополіських *розві́лка* 'перехрестя', 'розгалуження доріг', *розвилóк* 'місце, де розгалужується річка' [233, с. 98], у центральностепових *розвилка* 'розгалуження доріг; роздоріжжя', 'перехрестя' [57, с. 35], у прикарпатських *розві́лка*, *розві́лок*, *розві́лка* 'розгалуження русла річки', 'перехрестя доріг' [118, с. 245–246], у східнослобожанських *розві́лка* 'розходження дороги' [186, с. 193]. Термін *роз|вилка* зі значенням 'яр, розділений на дві частини' (Бзб, Врм) зафіксовано лише в середньонадніпрянських говірках, тому вважаємо його локальним утворенням.

Мотивація атрибутивного словосполучення *двой|на |р'іч'ка* (Врм) прозора, оскільки така назва вказує на результат роздвоєння одного русла річки

на два. Форма двослівного описового номена вказує на пасивність уживання лексеми та слабкий рівень її збереження в пам'яті діалектоносіїв.

На позначення семи 'рукав річки' зафіксовано назви *ру|кав* (Пдс, Клн, Глм, Врм, Клщ, Нхй), *ст|р'елка* (Клн), *ст|р'ел'ка* (Глм), *при|тока* (Глм), *ка|л'оша* (Клб). Термін *ру|кав*, що мотивований метафоричним перенесенням за формою із термінології назв одягу, є спільнослов'янською назвою, ним активно послуговуються в діалектах різних регіонів України зі значеннями 'рукав річки', 'розгалуження русла річки', 'канал, штучно створений рукав річки для відведення води з певною метою' [170, с. 301], 'відгалуження річки', 'рукав річки', 'проточний водяний потік, що відійшов у бік від головного русла річки', 'невелика водна артерія, яка вливається в річку' [233, с. 101], 'рукав річки' [57, с. 93], 'розгалуження русла річки', 'рукав річки, відгалуження', 'канал, штучно створений рукав річки для відведення води з певною метою' [118, с. 250], 'гирло, місце, де річка впадає в море', 'рукав, водяний потік, що відокремився від основного русла річки' [186, с. 531]. Таку ж мотивацію зафіксовано й для лексеми *ка|л'оша* (Клб): метафоричну назву за формою для якої перенесено з номена *калоша* (пор., літературне *холоша* [190, XI, с. 123]) зі значенням 'штанина'. Хоча цілком імовірно, що назва *ка|л'оша* може бути похідною від давнього кореня *-кал* 'болото, трясовина, гуща, калюжа' [88, II, с. 345]. Номен *калоша* або *штани* досить поширений в системі НГТ: у східнополіських говірках лексема *штани* 'розгалуження річки' [224, с. 238], назва *калоши* 'розгалуження русла річки' [224, с. 238], у середньополіських *штани* 'водопровідний рів', 'ліс', 'місце, де розгалужується річка', *штани* 'місце, де сходяться дві річки' [232, с. 114], у прикарпатських *штани* 'рукав річки, відгалуження', 'розгалуження русла річки', 'місце злиття двох річок' [118, с. 302].

Назви *ст^р'елка* (Клн), *ст^р'ел'ка* (Глм) докладно описано в розділі 2.3.3.

Поряд із назвою *ст^р'ел'ка* в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну інформанти використовують номен *при^тока* (Глм) на позначення семи 'рукав річки'. Спостерігаємо явище розхитування семантики, коли зафіксована назва позначає місце розгалуження, а не місце впадання, оскільки літературна назва *притока* позначає 'річку, що впадає в більшу річку' [190, VIII, с. 65]. Семантика цієї назви в говірках на інших територіях вказує на те, що подібне явище зміни значення зафіксоване в багатьох уже досліджених говірках, порівняймо: *притік* 'притока, мала річка, яка впадає в більшу', *притока* 'рукав річки', 'притока, мала річка, що впадає в більшу річку', 'вузька протока, яка з'єднує річки між собою' [170, с. 294], *приток*, *притока* 'річка, що впадає в іншу річку, притока річки' [224, с. 181], *приток* 'проточний рука, що вливається в основне русло цієї ж річки', *притока* 'місце притоки води', 'притока річки', 'менша річка, що впадає в більшу', 'проточний рукав, який потім вливається в основне русло цієї ж річки', *притока* 'менша річка, що впадає в більшу' [232, с. 382], *приток*, *притока* 'рукав річки, природний витік' [184, с. 83], *приток*, *притока* 'притока річки' [58, с. 161], *притока* 'рукав річки', 'місце злиття двох річок', 'притока, менша річка, що впадає в більшу', 'гирло річки', 'вузька протока, яка з'єднує річки між собою' [118, с. 231], *притік*, *притока* 'притока, мала річка, яка впадає в більшу' 186, с. 535]. Деякі сучасні дослідження все частіше підтверджують висновки Й. О. Дзендзелівського про те, що часто діалектоносії сприймають притоку річки як окремий водний об'єкт, а не частину великої річки [81, с. 298], тому таке явище цілком закономірне.

Назви *за^лив* (Пдс), *зик^лзаг* (Пдс), *глу^хий кут* (Врм) маніфестують семантику 'глухий непроточний рукав річки, затоки'. Девербатив *за^лив*

(<заливати) досить поширений у системі НГТ українських говірок [224, с. 81; 58, с. 77; 233, с. 46; 118, с. 110; 186, с. 322] та за межами України [153, с. 181; 86, с. 108–109].

У говірці с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну виявлено двослівний номен *глухий кут* привертає увагу компонентом *кут*. До системи НГТ цю лексему перенесено з іншої терміносистеми за зовнішньою схожістю. Вона досить розповсюджена в інших українських діалектах зі значеннями ‘поворот річки’, ‘край лісу, поля’ тощо [69, с. 73; 232, с. 347]. Історичний розвиток цього переходу та ускладнення семантичної будови лексеми *кут* у царині народної географії досліджували І. М. Желєзняк та Я. П. Редька [89, с. 48; 174, с. 146].

Опозиційною до попереднього значення є сема ‘проточний рукав річки’, на позначення якої в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано атрибутивне словосполучення *про|точ`на во|да* (Глм). Прикметник *про|точ`на* у складі цього двослівного номена підкреслює диференційну ознаку, а іменник *во|да*, очевидно, – результат метонімічного перенесення, що є одним зі способів розширення семантичної структури.

Зі значенням ‘вузький і довгий рукав річки’ в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну засвідчено назву *вуз`кий ру|кав* (Глм), що, ймовірно, не зазнала широкого поширення в говірках через відсутність реалемного плану вияву.

Зовсім незначною за кількістю номенів є **СР «місце злиття кількох потоків»**, виражений значеннями ‘глухий кут між двома річками, що з’єднуються’, ‘місце впадання води одного об’єкта в інший’, ‘межиріччя, простір між основним руслом річки і її притокою’.

На позначення глухого кута між двома річками, що з’єднуються, зафіксовано номени *клин* (Пдс), *насин* (Клщ). Подібно до назви *кут*, лексему

клин до системи НГТ було перенесено з іншої термінологічної системи. Ця назва досить поширена не лише в українських говірках [170, с. 268; 68, с. 44; 232, с. 338; 58, с. 93–94; 118, с. 140–141; 186, с. 513], а й за їхніми межами [248, с. 93; 237, с. 119]. На думку мовознавців [57, с. 65; 170, с. 123], назва *клин* потрапила до географічної термінології через метонімічне перенесення з первинного значення ‘загострений з одного кінця шматок дерева чи металу’, що пов’язане з псл. *kolti ‘колоти’ [88, II, с. 461]. У говірках Лівобережної Черкащини номен *клин* (і фонетичний варіант *кл’ин*) також зафіксовано на позначення частини берега, яка гострим кутом врізається у водойму (Жвн, Клн), клину поля чи будь-якої земельної ділянки (Врм, Глм, Клб, Клщ, Нхй), клину лісу (Клб).

Номени *водопад* (Пдс), *вх’ід* (Глм) уживають на позначення місця впадання води одного об’єкта в інший. Очевидно, що назви мотивовані супровідними процесами, які стосуються місць падінням води і входу води одного русла у води іншого. Але, зважаючи на одиничне використання лексем *водопад* і *вх’ід* із засвідченим значенням, примускаємо, що ці назви були вжиті діалектоносіями спонтанно і в активному мовленні на позначенні реалії відсутні.

У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну зі значенням ‘межиріччя, простір між основним руслом річки і її притокою’ зафіксовано назву *островок* (Пдс), що посідає центральне місце серед назв тельмографічної лексики.

СМ «затока річки» представлена єдиним значенням ‘затока річки’. На позначення семи ‘затока річки’ виявлено номени *за\тока* (Жвн, Пдс), *став* (Клб), *зазубен* (Врм), *ба\кай* (Клщ). Префіксально-суфіксальне утворення *зазубен* (від зуб < псл. *zъbъ [88, II, с. 281]) у говірках Лівобережної Черкащини виявлено також на позначення ‘клину поля чи будь-якої земельної

ділянки' (Лпл) та зі значенням 'клин лісу' (Врм). Спорадично похідні назви від *зуб* із подібними значеннями представлено в східнополіських говірках [224, с. 78; 233, с. 45], та в говірках Наддністрянщини [118, с. 109].

Назва *ба|кай* (Клщ) привертала увагу лінгвістів [205, с. 235; 153, с. 54]. Зі значеннями 'яма, наповнена водою' [224, с. 25], 'глибінь', 'глибока яма в річці, водоймі' [233, с. 9] лексему *ба|кай* зафіксовано у східнополіських говірках, зі значенням 'заболочена мокра рівнина' представлено назву *ба|кан'і* [134, с. 214]. Номен *бакай* поширений у центральностепових говірках зі значеннями 'вир у річці', 'глибока яма в річці', 'калюжа, яма з водою' [58, с. 16]. Лексему *бакай* з приміткою *діалектне* фіксує словник літературної мови [190, I, с. 91].

СМ «дно річки / водойми» маніфестована значеннями 'дно річки/ водойми', 'дно водоймища, покрите каменем', 'піщане дно водойми', 'замулене дно річки, водойми', 'поперечне підвищення дна річки', 'мул на дні водойми'.

Сему 'дно річки / водойми' репрезентовано назвами *дно* (Пдс, Плш, Глм, Лпл, Бзп, Врм, Клщ), *низ* (Квр), *д|ниш'ч'е* (Лпл). Лексема *дно* (< псл. *дѣно* (**дѣпно*) «дно, глибина» [88, II, с. 96]) є загальноукраїнським терміном, що має відповідники в інших слов'янських мовах [205, с. 236]. Назва *д|ниш'ч'е* – похідне суфіксальне утворення від лексеми *дно*. Номен *низ* детально описано в розділі 2.3.2. СП «низина».

На території Лівобережної Черкащини переважають водойми із піщаним дном, однак для позначення інших типів водойм зафіксовано низку назв, наприклад, *дно водоймища, покритого каменем*, репрезентує двослівний номен *тве"р|де дно* (Глм). На позначення 'піщаного дна водойми' засвідчено назви *п'іс|ковате дно* (Плш), *ч'исте дно* (Плш, Бзп), *п'іш'ч'ане дно* (Глм, Врм, Клщ), *п'ісок* (Жвн, Нхй). Лексеми *мулисте дно* (Пдс), *мул'а|не дно* (Глм), *за|мул'ине*

дно (Лпл), пла^лвун (Врм), му^л’ака (Бгд) представляють замулене дно річки, водойми.

У говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну, попри відсутність реалії на сьогодні, збережено назву *пере^лкоп* (Клщ), що позначає сему ‘поперечне підвищення дна річки’. Це штучне утворення на дні водойми створювали спеціально для того, щоб у період підняття рівня води нагачувати греблю, направляючи затриману воду на водяні млини.

На позначення семи ‘мул на дні водойми’ зафіксовано назви *мул* (Пдс, Бзб), *мул’* (Бзп, Нхй), *му^л’ака* (Бгд, Врм, Жвн). Зважаючи на особливості гідрооб’єктів на території досліджуваних говірок, було виокремлено сему ‘місце, нанесене мулом’, що представлена назвами *на^лмули^ено* (Пдс), *му^л’аки* *нанис^л’о* (Бзп), *занис^л’о* *’мул’ом* (Лвч, Нхй). Усі форми мотивовані коренем - *мул-* (< псл. **moil* зі значенням ‘промокла земля’ [88, III, с. 532]). Похідне утворення *му^л’ака* у говірках Лівобережної Черкащини також має значення ‘болотисте водоймище з каламутною водою’ (Пдс), ‘пласт піску на дні колодязя’ (Бгд).

СМ «мілина» охоплює значення ‘мілина’, ‘мілина на річці’, ‘мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік’, ‘мілина, утворена нанесеним піском’, ‘мілина, яка виступає при зменшенні рівня води в річці’, ‘неглибокі місця в річці, водоймі’, ‘мілина річки, нанесена піском, де росте верболіз’.

У говірках Лівобережної Черкащини лексема *м’или^лна* (фонетичний варіант *м’іл’и^лна*) має кілька значень, які не виходять за межі семантичного поля ‘мілке місце’, а лише можуть відрізнятися окремими ознаками (найчастіше місцем чи способом утворення). Номеном *м’или^лна* позначено семи ‘мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік’ (Пдс), ‘міцевість біля ставка, де майже завжди стоїть вода’ (Пдс), ‘мілина’ (Бгд, Бзб, Бзп, Глм,

Клб, Клн, Клщ, Нхй, Пдс, Плш), ‘мілина на річці’ (Пдс, Плш), ‘мілина, утворена нанесеним піском’ (Пдс), ‘мілина, яка виступає при зменшенні рівня води в річці’ (Пдс), ‘неглибокі місця в річці, водоймі’ (Пдс). Давній корінь *-міл-* (< псл. **mēl-*: **mēľ* ‘мілкий, неглибокий’ [88, III, с. 475]) у досліджуваних говірках є малопродуктивним, оскільки зафіксовано лише кілька похідних утворень із цим коренем: прикметник *м’іл’кий* у ролі означуваного слова до іменників та композит *м’ілко|вод’йа* на позначення семи ‘мілина’ (Врм). Спостережено, що похідний прикметник у поєднанні з іменником змінює значення ‘мілкий, неглибокий’ на ‘невеликий’: назву *м’іл’ке |озе”ро* репрезентовано на позначення семи ‘маленьке озеро’, а для позначення семи ‘невеликий яр’ інформанти послуговуються номеном *м’іл’кий йар*.

На позначення семи ‘мілина на річці’ в говірці с. Коврай Золотоніського р-ну було зафіксовано двослівний номен *|бан’і ни|ма*. У межах н. п. протікає річка Ковраєць, уздовж якої споруджено кілька ставків. За свідченнями інформантів, один зі ставків належав пану. Купатися чи прати у ставку іншим людям було заборонено, оскільки це була баня пана. Сьогодні від ставка залишилася невелика частина, хоча раніше він був найглибшим. Лексемою *|бан’а* у говірці с. Коврай позначають кілька сем: ‘глибока яма в річці, де закручує вода’, ‘місце для купання’, ‘рибне місце’ та ‘глибока водойма’. Очевидно, що назва поширила своє значення на подібні гідрооб’єкти. Номен *|бан’а* зберігає одне зі своїх первинних значення ‘купальня, лазня’ [88, I, с. 136], хоча й розширює семантику не лише в досліджуваних говірках, але й в інших говірках України: *|бан’ка* у говірках Ровенщини позначає семи ‘яма на болоті’, ‘глухий, непроточний рукав річки, затоки’, ‘яма, заповнена водою’ [233, с. 9]; у говірках Івано-Франківщини зафіксовано назви *|бан’е*, *|бан’а* зі значенням ‘соляне джерело’, *ба|н’енка*, *ба|н’анка*, *|банишче* – ‘місце, де колись були соляні

джерела' та *бан'ка* – 'глухий, непроточний рукав річки, затоки' [118, с. 25–26]. На думку М. І. Толстого, походження лексеми *баня* нечітке і, можливо, не залежить від значення лазня [205, с. 235].

Сему 'мілина, утворена нанесеним піском' представлено номенами *ко|са* (Жвн), *за|мило* (Врм), *на|носи* (Клщ), *занес|л'о п'іс|ком* (Нхй). Назва *ко|са* в досліджуваних говірках у межах географічної номенклатури має кілька значень: 'виступ берега' (Пдс), 'частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму' (Клщ, Лпл), 'мілина, утворена нанесеним піском' (Жвн). Зауважимо, що спостереження над функціонуванням лексеми *ко|са* в інших українських говірках [136, с. 232; 232, с. 341; 69, с. 66; 224, с. 185–186; 57, с. 93; 186, с. 570; 118, с. 146] підтверджує думку про те, що літературна мова значно обмежила значення номена у реєстрі [190, IV, с. 304].

Назви *за|мило*, *на|носи*, *занес|л'о п'іс|ком* мотивовано назвами процесів, які є причиною утворення реалії. Таку ж віддієслівну мотивацію має й назва *висохл'о* (Нхй) на позначення мілини, яка виступає при зменшенні рівня води в річці. У говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано назву *пл'а|вун* (Глм) на позначення семи 'пісок, що пливе по річці'.

У говірках Лівобережної Черкащини лексема *пла|вун* (і її фонетичний варіант *пл'а|вун*) налічують кілька значень: 'місце, де вода зникає під піщаним ґрунтом' (Пдс), 'пласт піску на дні колодязя' (Пдс), 'перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), здатні розпливатися, рухатися' (Бгд, Бзп, Глм, Квр, Клн, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс), 'болотяна драговина з підземними водами, що рухаються' (Жвн, Клб), 'пісок, що пливе по річці' (Глм), 'певна територія підземних вод, які близько до поверхні землі' (Клб), 'замулене дно річки, водойми' (Врм), 'великий поодинокий камінь на дні річки' (Клщ). Суфіксальне утворення *пла|вун* від кореня *-плав-* (< * *plavъ* [237, с. 212–

213]), на відміну від форми *пливун*, зафіксованої в словнику літературної мови [190, VI, с. 582], зберігає в говірках праслов'янський корінь та набуває широкого спектру значень [58, с. 150; 233, с. 86; 224, с. 167; 69, с. 101].

Для виокремлення наступних назв ДО слугували наявність / відсутність рослинності на мілині. На позначення мілини річки, нанесеної піском, де росте верболіз, зафіксовано номени *вербо|л'із* (Пдс, Нхй), *вербо|лози* (Клн), мотивовані шляхом метонімічного перенесення назви кущів на місце, де вони ростуть. На позначення мілкого, порослого очеретом та рогозою місця в кінці ставу засвідчено номен *бол'о|тина* (Лпл). Очевидно, цю назву з тельмографічної лексики перенесено за подібністю особливостей ґрунтів та рослинності, яка на них росте, у порівнянні з болотистою місцевістю.

На позначення семи 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' інформанти послуговуються назвами *м'или|на* (Пдс), *бр'ід* (ВХ, Глм, Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лвч), *брод* (Бзп), *бр'і|док* (Врм), *переб'р'ід* (Бзб), *пере|ход* (Глм), *пири|х'ід* (Лпл). Похідні девербативи від брести (< псл. * bręsti [88, I, с. 253]) є загальноновживаними в діалектах на всій території України [170, с. 194; 68, с. 13–14; 233, с. 15; 224, с. 34–35; 57, с. 29; 186, с. 273; 118, с. 38]. Припускаємо, що лексема *переб'р'ід* (Бзб) є результатом накладання двох назв *брід* та *перехід*. У назвах *пере|ход*, *пири|х'ід*, які мотивовано дієсловами *переходити*, у формі *переб'р'ід* морфема *пере-* вказує на повторюваність процесу чи дії [170, с. 182].

СМ «глибина» репрезентована значеннями 'глибоке місцеу водоймі', 'глибока водойма', 'глибока яма в річці, де закручує вода', 'найглибше місце в річці, де дуже швидка течія'.

Для позначення глибокого місця у водоймі в говірках Лівобережної Черкащини зафіксовано номени *глиб'ін'* (Пдс), *гл'иби|на* (ВХ, Глм, Жвн, Клб, Лвч, Лпл, Нхй), *глиби|на* (Бзб, Врм), *гл'и|бока* *йама* (Клб), *йама* (Бзп, Клн),

зи|мов'і |йами (Лпл), род|ник (Плш), |бездна (Лпл), би|зодн'а (Лпл), ка|нава (Нхй). Похідні утворення з коренем *глиб-* (< псл. *glybъ [88, I, с. 523]) мотивовані первинною формою прикметника *глибокий* (< псл. *gľboкъ [88, I, с. 523]) і характерні для системи географічних термінів слов'янських мов [243, Вип. 6, с. 141–142].

Відносною за сприйняттям реалії є сема 'глибока водойма', на позначення якої інформанти послуговуються назвами *гли|бока во|доїма* (Пдс), |бан'а (Квр), *гл'иби|на* (Бгд, Бзп, Клщ, Лвч), |копанка (Лвч).

Зі значенням 'глибока яма в річці, де закручує вода' засвідчено назви *водово|рот* (Бзб, Глм, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс), *кол'ово|рот* (Лпл), |завороти (Лпл), |л'ійка (Плш), |бан'а (Квр), |йама (Клн), *во|да к'рутит'* (Клб, Бзп, Нхй), *круто|визни* (Жвн), *каза|ни к'рутит'* (Жвн), *круто|верт'і* (Жвн), |*вирва* (Жвн), *круто|вер* (Врм), *с|вердл'о* (Лвч), *к'руч'ина во |да* (Бгд). Таку увагу до цієї семантики, ймовірно, можна пояснити тим фактом, що ця реалія завжди становила для людини небезпеку для життя. Про такі місця на водоймах знали й застерігали про них, особливо дітей. Номени *водово|рот*, *кол'ово|рот*, *круто|верт'і*, *круто|вер* та подібні композити поширені в інших говірках, оскільки прозоро називають реальний процес – рух води по колу, кругом. Назви |*л'ійка*, *с|вердл'о*, |*вирва* запозичено з інших термінологічних систем і мотивовано метафоричним перенесенням за подібністю форми чи дії. Припускаємо, що результатом такого метафоричного перенесення за формою є двокомпонентний номен *каза|ни к'рутит'*, який описує процес: під час кругового руху вода утворює кругле заглиблення, подібне до казана.

У говірці с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну, яке до початку 1970-х рр. розташовувалося на березі річки Дніпро, зафіксовано назву *бисто|та* (Врм), що позначає сему 'найглибше місце в річці, де дуже швидка течія'.

3.1.2. СП «потік» представлена значеннями ‘потоки із весняними чи дощовими водами’, ‘потоки весняної води’, ‘сміття, різні предмети, що пливають по річці суцільним потоком’, ‘наноси верхнього шару ґрунту та сміття після весняного розливу’, ‘струмок’, ‘весняний струмок’, ‘дзюркотливий струмок’, ‘струмок, що впадає в річку’, ‘підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, паводок’, ‘розлив річки, водойми’. Ця семантична підгрупа об’єднує назви менших за розміром від річки гідрооб’єктів, які можна умовно зарахувати до протічних вод.

На позначення потоків із весняними чи дощовими водами зафіксовано назви *навод^н’ен’їє* (Врм, Клб), *во^да* (Бзп, Клб), *по^т’іч’ки* (Клб), *горо^ва во^да* (Врм), *ру^ч’ай* (Врм), *зг’ін* (Клщ), *гу^де во^да* (Нхй), *руч’а^йок* (Бгд). Лексеми *навод^н’ен’їє*, *руч’ай*, *руч’а^йок*, очевидно, утворені під впливом російської мови. Назва *руч’ай* не має загальновизначеної етимології, хоча й побутує в багатьох українських говірках [224, с. 201; 69, с. 123; 233, с. 395; 58, с. 178; 118, с. 251; 186, с. 535] та слов’янських мовах [246, с. 167–168; 255, с. 161]. Номен *по^т’іч’ки*, *зг’ін* утворено від дієслів *текти*, *гнати* відповідно; вони мотивовані процесами руху води. При чому девербатив *зг’ін* із подібною семантикою в інших українських говірках не зафіксовано. Цікавим є двослівний номен *горо^ва во^да*, у якому не відбувається характерне для літературної норми чергування *о* з *і* в корені слова. Прикметник *горовий* зі значенням «те саме, що гірський» зафіксовано у словниках [190, II, с. 135; 187, I, с. 314] з приміткою «рідко» (в СУМ).

У говірках зафіксовано чітку диференціацію для семантики ‘потоки води після будь-якого типу опадів’ та ‘потоки весняної води’. Прикладом цього є номени, що презентують сему ‘потоки весняної води’, *висн’а^на во^да* (Бгд, ВХ, Жвн, Пдс), *тал’а во^да* (Бгд, Глм, Квр), *тала во^да* (Бзб), *прибут^на во^да* (Клб),

Клщ), *прибуд¹на во¹да* (Жвн), *мй¹ка во¹да* (Бзп), *сн¹го¹ва во¹да* (Нхй). Двослівна форма цих назв указує на різні атрибутивні якості, важливі для діалектоносії при утворенні номенів.

У деяких говірках за матеріалами діалектних текстів вдалося виокремити значення ‘сміття, різні предмети, що пливають по річці суцільним потоком’, що представлене назвами *плав* (Клн, Жвн), *зап¹л¹ава* (Лпл, Клщ), *тас¹кайе во¹да* (Бзп, Бгд), а також значення ‘наноси верхнього шару ґрунту та сміття після весняного розливу’, репрезентоване номенами *нане²сл¹о* (Глм), *глей* (Врм). Віддієслівні утворення пояснюють процеси, які супроводжують явище чи реалію. Номен *глей* докладно описано в розділі 3.4.

На позначення семи ‘струмок’ зафіксовано назви *стру¹мок* (Пдс, Жвн, Клщ), *стру¹моч¹ок* (Квр, Лвч), *руч¹а¹йок* (Нхй). Лексема *стру¹мок* і похідні від неї (< псл. *strumy ‘струмок, потік, течія’ [88, V, с. 87]) у говірках Лівобережної Черкащини має також значення ‘потік води на болоті’ (Клб), ‘джерело’ (Нхй). В інших говірках українського діалектного простору лексема *стру¹мок* розширює семантику [170, с. 305; 68, с. 92; 58, с. 188; 157, с. 39; 232, с. 162; 224, с. 212; 186, с. 534]. Зауважимо, що сема ‘весняний струмок’ в деяких говірках має спеціальні назви: *руч¹а¹йок* (Пдс, Клн, Бгд), *джерело* (Плш), *джерил¹о* (Бзб).

У кількох говірках зафіксовано назву *бур¹чак* зі значеннями ‘дзюркотливий струмок’ (Пдс) та ‘струмок, що впадає в річку’ (Жвн). Цей номен детально описано у розділі 2.3.3.

Для реалізації значення ‘підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, паводок’ інформанти використовують назви *пов¹ін*’ (Пдс, Бгд), *позали¹вало* (Пдс, Жвн); *зали¹ло во¹дойу* (Пдс), *зали¹ло* (Пдс), *зал¹ил¹о* (Квр), *навод¹н¹ен¹ійе* (Лпл), *наводок* (Клб, Клщ), *луго¹ва во¹да* (Врм), *прибут¹на во¹да* (Врм), *по¹топ* (Бгд). Натомість сему ‘розлив річки, водойми’

презентують номени *паводок* (Пдс, Нхй), *вийшла з берегів* (Пдс), *наводнен'я* (Плш), *розливайець:а вода* (Жвн), *позал'ивал'о* (Нхй), *розлив води* (Лвч), *пов'ин'* (Бзб). Однак часто значення описаних понять накладалося, що відбито в зафіксованих лексемах. Для розрізнення цих двох понять ДО слугує тимчасовість / довготривалість або ж міра вияву, де в опозицію потрапляють літературні відповідники *повінь* / *паводок*.

3.1.3. СП «джерело». Ця семантична підгрупа об'єднує географічні терміни на позначення джерела та ГО із джерелами, що представлені окремими мікрогрупами: СМ «криниця» та СМ «колодязь» і виражені такими значеннями: ‘джерело’, ‘джерело в озері’, ‘джерело в лісовому озері’, ‘джерело в колодязі’, ‘джерело в криниці’, ‘джерело, де вода витікає ривками’, ‘джерело, з якого вода б'є струменем угору’, ‘місцевість, де багато джерел’, ‘місце виток джерела, струмка’.

На позначення семи ‘джерело’ в досліджуваних говірках зафіксовано номени *джерело* (Пдс), *джерел'о* (Нхй), *родник* (Нхй), *струмок* (Нхй), *родничок* (ВХ, Клш). Назва *джерело* загальнопоширена в системі народної географічної термінології, оскільки сягає праслов'янського періоду розвитку української мови й пов'язана із лексемою *горло*, *жерти* < псл. **žyrdlo* зі значенням ‘отвір, горло, дірка, гирло та ін.’ [209, II, с. 48; 88, II, с. 150]. Як зазначає Й. О. Дзендзелівський, первинне значення лексеми *джерело* ‘горло, отвір, дірка, гирло, устя’ з часом у діалектному мовленні легко розвинуло значення ‘отвір, яким виходить із землі вода’ [79, с. 154–155]. Різні фонетичні варіанти та різновекторну відмінність семантики лексеми *джерело* спостережено в слов'янських мовах. Так, наприклад, рос. *джерело* ‘ключ, джерело’, *жерело*, *жерло* ‘гирло річки, вузький і глибокий отвір початку безодні’; болг. *ждрело* ‘вузька гірська ущелина’, *жерело* ‘сильне джерело’,

‘багатоводне мінеральне джерело’; схв. *ждрло* ‘джерело’, *ждрело* ‘ущелина’, ‘тіщина’, ‘кратер вулкану’, ‘вузький морський пролив’, ‘глотка’, ‘пасть’; бр. *жарало* ‘озеро карстового походження’, ‘джерело’, ‘потік’, ‘струмок’ [153, с. 180, 207]. Для українських говірок притаманні фонетична варіантність та широкий спектр значення, але всі вони представляються лексико-семантичне поле гідрографічних термінів [224, с. 69; 184, с. 113; 57, с. 95; 170, с. 258, 260; 69, с. 48; 233, с. 39; 186, с. 533; 118, с. 91–92, 103–104]. У говірках Лівобережної Черкащини назва *джерело* також має достатню кількість фонетичних варіантів та значень: *джерел^о* ‘річка з джерелами, норами’ (Пдс); ‘весняний струмок’ (Плш); ‘джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають’ (Плш); *джерел^ло* ‘невелика річка’ (Глм); ‘джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають’ (Глм); ‘потік води’ (Бзп); ‘джерело в колодязі’ (Бзп); *джерил^о* ‘місце, звідки б’є вода з-під землі’ (Пдс); ‘яма, наповнена джерельною водою’ (Пдс); ‘яма на болоті, наповнена джерельною водою’ (Клб); *джерил^ло* ‘джерело’ (Нхй); ‘місце, звідки б’є вода з-під землі’ (Нхй); *джерил^о* ‘весняний струмок’ (Бзб).

Назву *струм^ок* у говірці с. Нехайки Драбівського р-ну зафіксовано зі значенням ‘джерело’. Явище переходу семантики притаманне не лише досліджуваним говіркам, але й спорадично зафіксоване в інших говірках [224, с. 212; 170, с. 305; 186, с. 534].

Номени *род^лник* (Нхй), *родни^чок* (ВХ, Клш) зі значенням ‘джерело’ в системі НГТ українських діалектів досить поширені [224, с. 196; 58, с. 175–176; 184, с. 91, 113; 233, с. 98; 186, с. 532; 118, с. 245], хоча хоча лінгвісти мають розбіжності в питанні їхнього походження. На думку С. В. Шийки, подібні терміни виникли на базі прикметника, утвореного від іменника *род* [232, с. 178]. На думку О. В. Слободян, термін *род^лник* з’явився в українських

діалектах під впливом російської мови [186, с. 532]. Схиляємося до думки Й. О. Дзендзелівського, що назва *родник* мотивована дієсловом *родити* [79, с. 159].

У досліджуваних говірках важливою для розрізнення номенів є ДО місця географічних об'єктів. Так, на позначення семи 'джерело в озері' в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано назву *родник* (Глм). У говірці с. Келеберда Канівського р-ну на позначення семи 'джерело в лісовому озері' засвідчено лексему *криничка* (Клб). Сему 'джерело в колодязі' представлено номенами *родничок* (Квр), *родн'ичок* (Клн, Нхй), *джерил'о* (Бзп), *родн'ік* (Бзб, Лвч), а для семи 'джерело в криниці' інформанти послуговуються назвою *родник* (Бгд).

Спорадично виявлено назви *бйе вода* (Пдс), *хвон'танами бйе* (Клщ) зі значенням 'джерело, де вода витікає ривками'. Обидві двослівні сполуки мотивовані дієсловом *бити*, яке позначає специфічний процес витоку води. У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну зафіксовано назву *фон'тан* (Пдс) на позначення 'джерела, з якого вода б'є струменем угору'. Назва *фонтан* (та її фонетичний варіант *хвонтан*, що у своїй формі репрезентує особливість середньонадніпрянських говірок: заміну *ф* на буквосполуку *хв*) нове для українських говірок слово, що через посередництво польської мови було запозичене з італійської [209, IV, с. 202]. У системі НГТ назва *фон'тан* засвідчено тільки у західнополіських говірках зі значенням 'джерело, з якого вода б'є струменем угору' [170, с. 410] та в східнослов'янських говірках на позначення 'водопровідного пристрою із ручним викачуванням води з природного джерела' [186, с. 173].

У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну номен *джерела* зафіксовано на позначення 'місцевості, де багато джерел'.

Безвідносно до конкретного ГО лексема *роднич¹ки* у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну маніфестує ‘джерела на березі водойми’.

Спорадично представлено сему ‘місце витоку джерела, струмка’ назвами *джерел^еце* (Пдс), *род¹ник* (Бзп, Жвн, Лпл).

СМ «криниця» об’єднує значення ‘криниця’, ‘криниці в лісі’, ‘неглибока криниця, викопана на болоті’, ‘криниця з надбудовою у вигляді журавля’, ‘верхня частина криничного зрубу, складена з дерев’яних колод’.

Майже у всіх н.пп. досліджуваного ареалу зафіксовано номен *кри¹ниц¹’а* (Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клб, Лпл, Пдс) для репрезентації семи ‘криниця’. Зауважимо, що головною ДО для визначення семи під час опитування інформантів виявилася опозиція природність /антропогенність походження. Криниці на території побутування говірок не бувають глибокими через особливості географічного розташування, і єдине втручання людини до цього ГО найчастіше зводиться до огородження джерела або встановлення зрубів для запобігання обвалювання землі.

Назва *кри¹ниц¹’а* в українських говірках має значну кількість не лише фонетичних, а й словотвірних варіантів, а репрезентацію поширення та семантики цієї лексеми можна з’ясувати в Атласі української мови [5, III, к. 85]. Неоднозначними є погляди науковців на походження цього номена. На думку М. І. Толстого, назва *криниця* праслов’янського походження і має широке поширення, окрім українських говірок, у білоруських, польських, південно- та західновеликоруських говірках і скрізь позначає ‘джерело’ [205, с. 218]. Р. М. Козлова схиляється до думки про три різні версії походження. В одній із них простежує словотвірний ланцюжок від праслов’янського періоду до індоєвропейського: від псл. *kǝpnisa зі значенням ‘джерело; виритий колодязь’ < *kǝpnь ‘викопаний’ < і. є. *kr- / ker- зі значенням ‘різати’. Друга версія

пов'язана з *křinica в значенні 'миска, видовбувана посудина'. За третьою версією лексема *кри|ниц|'а* може бути похідним утворенням від основи п-детермінативом *křinica, що є демінутивом від křъpa [103, с. 329].

На території досліджуваних говірок для розрізнення семантики нівелюється ДО «місця реалії». На позначення криниці в лісі зафіксовано назви *кри|нич|'ка* (Бзп, Клщ, Лвч, Пдс), *кри|нич|'ка роднич|'кова* (Клн), *кри|ниц|'а* (Плс), *|балка* (Врм). Для значення 'неглибока криниця, викопана на болоті' також засвідчено назви *кри|ниц|'а* (Плщ, Жвн, Бгд), *кри|нич|'ка* (Нхй).

Значно поширеним географічним об'єктом для досліджуваного ареалу є криниця неподалік подвір'я, яку інформанти чітко відрізняють від іншого ГО – колодязя. Так, на позначення криниці з надбудовою у вигляді журавля найчастіше діалектоносії послуговуються назвами *жура|вел|'* (Пдс, Глм, Лпл, Клб, Бзп, Жвн, ВХ), *жу|равел|'* (Врм), *кри|ниц|'а до з|воду* (Клб), *зв|ід* (Бзп, Врм), хоча у говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну засвідчено на позначення цієї семи назву *ко|л|од|'аз|'* (Клщ). Номен *жура|вел|'* (і фонетичний варіант *жу|равел|'*) мотивовано метафоричним перенесенням за зовнішньою подібністю до птаха. Назва поширена у центральностепових говірках Кіровоградщини [58, с. 75], східнополіських говірках [233, с. 44], говірках Івано-Франківщини [118, с. 107].

Номен *зв|ід* та двослівна лексема *кри|ниц|'а до з|воду*, очевидно, девербативи, мотивовані дієсловом *зводити*. Цікавим є вживання прийменника *до* в номінації *кри|ниц|'а до з|воду*, яке потребує докладного опису.

На позначення 'верхньої частини криничного зрубу, складеної з дерев'яних колод' зафіксовано назви *|ц|'амрина* (Клщ, Лпл, Нхй), *|ц|'абрина* (Глм), *зруб* (ВХ). Уважаємо, що ці назви лежать на периферії системи НТГ, але не можемо оминути їх увагою, оскільки вони позначають частину криниці.

СМ «колодязь». Як вже було зазначено, головною умовою розрізнення семантики під час опитування інформантів виявилася опозиція природність /антропогенність походження. Якщо криниця переважно природнього походження, то колодязь – це штучно викопана вузька глибока яма для добування води. СМ «колодязь» охоплює значення ‘колодязь, місце у дворі, де беруть воду’, ‘поверхнева вода в колодязі, не придатна для пиття’, ‘вода в колодязі перед джерельною водою’, ‘вода в колодязі, від якої більше не копають’, ‘вода в колодязі, за кольором подібна до іржі’, ‘дно колодязя’, ‘пласт піску на дні колодязя’, ‘перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), здатні розпливатися, рухатися’, ‘свердловина для добування глибинної води’, ‘процес висихання криниць, колодязів через замулення або висихання джерела’.

На позначення ‘колодязя, місця у дворі, де беруть воду’ зафіксовано номени *ко|лод'аз'* (Врм, Жвн, Пдс, Плш), *ко|л'од'аз'* (Бзп, ВХ, Глм, Квр, Клб, Клщ, Лпл, Нхй), *кри|ниц'а* (Бгд, Клщ). Власне, походження назви *ко|лод'аз'* не зовсім зрозуміле й з'ясоване: можливо, слово запозичене із давньонімецьких мов або утворене від слов'янського *колода* [216, с. 182; 209, II, с. 293].

Оскільки ГО колодязь на території досліджуваного ареалу є майже кожному дворі або на межі кількох дворів, то вдалося зафіксувати назви, що пов'язані із процесом формування цього ГО. Так, на позначення ‘поверхневої вода в колодязі, не придатної для пиття’ інформанти послуговуються номенами *п|ерша во|да* (Глм, Клн, Клщ, Пдс, Плш), *по|гана во|да* (Квр), *п|ерва во|да* (Бгд, Врм, Лпл). У говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну засвідчено дослівний номен *за|ш|ч'итна во|да* (Глм) із семантикою ‘вода в колодязі перед джерельною водою’.

Для позначення джерельної води в колодязі, від якої більше не копають, маніфестовано назви *д|руга во|да* (Бгд, Клн, Пдс, Плш), *д|обра во|да* (Квр), *джер|е"ло* (Плш), *джер|е"л'о* (Глм), *дже|рел'на во|да* (Глм). Як бачимо, світосприйняття діалектоносіїв часто формує система опозицій: перший / другий, добрий / поганий. Зауважимо, що для середньонаддніпрянських говірок притаманне використання лексеми *добрий* у значенні *смачний*.

Якість води як ДО вплинула на спорадичне виокремлення семи 'вода в колодязі, за кольором подібна до іржі', на позначення якої у говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну зафіксовано дослівний номен *ір|жава во|да* (Глм), а в говірці с. Ліпняве Канівського р-ну цю сему представлено номеном *р|жавч'ина* (Лпл). Детальніше ці назви описано в розділі 3.3. ЛСГ назв болота та його частин.

На позначення дна колодязя інформанти послуговуються назвами *п'і|дошва* (Пдс, Клн, Нхй, Лвч, Бгд), *дно* (Квр), *г|руба зим'л'а* (Лпл), *твер|дина* (Лвч), *по|душка* (Бзб), *г'л'ина* (Бгд). Назви *п'і|дошва* і *по|душка* демонструють словотвірно-фонетичні форми від вільного кореня *під-*, що навіть у літературній мові означає низинне місце [190, VI, с. 391]. Уважаємо номен *п'і|дошва* зі значенням 'дно колодязя' локалізмом, оскільки в інших говірках подібне значення цієї лексеми не виявлено, а пов'язано переважно із термінами позитивного рельєфу [136, с. 241; 224, с. 176; 57, с. 28; 170, с. 287–288; 233, с. 85; 186, с. 145; 118, с. 210]. Номен *по|душка* шляхом метафоричного перенесення за призначенням потрапив до системи НГТ. Лексеми *г|руба зим'л'а*, *твер|дина*, *г'л'ина* вказують на якість породи, що не давала змоги продовжувати копати.

Сему ‘пласт піску на дні колодязя’ представлено номенами *пла|вун* (Пдс), *мул`* (Клщ, Лпл, Нхй), *с|лойі* (Жвн), *п`ісок* (Врм), *о|садок* (Лвч), *му|л`ака* (Бгд), *г|л`ейу натас|кал`о* (Квр). Як бачимо, представлені лексеми розширюють своє значення у говірках.

Номен *би|зодн`а* (Пдс, Бзб), *|безна* (Бгд) засвідчено на позначення ‘глибокого колодязя’ і докладно описані у розділі 2.3.3. СП «западина».

Для того, щоб процес копання колодязя не став даремним, важливо було правильно обрати місце, знати, де буде смачна вода, та уникати пливунів. На досліджуваній території ‘перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), які здатні розпливатися, рухатися’, мають назву *пла|вун* (Клн, Пдс), *пл`а|вун* (Бгд, Бзп, Глм, Квр, Лвч, Лпл, Нхй). Номен *пл`а|вун* у говірці с. Келеберда Канівського р-ну також зафіксовано на позначення певної території підземних вод, які близько до поверхні землі. А в говірці сусіднього с. Ліпляве Канівського р-ну вдалося виявити номен *пл`аву|вате* (Лпл) на позначення місця, де постійно є пливуні. Назва *плавун* поширена й у інших вже досліджених говірках Чернігівсько-Сумського полісся [224, с. 167], Кіровоградщини [58, с. 150], західноподільських говірок [170, с. 289], говірок Волині [69, с. 72], Рівненщини [233, с. 86], Івано-Франківщини [118, с. 214]. У літературній мові засвідчено тільки варіант *пливун* [190, VI, с. 582].

Останнім часом, окрім централізованої подачі води від водонапірної башні, у місцевих жителів все частіше набувають популярності сведловини. На позначення ‘свердловини для добування глибинної води’ зафіксовано назви *ск|важина* (Пдс, Глм, Лпл, Жвн, Врм), *|шахта* (Клн), *пробив|ний кол`од`аз`* (Бзп). Лексема *ск|важина* не є новотвором у системі НГТ, оскільки її походження пов’язують із др. *скважънь* у значення ‘печера’ [209, III, с. 636]. Назва поширена в українському діалектному просторі: у центральностепових

говірках позначає місце добування води [57, с. 34], у західноподільських – місце добування води; джерело, з якого вода б'є струменем угору [170, с. 302], у східнополіських – артезіанський колодязь чи яму для добування води [233, с. 102], у східнослов'янських говірках та говірках Івано-Франківщини – місце видобування води [186, с. 172; 118, с. 256].

Природним явищем, що поступово витісняє ГО колодязь і криницю з реального функціонування, є процес висихання криниць, колодязів через замулення або висихання джерела, який у досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини репрезентовано назвами *за¹муливс'а* (Пдс), *за¹мулило* (Плш), *за¹мул'аний* (Глм), *висох* (Бзп, Лпл, Глм), *за¹сунувс'а* (Бгд, Клщ, Лпл, Нхй), *занис¹л'о мул'ом* (Лвч), *повиси¹хал'о* (Лвч), *висохл'о* (ВХ). Частина назв є похідними утвореннями від кореня -*мул-*. Назви *висох*, *повиси¹хал'о*, *висохл'о* мають прозору мотивацію, пов'язану з власне процесом зникнення реалії, і утворені від дієслова *сохнути*.

3.2. ЛСГ назв гідрооб'єктів із непроточними водами та їхніх частин

Ця ЛСГ об'єднує дві СП: «озеро/став» та «рослинистість стоячих вод».

Зі значенням 'стояча вода' зафіксовано номени *р¹жавина* (Пдс), *зас¹тойана во¹да* (Глм, Квр, Клб, Плш) *сто¹йач'а во¹да* (Бгд, Жвн, Квр, Клн, Клщ, Лвч, Лпл), *ста¹вок* (Клн), *зас¹той* (Глм). Лексемою *сто¹йач'а во¹да* у кількох говірках також позначено 'стоячу воду на болоті' (Бгд, Клн, Нхй). У говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну сполука *за¹вон'ана во¹да* (Глм) репрезентує значення 'стояча вонюча вода'. Переважно усі предствлені одиниці мотивовані дієсловом *стояти*, що є головною ДО цієї ЛСГ назв.

3.2.1. СП «озеро / став» репрезентовано значеннями 'озеро (невелика водойма природного походження з джерелом)', 'маленьке озеро', 'маленьке

озеро з водою, непридатною для пиття’, ‘глибоке озеро’, ‘глибоке кругле озеро в лісі’, ‘став (невелика водойма штучного походження)’, ‘місце, де колись був став’, ‘потріскана земля на місці, де було озеро або ставок’, ‘штучне водоймище’, ‘невелика штучна водойма для розведення і утримання риби’, ‘наповнене водою штучне річище, канал’.

Об’єднання двох різних гідрооб’єктів в одну СП є доцільним, оскільки в досліджуваних говірках спостережено накладання значень та назв СП «озеро» та СП «став». Під час збирання матеріалів для з’ясування різниці між *озером* та *ставом* доводилося формувати системи опозицій. Найчастіше використовували додаткові питання про антропогенність / природність походження водойми або наявність / відсутність джерела у водоймі. Для літературної норми опозиція антропогенність / природність не є розрізнявальним фактом, оскільки за визначеннями словника й озеро, й став можуть бути різні за походженням [190, V, с. 653; IX, с. 624]. Цього не можна сказати про досліджувані говірки, у більшості з яких *озеро* – водойма природнього походження, а *став* – штучного.

На позначення семи ‘озеро (невелика водойма природного походження з джерелом)’ зафіксовано назви ¹oze²po (Глм, Клб Клн, Лпл, Пдс), ста¹вок (Жвн), ¹озиро (Бгд, Нхй). Номен ¹oze²po (< псл. * ezero ‘озеро, став’ [ЕСУМ, IV, 167]) разом із його фонетичними варіантами та похідними утвореннями в досліджуваних говірках є полісемантичним. Так, назва ¹oze²po маніфестує значення ‘водоймище з глибокою, прозорою чистою водою’ (Пдс), ‘озеро (невелика водойма природного походження з джерелом)’ (Глм, Клб, Клн, Лпл, Пдс), ‘озеро на болоті’ (Глм), ‘болото біля річки’ (Глм); фонетичний варіант ¹озиро засвідчено на позначення ‘місця в лісі, де дикі звірі п’ють воду’ (Бзп), ‘маленького водоймища’ (Клщ), ‘старого ставу, що заріс очеретом, травною’ (Клщ), ‘невеликої водойми круглої форми із зарослими берегами’ (Клщ), ‘озера

в лісі' (Клщ), 'озера (невеликої водойми природного походження з джерелом)' (Бгд, Нхй). Похідна форма *озе|реч'ко* позначає маленьке озеро (Врм), а фонетичний варіант *ози|реч'ко* – 'озеро в полі' (Лвч). Похідна назва *озир|це* презентує семи 'маленьке водоймище' (Пдс); 'невелика водойма круглої форми із зарослими берегами' (Лвч). Отже, назва *озе"ро* має складну семантичну структуру та систему фонетичних варіантів. Цей номен характерний не лише українському діалектному простору, а й слов'янському [209, III, с. 125].

Важливою ДО майже для всіх географічних об'єктів є розмір. У досліджуваних говірках значення 'маленьке озеро' представлено номенами *ма|л'е озе"ро* (Глм), *м'іл'ке озе"ро* (Глм), *бал'ка* (Лпл), *балка* (Врм), *озе|реч'ко* (Врм). Додаткову атрибутивність, виражену прикметником, виявлено частіше, аніж використання словотвірних формантів. На позначення семи 'маленьке озеро з водою, непридатною для пиття' зафіксовано назву *сол'о|нец'* (Лпл), яка посідає центральне місце серед ЛСГ назв земельних ділянок. Назв на позначення реалій у бік збільшення об'єкта у говірках Лівобережної Черкащини не виявлено.

За ДО «глибина» виокремлюємо сему 'глибоке озеро', що представлена назвою *гл'и|боке озе"ро* (Глм), а також сему 'глибоке кругле озеро в лісі', на позначення якої інформанти використовують номен *л'ійка* (Жвн), що потрапив до системи НГТ з іншої тематичної групи через метафоричне перенесення за формою.

На позначення семи 'став (невелика водойма штучного походження)' зафіксовано номени *ста|вок* (Бгд, Глм, Клб, Лпл, Нхй), *ков|т'оба* (Врм), *став* (Клщ), *п|рор'із* (Нхй). Назви *став*, *ста|вок* (< псл. * *stavъ* 'місце, де зупинилася (стала) вода' [88, V, с. 389]) загальновідомий у системі НГТ українських

говірок та в інших слов'янських мовах: бр. *ставок* – ‘озерце’, ‘саджалка’, ‘загата’, ‘млин’, ‘загачена низина’ та ін. [248], пол. *staw* ‘ставок’ [153, с. 364].

Лексема *ков^тоба* (найвірогідніше пов'язана із псл. **kolti* ‘довбати, видовбувати’ [88, II, с. 482; 205, с. 220–224]) в інших досліджених українських говірках трапляється спорадично: *ковто́ба*, *ковто́біна* ‘глибока яма, яка залишилася на луку після повені’ [136, с. 231]; *ковто́б*, *колто́б* ‘яма, наповнена водою’, ‘глибоке місце в річці’ [224, с. 98, 103]; *ковтьо́ба* ‘яма з водою’ [57, с. 20]; *ков^тоба* ‘калюжа, наповнена водою після дощу’ [186, с. 338]. Хоча цей номен зі значенням «ковбаня» зафіксовано у словнику літературної мови з приміткою *діалектне* [190, IV, с. 206].

Припускаємо, що девербатив *п^рор'із*, що є похідним утворенням від дієслова *різати*, може бути мотивований власне штучним шляхом утворення об'єкта – прорізанням. На території Драбівського р-ну, де було зафіксовано лексему, тривалий час працювала техніка гідромеліоративної станції, яка прорізала канали, кар'єри для осушування боліт.

Сему ‘місце, де колись був став’ представлено репертуаром однослівних термінів та описових назв: *став* (Пдс, Клн, Клб, Лвч, Бзб), *за^мулило^с'а* (Пдс), *висушил'ос'* (Глм), *ста^вок* (Лпл, Нхй), *позарос^тал'о* (Нхй), *са^ма рого^за жи^ве* (Нхй).

У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну назва *во^доймище* розширює семантику, позначаючи потріскану землю на місці, де було озеро або ставок. У говірці с. Каленики Золотоніського р-ну на позначення цієї семи засвідчено назву *репанки* (Клн). Номеном *по^репал'а зим^л'а* сему ‘потріскана земля на місці, де було озеро або ставок’ представлено у говірці с. Келеберда Канівського р-ну.

До цієї ЛСГ зараховуємо також назви деяких реалій антропогенного походження. Так, на позначення семи 'штучне водоймище' у говірці с. Підставки Золотоніського р-ну зафіксовано синоніми *став* (Пдс), *кар'єр* (Пдс). Назву *кар'єр* у говірці сусіднього с. Безпальче Драбівського р-ну представлено значенням 'невелика штучна водойма для розведення і утримання риби'. На позначення штучного водоймища для прання в кількох говірках інформанти послуговуються лексемою *копанка* (Бзп, Врм, Бгд). А в говірці с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну із семантикою 'наповнене водою штучне річище, канал' виявлено назву *пере|к'інец'* (Врм), мотивовану, ймовірно, дієсловом *перекопати*.

3.2.2. СП «рослинність непротічних вод» об'єднує значення 'ділянка із застоюною водою, покрита пліснявою', 'водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабуриння', 'дрібні водорості круглої форми, що ростуть у стоячій водоймі'.

Зі значенням 'ділянка із застоюною водою, покрита пліснявою' репрезентовано номен *позил'и|н'іл'а* (Квр), що є похідним утворенням від прикметника *зелений* (переважно саме такого кольору є пліснява у застоюній воді). Власне саму плісняву на поверхні води називають *пл'існ'а|ва* (Глм, Бзб), *пл'існ'ава* (Клб, Врм, Нхй, ВХ), *жабу|рин':а* (Лпл), *зас|т'ій* (Клщ), *пл'іс'н'а|тин':а* (Лвч). Похідні утворення від кореня *плісн-* (від стсл. *плѣснь*, псл. *plēsнь* зі значенням *плісень* [88, IV, с. 449]) представлено лише в говірках Рівненщини [233, с. 87]. У говірках Чернігівсько-Сумського Полісся номен *плісн'ява* позначає 'заросле озеро' [224, с. 169].

Лексема *жабу|рин':а* в досліджуваних говірках мотивована назвою *жаба*, на це вказують й інші зафіксовані назви. У говірці с. Плешкані Золотоніського р-ну поряд із назвою *жабу|рин':а* на позначення водоростей, що ростуть у

стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабурина паралельно використовують назву *ʃжабйач ʔм ʔсто*. У говірці с. Келеберда Канівського р-ну із семантикою ‘берег, попід яким (на якому) росте латаття’ використовують назву *ʃжабйач ʔк ʔв ʔтки*.

В інших говірках досліджуваного ареалу сему ‘водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабурина’ представлено номенами *ʃр ʔска* (Жвн, Клщ, Пдс), *жабуʃрин ʔа* (Бгд, Бзб, Глм, Квр, Клб, Клн, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс, Плш), *ʃжабйач ʔм ʔсто* (Плш), *саʃме жабуʃрин ʔа* (Бзп).

Зі значенням ‘дрібні водорості круглої форми, що ростуть у стоячій водоймі’ зафіксовано назви *ʃр ʔска* (Пдс, Квр, Клн, Лпл, Клб, Бзп, Жвн, Нхй, Бзб, Бгд), *р ʔс ʔка* (Врм), *ʃр ʔски* (Лвч), що в системі НГТ побутує ще із праслов’янського періоду [88, V, с. 156].

3.3. ЛСГ назв болота та його частин

На території Лівобережної Черкащини лише подекуди є заболочені місця (більшість на сьогодні переважно осушені), тому лексика на позначення назв болота представлена спорадично. Однак, усе ж видається можливим виокремити кілька семантичних підгруп, а саме: СП «назви болота та його частин», СП «грузявина, драговина», СП «підвищення/ями на болоті», СП «осушене місце на болоті», СП «явища, пов’язані з людською діяльністю».

3.3.1. СП «болото» репрезентовано значеннями ‘болото’, ‘болото з іржавою водою (подібне до іржі)’, ‘болота в лісі’, ‘болото біля річки’, ‘болото, що поросло очеретом, чагарником’, ‘місце на болоті, де росте мох’, ‘болото з дрібним лісом’, ‘вільне від чагарників і дерев місце на болоті чи біля водойми’, ‘розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото’,

‘розмоклий внаслідок танення снігу ґрунт’, ‘розмоклий ґрунт після дощу’, ‘розмоклий глиняний ґрунт’, ‘болотисте водоймище з каламутною водою’.

Назва *болото* (< псл. *bolto < і. є. *bhel- зі значенням «білий» [88, I, с. 227]) загальновідома у всьому слов’янському просторі. Лексема *бо^лото* та її фонетичний варіант *бо^л’ото* в досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини полісемантичні й зафіксовані на позначення сем 1) ‘болото’ (Лпл, Пдс, Плш); 2) ‘берег, на якому проведені меліоративні роботи’ (Пдс); 3) ‘осушене болото’ (Бгд, Глм, Лпл, Пдс, Плш); 4) ‘місце на березі водойми, де можна випасати худобу’ (Пдс); 5) ‘болотисте водоймище з каламутною водою’ (Клн); 6) ‘приболоть, злегка заболочена місцевість’ (Клн); 7) ‘місце випасу тварин’ (Нхй, Пдс); 8) ‘болото, що поросло очеретом, чагарником’ (Врм, Нхй); 9) частина неможливої, заболоченої дороги’ (Врм); 10) ‘сухе болото, що поросло травою’ (Глм); 11) ‘густі зарості в заболоченій низині’ (Глм); 12) ‘берег (луг), на якому росте сінокісна трава’ (Бзп); 13) ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ (Клш); 14) ‘зарості очерету’ (Клш); 15) ‘заболочена низина’ (Клш); 16) ‘пасовище на болоті’ (Нхй); 17) ‘низина, поросла травою’ (Нхй). Така амплітуда значень зумовлена накладанням двох основних сем у формальному прояві: ‘низинність’ та ‘багністість’. Це явище спостережено в діалектах багатьох слов’янських мов [205, с. 144], де номен *болото* та його фонетичні й словотвірні варіанти можуть позначати семи ‘грузьке місце зі стоячою водою’ [159, с. 55], ‘низьке місце, яке поросло товстим шаром моху, журавлинами, дерлинами; багном і низькорослими дрібними беревами’; ‘багно, драговина’; ‘болотний сінокіс’; ‘частково заболочений ліс’; ‘вікова пуща’, ‘глухе лісове місце’ [247, с. 20], ‘болото’, ‘надмірно зволожене болотяне місце’, ‘грязь’, ‘стояча вода’, ‘западина, яма, заповнена брудною стоячою водою’, ‘калюжа на дорозі після дощу’ [46, 1 с. 1, 18–19], ‘болото’ [258, I, с. 179], ‘болото, ставок,

озеро' [256, с. 63]. Слов'янська лексика зі значенням 'болото' сформувалася завдяки переміщенню і термінологічному осмисленню тієї сукупності лексем, яка пов'язана з виділенням особливостей структури і утворення цього виду ґрунту [107, с. 129]. В українських говірках спостережено значне, порівняно зі слов'янськими мовами, розширення семантики назви *болото* [224, с. 32; 58, с. 27; 184, с. 158; 170, с. 241; 69, с. 16–17; 233, с. 13–14; 186, с. 81–82; 118, с. 35–36].

У говірці с. Ліпляве Канівського р-ну на позначення семи 'болото' інформанти послуговуються похідним утворенням від назви *болото* *бол'ото*¹*вина*. Зі спостережень над зібраним матеріалом можемо ствержувати про значне розширення семантики лексеми *болото*, але низький рівень словотвірної похідності.

На позначення семи 'болото з іржавою водою (подібне до іржі)' зафіксовано назви *рижа вода* (Клн), *сто'йач'а вода* (Клб), *затхле болото* (Врм), *іржаве бол'ото* (Нхй, Бгд), *іржа напал'а* (Нхй). Назва *іржа* (< псл. *гѣдја зі значенням «іржа» < *гѣдъ < *гѣд- зі значенням «червоний» [88, II, с. 316]) та похідні від неї утворення і сполуки є загальнопоширеними в системі НГТ українських говірок [224, с. 191; 170, с. 264, 297; 233, с. 50; 186, с. 557; 118, с. 125, 237] та слов'янських мов [151, с. 73; 246, с. 82–83]. Подекуди можуть траплятися варіанти з протетичними [і] та [и] в позиції перед сонорним із наступним редукованим. Давні зміни у словотвірному ланцюжку (*гѣдја зі значенням «іржа» < *гѣдъ < *гѣд- зі значенням «червоний»), на думку В. М. Мокієнка, залишили за собою центральним значенням твірного кореня «червоний» і це одна з найдавніших і досі продуктивних семантичних моделей [151, с. 73]. У дослідженнях Л. Г. Невської відзначено можливий напрям

семантичної деривації: від кольоропозначення до назви болота чи навпаки [154, с. 98].

У деяких н. пп. зафіксовано розмежування значень за ДО «місце болота». Так, у говірці с. Ліпляве Канівського р-ну на позначення болота в лісі інформанти використовують назву *бол'отина* (Лпл), що є суфіксальним утворенням від назви *болото*. У говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну лексема *озеро* розширює семантику, позначаючи сему 'болото біля річки'.

Потребують докладного вивчення назви *з'ядковш'чина* (Клб), *вин:иц'а* (Клб), виявлені в говірці с. Келеберда Канівського р-ну, що представляють сему 'частина болота, що межує із сусіднім населеним пунктом'.

Однією з ДО тельмографічної лексики є «наявність /відсутність рослинності». На позначення семи 'болото, що поросло очеретом, чагарником' зафіксовано назви *оч'и^{el}рет* (Бгд, Врм, Глм, Клн, Лпл, Пдс), *ч'агар'ник* (Глм, Бзп), *болото* (Врм), *бол'ото* (Нхй). Досить поширеним явищем є мотиваційна модель номінації, в основі якої метонімічне перенесення назви рослини на місце, де вона росте.

Окремо представлено назви *мох* (Глм, Клб), *по'душка* (Лпл), *мо'хи* (Бгд, Нхй) на позначення місця на болоті, де росте мох. Лексема *мох* (< псл. *тѣхъ [88, III, с. 524]) із таким значенням виникла в результаті переходу значення, подібно до назви *оч'и^{el}рет*. Назва *по'душка*, ймовірно, утворена шляхом метафоричного перенесення за атрибутивністю.

Із семантикою 'болото з дрібним лісом' представлено назви *остро'вок* (Клн), *остров* (Клб), *гал'авина* (Клб), *л'ісок* (Бгд), які мають прозору мотивацію.

Опозиційною до попередньо представлених є назва *га^л'авина*, зафіксована у говірці с. Ліпляве Канівського р-ну на позначення вільного від чагарників і дерев місця на болоті чи біля водойми. Назва *га^л'авина* в досліджуваних говірках вступає в опозиційні відношення, позначаючи наявності рослинності та її відсутність.

До СП «болото» зараховуємо також назви багна, розмоклого ґрунту, значення яких часто перенесено за змістом до цієї СП. На позначення семи 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' зафіксовано назви *гр'аз'* (Бзп, Врм, Глм, Квр, Клн, Клщ, Нхй, Пдс), *гр'а^лз'ука* (Клн), *к'ваша* (Лпл), *баг^лн'ука* (Клб), *м'исиво* (Клщ). Назва *гр'аз'* (< псл. *gręzъ, від дієслова *gręznōti [243, Вип. 7, с. 125–126]) та суфіксальна похідна лексема *гр'а^лз'ука* широко представлені в інших українських говірках із подібним значенням [224, с. 67; 57, с. 72; 170, с. 257; 69, с. 41; 232, с. 183; 186, с. 553–554; 118, с. 85]. Назва *гр'аз'* у досліджуваних говірках також має значення 'розмоклий внаслідок танення снігу ґрунт' (Лпл), 'розмоклий ґрунт після дощу' (Бзп, Жвн, Пдс), 'розмоклий глиняний ґрунт' (Клн).

Назва *баг^лн'ука* (похідне від багно <псл.**bagno*, *bagъno*, безпосередньо споріднене з **bagti* «бажати»; первісно «пектись, горіти», далі «терпіти спрагу» [88, I, с. 109; 209, I, с. 102]) в досліджуваних говірках має значення 'розмоклий ґрунт після дощу' (Квр, Клб), 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' (Клб). На думку М. І. Толстого, назва *багно* стосувалась спочатку торф'яних боліт, придатних на паливо, або боліт рудого кольору [205, с. 54–159]. Назва поширена в говірках Білорусі зі значенням 'грузьке болото', 'мокий сінокіс', 'болото', 'грузьке місце на болоті', 'грузьке тванисте бездоння', 'ділянка місцевості із ґрунтом більш тердим, ніж на болоті, приболіття' [246, с. 18]. В українських говірках назва *багно* та її фонетичні і

словотвірні варіанти охоплюють діапазон значень «низина» ↔ «болото» [224, с. 25; 57, с. 13, 70; 170, с. 238; 69, с. 9–10; 233, с. 8–9; 186, с. 555–556; 118, с. 23–24].

Назви *к|ваша* та *л|місиво* вважаємо формами віддієслівного походження: *кваша* ← *квашений* завдяки метонімічному перенесенню ознаки ‘розкислий, такий що розклеївся’; *місиво* ← *місити* зі значенням ‘розминати яку-небудь густу в’язку масу, змішуючи, перемішуючи її’. Номени загальнопоширені в системі НГТ.

Зі значенням ‘розмоклий глиняний ґрунт’ інформанти використовують номени *л|місиво* (Пдс), *гр’аз’* (Клн), *л|іна* *л|мокра* (Глм), *л|иниш’ч’е* (Бзп).

На позначення семи ‘болотисте водоймище з каламутною водою’ зафіксовано назви *мул’ака* (Пдс), *болото* (Клн), *за|мул’ал’о* (Глм), *кал’амут’* (Клб), *задих|нул’ас’ вода* (Бзп). У говірці с. Каленики Золотоніського р-ну на позначення цієї семи функціонує номен *ков|бан’а* (< *кóлбаня* < **кълбан’а* [243, Вип. 13, с. 178]). Фонетичні та словотвірні варіанти цієї лексеми в інших говірках підтверджують думку О. Л. Смаль, що псл. **кълбан’а*, **кълбань*, а також **кълтоба*, **кадълбъ* є платформами для широкого кола діалектних семантичних відповідників. У дослідженні авторки українська лексема *ковба́ня* подана зі значенням ‘глибока вибоїна, звичайно, на дорозі, переважно з водою, болотом’, *калабаня* ‘заглиблення на дорозі’, *колдо́бина* ‘заглибина на дорозі, вибита транспортом’ та білоруське *калдо́біна* зі значенням ‘вибоїни, ямки на дорозі’ [191, с. 156–159].

У говірці с. Вереміївка Чорнобаївського р-ну представлено назву *ков|т’оба* на позначення семи ‘став (невелика водойма штучного походження)’. Семантичне представлення та ареал поширення похідних від **кадълбъ* назв засвідчив М. І. Толстой [205, с. 220–224]. Лінгвіст стверджував, що похідні

утворення від *kaďylbъ функціонують на Поліссі з різними значеннями: ‘яма з водою’, ‘товсте, порожнисте всередині дерево, пеньок’, ‘дерев’яна посудина’, при чому ці значення розмежовував на географічні та негеографічні і зауважував, що негеографічні значення представлених номенів є первинними і трансформованими семантично, у результаті чого ознака ‘споруда’ втратилася або назва зазнала переходу в систему географічної термінології. Також було зазначено, що всі ці значення відомі в інших українських говірках, а також на теренах білоруських діалектів [205, с. 220–221]. Різну семантику лексем *кал’доби’на*, *кол’доби’на* зафіксовано й у Е. М. Мурзаєва. До географічних належать значення ‘вир, яма в річці’, ‘рівчак, котловина, залита весняною водою’. До негеографічних зараховано ‘товсте порожнисте дерево’, ‘пеньок’, ‘видовбане всередині дерево, схоже на бочку’, ‘видовбана з дерева або берестяна посудина для збирання борошна, масла’ та ін. [153, с. 245].

3.3.2. СП «грузявина, драговина». Зважаючи на проведені в 20-40-х рр. меліоративні роботи на території побутування досліджуваних говірок, болотистих місць, де можна загрузнути, майже не лишилося. Але в пам’яті діалектоносіїв досі залишаються відповідні назви. СП «грузявина, драговина» представлено значеннями ‘болотиста місцевість, поросла травою, в якій можна загрузнути’, ‘багністі (драглисті) ями на болоті, трясини, які засмоктують’, ‘грузьке болото, де трясеться, колишеться земля’, ‘дуже заболочена місцевість’, ‘прихована яма в болоті’, ‘болотяна драговина з підземними водами, що рухаються’.

На позначення семи ‘болотиста місцевість, поросла травою, в якій можна загрузнути’ зафіксовано назви *дражи’на* (Глм), *тр’асови’на* (Клб, Нхй), *по’душка* (Нхй). Лексема *дражи’на* утворена від *драгва* «трясовина, болото» (< псл. **dreġati* зі значенням «дрижати, тряситься» [88, II, с. 119]. Номен широко

розповсюджений у східнополіських [224, с. 72–73] і наддністрянських [161, с. 114], говірках Волині [69, с. 34], Кіровоградщини [58, с. 73], зокрема у формах *драговина*, *дриговина*, *дряговина*, *дрягвина*, *драглина*. Форму *дражи́на* вважаємо локальним утворенням.

Назва *тр'асови́на*, очевидно, має віддієслівне походження. На думку Т. В. Громко, характерною особливістю лексем семантичного мікрополя «болото» є те, що значна частина з них саме віддієслівного походження [58, с. 71]. Словотвірні та фонетичні варіанти цього терміна широко представлені майже в усіх слов'янських мовах [205, с. 176–177]. У досліджуваних говірках номен *тр'асови́на* (та його варіант *тр'асо́вина*) полісемантичний та презентує семи 'багністі (драглисті) ями на болоті, трясини, які засмоктують' (Бзп, Врм, Глм, Клб, Клн, Лпл, Пдс); 'грузьке болото, де трясеться, колишеться земля' (Бгд, Квр, Клн, Плш); 'болотиста місцевість, поросла травою, в якій можна загрузнути' (Клб, Нхй); 'дуже заболочена місцевість' (Бзп); 'прихована яма в болоті' (Лпл).

Варіанти *пл'а́вун* (Клб), *пла́вун* (Жвн) засвідчено на позначення 'болотяної драговини з підземними водами, що рухаються'.

Із семантикою 'грузьке болото, де трясеться, колишеться земля', окрім назв *тр'асо́вина* (Плш), *тр'асови́на* (Квр, Клн, Глм, Клб, Бгд) зафіксовано лексеми *ба́бине че́риєво* (Клн), *гра́йє* (Лпл), *п'р'і́рва* (Бгд). цікавим утворенням є двослівний номен *ба́бине че́риєво*. На таку або подібну назву з апелятивами *живіт*, *пузо*, *чудо* натрапляємо і в інших працях про говірки Чернігівсько-Сумського Полісся [224, с. 24] та Івано-Франківщини [117, с. 164]. У говірках Івано-Франківщини засвідчено номен *ба́ба* зі значенням 'болото' (< псл. **baba* [243, Вып. 1, с. 105–107]). У західнополіських говірках назва *ба́ба* репрезентована зі значенням 'драговина' [238, с. 218]. У говірках Ровенщини

лексема *бабка* зазначена із семантикою ‘дуже грузьке болото’ [233, с. 8]. На думку дослідників, номен *баба* мотивовано здатністю топкого, дражливого болота випинатися горбами (від *баба* зі значенням ‘бугор’) [205, с. 186–186; 26, с. 214].

3.3.3. СП «підвищення/ями на болоті». Ця СП об’єднує, на перший погляд, назви-антоніми за значенням, однак таке об’єднання видається логічним, оскільки представляє назви на позначення нерівностей на болоті. СП маніфестовано значеннями ‘група островів на болоті’, ‘купина (купини) на болоті, бугрик’, ‘яма на болоті’, ‘яма в болоті в результаті вигорання торфу’, ‘ями з водою в болоті, яка не замерзає’, ‘прихована яма в болоті’, ‘глибока яма в болоті’, ‘яма на болоті, наповнена джерельною водою’, ‘яма в болоті, що заповнена водою’.

На позначення групи островів на болоті засвідчено лексеми *островки* (Клн), *остр’івц’і* (Врм). Мотивація назв прозора: вони утворені завдяки метонімічному перенесенню за подібністю до островів, що оточені водою..

Сему ‘купина (купини) на болоті, бугрик’ представлено репертуаром лексем *купа* (Плш), *купи́на* (Клн), *куп’йа* (Нхй), *купйа́хи* (Клб), *нагорбки* (Глм), *горбоч’ки* (Глм), *горб’йа́не бол’ото* (Бгд), *бу́гор* (Врм), *буго́рок* (Бзп). Лексема *купи́на* (від псл. **korina*, **kora* ‘кущ, пучок, острівець’ [205, с. 118]) та похідні від неї загальнопоширені в інших говірках [136, с. 234; 224, с. 116; 57, с. 31; 232, с. 346; 170, с. 272; 69, с. 72]. Припускаємо, що лексеми *нагорбки*, *горбоч’ки*, *бу́гор*, *буго́рок*, *горб’йа́не бол’ото* представлено в групі тельмографічної лексики через подібність до підвищення.

Значно чисельнішим семантичним складом представлено назви, пов’язані із негативним рельєфом, а саме – назви ями з різними атрибутивними

значеннями. Більшість номенів, переважно, центральне місце посідають серед ЛСГ назв негативного рельєфу.

На позначення семи ‘яма на болоті’ зафіксовано назви ¹йама (Бзп, Клб, Пдс), ¹копанка (Лпл). Лексема ¹копанка, утворена від дієслова *копати*, у досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини зафіксована також зі значеннями ‘заповнена водою яма, де вибрали торф’ (Пдс), ‘канава, в якій мочили коноплі’ (Бзп, Клб, Клн, Пдс, Плш), ‘місце на болоті, де викопали торф’ (Пдс), ‘штучна водойма для зберігання дощової води для господарських потреб’ (Бгд, Жвн, Клн, Клш), ‘місце для прання на річці’ (Клн), ‘яма, наповнена водою, де вирощують рибу’ (Клн), ‘яма, в якій мочать коноплі’ (Глм), ‘глибока яма в болоті’ (Глм), ‘яма на болоті’ (Лпл), ‘викопана в землі продовгувата заглибина з водою’ (Лпл), ‘викопана яма на болоті з питною водою’ (Клб), ‘штучне водоймище для прання’ (Бгд, Бзп, Врм), ‘місце біля річки, де худоба п’є воду’ (Врм), ‘глибока водойма’ (Лвч), ‘місце в річці з дуже холодною водою’ (Бгд).

Як вже було згадано, назва *тр’асови¹на* презентує сему ‘багністі (драглисті) ями на болоті, трясини, які засмоктують’ (Бзп, Врм, Клб, Клн, Лпл Пдс).

На позначення ‘ями в болоті, утвореної в результаті вигорання торфу’ інформанти послуговуються лексемами *про¹вал’:а* (Пдс), *вигор’іло торхо¹вин’:а* (Плш, Глм), *вигор’іл’о* (Бзп), *тори¹ник* (Бгд), мотивація яких прозора.

У говірці с. Каленики Золотоніського р-ну виявлено назву ¹опар (Клн) на позначення ‘топкої ями з водою в болоті, яка не замерзає’. У говірках Кіровоградщини назва *опарь* – ‘криниця’ [58, с. 135]. Номен *опара* у говірках Ровенщини позначає ‘дуже грузьке місця’ [233, с. 78]. У говірках Івано-Франківщини прикметник *опарний* має значення ‘потік, який витікає з

кринички' [117, с. 134]. Припускаємо, що ці назви пов'язано з іменником *пара* (псл. *para*, *paгь*, пов'язані з чергуванням голосних з **prēti* «пріти»; і. є. **pōr-/per-* зі значенням «вивітрюватися, випаровуватися, паритися» [88, IV, с. 287]).

На позначення прихованої яма в болоті засвідчено лексеми *би|зодн'а* (Глм), *тр'асови|на* (Лпл).

Глибоку яму в болоті представлено назвами *|копанка* (Глм), *|омут* (Клщ). Лексема *|омут* (< **o-mot-ъ* < * *mot-i-ti*) 'мутити' [209, III, с. 140], на думку М. І. Толстого, сформувався під впливом російської мови [205, с. 214]. Таке припущення про побутування лексеми *|омут* у мовленні діалектоносіїв Луганщини висуває й О. В. Слободян [186, с. 541].

На позначення семи 'яма на болоті, наповнена джерельною водою' зафіксовано номени *род|ник* (Пдс), *род|н'ік* (Клб), *дже"ри|л'о* (Клб), *родн'іч'ки* (Клн), *родни|ч'ок* (Глм, Нхй), *кри|нич'ка* (Нхй), які посідають центральне місце в розділі 3.1. ЛСГ «назв гідрооб'єктів із протічними водами та їхніх частин».

Номеном *до|линка* (Клн) представлено значення 'яма в болоті, що заповнена водою'.

3.3.4. СП «осушене місце на болоті». Ця семантична підгрупа є незначною за кількісним представленням номенів і репрезентована значеннями 'осушене болото', 'частина осушеного болота, оточена канавою', 'сухе болото, що поросло травою', 'дуже заболочена місцевість', 'заболочена місцевість, яка може висихати', 'приболоть, злегка заболочена місцевість'.

На позначення семи 'осушене болото' інформанти послуговуються назвами *бо|лото* (Пдс, Плш), *бол'ото* (Глм, Лпл, Бгд), *|висохше* (Глм), *су|х'і бол'ота* (Лпл, Нхй), *|висохл'о* (Клб, ВХ), *бурйа|ни* (Бзп). Отже, не залежно від впливу людини на природні умови, лексична система ще зберігає назви зниклої реалії, розширюючи в такий спосіб семантику номена *бо|лото*. Назви *|висохше*,

висохл'о, су^х'і бол'ота мотивовані прикметником *сухий*, що є головною атрибутивною ознакою реалемного плану вияву. Назва *бурйа^лни* є метонімічним перенесенням назви чагарників на місце, де вони ростуть.

Уважаємо новотворами номени *карта* (Лвч, Пдс), *картка* (Нхй), які представлені спорадично на позначення ‘частини осушеного болота, оточеної канавою’. Ці назви утворилися як наслідок діяльності гідромеліоративних станцій, які прорізали канали на суцільній площі болота, утворюючи рівні ділянки. Очевидно, що назву перенесено з іншої терміносистеми за зовнішньою схожістю або функційним навантаженням.

Лексемами *бол'ото* (Глм), *гал'авина* (Глм) у досліджуваних говірках репрезентовано сему ‘сухе болото, що поросло травою’.

До цієї СП також зараховуємо семи, що формують за значенням систему опозицій до вже представлених. На позначення дуже заболоченої місцевості зафіксовано назви *боло^лта* (Пдс), *забол'оч'ене* (Глм), *бол'отовина* (Клб), *тр'асови^лна* (Бзп), *бол'отини* (Лвч), *бол'от'ака* (Бгд). У говірці с. Нехайки Драбівського р-ну інформанти послуговуються номеном *вод'а^лнисте* на позначення заболоченої місцевості, яка може висихати. Мотивація цієї назви прозора і пов'язана із іменником *вода*.

Під час записування матеріалу вдалося з'ясувати, що інформанти не виділяють місця початку і кінця болота як ГО. Тельмографічні назви для інформантів завжди мають додаткову конотацію – емоційне напруження і страх. Однак, на позначення семи ‘приболоть, злегка заболочена місцевість’ вдалося спорадично зафіксувати назви *болото* (Клн) і *су^х'іше* (Глм).

3.3.5. СП «явища, пов'язані з людською діяльністю». Ця семантична підгрупа є найменшою за кількісним складом представлених лексем і репрезентована лише двома значеннями.

На позначення ‘верхнього шару торф’яного ґрунту, який використовували як добриво’ інформанти послуговуються назвами *торфок^лрошка* (Пдс, Врм), *торхок^лрошка* (Клн, Глм, Бзп, Нхй), *бол^лот’аний бур^лйан* (Нхй). За розповідями діалектоносіїв, цей шар ґрунту вивозили на поля з низькою врожайністю. Номен *торф* < нім. *torf* ‘торф’ [88, V, с. 609] функціонує в українській літературній мові в значенні «суцільна маса, що утворюється в болотах і являє собою скупчення напіврозкладених рослинних решток із домішкою мінеральних частинок (піску, глини тощо)» [190, X, с. 210]. Композит *торфок^лрошка* та його фонетичний варіант *торхок^лрошка* (у якому відбувається заміна нетипового для говірок звука [ф] на [х]) утворено від атрибутивного словосполучення *торф’яна крихта (крошка)*. У цьому сполученні назву *крихта* перенесено з іншої терміносистеми за властивістю розсипатися.

Назвами *кар^лйер* (Пдс, Плш, Клн, Нхй), *торхо^лва ^ляма* (Глм), *копанка* (Пдс), *ло^лханка* (Бгд) представлено місце на болоті, де викопали торф. Лексема *ло^лханка* спорадично виявлена в інших говірках, пор. *лох^ланка* на позначення ‘виритої ями’, *лох^ланя* зі значенням ‘яма, заповнена водою’ поширена у східнополіських говірках [224, с. 127], *лохань* зі значенням ‘яма (у загальному значенні)’ й *лоханка* зі значенням ‘невелика яма’ – у говірках Кіровоградщини [57, с. 18–19], *ло^лханка* зі значенням ‘яма округлої форми’, ‘яма, призначена для відходів’ зафіксована у східнослов’янських говірках [186, с. 103]. Очевидно, значення сформувалося внаслідок метафоричного перенесення назви посуду за формою, оскільки *лох^ланка* ‘велика миска; цебер для годівлі худоби’ [88, III, с. 294].

3.4. ЛГС назв частини суходолу поблизу гідрооб'єктів

Ця ЛСГ охоплює значення ‘берег біля водойми’, ‘заселена людьми місцевість уздовж берега водойми’, ‘частина берега’, ‘частина берега, яка гострим кутом вривається у водойму’, ‘берег водойми, викладений бетонними плитами’, ‘берег, на якому проведені меліоративні роботи’, ‘берег із пологим схилом’, ‘високий крутий берег річки’, ‘дуже високий обрив над річкою’, ‘лівий берег річки’, ‘правий берег річки’, ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’, ‘берег, який затоплюється водою навесні’, ‘відірвана й підмита частина берега’, ‘місце, де вода підмиває берег’, ‘обрив над річкою, де добували глину’, ‘край водойми’, ‘місце, де вода підмиває берег’, ‘ями в підмитому березі’, ‘берег, на якому росте гостролиста трава’, ‘берег, попід яким (на якому) росте латаття’, ‘водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками’, ‘берег, на якому росте лепеха’, ‘місця на водоймі, де є рослинність’.

На позначення семи ‘берег біля водойми’ зафіксовано номени *¹бериг* (Пдс, Квр, Глм, Лпл, Клб, Бзп, Жвн, Клщ, Нхй, Бзб, Бгд), *¹бере"г* (Плш, Клн), *побе"реж":а* (Жвн). Номен *¹бериг* (< псл. **bergъ*; двн *berg* зі значенням «гора»; безпосередню успадкованість з індоєвропейської прамови визнає більшість дослідників, але є й прибічники теорії про запозичення цієї лексеми з германських чи інших мов групи *centum* [88, I, с. 170]) у досліджуваних говірках полісемантичний, та позначає семи ‘безводна частина землі, суша’ (Пдс), ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ (Глм), ‘частина берега’ (Пдс), ‘місцевість за річкою’ (Плш), ‘сінокіс біля городів, де навесні багато води’ (Клн), ‘край низини, від якого починається підвищення’ (Глм), ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ (Бзп), ‘місце для купання’ (Нхй). М. І. Толстой вказував на те, що лексема **bergъ* у слов'янських мовах охоплює широкий спектр значень: від гори до межі між сушею і водою [205, с. 90–96].

Детальний етимологічний аналіз номена *берег* подав О. М. Трубачов [243, I, с. 191]. За свідченнями Е. М. Мурзаєва, у слов'янських мовах назва *берег* зафіксована зі значеннями 'берег', 'смуга біля поля', 'край лісу', 'узлісся', 'край чого-небудь', 'схил', 'пристань' 'гора', 'підвищення', 'горб' та ін. [153, с. 82]. Подібну полісемантичність простежено і в інших українських говірках [224 с. 28; 184, с. 106; 170, с. 239–440; 69, с. 12; 58, с. 22–23; 233, с. 11; 118, с. 28–29, 31–32; 186, с. 582].

Лексема *побе^лреж':а* є похідною від *берег* та у досліджуваних говірках представляє семи 'берег біля водойми' (Жвн) і 'заселена людьми місцевість уздовж берега водойми' (Бгд, Глм, Жвн, Клб, Квр, Клн, Клщ, Лвч, Лпл, Плш).

На позначення семи 'частина берега', окрім лексеми *бериґ* (Пдс), у говірці с. Ліпляве Канівського р-ну зафіксовано назву *лу^лжок бериґа* (Лпл), мотивація якої, припускаємо, пов'язана із назвою *луг*. У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну виявлено назву *сиро* на позначення надмірно зволоженого берега. Мотивація назви прозора.

За значенням 'частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму' засвідчено номени *кл'и^лнок* (Пдс, Бгд) *клин* (Клн, Жвн), *ко^лса* (Лпл, Клщ), *на^лмив* (Лпл), *за^лх'ід* (Врм), *зийшл'о на кл'ин* (Нхй). Назви *клин*, *ко^лса* перенесені до системи НГТ із інших терміносистем шляхом метафоризації за зовнішньою подібністю. Девербативи *на^лмив*, *за^лх'ід* презентують процеси утворення ГО.

На позначення семи 'берег водойми, викладений бетонними плитами' в говірці с. Нехайки Драбівського р-ну засвідчено назву *дамба* (Нхй). Лексема *дамба* потрапила до україномовного вжитку через посередництво російської мови та етимологічно пов'язана з голландською або нижньонімецькою [186, с. 578]. У досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини реалемний план цієї семи виражений спорадично, тому, відповідно, й номени записано тільки в

кількох н. пп. У говірці с. Великий Хутір Драбівського р-ну лексема *дамба* позначає ділянку річки, завалену стовбурами. У говірках с. Жовнине Чорнобаївського р-ну та с. Ліпляве Канівського р-ну зафіксовано фонетичний варіант *тамба* на позначення семи ‘дамба; підвищення для зберігання води’. Це значення є наближчим до відповідника в літературній мові [190, II, с. 210]. В інших обстежених українських говірках лексема *дамба* найчастіше має ДО «антропогенність виникнення» [170, с. 257; 69, с. 42; 233, с. 38; 184, с. 109; 57, с. 91; 186, с. 578; 118, с. 90]. Фонетичний варіант *тамба* зафіксовано також у говірках Кіровоградщини зі значенням ‘загата’ [58, с. 191].

Лексема *болото* в говірці с. Підставки Золотоніського р-ну маніфестована значенням ‘берег, на якому проведені меліоративні роботи’, що вказує на розширення семантики номена.

Сему ‘берег із пологим схилом’ презентовано назвами *горб* (Глм), *пологий бериг* (Лпл, Клщ), *рівни́на* (Лпл), *пологий бериг* (Бзп), *узбіч* (Жвн), *покатий бериг* (Врм), *схил’истий бериг* (Нхй). У багатьох зафіксованих назвах невід’ємним складником є прикметник, який і вказує на ДО «пологість ГО».

Систему опозиції до попередньої семи формує сема ‘високий крутий берег річки’, яка у досліджуваному ареалі представлена назвами *обривч’астий* (Пдс), *гора* (Клб, Жвн), *обривистий бериг* (Врм), *круч’а* (Пдс, Клн, Клб, Врм, Клщ), *крутий бериг* (Клн), *обрив* (Пдс, Глм, Лпл, Бзп, Жвн), *сці́на* (Лпл), *високі гори* (Бгд). Детальний аналіз лексем *обрив*, *круч’а*, *сці́на*, *гора* репрезентовано у розділі 2.

Максимальну міру вияву ознаки ДО «крутизна/пологість» представлено значенням ‘дуже високий обрив над річкою’. У говірках с. Ліпляве Канівського

р-ну та с. Жовнині Чорнобаївського р-ну цю сему представлено терміном *к'руч'а*.

Сам факт позначення окремими назвами різних боків річки викликав подивування в респондентів під час записування матеріалу, тому що ці назви не входять до їх активного вжитку в повсякденному мовленні. Так, на позначення лівого берега річки інформанти за потреби послуговуються назвами *л'івий бериг* (Пдс, Клн), *л'івоби^ереж':а* (Пдс, Плш, Лпл, Клб, Жвн, Клщ), *л'ева сторо^ана* (Бзп), *л'івий б'ік* (Нхй). Для позначення правого берега річки засвідчено назви *п'равий бериг* (Пдс, Клн), *правоби^ереж':а* (Пдс, Плш, Лпл, Клб, Клщ), *п'рава сторо^ана* (Бзп), *п'равий б'ік* (Нхй). Усі зафіксовані назви є загальнопоширеними, відомими в інших українських говірках.

Зі значенням 'берег, який ніколи не затоплюється водою' засвідчено назви *ви^асокий бериг* (Пдс), *кру^атий бериг* (Пдс, Клб), *на буг^р'і* (Квр), *сухо^д'іл* (Клн), *бериг* (Глм), *к'руч'а* (Клщ). Двослівні назви *ви^асокий бериг* і *кру^атий бериг* вказують на якісну ознаку географічного об'єкта – підвищення. Ця ознака також присутня в назвах *на буг^р'і* і *к'руч'а*, значення яких описано серед номенів позитивного рельєфу. Лексема *бериг* розширює семантику. Композит *сухо^д'іл* у досліджуваних говірках зафіксовано на позначення берега, який ніколи не затоплюється водою (Клн) та озера, що пересихає, пересохло (Клщ). Зі значеннями 'безводна долина, яку зволожують тільки дощові та снігові води' та 'материк, суша' лексема *суходіл* подана в словнику літературної мови [190, IX, с. 868]. На непостійність наповнення водою географічних об'єктів указано й у праці Е. М. Мурзаєва [153, с. 528]. Лексема *суходіл* (*суходол*) у східнополіських говірках зафіксована на позначення 'острівця на річці, болоті' [224, с. 214], у середньополіських говірках – зі значеннями 'безводна долина', 'суша серед води', 'берег біля водойми' [233, с. 107], у західнополіських – зі

значенням ‘високе русло’ [68, с. 93]. Назву *суходілля* із семантикою ‘долина’ засвідчено у центральностепових говірках [58, с. 189]. Композит *суходіл*, що в своєму складі містить корінь *діл-* (*дол-*) підтверджує думку М. І. Толстого про типовий для слов’янських діалектів зв’язок лексеми із семою протилежного значення на тлі опозиції «верх»↔«низ» [Див.: 205, с. 98–103].

У говірці с. Ліпляве Канівського р-ну засвідчено назву *з|сови* (Лпл) на позначення відірваної і підмитой частини берега. Припускаємо, що мотивація назви пов’язана з *сувом* ґрунтів, який виникає в процесі підмивання породи водою.

Значення ‘місце, де вода підмиває берег’ близьке до описаного вище, однак діалектоносії сприймають його по-іншому, що й формує низку засвідчених у цьому значенні номенів: *об|рив* (Плш, Врм, Лвч), *за|тока* (Глм), *об|вал’уїец’*:а (Клб), *ни|д|митий |бериг* (Бзп), *нид|мил’о* (Нхй). Дуже часто процес номінації окремих понять залежить від позиції розташування самого діалектоносія. Наприклад, один і той же ГО може іменуватися різними назвами залежно від того, з якого місця його спостерігає інформант.

Назви *про|вал’*:а (Пдс, Глм, Клб, Бзб), *бе^u|зодна* (Лпл), *об|рив* (Бзп), *об|вал* (Жвн) зазначено на позначення крутого спаду поверхні землі після обвалу. Ці терміни посідають центральну позицію в ЛСГ назв на позначення негативного рельєфу.

Лексему *к|руч’а* в говірці с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну засвідчено на позначення семи ‘обрив над річкою, де добували глину’.

На позначення семи ‘край водойми’ в говірці с. Підставки Золотоніського р-ну зафіксовано номен *край во|ди*. Як зазначав М. І. Толстой, термін *край* часто в українських говірках та східнослов’янських діалектах позначає сему ‘берег водойми’ [205, с. 88–90]. У досліджуваних говірках

Лівобережної Черкащини цю тенденцію не спостережено, оскільки термін *край* не займає центральне місце серед назв на позначення гідрооб'єктів та їхніх частин. Назву *край* засвідчено на позначення сем 'край поля, земельної ділянки' (Бзп, Глм, Клб), 'край низини' (Лпл), 'край лісу' (Бзп), 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' (Бзб, Бзп, Глм, Клн, Нхй, Плш).

На позначення семи 'місце, де вода підмиває берег' зафіксовано назви *об|рив* (Плш, Врм, Лвч), *за|тока* (Глм), *об|вал'уїец':а* (Клб), *пи|д|митий |бериг* (Бзп), *пи|д|мил'о* (Нхй). Лише у говірці с. Ліпляве Канівського р-ну вдалося засвідчити назву *бушо|ва во|да* (Лпл) на позначення хвиль, які підмивають берег, утворюючи обрив у формі стіни. Мотивацію цієї назви поки не з'ясовано, але припускаємо, що її утворено шляхом звуконаслідування. Додатковою ДО для визначення цих сем послугувала «наявність / відсутність води».

Назви *повими|вало* (Пдс), *пи|д|мил'о* (Нхй), *кал'уж|ки* (Нхй) презентують значення 'ями в підмитому березі'. У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну у значенні 'низинних місць на березі водойми, де збирається вода' засвідчено номен *у|логвинки* (Пдс).

На позначення 'берега, який затоплюється водою навесні' зафіксовано низку лексем: *ни|зин:і бере|ги* (Пдс), *за|л'итий |бериг* (Квр), *низ* (Квр), *зап|лава* (Клн), *л'и|ман* (Глм), *л'уго|вина* (Лпл), *за|топл'уїец':а* (Клб, Жвн), *зато|пил'о* (Нхй), *зал'и|л'о* (Лвч), *позали|вало* (Бзб). Мотивація деяких назв є прозорою. Привертає увагу лексема *л'и|ман*, виявлена в говірці с. Гельмязів Золотоніського р-ну з кількома значеннями: 'берег, який затоплюється водою навесні', 'місце біля річки, яке заливає вода', 'великий простір води'. Іншу семантику цієї назви представлено у словниках, наприклад, у Словнику Б. Грінченка лиман – це 'розширене устя ріки' та 'велике й глибоке озеро,

незаросле очеретом' [187, II, с. 359]. У словнику сучасної української літературної мови подано значення 'затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря, іноді багате на грязі з лікувальними властивостями' [190, IV, с. 485]. У східнополіських говірках назву *лимáн* засвідчено зі значеннями 'низина біля річки' та 'пологий піщаний берег' [224, с. 121], у східнополіських – 'частина водоймища, яка вдається в сушу' [69, с. 75], у західноподільських – 'місце, де річка впадає в іншу річку' [170, с. 273]. Найбільшу кількість значень зафіксовано в східнослов'янських говірках: 'мокра заболочена рівнина', 'луг', 'рівнина, вкрита травою', 'природне водоймище', 'низина, поросла очеретом' [186, с. 57–58]. О. В. Слободян зауважує про явище семантичного переходу назви *ле^uман* у східнослов'янських говірках Луганщини [186, с. 58]. Хоча назву *лⁱман* уважають старим грецьким запозиченням, яке з'явилося за посередництва тюркських мов [209, II, с. 497; 88, III, с. 233], своє первинне значення 'вологе, трав'янисте місце; луг' назва зберегла лише частково, і воно проявляється спорадично. В інших слов'янських мовах спостережено значне розширення первинної семантики: наприклад, у болгарській та македонських мовах назву *лимáн* та похідні *лимáнец*, *лимáнче* зафіксовано зі значеннями 'залив у низинах річки', 'тихий залив' та 'невелика пристань' [46, с. 121]. Докладно описано процес появи лиману як географічного об'єкта на різних територіях у праці Е. М. Мурзаева [153, с. 210]. Попри давність використання назви *лиман* у системі географічної номенклатури, значення, яке переважає у багатьох говірках, засвідчити не вдалося. Натомість спостережено явище семантичного синкретизму, за якого семантика назви переходить на протилежні чи далекі за значенням реалії: 'водойма' ↔ 'берег' ↔ 'рівнина' ↔ 'низина' ↔ 'луг'.

Для виокремлення наступних сем ДО стала «наявність/відсутність рослинності». Так, берег, на якому росте гостролиста трава у всіх н. пп. представлено терміном *осо́лка* (Пдс, Квр, Клн, Лпл, Клб, Жвн, Врм, Клщ, Нхй, Лвч). Назва загальноновживана та зафіксована в реєстрі літературної мови зі значенням 'багаторічна болотна трава родини осокових з довгими гострими листками' [190, V, с. 780]. Отже, назва утворилася шляхом метонімічного перенесення назви рослини на місце, де вона росте.

На позначення семи 'берег, попід яким (на якому) росте латаття' зафіксовано номени *ла́там':а* (Пдс, Клн, Глм, Лпл, Жвн), *на л'уз'і* (Глм), *бол'ото́вина* (Лпл), *заг'р'азне́на во́да* (Лпл), *жа́бйач'і к'в'ітки* (Клб), *лата́хи* (Врм), *ла́там':а* (ВХ). Окреме запитання питальника стосувалося розрізнення реалії за кольором – білим та жовтим. Аналіз зібраного матеріалу засвідчив, що в деяких говірках назва *ла́там':а* функціонує на позначення водяної рослини з великим листям круглої форми та білими квітками, а також на позначення водяної рослини з жовтими квітками. Подібне об'єднання значень спостережено й у літературній мові, де *латаття* – це водяна рослина з великим листям та білими або жовтими квітками [190, IV, с. 453]. Хоча в досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини на позначення семи 'водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками', окрім *ла́там':а* (Клщ, Нхй, Лвч), *ла́там':а* (ВХ), вдалося зафіксувати лексеми *л'іл'і́йа* (Клн, Жвн, Врм, Клщ), *ла́та'ки* (Клб), *бі́ла л'іл'і́йа* (Бзб). На позначення водяних квітів жовтого кольору інформанти використовують переважно назву *ла́там':а* (Пдс, Клн, Лпл, Жвн, Нхй, Бзб, Бгд) та її фонетичний варіант *ла́там':а* (Глм), а в говірці с. Кліщинці Чернобаївського р-ну засвідчено також назву *кув'шинки* (Клщ).

На позначення семи ‘берег, на якому росте лепеха’ репрезентовано назви *л'и^ени^еха* (Квр, Клб, Клщ), *ле^ине^иха* (Клн, Бзб), *лу^ону^оха* (Врм), *а^ір* (Лпл). У літературній мові номен *лепеха* має значенн ‘трав’яниста багаторічна рослина з довгими мечоподібними листками й гострим запахом; аїр’ [190, IV, с. 478]. У досліджуваних говірках зафіксовано низву фонетичних варіантів: *л'и^ени^еха* (Квр, Клб, Клщ), *лу^ону^оха* (Врм).

У говірці с. Підставки Золотоніського р-ну номеном *р'аска* послуговуються на позначення місця на водоймі, де є рослинність. Лексема *р'аска* у досліджуваних говірках є полісемантичною.

Отже, у досліджуваних говірках Лівобережної Черкащини ДО «наявність / відсутність рослинності» проявляється переважно через метонімічне перенесення назв рослини, що росте на березі, на місце (берег), де вона росте. Така модель номінації, на думку Л. В. Куркіної, є однією з продуктивних семантичних моделей утворення назв боліт, зокрема назв берега, за схемою «назва рослини (ліс, кущі, трава)» → «місце» [107, с. 131].

3.5. ЛСГ назв реалій, пов’язаних із гідрооб’єктами та їхніми частинами

Ця ЛСГ об’єднує терміни, які пов’язані із гідрооб’єктами, але знаходяться на периферії лексико-семантичного складу. Головними ДО для викремлення номенів, що належать до цієї ЛСГ, є «антропогенність/природність утворення», «місце розташування», «функційне навантаження». ЛСГ об’єднує значення ‘насип біля річки чи канави’, ‘піщаний нанос на березі водойми’, ‘штучне перекриття води на річці або на ставку із дерева, хмизу, лози та ін.’, ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’, ‘ділянка річки, завалена стовбурами’, ‘місток через канаву’, ‘споруда на заплаві річки чи озера для ловлі риби’, ‘дамба; підвищення для зберігання

води', 'шлюз; місце, де затримується вода', 'місце на водоймі, де переїжджають човном з одного берега'.

За ДО «антропогенність/природність утворення», що становить умовну опозицію, виокремлено семи 'насип біля річки чи канапи' та 'піщаний нанос на березі водойми'. Місце цих сем у системі НГТ неоднозначне. Дехто зараховує їх до ЛСГ рельєфу, дехто виокремлює серед назв гідрооб'єктів. На позначення семи 'насип біля річки чи канапи' інформанти послуговуються номенами *нагорб* (Пдс), *насип* (Квр, Лпл, Клб, Жвн, Клщ, Нхй, Лвч, Бзб), *обваловка* (Клн), *вал* (Клн), *горб* (Врм), *бугор* (Клщ). Ці назви детально описано в ЛСГ назв позитивного рельєфу в розділі 2.1. На позначення семи 'піщаний нанос на березі водойми' зафіксовано номен *налив* (Пдс, Клн, Глм, Лпл), *налив а вода* (Глм), *намає* (Клб), *наноси* (Лпл, Жвн), *намул* (Клщ), які посідаються центральне місце в кількох ЛСГ (докладно див. розділ 3). Подібне явище розширення семантики назв притаманне для багатьох лексем системи НГТ досліджуваного ареалу та інших українських говірок.

На позначення семи 'штучне перекриття води на річці або на ставку із дерева, хмизу, лози та ін.' засвідчено номен *гребл'а* (Клщ), *гат* (Клщ).

Номен *гребл'а* (< псл. *grebja [88, I, с. 589]) в говірках Лівобережної Черкащини має значення, окрім вже зазначеного, 'настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото' (Врм, Клб). У говірці с. Келеберда Канівського р-ну поряд із цим номеном на позначення настилу із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото інформанти послуговуються синонімом *грибел'ка*, який, попри формальні ознаки, не має в говірці зменшено-пестливого забарвлення. У досліджуваному ареалі номен *гребл'а* та похідне суфіксальне утворення *грибел'ка* не виходять за межі семантичного поля назв гідрооб'єктів. У говірках Івано-Франківщини, наприклад, назва *гребл'а* зафіксована зі

значенням ‘продовгувата гора, грунь’, ‘гірський хребет’, ‘гребля; земляний насип’, ‘високий земляний вал’ [117, с. 51].

Лексеми з коренем *-гат-* (< псл. *gat-[243, Вип. 6, с. 108–109]) мотивані дієсловом *гатити* і представлені в інших говірках. Назва *гат* у досліджуваному ареалі має значення ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’ (Клн); ‘ділянка річки, завалена стовбурами’ (Лпл); ‘штучне перекриття води на річці або на ставку із дерева, хмизу, лози та ін.’ (Клщ). Зауважимо, що форма *гатка* у говірках Лівобережної Черкащини позначає більшу кількість значень, зокрема ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’ (Бзп, Глм, Жвн, Клб, Клн, Лпл); ‘місток через канаву’ (Лпл); ‘настил із дерева, хмизу, землі і т.ін. для затримання весняних чи дощових вод’ (Клб); ‘споруда на заплаві річки чи озера для ловлі риби’ (Жвн).

На позначення семи ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’ зафіксовано загальновідомі в географічній номенклатурі назви *гат* (Клн), *гатка* (Клн, Глм, Лпл, Клб, Бзп, Жвн), *загатили* (Пдс), *загатил’и* (Бзп), *грибел’ка* (Клб), *гребл’а* (Клб, Врм).

На позначення семи ‘дамба; підвищення для зберігання води’ виявлено назву *тамба* (Лпл, Жвн), яку докладно проаналізовано в підрозділі 3.4.

Назва *шл’уз* (Пдс, Плш, Клн, Лпл, Бзп), *загач’єно* (Лпл) репрезентує сему ‘шлюз; місце, де затримується вода’. Номен *шл’уз* (гол. *sluis* ‘шлюз’ або нім. *slüse* < лат. *exclūsa* ‘шлюз, запруда’ [209, IV, с. 455], можливо, за посередництвом російської мови [88, VI, с. 441]) у досліджуваному ареалі має єдине значення. У реєстрі літературної норми лексема *шлюз* має значення ‘гідротехнічна споруда, якою регулюють витрату та розподіл води або визначають кількість витраченої води’ [190, XI, с. 492]. Має місце ця назва і в інших українських говірках: у західноподільських ‘місце спускання води’,

‘штучне перекриття води на ставку’ [170, с. 312], у говірках Ровенщини ‘дамба для підтримання рівня води’ [232, с. 131], у східнословобожанських говірках Луганщини ‘споруда на річці, призначена для регулювання рівня води’ [186, 580], у говірках Івано-Франківщини – ‘штучне перекриття води’, ‘місце спускання води’ [118, 301].

На позначення ‘місця на водоймі, де перепливають човном з одного берега на інший’ зафіксовано номени *перевоз* (Пдс, ВХ), *перевіз* (Клб), *переправа* (Лпл, Клб, Врм, Клщ), *перейзд* (Жвн). Засвідчені девербативи мають прозору мотивацію.

Отже, специфіка територіального розташування досліджуваних говірок є вагомим чинником представленого репертуару лексем та повноти його вияву.

Висновки до розділу 3

Аналіз складу та структурно-семантичної організації народних географічних термінів на позначення гідрооб’єктів та їхніх частин у лівобережних говірках Черкащини дає підстави зробити такі висновки:

Ця тематична група має складну ієрархічну структуру та представлена п’ятьма лексико-семантичними групами: «назви гідрооб’єктів із протічними водами та їхніх частин», «назви гідрооб’єктів зі стоячими водами та їхніх частин», «назви болота та його частин», «назви частини суходолу поблизу гідрооб’єктів», «назви реалій, пов’язаних із гідрооб’єктами та їхніми частинами», які об’єднують десять семантичних підгруп («річка», «потік», «джерело», «озеро/став», «рослинність стоячих вод», «болото», «грузявина, драговина», «підвищення/ями на болоті», «осушене місце на болоті», «явища, пов’язані з людською діяльністю») та сім семантичних мікрогруп («русло», «затока», «дно», «мілина», «глибина», «криниця», «колодязь») і три семантичні

ряди («русло річки», «розгалуження русла річки» та «місце злиття кількох потоків»).

Основою представленого репертуару лексем є загальновживані діалектні назви (*р'ічка*, *джерел'о*, *теч'йя*, *русл'о*, *хвил'і*, *дно*, *мул*, *м'іли'на* та ін.), а також локальні діалектні назви (*ба'кай*, *бан'а*, *зг'ін*, *горо'ва вода*, *дражи'на*, *бабине чер'єво*, *опар*, *роз'в'ід* тощо).

Окремі номени розширюють своє значення в досліджуваних говірках, деякі з них не зафіксовано в інших регіонах та словниках літературної мови: *бистр'а* «швидка течія річка», *ст'руга* «місцевої назви річки Супій», *роз'в'ід* «розгалуження русла річки», *бан'і ни'ма* «мілина на річці», *зв'ід* «криниця з надбудовою у вигляді журавля», *перек'інец* «наповнене водою штучне річище, канал», *вод'а'нисте* «заболочена місцевість, яка може висихати» *ло'ханка* «місце на болоті, де викопали торф» та ін.

Номінація деяких термінів пов'язана із метафоричним і метонімічним перенесеннями значень, які відбуваються у межах різних термінологічних систем: (*кол'іно*, *бул'башки*, *кал'оша*, *ру'кав*, *кут*, *клин*, *зазубен'*, *л'йя*, *с'вердл'о*, *вирва*, *жура'вел'*, *п'ідошва*, *по'душка*, *к'ваша*, *ло'ханка* та ін.).

Народна географічна номенклатура на позначення гідрооб'єктів та їхніх частин зберігає архаїчні риси, виражені твірними основами з коренями слів праслов'янського періоду: *русл'о* (< псл. *rus-), *р'і'ка* (< псл. *rěka < *roika) та ін. Спостережено незначну кількість запозичень із інших мов (*зик'заг*, *шахта*, *торф* тощо). Основу представленого лексичного матеріалу складають терміни спільнослов'янської доби.

Частина номенів є полісемантичними, кількість значень деяких із них понад десять (*болото*, *джерело*, *копанка*, *пла'вун*, *озеро* тощо).

ВИСНОВКИ

1. Аналіз географічних назв лівобережних середньонаддніпрянських говірок Черкащини засвідчив складну будову цієї тематичної групи, її чітку ієрархічну організацію. Усі номени структуровано двома тематичними групами назв, 8 лексико-семантичними групами, 16 семантичними підгрупами, 13 семантичними мікрогрупами та 3 семантичними рядами. Елементи лексичної підсистеми об'єднані за релевантними ознаками позначуваних об'єктів, головними з яких є розмір, форма, глибина, наявність / відсутність рослинності, функціональне призначення, розташування відносно інших об'єктів, антропогенність / природність походження. Кожна група налічує різну кількість словоформ, що пов'язано із особливостями сприйняття, суб'єктивними оцінками географічних об'єктів крізь призму мовної свідомості носіїв діалектів.

2. Основна частина діалектних географічних назв досліджуваних говірок сягає праслов'янських джерел та зберігає базове значення упродовж тривалого часу розвитку української мови (*го|ра* < псл. **gora*, *к|руч`а* < \**krōtja*, *горб* < псл. \**gъrbъ*, *йама* псл. \**ama/jama*, *русло* < псл. \**rus-*, *р`і|ка* < псл. **rěka* < **roika* та ін.). Зафіксовано незначну кількість запозичень із інших мов (*дуч`ка* < пол. *ducza*, *тран|шейа* < франц. *tranchée*, *торф* < нім. *torf* та ін.), до новотворів належать *к|арт а* частина осушеного болота, оточена канавою', *ст|р`елжа* 'канава, викопана для осушення боліт', 'невелика канава з водою в кінці городу', 'рукав річки', *ка|нал* 'канава, викопана для осушення боліт' тощо, поява яких зумовлена технічними змінами в природокористуванні (створення водосховищ, висушування боліт тощо).

3. Визначення середньонаддніпрянських говірок основою української літературної мови спричинило особливу увагу до локальних утворень у діалектному мовленні. На тлі основного репертуару лексем, відомого в літературній мові та багатьох інших діалектах (*го|ра*, *к|руч`а*, *горб*, *бу|гор*, *беле"бе"н'*, *вигон*, *п|лош`ч`а*, *р`івни|на*, *до|лина*, *у|л`оговина*, *низи|на*, *ле|вада*, *р`ів*, *за|падина*, *йама*, *копанка*, *ка|нава*, *йар*, *р`ічка*, *джер"е"л`о*, *теч`і|йа*, *русл`о*,

х|вил'ї, дно, мул, м'їли|на та ін.), у досліджуваних говірках зафіксовано чимало номенів, які здебільшого оцінюємо як локальні утворення, особливо з огляду на їхню відсутність в інших говірках або спорадичну репрезентацію, нерідко – зі зміненим значенням (завод|не, мо|гила, |робле"ниц'а, близ|ниц'ї, сад|ки, ч'оло|пок, горбо|вина, бай|рак, |бал'ка, по|дина, бурч'а|ки, |дуч'ка, |лунка, ба|кай, |бан'а, зг'їн, горо|ва во|да, дражи|на, |бабине |чери"во, |онар, роз|в'їд тощо).

4. Серед проаналізованих назв виокремлено такі, що зафіксовані тільки в одній із обстежуваних говірок, хоча відомі з інших, зокрема нормативних для літературної мови джерел (бай|рак 'горбиста місцевість, покрита лісом' – с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну, ба|кай 'затока річки' – с. Кліщинці Чорнобаївського р-ну, |балка 'дно яру' – с. Каленики Золотоніського р-ну, |бан'а 'глибока яма в річці, де закручує вода' с. Коврай Золотоніського р-ну та багато інших. Такі мовні факти спонукають до подальших обстежень обраного ареалу з метою всеохопної репрезентації лексико-семантичного складу лексики цих говірок.

5. Особливістю матеріалу є перевага однослівних іменників у формі однини (рідше множини), спорадично назви мають субстантивовану форму атрибутивів (буг|раста 'горбиста (бугриста) місцевість', |гола 'гола вершина горба (гори)'), девербативів (ви|гул' 'рівнина, пусте місце між дворами', за|вал' 'ділянка річки, завалена стовбурами') окремих форм дієслова (бур|лит' 'пришвидшений плин води на повороті річки') або прислівника (горби|нойу 'повільний схил дороги', |гористо 'горбиста (бугриста) місцевість'). Зрідка трапляються прийменниково-іменникові конструкції (б'їл'а бо|лота 'город поблизу болота', до |бере"га 'багата на вологу частина городу'). Найбільш уживаними є номени, утворені суфіксальним способом, також народні назви, утворені префіксально-суфіксальним способом, рідше засвідчено префіксальні утворення; поодинокими є композитні утворення (водово|рот 'глибока яма в річці, де закручує вода', водо|пад 'місце впадання води одного об'єкта в інший, гирло', водос|тойник 'викопана канава для стоку води' та ін.).

6. Крім однослівних виявлено складені назви, утворені за моделями: іменник + прикметник (*заг|р'азне"на во|да* 'берег, попід яким (на якому) росте латаття', *кру|тий |бериг* 'берег, який ніколи не затоплюється водою', 'високий крутий обрив (берег) над річкою'), дієслово + іменник (*бур|лит ' т еч'і|йа* 'місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії', *б|єе во|да* 'джерело, де вода витікає ривками', *зал'и|ва во|дойу* 'затоплення берега через вихід водойми з берегів'), у наративах зафіксовано трикомпонентні описові номени, близькі до усталених номінацій (*|бистро йде во|да* 'швидка течія річки', *са|ма рого|за жи|ве* 'місце, де колись був став') тощо.

7. Джерелами поповнення діалектних географічних номенів є лексеми інших тематичних груп, що постали внаслідок метафоричного перенесення назви з одних предметів, явищ, властивостей на інші на підставі подібності ознак іменованих реалій, що відображає образне мислення діалектоносіїв. Найчастіше це назви частин тіла чи ознак, пов'язаних із людиною (*ко|ліно*, *го|лий*, *ли|сий*), побутові предмети (*лі|йка*, *ло|ханка*, *ка|зан*), назви одягу та їх частини (*ру|кав*, *шт|ани*), флорономени (*гі|лка*) та зоономени (*ж|уравель*) тощо.

8. Виявлено полісемантичні назви, кількість значень яких сягає 17. Спостережено семантичний синкретизм похідних архаїчних коренів у лексемах *бай|рак*, *мо|гила*, *|балка* тощо; для окремих назв зафіксовано енантіосемію за моделями опозиції «верх» ↔ «низ», «рівнина» ↔ «нищина» ↔ «долина» ↔ «яр» тощо.

Географічні назви лівобережних середньонаддніпрянських говірок утворюють складну розгалужену систему неоднорідних за формою і семантичним структуруванням одиниць. Це як відомі в інших діалектах номінативні лексеми, так і локально поширені. Діалектне мовлення засвідчило ширше порівняно з літературним стандартом побутування низки найменувань, збереження в середньонаддніпрянських говірках значної інформації, релевантної до поглибленого аналізу генези Середньої Наддніпрянщини як діалектного простору, так і літературного стандарту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк С. В. Народні назви Ровенщини на позначення болота. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2010. Вип. 89 (3). С. 334–338.
2. Антонюк С. В. Народні назви Ровенщини, пов'язані з водними об'єктами та їх частинами. *Філологія і освітній процес: 21 століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2010. С. 96–98.
3. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : в 2 т. / Луцьк : Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1. 354 с.; 2000. Т. 2. 458 с.
4. Аркушин Г. Л. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель. Луцьк : Вежа, 2006. Т. 1. (А–К).
5. Атлас української мови : в 3 т. / редкол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін.; АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1984. Т. 1 : Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. 91, [2] с., [350] арк. карт.
6. Бабичева О. Л. Назви земельних ділянок Деснянсько-Сеймського межиріччя і їх відображення в мікротопонімії. *Питання історичної ономастики України*. Київ : Наук. думка, 1994. С. 151–157.
7. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Суми : Собор, 2001. 71 с.
8. Бичко З. М. Назви стежки в українській мові. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови* : Тези. Ужгород, 1978. С. 4–6.
9. Білінська Р. Географічні терміни в мікротопонімах Шаргородського району Вінницької області. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія : Філологія (мовознавство). 2014. Вип. 19. С. 84–87.

10. Білоус Л. В. Композитні утворення в географічній номенклатурі Вінниччини. *Філологічні науки* : зб. наук. праць. Суми, 2009. С. 3–7;
11. Білоус Л. В. Назви на позначення болота в говорах Вінниччини. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія : Мовознавство*. 2009. Т. 17, вип. 15 (3). С. 3–6.
12. Білоусенко П. І., Німчук В. В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина). Запоріжжя-Ялта-Київ : ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2009. 252 с.
13. Брилінський Д. М. Словник подільських говірок. Хмельницький : Редакційно-видавничий відділ, 1991. 117 с.
14. Бурькин А. А. Региональная географическая терминология и ее роль в ономастических исследованиях. *Вестник Пермского университета. Серия : Российская и зарубежная филология*. Пермь, 2012. Вып. 2(18). С. 202–204.
15. Васильев В. Л. Наблюдения над русской гидрографической лексикой (типология названий водоворота). *Studia russica XVII*. Budapest, 1999. С. 214–226.
16. Васильев В. Л. Специфика народной географической терминологии (семасиологический аспект). *Вестник Новгородского государственного университета. Сер.: Гуманитарные науки*. 1998. № 9. С. 73–78.
17. Ващенко В. С. До загальної характеристики процесу змін у полтавських говорах. *Середньонаддніпрянські говори*: збірник статей. Київ : Вид-во АН УРСР, 1960. С. 122–142.
18. Ващенко В. С. З історії та географії діалектних слів : Матеріали до вивчення лексики говорів середньої і нижньої Наддніпрянщини. Харків : Вид-во ХДУ, 1962. 174 с.
19. Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини. Дніпропетровськ, 1968. 158 с.
20. Ващенко В. С. Полтавські говори. Харків, 1957. 539 с.
21. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків : Вид-во ХДУ, 1960. Вип. 1. 107 с.

- 22.Вербич С. Етимологічний аспект тематичної групи лексики на позначення географічних понять (на матеріалі українських говорів Карпатського регіону). *Українська термінологія і сучасність*: збірник наукових праць. Київ, 2001. Вип. IV. С. 159–162.
- 23.Вербич С. О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра. Етимологічний словник-довідник. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2007. 120 с.
- 24.Вербич С. О. Гідронімія басейну Дністра : монографія. Луцьк : Терен, 2017. 543 с
- 25.Вербич С. О. Гідронімія Наддністрянщини : склад, будова, особливості становлення : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2017. 33 с.
- 26.Вербич С. О. Етимологічне дослідження гуцульських лексичних діалектизмів. *Студії з ономастики та етимології*. 2009. Київ : Довіра, 2009. С. 213–220.
- 27.Вербич С. О. Спільнослов'янські й вузьколокальні (регіональні) мовні явища в народній географічній номенклатурі Українських Карпат. *Студії з ономастики та етимології*. Київ : Аспект, 2003. С. 90–99.
- 28.Верхратський І. Знадоби до словаря южноруського. Львів, 1877. 88 с.
- 29.Верхратський І. Г. Нові знадоби номенклятури і термінології природописної, народної, збирані між людом. Львів, 1908, 84 с.
- 30.Верхратський І. Г. Початки до уложення номенклятури й термінології природописної, народної : у 6 вип. Львів, 1864. Вип. 3. 1869. 23 с. Вип. 4. 1872. 23 с.
- 31.Выгонная Л. Т. К системному описанию полесских названий земельных угодий. *Полесье (лингвистика, археология, топонимика)*. Москва : Наука, 1968. С. 118–125.
- 32.Выгонная Л. Т. Полесская земледельческая терминология Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря. Москва : Издательство "Наука", 1968. С. 93–130.

- 33.Габорах М. М. Гідронімія Івано-Франківщини : етимол. Словник-довідник. Вид. 2-ге, доп., переробл., уточ. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. 564 с.
- 34.Габорах М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : словник-довідник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 500 с.
- 35.Галас К. Український топоапелятив парів. *Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народнорозмовної мови: тези доповідей республіканської конференції*. Ужгород : Вид-во Ужгород. ун-ту, 1989. С. 157–158.
- 36.Ганцов В. Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). Київ : УАН, 1923. 67 с.
- 37.Географический энциклопедический словарь : понятия и термины / под ред. Трешникова А. Ф. Москва : Советская энциклопедия, 1988. 432 с.
- 38.Географічна енциклопедія України : у 3 т. / редкол. : О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. Київ : Вид-во „Українська радянська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 1989. Т. 1. 1989. 416 с.; Т. 2. 1990. 480 с.; Т. 3. 1993. 480 с.
- 39.Гідронімічний атлас України : (Проспект) / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ : Наукова думка, 1967. 51 с.
- 40.Говірки Західної Полтавщини : збірник діалектних текстів / упоряд. Г. Мартинова. Черкаси : [б.в.], 2012. 324 с.
- 41.Говірки Південної Київщини : збірник діалектних текстів / упоряд. Г. Мартинова, З. Денисенко, Т. Щербина. Черкаси : [б.в.], 2008. 369 с.
- 42.Говірки Черкащини : збірник діалектних текстів / упоряд. : Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси : [б.в.], 2013. 881 с.
- 43.Голиш Г. М., Голиш Л. Г., Пономаренко М. Ф. Подорож Златокраєм : нарис історії та сьогодення Золотоніського району : 85-річчю Золотоніського району присвячується / В. М. Скидан (голов. ред.). Черкаси : Вертикаль, 2008. 571 с.

44. Головацький Я. Географический словарь западославянских и югославянских земель и прилежащих стран. Вильна : тип. А. Г. Сыркина, 1884. XXXII, 372 с., 1 л. карт.
45. Григорян Э. А. Некоторые семантические явления в болгарской географической терминологии. *Советское славяноведение*. Москва, 1978. № 1. С. 101–106.
46. Григорян, Э. А. Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков. Ереван : Айастан, 1975. XVIII, 261 с.
47. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ : Наук. думка, 1990. 272 с.
48. Гриценко П. Ю. До питання про ареальний аспект дослідження лексико-семантичної системи. *Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів*. Київ : Наук. думка, 1983. С. 163–167.
49. Гриценко П. Ю. Дослідження лексики українських говорів. *Мовознавство*. 1984. № 5. С. 22–30.
50. Гриценко П. Ю. Лексико-семантична система в ареальному аспекті. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі* : Тези. Житомир, 1983. С. 35–39.
51. Гриценко П. Ю. Лексична система і картографування. *Українська діалектна лексика*. Київ : Наук. думка, 1987. С. 10–20.
52. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ : Наук. думка, 1984. 228 с.
53. Гриценко П. Ю. Текст як простір вияву діалектних явищ. *Збірник лінгвістичних праць : до 60-річчя проф. О. А. Колесникова*. Ізмаїл, 2000. С. 9–15.
54. Грозовська Н. А. Термінологія весільного обряду середньонадніпрянського регіону (Київська, Полтавська, Черкаська області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 1998. 17 с.

55. Громко Т. Народні географічні терміни, похідні від мок-//мокр- (на матеріалі говірок Кіровоградщини). *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2000. Вип. 22. Ч. I. С. 168–172.
56. Громко Т. Про деякі діалектні ознаки географічних термінів Кіровоградщини. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку* : Зб. наук. праць, присв. пам'яті проф. С. П. Самійленка. Запоріжжя : ЗДУ, 1996. Ч. II. С. 69–71.
57. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Відп. ред. В. В. Лучик. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2000. 172 с.
58. Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Відп. ред. В. В. Лучик. Київ – Кіровоград : РВГЦ КДПУ, 1999. 224 с.
59. Гусева Л. Г. Географические термины, обозначающие болото, в апеллятивной лексике и топонимике Каргопольского края. *Вопросы топонимистики*. 1972. № 6. С. 122–130.
60. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва, 1981–1991. Т. 1–4.
61. Данилейченко Є., Тищенко Л., Ткаченко І. Динаміка назв колодязів у південнословобожанських говірках. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2018. Вип. 7. С. 67–78.
62. Данилюк О. К. Географічна термінологія Волині : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 18 с.
63. Данилюк О. К. Географічна термінологія Волині : дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 222 с.
64. Данилюк О. К., Громко Т. В. Народна географічна термінологія в українському мовознавстві. *Научен вектор на Балканите*. 2020. Т. 4. № 1(7). С. 71–76.

- 65.Данилюк О. К. Назви на позначення відгалуження русла річки в говірках Волині. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6(2). С. 107–114.
- 66.Данилюк О. К. Назви на позначення семени „поле” в системі народної географічної термінології Волині. *Мовознавство*. 1999. № 4–5. С. 41–47.
- 67.Данилюк О. К. Регіоналізми у складі географічної лексики Волині. *Slavica et baltica в ономастиці України*. Київ, 1999. С. 78–90.
- 68.Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині. Луцьк : Надстир'я, 1997. 108 с.
- 69.Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині. Вид. друге, доп. І виправл. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 148 с.
- 70.Данилюк О. Семантичне поле ‘гора, підвищення’ у говірках Волині. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Філологічні науки. 2008. Вип. 80. С. 178–183.
- 71.Дзендзелевский И. А. Названия для водоворота в говорах украинского языка. *Совещания по ОЛА : тез. докл.*, Черновцы, 4–7 октября 1976 г. Москва, 1977. С. 216–218.
- 72.Дзендзелівський Й. О. Із спостережень над українською гідрографічною номеклатурою (назви частин річки). *Тези III Республіканської ономастичної (гідронімічної) конференції*. Київ, 1965. С. 23–27.
- 73.Дзендзелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. Київ, 1987. 297 с.
- 74.Дзендзелівський Й. О. Сільськогосподарська лексика говорів Закарпаття (Лексика, пов'язана з обробітком землі, вирощуванням сільськогосподарських культур та збором урожаю). *Studia Slavica*. Budapest, 1964. Т. Х. Р. 33 – 97.
- 75.Дзендзелівський Й. О. Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу. *Onomastica*. Kraków, 1972. Т. XVII. Р. 109–150.

- 76.Дзендзелівський Й. О. Українські назви для виру. *Onomastica*. Kraków, 1978. Т. XXIII. Р. 133–162.
- 77.Дзендзелівський Й. О. Українські назви для «витоку, початку, вершини річки». *Slavica*. Debrecen, 1968. Т. VIII. Р. 61–68.
- 78.Дзендзелівський Й. О. Українські назви для гирла, устя річки. *Onomastica*. Kraków, 1970. Т. XV. Р. 125–142.
- 79.Дзендзелівський Й. О. Українські назви для джерела. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1975. Т. 25 (1–2). Р. 149–201.
- 80.Дзендзелівський Й. О. Українські назви для повені. *Językovedny zbornik* 4. 1975. Р. 119–129.
- 81.Дзендзелівський Й. О. Українські назви притоки річки (Із спостережень над українськими народними назвами гідрорельєфу). *Slavia orientalis*. Warszawa, 1968. Roczn. 3. Р. 297–303.
- 82.Дзендзелівський Й. О. Українські народні назви гідрорельєфу. Відгалуження річки, рукава річки, затоки. *Дослідження лексики і фразеології говорів Українських Карпат*. Ужгород, 1982. С. 3–53.
- 83.Дидик-Меуш Г. Українські складені найменування XVI-XVIII ст.: особливості лексикографічної кодифікації. *Українське мовознавство. Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. 2015. Випуск 1 (45). С. 42–49.
- 84.Дидик-Меуш Г., Слободзяник О. Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово. Текст. Словник. Львів, 2015. 450 с.
- 85.Дорошенко С. І. Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини. *Діалектологічний бюлетень*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. Вип. IX. С. 101–122.
- 86.Дьякова В. И., Хитрова В. И. Словарь географической лексики Воронежского края (с историческими комментариями). Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2009. 343 с.

87. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі /відп. ред. О. С. Стрижак. Київ : Наукова думка, 1985. 256 с.
88. Етимологічний словник української мови : [в 7 т.] / за ред. О. С. Мельничука. Т. 1–5. Київ : Наук. думка, 1982–2006.
89. Желєзняк І. М. Гідроніми України як джерело відновлення деяких гідрографічних термінів. *Мовознавство*. 1979. №4. с. 46–52.
90. Желєзняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси Сереньонаддніпрянського Правобережжя. Київ : Наукова думка, 1987. 203 с.
91. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ : Радянська школа, 1955. 315 с.
92. Жуган Н. А. Лінгвогеографічна характеристика ткацької лексики в середньонаддніпрянських говірках. *Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки*. 2018. Вип. 2. С. 99–105.
93. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. Київ : Наук. думка, 1976. 163 с.
94. Іліаді О. І. Етимологічне гніздо з коренем *ver- у праслов'янській мові. Київ ; Кіровоград, 2001. 162 с.
95. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Черкаська область. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. 788 с.
96. Карнаушенко Г. Н. К интерпретации некоторых семантических отношений в географической терминологии. *Болгаристика в системе обществ. Наук : Опыт, уроки, перспективы* : Тезисы докл. и сообщ. II Всесоюз. конф. по болгаристике. Харьков, 1991. С.26–27.
97. Карнаушенко Г. Н. Местная географическая терминология русских говоров Центральной Слобожанщины : автореф. дис. ... канд. филол. наук . 10.02.01. Харків, 1993. 15 с.
98. Карпенко О. П. Гідронімікон Центрального Полісся. Київ : Кий, 2003. 317 с.
99. Карпенко О. П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини. Київ : Наукова думка, 1989. 190 с.

100. Ковалик І. І. Назви місця у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами (словотвір). *Слов'янське мовознавство*. зб. статей. Київ, 1958. С. 45–65.
101. Козлова Р. М. Беларуская і славянская гідранімія. Праславянскі фонд : в 4 т. : Гомель : ГГУ, 2000. Т. I. 264 с; 2002. Т. II. 265 с.; 2003. Т. III. 361 с.; 2006. Т. IV. 310 с.
102. Козлова Р. М. Белорусские регионализмы праславянского происхождения (на материале лексики Восточного Полесья) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Гомель, 1977. 20 с.
103. Козлова Р. М. Структура праславянского слова. Гомель : ГГУ, 1997. 412 с.
104. Кримський А. Звенигородщина з погляду етнографічного і діалектологічного. Київ : УАН, 1930. 434 с.
105. Крымский А. Е., Михальчук К. Программа для собирания особенностей малорусских говоров. Санк-Петербург, 1910. 163 с.
106. Кугно І. І. Канів. Путівник містом та околицями. Київ : «Панмедія», 2006, с. 14–18.
107. Куркина Л. В. Названия болот в славянских языках. *Этимология* 1967. Москва, 1969. С. 129–144.
108. Кухарчук Ю. Знахідки доби палеоліту на Роменщині. *Сумська старовина*. 1997. № 1. С.3–10.
109. Лєснова В. В. Аспекти дослідження діалектної лексики як системи. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки*. 2000. №4(24). С. 74–79.
110. Лисенко П. С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. 72 с.
111. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наук. думка, 1974. 260 с.
112. Лисенко П. С. Словник специфічної лексики правобережної Черкащини. *Лексикографічний бюлетень*. Київ, 1958. Вип. VI. С. 5–27.

113. Личук С. Апелятивні назви рівнини в говірках Івано-Франківщини. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2016. № 33. С. 106–119.
114. Личук С. В. Географічні апелятиви Івано-Франківщини на позначення повороту річки, крутої зміни напрямку річки. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Хмельницький : ХмІДНП, 2014. Випуск сьомий. С. 91–97.
115. Личук С. В. Загальні назви «яру» в говірках Івано-Франківщини. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Філологічні науки. 2016. Вип. 245. С. 88–97.
116. Личук С. В. Лексико-семантична група «вершина гори, горба, підвищення» у говірках Івано-Франківщини: семантика, структура, етимологія. *Zbiór raportów naukowych. "Literatura i kulturoznawstwo, 2014. Osiągnięcie, projekty hipotezę"*. Kraków (29.12.14–30.12.14). Warszawa: Wydawca : Sp. z o. o. "Diamond trading tour", 2014. pp. 72–78.
117. Личук С. В. Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2015. 449 с.
118. Личук С. В. Словник народних географічних назв Івано-Франківщини. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2018. 312 с.
119. Личук С. В. Способи творення географічної номенклатури Івано-Франківщини на позначення рослинного покриву. *Дослідження з лексикології і граматики української мови: зб. наук. праць / за ред. проф. І. С. Попової*. Дніпропетровськ : Видавець Біла К. О., 2014. Вип. 15. С. 47–57.
120. Личук С. Лексико-семантична група «болото» у говірках Івано-Франківщини. *Українознавчі студії. Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному*

- університеті ім. Василя Стефаника / за ред. проф. В. В. Грещука. ІваноФранківськ, 2014–2015. Вип. 15–16. С. 290–308.
121. Личук С. Народні назви схилу, краю гори, підвищення у говірка Івано-Франківщини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: “Лінгвістика”*. Херсон, 2015. Випуск 22. С. 89–93.
 122. Лісняк Н. І. Географічна термінологія в мікротопонімії Західного Поділля. *Studia Slavistica. Вип. 10. Ономастика. Топоніміка*. Ужгород, 2009. С. 357–363.
 123. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. Кіровоград, 1996. 235 с.
 124. Лучик В. В. Тюркізми в гідронімії Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. II. *Мовознавство*, 1996. №2–3. С. 17–27.
 125. Малько Р. Н. Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общесловянском фоне). Минск : Наука и техника, 1974. 143 с.
 126. Малько Р. Н. Названия рельефа в чешском и словацком языках : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.662. Минск, 1970. 17 с.
 127. Мартинова Ганна Генеза середньонаддніпрянського діалекту у світлі ізоглос. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 24. 2011. С. 128–131.
 128. Мартинова Ганна Про походження середньонаддніпрянського діалекту. *Глотогенез*. Матеріали міжнародної наукової конференції. 2015. С. 129–143.
 129. Мартинова Г. І. Ареальна диференціація середньонаддніпрянського діалекту. *Вісник. Черкаського університету. Серія : Філологічні науки*. 2003. Вип. 46. С. 162–168.
 130. Мартинова Г. І. До типології діалектних ареалів правобережної Черкащини. *Лінгвогеографія Черкащини*. Умань, 2000. С. 25–26.
 131. Мартинова Г. І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини : монографія. Черкаси : Відлуння, 2000. 265 с.

132. Мартинова Г. І. Північні середньонадніпрянські говірки як об'єкт лінгвогеографічного аналізу. *Волинь-Житомирщина* : Історико-філологічний зб. з регіональних проблем. 2003. № 11. С.44–59.
133. Мартинова Г. І., Тищенко Т. М., Щерина Т. В. Середньонадніпрянський діалект : аналітико-бібліографічний огляд. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2007. 73 с.
134. Мартинова Г. Середньонадніпрянський діалект. Фонологія і фонетика : монографія. Черкаси : Тясмин, 2003. 368 с.
135. Марусенко Т. А. Из наблюдений над украинскими названиями рельефов. *Studia Slavica*. Buapest, 1972. XVIII. pp. 197–234.
136. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (на-звания рельефов). *Полесье: Лингвистика. Археология. Топонимика*. Москва : Наука, 1968. С. 206–255.
137. Марусенко Т. А. Название рельефа в украинском языке (на славянском фоне): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Каменец-Подольский, 1967. 18 с.
138. Марусенко Т. О. Назви рельєфу в українській мові (деякі назви западин). *Дослідження з мовознавства* / відп. ред. Л. С. Паламарчук. Київ : Наук. думка, 1963. С. 62–78.
139. Марусенко Т. О. Назви рельєфу в українській мові. *Дослідження з мовознавства*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. С. 77–88.
140. Марусенко Т. О. Назви рівнин в українській мові. *Дослідження з мовознавства* : зб. ст. асп. і дисертантів / відп. Ред. Ф. Т. Жилко. Київ : Наук. думка, 1962. С. 29–48.
141. Марусенко Т. О. Українські назви рельєфів і реконструкція праслов'янської лексики. *Питання топоніміки та ономастики*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. С. 142–147.
142. Масенко Л. Т. Гідронімія Східного Поділля : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 195 с.

143. Матвіяс І. Г. Взаємодія діалектної лексики з лексикою української літературної мови. *Мовознавство*. Київ. 1985. № 2. С. 7–43.
144. Матвіяс І. Г. Формування південно-східного наріччя української мови. *Мовознавство*. 1983. № 1. С. 52–59.
145. Маштаков П. Л. Материалы для областного водного словаря. Ленинград : Изд. Гос. Гидрол. ин-та, 1931. 117 с.
146. Михальчук К. П. Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины. *Труды этнографическо-статической экспедиции в Западнорусский край*. Санкт-Петербург, 1872. Т. 7. С. 453–512.
147. Могила А. П. Деякі фонетичні особливості (консонантизм) говірок Західної Черкащини. *Наук. зап. КДУ*. Зб. філол. фак. Т. 17. Вип. 2. 1958. № 13. С. 165–182.
148. Могила А. П. До характеристики середньо-черкаських говірок. Київ, 1958. 64 с.
149. Могила А. П. Словозміна в говірках середньої Черкащини. *Середньонаддніпрянські говори*. Київ, 1960. С. 44–64.
150. Мокиенко В. М. Лингвистический анализ местной географической терминологии. автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ленинград, 1969. 22 с.
151. Мокиенко В. М. Семантические модели славянской топонимической терминологии. *Вопросы географии*. Москва, 1970. Вып. 81. С. 71–77.
152. Мурзаев В. Г., Мурзаев Э. М. Словарь местных географических терминов. Москва : Географгиз, 1959. 304 с.
153. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов. Москва : Мысль, 1984. 653 с.
154. Невская Л. Г. Балтийская географическая терминология (к семантической типологии). Москва : Наука, 1977. 228 с.
155. Невская Л. Г. Балтийские названия болот в сопоставлении со славянскими (семасиологические наблюдения). *Балто-славянские исследования*. Москва : Наука, 1974. С. 155–182.

156. Непокупний А. П. Слов'янська термінологія підвищеного рельєфу в індо-європейському аспекті. *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 62–77.
157. Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся). Київ, 1979. 316 с.
158. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. Київ : Наукова думка, 1985. 312 с.
159. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва : Рус. яз., 1984. 816 с.
160. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.
161. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ : Наукова думка, 1984. Ч. 1: А–Н. 494 с.; Ч. 2: О–Я. 517 с.
162. Онишкевич М. М. Географічні назви в говорах західного регіону УРСР. *Українська лексика в історичному та ареальному аспектах*. Київ, 1991. С. 144–123.
163. Очеретний А. Д. Говірки Уманського р-ну Черкаської обл.: дис. ... канд. філол. наук / Київський держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького. Київ, 1957. 252 с.
164. Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови / за ред. Л. А. Булаховського. Київ : Академія наук УРСР, 1954. 224 с.
165. Полякова Е. Н. От „арainya“ до „яра“: Народная географическая терминология Пермской области. Пермь : Кн. изд-во, 1988. 181 с.
166. Полякова Е. Н. Словарь географических терминов в русской речи Пермского края. Пермь, 2007. 420 с.
167. Поляруш Т. І. Місцеві географічні терміни в топонімії північно-східного Лівобережжя України. *Дослідження з словотвору та лексикології*. Київ, 1985. С. 131–136.
168. Пономаренко М. Ф. Золотоноша. Дніпропетровськ : Промінь, 1974. 79 с.
169. Потапчук І. М. Лексико-семантична група «болото» в західноподільських говірках. *Studia Linguistica*. 2011. Випуск 5. С. 221–228.

170. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кам'янець-Подільський нац. у-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільськ, 2012. 315 с.
171. Потапчук І. М. Народні гідрографічні назви у західноподільських говірках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 35. С. 56–59.
172. Приліпко М. В. Чорнобаївщина. Велична історія рідного краю (Від найдавніших часів до сьогодення) / редкол. : М. В. Томенко та ін. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2008. 538 с.
173. Пура Я. О. Походження населених пунктів Ровенщини. Львів : Світ, 1990. 143 с.
174. Редьква Я. П. Відбиття праслов'янської топонімії термінології, пов'язаної з береговою лінією, в ареальній гідронімії. *Linguistica slavica*: ювіл. зб. на пошану І. М. Желізняк. Київ : Кий, 2002. С. 140–153.
175. Редьква Я. П. Гідронімія Західного Поділля: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 1998. 203 с.
176. Рудницький Є. Діалекти Уманщини (Загальна характеристика). *Гуманищина: краєзнавчий збірник*. Умань, 1927. С. 190–205.
177. Рудницький С. Причинки до географічної термінології. Збірник *Математично-природописно-лікарської секції НТШ* / Під ред. д-ра В. Левицького і д-ра С. Рудницького. Львів, 1913. Т. XV. Вип. II. С. 1–16.
178. Рудницький Я. А. Географічні назви Бойківщини. Українська Вільна Академія Наук, серія : Назвознавство. 1962. Ч. 23–24. 246 с.
179. Сабадош І. Українські закарпатські говірки як джерело для реконструкції праслов'янської лексики і семантики. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі*. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. С. 167–169.
180. Сагаровський А. А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини) : в 2 випусках. Харків, 2011. Вип.1 : А – Об'ясняться. 212 с.; 2013. Вип. 2 : Оварійка – Ящурачий. 309 с.

181. Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ : ДДУ, 1990. 100 с.
182. Сіденко Н. До питання про методику збирання діалектної географічної апелятивної лексики. *Вісн. Луг. педун-ту ім. Т.Шевченка*. 2001. № 12 (44). С. 141–149.
183. Сіденко Н. П. Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2003. 22 с.
184. Сіденко Н. П. Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини: дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2003. 261 с.
185. Сіденко Н. П. Матеріали до словника діалектної географічної лексики с. Землянки Донецької області. *Вісн. Луг. держ. педун-ту*. 2000. № 4 (24). С. 70–74.
186. Слободян О. В. Географічна народна термінологія українських східнослобожанських говірок Луганщини: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Старобільськ, 2017. 586 с.
187. Словарь української мови / упоряд. Б. Д. Грінченко. Київ : Наукова думка, 1996. Т. 1–3; 1997. Т. 4.
188. Словник українських говорів Одещини / редкол.: О. І. Боднар (гол. ред.), Л. І. Хаценко (заст. гол. ред.), Т. Ю. Ковалевська та ін. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2010. 222 с.
189. Словник українських східнослобожанських говірок / за ред. К. Глуховцева та ін. Луганськ : [б.в.], 2002. 233 с.
190. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.
191. Смаль О. Л. Мікротопоніми лівобережжя Києва (матеріали до «Історико-етимологічного словника топонімії Києва»). *Linguistica slavica*: Ювілейний збірник на пошану І. М. Желєзняк. Київ : Кий, 2002. С. 154–164.

192. Смаль О. Л. Мікротопоніми, що походять від гідротермінів. *Українська пропріальна лексика*. Київ : Кий, 2000. С. 143–148.
193. Сокіл Н. Географічні терміни в мікротопонімії центральної Бойківщини: порівняльний аспект. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2006. № 559. С. 288–292.
194. Сокіл Н. Народна географічна термінологія Гуцульщини та Бойківщини. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія (мовознавство)*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XIX–XX. С. 43–46.
195. Сокіл-Клепар Н. Соматична лексика в номінації географічного простору Карпат. *Народознавчі зошити*. 2016. № 3 (129). С. 642–648.
196. Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини. Київ, 1963. 112 с.
197. Стрижак О. С. Полтавсько-слобожанські Груні. *Територіальні діалекти і власні назви*. Київ : Наукова думка, 1965. С. 178–192.
198. Суперанская А. В. Народные географические номены в лексической системе языка. *Onomastica*. Kraków, 1978. Т. XXIII. Р. 25–33.
199. Суперанская А. В. Типы и структура географических названий. *Лингвистическая терминология и прикладная топонимастика*. Москва : Наука, 1964. С. 59–118.
200. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонадніпрянське суміжжя у світлі ізоглос : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 19 с.
201. Толковый словарь современного русского языка : в 4 т. / под ред. Н. Д. Ушакова. Москва : Терра, 1996. Т.1. 1996. 824 с.; Т.2. 1996. 520 с.; Т.3. 1996. 712 с.; Т.4. 1996, 752 с.
202. Толкушин О. Г. На степовому просторі. Історія сіл Хрущівка та Лукашівка. Київ : Задруга, 2012. 232 с.
203. Толстой Н. И. К проблеме изучения славянских местных географических терминов. *Вопросы географии*. Москва, 1970. Вып. 81. С. 46–53.

204. Толстой Н. И. Некоторые проблемы и задачи изучения славянских географических терминов. *Местные географические термины в топонимии*. Москва, 1966. С. 16–19.
205. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды. Москва : Наука, 1969. 264 с.
206. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.
207. Трубачев О. Н. Название рек правобережной Украины: Словообразование. Этимология Этническая интерпретация : монография. Москва : Наука, 1968. 290 с.
208. Тутковський П. А. Словник геологічної термінології : (проект). Київ : Держвидав. України, 1923. 201 с.
209. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Москва : Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.
210. Флягина М. В. Верх и низ как основные образы географического пространства (на материале географической лексики донских говоров). *Известия Волгоградского гос. пед. ун-та*. 2012. Т. 79, № 6. С. 65–68.
211. Флягина М. В. Донская географическая терминология на восточнославянском фоне. *Славянские языки и культуры в современном мире: II Международный научный симпозиум* (Москва, МГУ, 21–24 марта 2012 г.): труды и материалы. Москва, 2012. С. 158–159.
212. Флягина М. В. Лексика низинного рельефа в донских говорах (ареально-семасиологический аспект). *Лексический атлас русских народных говоров. Материалы и исследования*. Санкт-Петербург, 2007. Ч. I. С. 293–319.
213. Флягина М. В. Об украинизмах в составе донской народной географической терминологии *Известия ВГПУ. Языкознание и литературоведение*. Волгоград, 2015. Вып. 8(103). С. 100–103.

227. Чучка П. П. История становления украинской географической номенклатуры: автореф. дисс. ... канд. филол. наук :10.02.02. Киев, 1981. 24 с.
228. Чучка П. П. Назви вершин гори та сідловини в українських говорах Закарпаття. *Мовознавство*. 1978. № 6. С. 73–77.
229. Чучка П. П. Синонімічні зв'язки в давньоруській географічній номенклатурі. *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 75–82.
230. Чучка П. П. Співвідношення власних та іншомовних елементів у становленні української географічної номенклатури. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами*: Тези доп. Ужгород, 1982. С. 30–31.
231. Шафонський А. Черниговского наместничества топографическое описание. Киев, 1851. 696 с.
232. Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2013. 267 с.
233. Шийка С. В. Словник народних географічних термінів Ровенщини. Тернопіль : Астон, 2016. 118 с.
234. Шийка С. Протічні води Ровенщини в народному лексиконі. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2012. Вип. 3. С. 194–199.
235. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008. 288 с.
236. Шульгач В. П. Праслов'янське гніздо з основою *Rěs- (матеріали для реконструкції). *Українська ономастика*. Київ, 1998. С. 184–190.
237. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). Київ, 1998. 368 с.
238. Шульгач В. П. Словник географічних термінів Західного Полісся. *Ономастика України та етногенез східних слов'ян*. Київ, 1998. С. 215–226.
239. Щербина М. М. Цікава топоніміка Черкащини. Ужгород : Карпати, 2012. 87 с.

240. Щербина Т. В. Ареалогія середньонадніпрянсько-степового порубіжжя : монографія. Черкаси : Андрощук П. С., 2009. 348 с.
241. Щербина Т. В. Походження говірок середньонадніпрянсько-степового порубіжжя у світлі ареалогії. *Волинь – Житомищина*. 2015. № 26. С. 76–83.
242. Щербина Т. В. Середньонадніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі : дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 534 с.
243. Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. Фонд / под. ред. О. Н. Трубачёва, А. Ф. Журавлева. Москва : Наука, 1974–2011. Вып. 1–37.
244. Юрковський М. Термины, обозначающие вершину, в украинском языке. *Восточно-славянская ономастика. Материалы и исследования*. Москва, 1979. С. 194–201.
245. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування. Львів, 2008. 424 с.
246. Яшкін І. Я. Беларускія географічныя назвы : тапаграфія (гідралогія). Мінск : Навука і техника, 1971. 256 с.
247. Яшкін І. Я. Слоўнік беларускіх мясцовых геаграфічных тэрмінаў: Тапаграфія. Гідралогія. Мінск : Бел. Навука, 2005. 808 с.
248. Badjura R. Ljudska geografia. Terensko izrazosloyje. Ljubljana, 1953. 337 s.
249. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny. Kraków : Pol. Acad. Umiejmtn., 1950. 261 s.
250. Jurkowski M. Rzeka, potok i ich synonimy w jmyku ukraińskim. *Slavia orientalis XII*. Warszawa, 1963. № 3. Ss. 198–222.
251. Jurkowski M. Ukraińska terminologia hydrograficzna. Wrocław, 1971. 230 s.
252. Jurkowski M. Terminy geograficzne a nazwy własne. *Poradnik językowy*. 1964. № 3. Ss. 101–148.
253. Nitsche P. Die Geographische Terminologie des Polnischen. Köln–Graz, 1964. 339 s.
254. Olejnik M. Mikrotoponimia powiatu włodawskiego. Lublin, 2014. 320 s.

255. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. Wrocław, 1957. 240 s.
256. Schütz J. Die geographische terminologie des Serbokroatischen. Berlin : Akademie–Verlag, 1957. 113 s.
257. Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1952–1978. T. I–V.
258. Słownik terminy geograficzne szkolny / K. Antczak, B. Jagiello, E. Marjańska; red. J. Kądziołka. Warszawa : Wydaw. Szkolne I Pedagogiczne, 1997. 240 s.
259. Staszewski J. Słownik geograficzny. Warszawa, 1959. 351 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

Скорочення назв населених пунктів

Безбородьки Драбівського р-ну	Бзб
Безпальче Драбівського р-ну	Бзп
Богдани Золотоніського р-ну	Бгд
Великий Хутір Драбівського р-ну	ВХ
Вереміївка Чорнобаївського р-ну	Врн
Гельмязів Золотоніського р-ну	Глм
Жовнине Чорнобаївського р-ну	Жвн
Каленики Золотоніського р-ну	Клн
Келеберда Канівського р-ну	Клб
Кліщинці Чорнобаївського р-ну	Клщ
Коврай-1 Золотоніського р-ну	Квр
Левченки Драбівського р-ну	Лвч
Ліпляве Канівського р-ну	Лпл
Нехайки Драбівського р-ну	Нхк
Підставки Золотоніського р-ну	Пдс
Плешкані Золотоніського р-ну	Плш

Додаток Б

Інформанти

1. Безбородьки Драбівського району, інформанти: Кива Петро Миколайович, 1949 р.н., освіта – вища, працював вчителем трудового навчання; 2. Черниш Іван Дмитрович, 1942 р.н., освіта – 10 кл., працював токарем; 3. Черниш Галина Михайлівна, 1949 р.н., освіта – вища, працювала вчителем німецької мови.
2. Безпальче Драбівського району, інформанти: 1. Гайдамака Ольга Федорівна, 1928 р.н., освіта – 4 кл., працювала в колгоспі; 2. Перехрест Андрій Леонтійович, 1929 р.н., освіта – 4 кл., працював водієм.
3. Богдани Золотоніського району, інформанти: 1. Кушняренко Ганна Володимирівна, 1938 р.н., освіта – 10 кл., працювала секретарем, на фермі; 2. Кушняренко Надія Денисівна, 1923 р.н., освіта – 7 кл., працювала бухгалтером.
4. Великий Хутір Драбівського району, інформант Омелюх Віра Іванівна, 1944 р.н., освіта – 7 кл., працювала на фермі.
5. Вереміївка Чорнобаївського району, інформанти: 1. Переузник Василь Олександрович, 1931 р.н., освіта – вища, працював електриком, інженером меліоративної станції; 2. Переузник Надія Федорівна, 1941 р.н., освіта – середня спеціальна, працювала медсестрою.
6. Гельмязів Золотоніського району, інформанти: 1. Василенко Галина Миколаївна, 1941 р.н., освіта – 8 кл., працювала на будівництві, фермі, в дитячому садку; 2. Третяк Олена Василівна, 1946 р.н., освіта – 7 кл., працювала на фермі.
7. Жовнине Чорнобаївського району, інформанти: 1. Шульга Ганна Петрівна, 1941 р.н., освіта – 7 кл., працювала на фермі, ланковою городньої бригади; 2. Бука Анастасія Петрівна, 1927 р.н., освіта – 7 кл., працювала на свинарні; 3. Бігдан Марія Петрівна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., працювала дояркою.

8. Каленики Золотоніського району, інформанти: 1. Кирдода Віктор Петрович, 1936 р.н., освіта – вища, працював агрономом; 2. Кирдода Варвара Опанасівна, 1937 р.н., освіта – 7 кл., працювала ланковою городньої бригади.
9. Келеберда Канівського району, інформанти: 1. Коптіла Валентина Степанівна, 1936 р.н., освіта – 10 кл., працювала в колгоспі; 2. Мовчан Світлана Петрівна, 1941 р.н., освіта – вища, працювала вчителем молодших класів; 3. Маринич Катерина Панасівна, 1937 р.н., освіта – 4 кл., працювала ланковою городньої бригади; 4. Ролько Раїса Йосипівна, 1935 р.н., освіта – 6 кл., працювала на фермі, ланковою городньої бригади.
10. Кліщинці Чорнобаївського району, інформант Тригуб Марія Федорівна, 1924 р.н., освіта – середня спеціальна, працювала бібліотекарем.
11. Коврай-1 Золотоніського району, інформант Гуліч Марія Кирилівна, 1925 р.н., освіта – вища, працювала вчителем російської мови.
12. Левченкове Драбівського району, інформант Чмихало Варвара Карпівна, 1935 р.н., освіта – середня спеціальна, працювала в конторі, завгоспом у дитячому садку.
13. Ліпляве Канівський район, інформант Якименко Ольга Филімонівна, 1938 р.н., освіта – 3 кл., працювала на фермі.
14. Нехайки Драбівського району, інформанти: 1. Тарасенко Уляна Василівна, 1940 р.н., освіта – 7 кл., працювала в колгоспі; 2. Бабак Ганна Іванівна, 1940 р.н., освіта – 10 кл., працювала на фермі, ланковою городньої бригади; 3. Мотусенко Марія Олексіївна, 1949 р.н., освіта – 10 кл., працювала токарем.
15. Підставки Золотоніського району, інформант Демченко Олександра Андріївна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., працювала ланковою городньої бригади.

16.Плешкані Золотоніського району, інформанти: 1. Боярко Ольга Степанівна, 1934 р.н.,освіта – 4 кл., працювала ланковою городньої бригади; 2. Кива Ніна Леонтіївна, 1942 р.н., освіта – 10 кл., працювала на фермі, ланковою городньої бригади; 3. Магер Анастасія Іванівна, 1933 р.н., освіта – 4 кл., працювала на фермі, ланковою городньої бригади.

Додаток В

РЕЄСТР ДІАЛЕКТНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ

Структура реєстру

1. Перелік лексем чи лексичних словосполучень подано в алфавітному порядку.

2. Кожна стаття має структуру: реєстрове слово, фонетична транскрипція, семантика, локалізація.

3. Назви населених пунктів, в яких засвідчено лексему, записано скорочено. За умови побутування номена в кількох населених пунктах їхні назви перелічено в алфавітному порядку.

4. Кілька значень одного номена вміщено в одній статті.

5. Реєстрові слова подано найчастіше в називному відмінку, рідше – в іншому відмінку для збереження особливостей просторової поведінки номенів, функціонування прийменників у говірках, вираження інших граматичних категорій чи семантичних відмінностей (**В ПОЛІ** [в ˈпол'і], **В ТІНІ** [в т'ін'і]).

6. Акцентуаційні й фонетичні варіанти лексеми подано у межах однієї статті з нового рядка без дублювання реєстрового слова, наприклад:

БРІД [бр'ід] ‘мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік’ ВХ, Глм (див. ще *переход*), Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лвч; ‘важкопрохідна стежка, брід’ Бзб;

[**брод**] ‘мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік’ Бзп.

7. Синонім, зафіксований у межах однієї говірки, позначено поряд зі скороченням населеного пункту, де його було засвідчено. Назву подано в круглих дужках орфографічним записом, курсивом і з приміткою «див. ще», наприклад:

БЕЛЕБЕНЬ [ˈбеле^нбе^н] ‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’ Врм, Жвн (див. ще *белебенік*), Клн, Пдс, Плш.

АІР [a'ip] 'берег, на якому росте лепеха' Лпл.

АЛЕЙКА [a'l'ейка] 'вимощена твердим покриттям доріжка у дворі, на вулиці' Глм; 'заасфальтована стежка край дороги' Глм.

АСВАЛЬТ [ас'вал'т] 'дорога з твердим покриттям, заасфальтована дорога' Жвн (див. ще *дорога, шлях*), Лпл, Нхй (див. ще *траса*), Плш (див. ще *дорога*).

Б'Є ВОДА [б'є во|да] 'джерело, де вода витікає ривками' Підс.

БАБИНЕ ЧЕРИВО [бабине |чери'во] 'грузьке болото, де трясеться, колишеться земля' Клн (див. ще *трясовина*).

БАГНЮКА [баг'н'ука] 'розмоклий ґрунт після дощу' Квр, Клб; 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' Клб.

БАЙРАК [бай'рак] 'огорожене лісою (часто з очеретом) та накрите місце для зберігання зерна чи качанів кукурудзи' Глм; 'горбиста місцевість, покрита лісом' Клщ.

БАКАЙ [ба|кай] 'затока річки' Клщ.

БАЛКА [балка] 'дно яру' Клн; 'земельна ділянка, що заливається весняними водами' Жвн; 'вибоїна на ґрунтовій дорозі' Жвн; 'криниця в лісі' Врм; 'озеро в лісі' Врм; 'маленьке озеро' Врм (див. ще *озеречко*).

[|бал'ка] 'сінокіс у долині' Глм; 'дошка або колода, покладена через водойму, болото чи трясовину' Глм (див. ще *кладка*); 'маленьке озеро' Лпл; 'низина зі стоячою водою' Клб; 'місце на водоймі, що не замерзає' Бзп (див. ще *родник теплий*); 'яр, залитий водою' Клщ; 'рів з водою' Клщ; 'велика долина, поросла деревами' Нхй; 'заглиблене в землю житло, яке будували за межами села вигнані куркулі' Бгд.

БАМ [бам] 'місце для випасу тварин далеко за межами населеного пункту' Підс.

БАНІ НИМА [бан'і ни|ма] 'мілина на річці' Квр.

БАНЯ [бан'а] 'глибока яма в річці, де закручує вода' Квр; 'місце для купання' Квр; 'рибне місце' Квр; 'глибока водойма' Квр.

БАШНЯ [башн'а] 'водонапірна башня' Бгд Бзп, Врм (див. ще *водопровід*), Лпл, Пдс.

БАШТАН [баштан] 'поле, на якому ростуть баштанні культури' Бзб, Бзп, ВХ, Клб, Клн, Лвч (див. ще *баштанне поле*), Пдс.

БАШТАННЕ ПОЛЕ [баштан:е пол'е] 'поле, на якому ростуть баштанні культури' Лвч (див. ще *баштан*).

БАЮРА [байура] 'вибоїна на ґрунтовій дорозі' Пдс; 'глибока і велика вибоїна на дорозі' Бгд, Бзп, Глм, Плш; 'місце добування глини' Клн (див. ще *глинище*); 'обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання (з.н.)' Клн; 'провалля, вимите водою' Клн (див. ще *пропасть*); 'глибокий обривистий яр' Клн; 'вибоїна на дорозі, заповнена водою' Бзб, Клщ.

[ба^л'ура] 'яма на ґрунтовій дорозі, заповнена водою' Врм; 'глибока і велика вибоїна на дорозі' Лвч.

БАЮРИ [байури] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Клн.

[ба^л'ури] 'підвищення, нерівності на дорозі' Нхй.

БЕЗДНА [бездна] 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' Лпл (див. ще *бизодня, глибина, зимові ями*);

[безна] 'глибокий колодязь' Бгд.

БЕЗЛІССЯ [безл'іс':а] 'безліса територія' Клб.

БЕЗОДНА [бе^нзодна] 'крутий спад поверхні землі після обвалу' Лпл;

[би^лзодн'а] 'глибокий колодязь' Бзб, Пдс; 'безодня, глибоке провалля, прірва' Бзб, Врм, ВХ, Клб, Клн, Клщ (див. ще *прірва*), Квр, Нхй; 'прихована яма в болоті' Глм; 'глибока яма' Глм; 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' Лпл (див. ще *бездна, глибина, зимові ями*).

БЕЛЕБЕНИК [беле^нбеник] 'підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй' Жвн (див. ще *белебень*).

БЕЛЕБЕНЬ [беле^нбе^н] 'підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй' Врм, Жвн (див. ще *белебеник*), Клн, Пдс, Плш.

[**бел'е"бе"н**] ‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’ Бзп (на **бел'ибн'і**), ‘високий бугор’ Глм (на **бел'е"бин'і**), Квр, (див. ще *вигон*), Клщ; Лпл (на **бел'ибн'і**);

[**бел'ибен'**] ‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’ ВХ, Лвч, Нхй.

БЕРЕГ [**бере"г**] ‘берег біля водойми’ Клн, Плш;

[**бериг**] ‘безводна частина землі, суша’ Пдс; ‘берег біля водойми’ Бгд, Бзб, Бзп, Глм, Жвн, Квр, Клб, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс; ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ Глм; ‘частина берега’ Пдс; ‘місцевість за річкою’ Плш; ‘сінокіс біля городів, де навесні багато води’ Клн; ‘край низини, від якого починається підвищення’ Глм; ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Бзп (див. ще *затоплює водою*); ‘місце для купання’ Нхй.

БЕРЕГОВИЙ ГОРОД [**бере"го"вий го"род**] ‘багата на вологу частина городу’ Лпл (див. ще *ливада*).

БЕРЕЗОВИЙ ЛІС [**березовий л'іс**] ‘березовий ліс’ Плш (див. ще *беризняк*).

БЕРИЖОК [**бери"жок**] ‘місце біля рову чи канами, де відпочиває птиця’ Пдс;

[**бири"жок**] ‘незарослий берег біля річки’ Нхй.

БЕРИЗНЯК [**бериз"н'ак**] ‘березовий ліс’ Клб (див. ще *гайочок*), Плш (див. ще *березовий ліс*); ‘молодий березовий ліс’ Бзп.

БИСТРА ВОДА [**бистра во"да**] ‘місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії’ Лпл.

БИСТРА ТЕЧІЯ [**бистра теч'і"я**] ‘швидка течія річки’ Клщ, Пдс;

[**бистра "теч'і"я**] ‘швидка течія річка’ Глм.

БИСТРО ЙДЕ ВОДА [**бистро йде во"да**] ‘швидка течія річки’ Врм, Плш.

БИСТРОТА [**бистро"та**] ‘найглибше місце в річці, де дуже швидка течія’ Врм.

БИСТРЯ [**бистр'а**] ‘швидка течія річки’ Жвн.

БИТОНКА [**би"тонка**] ‘дорога, викладена із камінних плит’ Бзб.

БИГОМ ЗА ТЕЧІЄЮ [б'ігом за теч'і́йейу] 'швидка течія річка' Лпл.

БІК [б'ік] 'бік підвищення, лісу, дороги' Бзб.

БІЛА ЛІЛЯ [б'іла л'і́л'і́йа] 'водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками' Бзб.

БІЛЯ БОЛОТА [б'і́л'а бо́лота] 'город поблизу болота' Врм.

БІР [б'і́р] 'старий ліс' (Клб); 'сосновий ліс' Клщ.

БЛИЗНИЦІ [близ'ниц'і́] 'насипаний горб на полі' Жвн.

БЛИСКУЧА ТРАВА [бл'ис'куч'а тра́ва] 'назва кущів трави, що ростуть на лузі, болоті окремо' ВХ.

БЛИСКУЧКА [бл'ис'куч'ка] 'назва кущів трави, що ростуть на лузі, болоті окремо' Нхй.

БОЛОТА [бо́ло'та] 'дуже заболочена місцевість' Пдс, 'низина, поросла верболозами' Пдс.

БОЛОТИНА [бол'о'тина] 'болото в лісі' Лпл; 'мілке, поросле очеретом та рогозою місце в кінці ставу' Лпл; 'низина, поросла верболозами' Лпл.

БОЛОТИНИ [бол'о'тини] 'дуже заболочена місцевість' Пдс.

БОЛОТИСТЕ МІСТО [бо́лотисте м'і́сто] 'зарості очерету' Жвн.

БОЛОТО [бо́лото] 'берег, на якому проведені меліоративні роботи' Пдс; 'болото' Пдс, Плш; 'осушене болото' Пдс, Плш; 'місце на березі водойми, де можна випасати худобу' Пдс; 'болотисте водоймище з каламутною водою' Клн; 'приболоть, злегка заболочена місцевість' Клн; 'місце випасу тварин' Пдс; 'болото, що поросло очеретом, чагарником' Врм; частина неможливої, заболоченої дороги' Врм;

[бо́л'ото] 'сухе болото, що поросло травою' Глм (див. ще *галявина*); 'густі зарості в заболоченій низині' Глм; 'осушене болото' Бгд, Глм (див. ще *висохше*), Лпл; 'болото' Лпл (див. ще *болотовина*); 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Бзп (див. ще *луг*); 'поле чи ділянка землі, де торф'яна земля' Клщ; 'зарості очерету' Клщ (див. ще *очерет*); 'заболочена низина' Клщ; 'пасовище на болоті' Нхй, 'болото, що поросло очеретом, чагарником' Нхй; 'низина, поросла травою' Нхй.

БОЛОТОВИНА [бол'ото|вина] 'болото' Лпл (див. ще *болото*); 'берег, попід яким (на якому) росте латаття' Лпл (див. ще *загрязнена вода, латаття*); 'дуже заболочена місцевість' Клб.

БОЛОТЯКА [бол'от'ака] 'дуже заболочена місцевість' Бгд.

БОЛОТЯНА СТЕЖКА [бо|лот'ана с|тежка] 'стежка через болото' Плш.

БОЛОТЯНИЙ БУР'ЯН [бол'от'аний бур'йан] 'верхній шар торф'яного ґрунту, який використовували як добриво' Нхй (див. ще *торхокрошк*).

БОРОЗЕНКА [боро|зенка] 'продовгуватий рівчак для посадки молодого лісу' Клб.

БОРОЗНА [бороз|на] 'борозна між продовгуватими полосками поля' Бгд, Бзп, Врм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс, Плш; 'продовгуватий рівчак для посадки молодого лісу' Лпл; 'межа між городами' Клб.

[|борозна] 'борозна між продовгуватими полосками поля' Бзб, ВХ.

БРИЗ [бриз] 'дрібні хвильви на поверхні води від швидкої течії' Клщ.

БРИЛИ [б|рили] 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' Жвн, Клн (див. ще *плити, плиття*); 'місце на городі, де грудкувата земля' Клб;

[б|рил'и] 'місце на городі, де грудкувата земля' Глм (див. ще *груддя, плити*), Лпл; 'великі груди землі на зораному полі' Клб, Лпл; 'нерівності, що утворилися на місці добування корисних копалин' Нхй.

БРИЛКИ [б|рил'ки] 'нерівності, заглиблення на неякісно скопаній ділянці' Лпл.

БРІД [бр'ід] 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' ВХ, Глм (див. ще *переход*), Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лвч; 'важкопрохідна стежка, брід' Бзб;

[|брод] 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' Бзп.

БРІДОК [бр'ідок] 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' Врм.

БРОВКА [б|ровка] 'межа дороги' Лпл.

БУГОР [бу|гор] 'горб' Глм (див. ще *горб*), Лвч (див. ще *горб*), Пдс (див. ще *горб*); 'високий берег озера' Пдс, 'крутий схил яру' Пдс, 'бугор, пагорб'

Пдс (див. ще *горб*); ‘підвищення в лісі’ Пдс (див. ще *нагорб*), Плш; ‘пологий бугор’ Плш (див. ще *нагорб*); ‘підвищення на дорозі’ Врм, Нхй, Плш; ‘невеликий горб’ Квр, Клщ; ‘великий горб’ Бзб, Врм, Жвн, Клн, Нхй; ‘купина (купини) на болоті, бугрик’ Врм; ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Врм; ‘насип біля річки чи канави’ Клщ (див. ще *насип*); ‘продовгувата підвищена смуга земельної ділянки’ Лвч; ‘купа землі’ Бзб.

БУГОРКИ [бугор|ки] ‘підвищення, нерівності на дорозі’ Пдс.

БУГОРОК [буго|рок] ‘вузький, продовгуватий валок землі, що нагортається плугом під час орання’ Пдс; ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Лпл (див. ще *накротив*); ‘купина (купини) на болоті, бугрик’ Бзп.

БУГРАСТА [буг|раста] ‘горбиста (бугриста) місцевість’ Глм.

БУГРАСТА ДОРОГА [буг|раста до|рога] ‘підвищення, нерівності на дорозі’ Глм (див. ще *погана дорога*).

БУГРИ [буг|ри] ‘невеликі підвищення на березі річки’ Жвн.

БУГРИКИ [бугрики] ‘місце, де багато кротовин’ Лпл.

БУГРИСТЕ [буг|ристе] ‘крутогір, поле, яке обробляють зверху до низу’ Квр.

БУГРЯКА [буг|р’ака] ‘крутий схил підвищення, горба’ Пдс; ‘крутий бугор’ Пдс, ‘велике підвищення’ Пдс.

БУЗИНА [бузи|на] ‘зарості бузини’ Клб, Клн, Пдс; ‘зарості бузку’ Пдс.

БУЗИННИК [бузин|:ик] ‘зарості бузини’ Нхй.

БУЗОК [бу|зок] ‘зарості бузку’ Бзб, Квр, Клб, Клн, Клщ, Нхй.

БУЛЬБАШКИ [бул|’башки] ‘дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії’ Бзп;

[бул|’баш|ки] ‘дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії’ Бгд, ВХ, Нхй (див. ще *ручайок*).

БУР’ЯНАМИ ЗАРОСТА [бурйа|нами зароста] ‘ділянка поля, дуже поросла бур’яном’ Бгд.

БУР’ЯНИ [бурйа|ни] ‘осушене болото’ Бзп.

БУРЕЮ ЗНИСЛО [бурею знисл'о] 'поле, на якому полягла рослинність' Клб (див. ще *вибило, виложило, поваляло, поклато*).

БУРЗАКОВИЙ ЛІС [бурзаковий л'іс] 'мішаний ліс, де багато борсуків' Глм.

БУРИВІЙ [бури'в'ій] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Бгд (див. ще *поваляло*), ВХ, Клщ.

БУРИЛОМИ [бури'л'оми] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Квр.

БУРЛИВА ТЕЧІЯ [бурлива теч'і'я] 'бурхлива річка чи течія річки' Глм.

БУРЛИТЬ [бурлит'] 'пришвидшений плин води на повороті річки' Нхй.

БУРЛИТЬ ВОДА [бурлит' во'да] 'місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії' Пдс.

БУРОЛОМ [буро'лом] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Бзб.

БУРОСТОЙ [буростой] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Бзп.

БУРТОВИННЯ [буртовин':а] 'місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії' Клн.

БУРЧАК [бур'чак] 'дзюркотливий струмок' Пдс; 'струмок, що впадає в річку' Жвн; 'канава з проточною водою, де мочили коноплі' Врм.

БУРЧАКИ [бурч'а'ки] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Бгд, Бзб, ВХ, Квр, Лвч, Нхй (див. ще *канавки, повимивала вода, рови*), Пдс (див. ще *рівчачки*).

БУРЯК [бу'р'ак] 'поле, на якому вирощують буряки' Жвн.

БУРЯКОВЕ ПОЛЕ [бур'а'кове 'поле"] 'поле, на якому вирощують буряки' Клб, Пдс.

[бур'а'кове" 'пол'е"] 'поле після вирощування буряків' ВХ, Глм, Лвч.

БУРЯЧИЩЕ [бу'р'ач'иш'ч'е] 'поле після вирощування буряків' Клн;

[бур'а'ч'иш'ч'е] 'поле після вирощування буряків' Бгд.

БУРЯЧНЕ ПОЛЕ [бу'р'ачне 'поле] 'поле, на якому вирощують буряки' Нхй.

БУШОВА ВОДА [бушо|ва во|да] ‘хвилі, які підмивають берег, утворюючи обрив у формі стіни’ Лпл.

В ПОЛІ [в |пол’і] ‘город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі’ Глм (див. ще *добавка*).

В ТІНІ [в т’і|н’і] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Бзб, Врм, ВХ, Клн;

[в |т’і|н’і] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Жвн (див. ще *холодок*).

В УГЛІ [в уг|л’і] ‘поле за лісом’ Лпл.

В’ЯЗИНА [в’я|зина] ‘луг біля річки, що заріс чагарниками (в’язом)’ Клб.

В’ЯЗКИ [в’яз|ки] ‘в’язовий ліс’ Клщ.

ВАЖКА ДОРОГА [важ|ка до|рога] ‘піщана дорога’ Клн; ‘важкопрохідна стежка, брід’ Нхй.

ВАЛ [вал] ‘насип біля річки чи канами’ Клн (див. ще *обваловка*).

ВАЛЄЖНИК [вал’|ежн’ік] ‘ліс чи дерева, повалені бурею’ Клб; ‘лежаче дерево, що гниє’ Клб (див. ще *трюхлячина*).

ВАЛОК [вал’|ок] ‘вузький, продовгуватий валок землі, що нагортається плугом під час орання’ Глм, Клб (див. ще *валунчики*), Клщ; ‘смуга скошеної і загребеної трави’ Глм, Клб, Клщ, Лвч;

[вал’|лок] ‘смуга скошеної і загребеної трави’ Бзб, Пдс, Плш.

ВАЛУНЧИКИ [вал’|унчики] ‘вузький, продовгуватий валок землі, що нагортається плугом під час орання’ Клб (див. ще *валок*).

ВБИТЕ [ў|бите] ‘поле, де твердий утовчений ґрунт’ Жвн.

ВЕЛИКА ПЛОЩА [ве|лика пл’ош’ч’а] ‘велика земельна ділянка’ Клб;

[вел’|ика пл’ош’ч’а] ‘велика земельна ділянка’ Клщ.

ВЕЛИКА ТЕЧІЯ [ве|лика теч’і|я] ‘центральна течія річки’ Пдс.

ВЕЛИКИЙ ЛІС [ве|ликий л’іс] ‘великий мішаний ліс’ Пдс.

ВЕЛИКИЙ ЯР [вел’|икий йар] ‘великий яр’ Глм.

ВЕРБОЛІЗ [вербо|л’із] ‘нанесений річкою пісок, де росте верболіз’ Пдс, Нхй; ‘зарості верби’ Глм; ‘зарості верболозу’ Клщ, Нхй; ‘зарості червоного верболозу’ Клщ.

[**вербо**|л'оз] 'зарості верби' (Бзп); 'зарості верболозу' ВХ, Лвч.

ВЕРБОЛОЗИ [вербо|лози] 'зарості верби' Врм, Клн, Пдс (див. ще *лози*), Плш; 'зарості верболозу' Бзб, Пдс (див. ще *лози* Пдс); 'нанесений річкою пісок, де росте верболіз' Клн;

[**вербо**|л'ози] 'зарості верби' Нхй.

ВЕРХ [верх] 'верхні схили яру' Квр.

ВЕРХ ГОРБА [верх гор|ба] 'вершина горба' Пдс.

ВЕРШИНА [вер|шина] 'вершина горба (гори, підвищення), найвище місце' Врм, Квр.

ВЕСІННЯ ОРАНКА [ве|с'ін':а |оранка] 'земля, виорана навесні' Бгд.

ВИБАЛОК [¹вибал'ок] 'багата на вологу частина городу' Жвн (див. ще *низина*).

ВИБИЛО [¹вибил'о] 'поле, на якому полягла рослинність' Клб (див. ще *бурею знишло, виложило, поваляло, поклало*).

ВИБИЛО КОПИТАМИ [¹вибил'о копи|тами] 'заглиблення з водою від ніг худоби' Нхй.

ВИБОЇ [ви|бойі] 'вибоїни на дорозі' Бгд, Врм, ВХ, Жвн, Клн (див. ще *колдобини*), Клщ, Нхй, Пдс, 'ями, вибоїни на дорозі' Пдс (див. ще *вибоїни*); 'підвищення, нерівності на дорозі' Жвн.

ВИБОЇНИ [ви|бойіни] 'ями, вибоїни на дорозі' Бзб (див. ще *самі ями*), Бзп (див. ще *ямки*), Глм, Квр, Лвч (див. ще *ями*), Пдс (див. ще *вибої*), Плш; 'підвищення, нерівності на дорозі' Клб, Лпл (див. ще *горбики*).

ВИБУРТУВАЛА ВОДА [¹вибуртувал'а во|да] 'великі ями, які вимила вода' Квр.

ВИГІН [¹виг'ін] 'місце, де збирають худобу перед випасом' Клщ.

[¹**вигон**] 'місце, де збирають худобу перед випасом' Бзб, Бзп, ВХ, Квр, Клн, Пдс; 'рівнина, пусте місце між дворами' Квр; 'вільна від будівель місцевість' Лпл; 'місце випасу тварин' Врм (див. ще *пастівник, толока*), Клб (див. ще *ливада, на лузі, пастовень*), Лпл, Нхй (див. ще *пастовень, солонець*);

‘підвищення, що відкрите всім вітрам, вітродуй’ Бгд, Лпл (див. ще *белебень*);
 ‘місце біля річки, де відпочиває худоба’ Жвн.

ВИГОРІВШЕ [ˈвигорˈівше] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Врм, Клщ;
 ‘випалене (вигоріле) місце в лісі’ Бгд.

ВИГОРІЛА ДІЛЯНКА [ˈвигорˈілˈа дˈілˈанка] ‘випалене (вигоріле) місце в лісі’ Глм.

ВИГОРІЛО [ˈвигорˈілˈо] ‘яма в болоті в результаті вигорівшого торфу’ Бзп; ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Бгд.

ВИГОРІЛО ТОРХОВИННЯ [ˈвигорˈіло торхоˈвинˈ:а] ‘яма в болоті в результаті вигорівшого торфу’ Глм, Плш.

ВИГУЛ [ˈвигулˈ] ‘рівнина, пусте місце між дворами’ Клщ.

ВИГУЛЯНА ЗИМЛЯ [ˈвигулˈана зимˈлˈа] ‘земля, яку рік не орють для відновлення ґрунту’ Лпл (див. ще *пар*).

ВИДОЛИНОК [ˈвидолˈинок] ‘невелика долина в лісі’ Глм; ‘неширока продовгувата долина’ Глм; ‘неглибока долина, де могли вирощувати картоплю, кавуни’ Клщ; ‘видолинок (невелика і неглибока улоговина; улоговинка)’ Бгд, Нхй.

ВИЇЗД [ˈвийізд] ‘виїзд на головну дорогу за селом’ Лпл, Плш; ‘виїзд із лісу, поля’ Глм.

ВИЇЗНА ДОРОГА [ˈвийізна доˈрога] ‘виїзд із лісу, поля’ Клб; ‘головна дорога за селом’ Жвн.

ВИЙШЛА З БЕРЕГІВ [ˈвийшла з береˈгˈів] ‘розлив річки’ Пдс (див. ще *паводок*)

ВИКЛАЛО [ˈвиклало] ‘поле, на якому полягла рослинність’ (Бзб (див. ще *полягло*), Врм (див. ще *вилягло, витолочило*);

[ˈвиклˈалˈо] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Глм (див. ще *вилягло*).

ВИКОРЧУВАЛО [ˈвикорчувало] ‘ліс чи дерева, повалені бурею’ (див. ще *поламало*) Плш.

ВИКОРЧУВАНЕ [ˈвикорчˈуване] ‘земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду’ ВХ, Лвч.

ВИКРУТИЛО ПЛОЩУ [ˈvikrutɪlˈo plʲoʃˈtʲu] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Бзп.

ВИКРУЧЕНА ЯМА [ˈvikruʧɛna ˈjaɪma] ‘глибока яма в руслі річки внаслідок вимивання ґрунту’ Врм.

ВИЛКА [ˈvɪlka] ‘один з роздвоєних стовбурів дерева’ Бзб.

ВИЛОЖИЛО [ˈvɪloʒɪlo] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Врм (див. ще *виклало, витолочило*), Клб (див. ще *бурею знісло, вибило, поваляло, поклало*).

ВИЛЯГЛА [ˈvɪlˈaɡla] ‘берег (луг), на якому полягла трава’ Клб.

ВИЛЯГЛО [ˈvɪlˈaɡlo] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Пдс, Плш (див. ще *жирний ґрунт*);

[ˈvɪlˈaɡlˈo] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Глм (див. ще *виклало*), Квр, Клщ, Лпл.

ВИМИЛО [ˈvɪmɪlo] ‘яма, пробита водою, але без води’ Пдс.

ВИМІТКИ [ˈvɪmˈɪtkɪ] ‘позначені дерева для вирубки’ Пдс.

ВИМОКЛО [ˈvɪmoklo] ‘заливний (заплавний) луг’ Жвн.

ВИННИЦЯ [ˈvɪnːɪtʲa] ‘частина болота, що межує із сусіднім населеним пунктом’ Клб.

ВИОРАВ ЛОВКО [ˈvɪorav ˈlʲovko] ‘добре вироблена земельна ділянка, поле’ Бзп.

ВИОРАНЕ ПОЛЕ [ˈvɪorane ˈpolˈeʲ] ‘виоране поле’ Бзп, ВХ, Глм.

ВИПАЛЕНА СТИРНЯ [ˈvɪpalˈeʲna stɪˈrʲnˈa] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ (див. ще *згарище*).

ВИПАЛИНЕ [ˈvɪpalˈɪne] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Нхй.

ВИПАС [ˈvɪpas] ‘луг, розчищений від чагарників’ Глм; ‘рівна місцевість, поросла травою’ Лпл; ‘місце випасу тварин’ ВХ.

ВИПАСИ [ˈvɪpasi] ‘місце випасання худоби біля річки’ Жвн, Клщ.

ВИПАХАНА ЗИМЛЯ [ˈvɪpahana zimˈlˈa] ‘добре вироблена земельна ділянка, поле’ Бгд.

ВИРБНЯК [vɪrbˈnˈak] ‘зарості верби’ Клб.

ВИРВА [ʼвирва] ‘яма від коріння поваленого бурєю дерева’ Пдс; ‘глибока яма, де закручує вода’ Жвн (див. ще *казани крутить, крутоверті, крутовизни*); ‘невеликий яр, утворений дією води’ Клщ.

ВИРОБИЛИ [ʼвиробили] ‘добре вироблена земельна ділянка’ Пдс (див. ще *гарно виробле"ний ґрунт* Пдс).

ВИРОБЛИНА ГАРНО [ʼвироблина ʼгарно] ‘добре вироблена земельна ділянка, поле’ (Бзб).

ВИРОБЛИНА ЗИМЛЯ [ʼвиробл'ина зим'л'а] ‘добре вироблена земельна ділянка, поле’ Лпл.

ВИРУБ [ʼвируб] ‘місце, де вирубано ліс’ Глм.

ВИРУБКА [ʼвирубка] ‘місце, де вирубано ліс’ Бзб, Бзп, Врм, Жвн (див. ще *рубка*), Клб, Клн, Клщ (див. ще *лісоповал*), Лпл, Пдс; ‘земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду’ Клб (див. ще *закладка саду*), Лпл.

ВИРУЄ ВОДА [ви'рує во'да] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Пдс (див. ще *водоворот*).

ВИСИХА [виси'ха] ‘зменшення влітку рівня ґрунтових вод’ Пдс.

ВИСНЯНА ВОДА [висн'а'на во'да] ‘весняна вода’ Бгд (див. ще *тала вода*), ВХ, Жвн, Пдс.

ВИСНЯНА ОРАНКА [ви'сн'а'на ʼоранка] ‘земля, виорана навесні’ Бзп, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клб (див. ще *під яровину*), Клн, Клщ, Лвч, Нхй, Пдс, Плш.

ВИСОКИЙ БЕРИГ [ви'сокий ʼбериг] ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ Пдс.

ВИСОКІ ГОРИ [ви'сок'і ʼгори] ‘високий крутий обрив (берег) над річкою’ Бгд.

ВИСОТА [висо'та] ‘вершина горба (гори, підвищення), найвище місце’ Глм (див. ще *пагорбок*), Клн.

ВИСОХ [ʼвисох] ‘висихання криниць, колодязів через замулення джерела’ Бзп, Глм (див. ще *замуляний*), Лпл (див. ще *засунувся*).

ВИСОХЛО [ˈвисохл’о] ‘осушене болото’ ВХ, Клб; ‘мілина, яка виступає при зменшенні рівня води в річці’ Нхй; ‘висихання криниць, колодязів через замулення джерела’ ВХ.

ВИСОХШЕ [ˈвисохше] ‘осушене болото’ Глм (див. ще *болото*).

ВИСТУП [ˈвиступ] ‘край низини, від якого починається підвищення’ Клн.

ВИСУШИЛОСЬ [ˈвисушил’ос’] ‘місце, де колись був став’ Глм.

ВИТОВЧЕНЕ [ˈвитовч’ене] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Клн.

ВИТОЛОЧИЛИ [ˈвитолоч’или] ‘витовчена худобою присадибна земельна ділянка’ Врм.

[ˈвитол’оч’ил’и] ‘витовчена худобою присадибна земельна ділянка’ Бгд, Бзп, ВХ, Лвч (див. ще *збили*).

ВИТОЛОЧИЛО [ˈвитолоч’ило] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Врм (див. ще *виклало, виложило*).

ВИТОПТАЛИ [ˈвитоптал’и] ‘витовчена худобою присадибна земельна ділянка’ Клб.

ВИШНЯК [виш’н’ак] ‘вишневий сад у долині на полі’ Клб.

ВИЯМКА [ˈвийамка] ‘неглибока яма’ Пдс; ‘заглиблення з водою від ніг худоби’ Врм (див. ще *ратиця*); ‘місце, де запала земля’ Бзб (див. ще *западина*).

ВИЯМОК [ˈвийамок] ‘яма, яку вибила весняна вода’ Бгд.

ВИЯМОЧКА [ˈвийамоч’ка] ‘невелика яма на дорозі’ Лпл.

ВІДРОСТКИ [ˈв’ідростки] ‘молоді пагони від пенька’ Клн; [ˈв’ід’ростки] ‘молоді пагони від пенька’ Бзб (див. ще *паростки*).

ВІЛЬХА [ˈв’іл’ха] ‘лісові зарості на болоті’ Лпл; ‘зарості вільхи’ Лпл (див. ще *вільшина*).

ВІЛЬШИНА [ˈв’іл’шина] ‘зарості вільхи’ Лпл (див. ще *вільха*); ‘вільховий ліс’ Клб.

ВІЛЬШИЧКИ [ˈвіл’шич’ки] ‘одинокі дерева молоді вільшини’ Клб.

В КРУГОВУ [в’руго’ву] ‘кругова оранка від центру ділянки’ Бгд.

ВОДА [во|да] ‘потоки з весняними чи дощовими водами’ Клб (див. ще *наводненіє, потічки*), Бзп.

ВОДА КРУТИТЬ [во|да к|рутит’] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Бзп, Клб, Нхй (див. ще *водоворот*).

ВОДИЧКА СТОЇТЬ [во|дичка сто|йїт’] ‘земельна ділянка, залита весняними водами’ Пдс.

ВОДОВОРОТ [водо|во|рот] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Бзб, Глм, Клщ, Лпл (див. ще *завороти, коловорот*), Нхй (див. ще *вода крутить*), Пдс (див. ще *вирує вода*).

ВОДОГІН [водо|г’ін] ‘водопровідний рів’ Клн.

ВОДОЙМА [во|дойма] ‘озеро в лісі’ Пдс.

ВОДОЙМИЩЕ [во|доймишче] ‘потріскана земля на місці, де було озеро або ставок’ Пдс.

ВОДОПАД [водо|пад] ‘місце впадання води одного об’єкта в інший, гирло’ Пдс.

ВОДОПІЙ [водо|п’ій] ‘місце біля річки, де худоба п’є воду’ Клн; ‘місце в лісі, де дикі звірі п’ють воду’ Клб.

[водо|пой] ‘місце біля річки, де худоба п’є воду’ (Глм (див. ще *лазні*), Пдс, Плш.

ВОДОПРОВІД [водо|про|в’ід] ‘водонапірна башня’ Врм (див. ще *башня*).

ВОДОСПАД [водос|пад] ‘місце, де вода падає з греблі’ Глм, Лпл; ‘падіння води на місці невеликого прямовисного уступу річища’ Глм. Нхй, Пдс.

ВОДОСТОЙНИК [водос|тойник] ‘викопана канава для стоку води’ Пдс.

ВОДОСТЬОК [водос|т’ок] ‘місце, де збирається вода після дощів’ Глм (див. ще *на долинах, на лимані*).

ВОДОХРАНІЛИЩЕ [водо|хра|н’іл’ішч’є] ‘місце, де нагромаджується та зберігається вода, водосховище’ Лпл (див. ще *море*).

ВОДЯНИСТЕ [вод’а|нисте] ‘заболочена місцевість, яка може висихати’ Нхй.

ВОЄННА ВИШКА [во|йен:а |вишка] ‘козацькі могили (підняття з дерев’яними вишками, з яких козаки могли сповіщати про небезпеку)’ Нхй.

ВОЛОШКИ [во|лошки] ‘місце на полі, де ростуть волошки’ Врм, Жвн, Клн;

[во|л’ошки] ‘місце на полі, де ростуть волошки’ Квр, Нхй.

ВОЛОШКОВЕ ПОЛЕ [вол’ош|кове |пол’е] ‘місце на полі, де ростуть волошки’ Бгд, ВХ Глм, Клб, Клщ, Лвч, Лпл;

[волош|кове |поле] ‘місце на полі, де ростуть волошки’ Бзб.

ВОРОВСЬКА [во|ровс’ка] ‘прихована стежка’ Клн (див. ще *манівці*).

ВОРОНКА [во|ронка] ‘велика кругла яма’ Клщ.

В РОЗГІН [в розг’ін] ‘кругова оранка від центру ділянки’ Врм.

ВСКЛАД [всклад] ‘вузький, продовгуватий валок землі, що нагортається плугом під час орання’ Лпл, Жвн; ‘рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби’ Клб; ‘погано оброблена присадибна земельна ділянка’ Клб;

[уск|л’ад] ‘рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби’ Глм (див. ще *лемиця, леміш, оріхами виорав, плити, плити положив, усклад*).

ВУЗЬКИЙ ГОРОДИК [вуз’|кий го|родик] ‘вузька земельна ділянка’ Квр.

ВУЗЬКИЙ РУКАВ [вуз’|кий ру|кав] ‘вузький і довгий рукав річки’ Глм.

ВУЛИЦЯ [вулиц’а] ‘допоміжна дорога’ Плщ; ‘довга вулиця’ Жвн.

ВХІД [вх’ід] ‘місце впадання води одного об’єкта в інший, гирло’ Глм.

В’ЮЩА ДОРОГА [в’йуш’ч’а до|рога] ‘заплутане розташування доріг’ Лвч.

ГАЙ [гай] ‘мішаний ліс’ Бзб.

ГАЙОК [гайок] ‘земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду’ Бзп (див. ще *кириловицина*).

ГАЙОЧОК [гайочок] ‘березовий ліс’ Клб (див. ще *беризняк*).

ГАЛЯВИНА [гал’авина] ‘галявина в лісі’ Бгд, Бзп, Врм, Квр, Клб, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс, Плщ, (див. ще *поляна*); ‘місце на горбі, що вільне від рослинності’ Пдс; ‘місце, де вирубано ліс’ Плщ; ‘сухе болото, що поросло травою’ Глм (див. ще *болото*); ‘визирна лінія в лісі’ Глм; ‘місце в лісі, де росте

багато квітів' Глм; 'ділянка поля, де нічого не росте' Лпл (див. ще *гуля земля*); 'ділянка поля однієї рослинності посеред іншої' Клб; 'лісова галявина, де ростуть суниці' Клб; 'болото з дрібним лісом' Клб (див. ще *остров*); 'місцевість біля лісу' Нхй; 'місце, на якому розтав сніг, проталина' Нхй; 'вільне від чагарників і дерев місце на болоті чи біля водойми' Лвч; 'земля, заросла травою і зіллям' Лвч.

ГАРНА [гарна] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' Клн;

ГАРНА ПЛОЩА [гарна пл'ощч'а] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' ВХ (див. ще *ловка змля*).

ГАРНЕ ПОЛЕ [гарне 'поле"] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' Плш.

ГАРНО ВИРОБЛЕНИЙ ГРУНТ [гарно 'виробле"ний ґрунт] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' Пдс (див. ще *виробили*).

ГАРНО ОБРОБЛЕНЕ ПОЛЕ [гарно об'робле"не 'поле"] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' Врм;

[гарно об'робл'е"не 'пол'е"] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' Глм, Клщ.

ГАТКА [гатка] 'настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото' Бзп (див. ще *загатили*, Глм, Жвн, Клб (див. ще *гребля, грибелька*), Клн (див. ще *гать*), Лпл); 'місток через канаву' Лпл (див. ще *кладка*); 'настил із дерева, хмизу, землі і т.ін. для затримання весняних чи дощових вод' Клб; 'споруда на заплаві річки чи озера для ловлі риби' Жвн.

ГАТЬ [гат'] 'настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото' Клн (див. ще *гатка*); 'ділянка річки, завалена стовбурами' Лпл; 'штучне перекриття води на річці або на ставку із дерева, хмизу, лози та ін.' Клщ (див. ще *гребля*).

ГИКТАРИ [гик'тари] 'велика земельна ділянка' Нхй.

ГІЛКИ [г'іл'ки] 'складені в купу товсті гілки' ВХ, Глм.

ГІЛЛЯ [г'іл':а] 'складені в купу товсті гілки' Бзп (див. ще *дрова*), Жвн (див. ще *хмиз*), Квр, Клщ, Нхй; 'дрібні тонкі гілки, що лежать долі, або зібрані для вогнища' Клб (див. ще *хмиз*), Жвн (див. ще *хмиз*).

ГІЛЛЯКИ [г'іл':аки] 'складені в купу товсті гілки' КЛБ (див. ще *дрова*).

ГЛАДКОВЩИНА [г'ладковш'ч'ина] 'частина болота, що межує із сусіднім населеним пунктом' КЛБ.

ГЛЕЙ [глей] 'поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею' БГД, БЗБ, КЛН, ПДС, ПЛШ (див. ще *глиювата зимля*);

[г'л'ей] 'поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею' БЗП, ЖВН (див. ще *солонець*), КЛБ, ЛПЛ, НХЙ; 'наноси верхнього шару ґрунту та сміття після весняного розливу' ВРМ;

[г'л'ей] 'поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею' КВР, ГЛМ (див. ще *собаче мило*).

ГЛИБИНА [глиби|на] 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' БЗБ, ВРМ;

[г'л'иби|на] 'велика яма' ГЛМ; 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' ВХ, ГЛМ, ЖВН, КЛБ (див. ще *глибока яма*), ЛВЧ, ЛПЛ (див. ще *бездна, бизодня, зимові ями*), НХЙ (див. ще *канава*); 'глибока водойма' БГД, БЗП, КЛШ; 'русло річки' НХЙ.

ГЛИБІНЬ [гли|б'ін'] 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' ПДС.

ГЛИБОКА [г'л'и|бока] 'місце добування червоної глини' ЛПЛ; 'глибока долина, утворена весняними водами' КЛБ, ЛПЛ.

ГЛИБОКА БАЛКА [гли|бока |балка] 'великий яр з пологими зарослими схилами' КЛН.

ГЛИБОКА ВОДОЙМА [гли|бока во|дойма] 'глибока водойма' ПДС.

ГЛИБОКА ДОЛИНА [гли|бока до|лина] 'глибока долина' ВРМ (див. ще *низька долина*), ПЛШ;

[г'л'и|бока до|л'ина] 'глибока долина' КЛБ.

ГЛИБОКА ЯМА [г'л'и|бока |яма] 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' КЛБ (див. ще *глибина*).

ГЛИБОКЕ ОЗЕРО [г'л'и|боке |озе|ро] 'глибоке озеро' ГЛМ.

ГЛИБОКИЙ ЯР [г'л'и|бокий |яр] 'глибокий яр' ЛВЧ, ЛПЛ.

ГЛИНА [г'лина] 'земельна ділянка з глиняним ґрунтом' ПЛШ (див. ще *глиняста зимля*);

[г^лина] ‘земельна ділянка, де неродючий ґрунт’ Квр (див. ще *неродючий ґрунт, солончак*); ‘місце добування глини’ Бгд (див. ще *глина біласта*), Бзп (див. ще *глинище, кар’єр*); ‘дно колодязя’ Бгд (див. ще *підошва*).

ГЛИНА БІЛАСТА [г^лина біл’аста] ‘місце добування глини’ Бгд (див. ще *глина*).

ГЛИНА МОКРА [г^лина мокра] ‘розмоклий глиняний ґрунт’ Глм.

ГЛИНИСТЕ [г^линисте] ‘земельна ділянка з глинистим ґрунтом’ Лвч.

ГЛИНИСТИЙ ҐРУНТ [г^линистий ґрунт] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Клщ.

ГЛИНИСТО-ПІЩАНИЙ ҐРУНТ [г^линисто п’ішч’аний ґрунт] ‘поле з глинисто-піщаним ґрунтом’ Клн.

ГЛИНИЩЕ [г^линиш’ч’є] ‘місце добування глини’ Бзб (див. ще *кар’єр, провалля*), Клн (див. ще *баюра*), Пдс, Плш (див. ще *проста глина*);

[г^линиш’ч’є] ‘місце добування глини’ Бзп (див. ще *глина, кар’єр*), Глм, Клб (див. ще *глиняна яма*), Клщ, Лвч, Лпл; ‘розмоклий глиняний ґрунт’ Бзп.

ГЛИНЯНА ЯМА [г^лин’ана йама] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Глм; ‘місце добування глини’ Глм, Клб (див. ще *глинище*).

ГЛИНЯНИЙ ГОРОД [г^лин’аний го|род] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Квр.

ГЛИНЯНИЙ ҐРУНТ [г^лин’аний ґрунт] ‘поле з глинисто-піщаним ґрунтом’ Бзп.

ГЛИНЯСТА ЗИМЛЯ [г^лин’аста зимл’а] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Клб, Плш (див. ще *глина*).

ГЛИНЯСТА ПОРОДА [г^лин’аста по|рода] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Врм.

ГЛИНЯСТЕ МІСТО [г^лин’асте м’істо] ‘ділянка поля, де нічого не росте’ Плш.

ГЛИНЯСТИЙ ҐРУНТ [г^лин’астий ґрунт] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Глм (див. ще *глиняна яма*), Нхй.

ГЛИЮВАТА ЗИМЛЯ [глийу|вата зим|л'а] 'поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею' Клб (див. ще *глей*), Плш (див. ще *глей*).

ГЛУХИЙ КУТ [глухий кут] 'глухий непроточний рукав річки, затоки' Врм.

ГЛУШ [глуш] 'густі зарості, чагарники' Плш (див. ще *чагарники*)

ГЛУШИНА [глуши|на] 'дуже густий непрохідний ліс' Врм (див. ще *дебрі*).

ГОЛА [гола] 'гола вершина горба (гори)' Клн.

ГОЛА ЗИМЛЯ [гола зем|л'а] 'непокрита снігом замерзла земля' Пдс;
[гол'а зим|л'а] 'непокрита снігом замерзла земля' Бзп, Квр, Клб, Лвч, Лпл (див. ще *лиса зимля*), Нхй.

ГОЛА ПЛОЩА [гол'а пл'ош'ч'а] 'витовчене худобою місце на березі (лузі)' Нхй (див. ще *збили*).

ГОЛИЙ БЕРИГ [голий |бериг] 'незарослий бериг річки' Врм.

ГОЛИЙ БУГОР [голий бу|гор] 'підвищення, на якому нічого не росте' Пдс.

ГОЛИЙ ГОРБ [гол'ий |горб] 'горб без будь-якої рослинності' Клб.

ГОЛОЩОК [голош'ч'ок] 'непокрита снігом замерзла земля' Клн.

ГОН [гон] 'повздовжній рядок (рядки) певної культури, що наділяли ланковим для обробітку' Пдс.

ГОНИ [гони] 'повздовжні смуги поля, що обробляються технікою в один захват' Клн (одн. |г'інка); 'повздовжній рядок (рядки) певної культури, що наділяли ланковим для обробітку' Бгд, Бзп, Врм, Клб, Лвч, Лпл; 'ділянка землі, здебільшого для вирощування овочів' Жвн (див. ще *грядки, огород*).

ГОРА [го|ра] 'гора, велике підвищення' Бгд, Квр, Клн, Клщ, Лвч, Нхй, Пдс, Плш; 'гора (горб) на відкритому місці' Плш; 'гора з крутим підмитим схилом' Клн, Нхй; 'велика купа землі' Глм; 'високий крутий берег річки' Клб, Жвн; 'вершина горба (гори, підвищення), найвище місце' Бгд.

ГОРБ [горб] 'горб' Бгд (див. ще *нагорб*), Глм (див. ще *бугор*), Жвн, Клб, Лвч (див. ще *бугор*), Лпл, Пдс (див. ще *бугор*); 'невелике, але круте підвищення

на дорозі' Пдс 'бугор, пагорб' Пдс (див. ще *бугор*); 'невеликий бугор' Бзб, Клб, Клн, Нхй; 'підвищення, що передує більш високому' Клн; 'ділянка городу на підвищенні' Глм; 'насипана купа землі, штучне підвищення' Глм; 'берег із пологим схилом' Глм; 'купа землі' Клб, Лпл; 'насип біля річки чи канами' Врм.

ГОРБ'ЯКА [горб'яака] 'великий горб' Бгд.

ГОРБИ [гор'би] 'невеликі підвищення на березі річки' Пдс.

ГОРБИК [гор'бик] 'край низини, від якого починається підвищення' Лпл; 'невеликий бугор' Врм; 'насипана купа землі, штучне підвищення' Клщ (див. ще *насип*).

ГОРБИКИ [гор'бики] 'підвищення, нерівності на дорозі' Лпл (див. ще *вибоїни*); 'невеликі підвищення на березі річки' Врм.

ГОРБИНОЮ [гор'бинойу] 'повільний схил дороги' Нхй.

ГОРБИСТА [гор'биста] 'горбиста (бугриста) місцевість' Врм, Лпл.

ГОРБОВИНА [гор'бовина] 'протяжні горби' Лпл.

ГОРБОК [гор'бок] 'невеликий горб' Пдс.

ГОРБОЧКИ [гор'боч'ки] 'купина (купини) на болоті, бугрик' Глм (див. ще пагорбки).

ГОРБОЧОК [гор'боч'ок] 'ділянка дороги, що має схил, узвіз' (Лпл); 'невеликі підвищення на березі річки' Лвч.

ГОРБ'ЯНЕ БОЛОТО [гор'бяне бол'ото] 'купина (купини) на болоті, бугрик' Бгд.

ГОРИСТО [гористо] 'горбиста (бугриста) місцевість' Лвч.

ГОРІХ [гор'іх] 'місце, пропущене при сіянні чи боронуванні' Глм (див. ще *огріх, пусте місце*).

ГОРІШИНА [гор'ішина] 'зарості ліщини' Глм (див. ще *ліщина, оріщина*).

ГОРКА [горка] 'невелике, але круте підвищення на дорозі' Бзб.

ГОРОВА ВОДА [горо'ва во'да] 'потoki з весняними чи дощовими водами' Врм (див. ще *наводнення, ручай*).

ГОРОД [го|род] ‘ділянка землі, здебільшого для вирощування овочів’ ВХ, Глм, Жвн, Клб, Квр, Лпл, Нхй (див. ще *грядки*), Пдс, Плш (див. ще *грядки, огород*); ‘вузька земельна ділянка’ Глм; ‘город поблизу болота’ Лпл; ‘земельна ділянка’ Лпл (див. ще *наділ, пай*).

ГОРОДИ [го|роди] ‘низина з пологими схилами’ Клщ (див. ще *грядки*).

ГОРОДИНА [го|родина] ‘низовина біля річки, що призначена для городніх культур’ Глм, Нхй; ‘поле, відведене для вирощування овочів’ Бгд, ВХ, Клб, Лпл.

ГОРОДЧИК [го|родч|ик] ‘ділянка землі для вирощування одного виду овочів’ Бзп.

ГОРОХОВЕ ПОЛЕ [го|рохове |пол|е"] ‘поле після вирощування гороху’ Врм, Глм, Лпл.

ГОРОХОВИННЯ [горохо|вин':а] ‘поле після вирощування гороху’ Квр.

ГОСТРОВOK [гостро|вок] ‘невеликий ліс на підвищенні посеред болота’ Нхй.

ГРАЙЕ [г|райе] ‘грузьке болото, де трясеться, колишеться земля’ Лпл.

ГРАНИЦЯ [гра|ниц'а] ‘лінія розподілу між полями’ Нхй; ‘межа, що відділяє землі одного селі від іншого’ Бзб.

ГРАМПИЛЛЮ ВИСИПАЛИ [грам|пил':у виси|пали] ‘дорога, засипана дрібним каменем, щебенем’ Жвн.

ГРЕБІНЬ [г|реб'ін'] ‘вузький, продовгуватий валок землі, що нагортається плугом під час орання’ Бгд, Бзб, ВХ, Квр, Лвч.

ГРЕБЛЯ [г|ребл'а] ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’ Врм, Клб (див. ще *грибелька*); ‘штучне перекриття води на річці або на ставку із дерева, хмизу, лози та ін.’ Клщ (див. ще *гать*).

ГРЕЧАНЕ ПОЛЕ [гре^ч|ч'ане |поле] ‘поле після вирощування гречки’ Врм, Пдс;

[гре^ч|чане |поле"] ‘поле, на якому росте гречка’ Глм, Лвч.

ГРЕЧКА [г|реч'ка] ‘поле, на якому росте гречка’ Клб.

ГРЕЧКОВЕ ПОЛЕ [г|реч'кове |пол|е] ‘поле, на якому росте гречка’ Нхй.

ГРИБЕЛЬКА [гри^ебел'ка] 'настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото' Клб (див. ще *гребля*).

ГРИБИ [гри'би] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Жвн.

ГРИБНЕ МІСЦЕ [гриб'не м'ісце] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Клщ (див. ще *грибники*), Пдс.

ГРИБНИЙ ЛІС [гриб'ний л'іс] 'місце в лісі, де ростуть гриби' (Плш);

[г'рибний л'іс] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Глм.

ГРИБНИК [гриб'ник] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Бгд, Бзп.

ГРИБНИКИ [г'рибники] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Врм;

[грибни'ки] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Клщ (див. ще *грибне місце*), Бзб.

ГРИБНИЦІ [гриб'ниц'і] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Клн (див. ще *поляни*).

ГРИБОВИЩЕ [гри'бовиш'ч'е] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Клб.

ГРИБОВНИК [грибов'ник] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Лпл.

ГРИВА [г'рива] 'смуга трави, що лишається недокошеною скраю сінокошу' Бзб, Клб, Лпл, Пдс (див. ще *стара трава*); 'пропуск у косінні' ВХ, Жвн, Квр, Клщ, Пдс.

ГРУБА ЗИМЛЯ [г'руба зим'л'а] 'дно колодязя' Лпл.

ГРУДДЯ [гру'д':а] 'багата на вологу частина городу' Пдс; 'погано оброблена присадибна земельна ділянка Плш'; 'місце на городі, де грудкувата земля' Бзб, Глм (див. ще *брили, плити*), Квр, Клн, Клщ, Лвч, Нхй (див. ще *грудкувата зимля*), Пдс, Плш (див. ще *грудки*).

ГРУДИ [г'руди] 'великі грудки землі на зораному полі' Пдс; 'місце на городі, де грудкувата земля' Бзп (див. ще *грудки, солонець*).

ГРУДКА [г'рудка] 'шматок мерзлої землі' Бзп, Глм, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Пдс, Плш.

ГРУДКИ [груд'ки] 'місце на городі, де грудкувата земля' Бзп (див. ще *грудки, солонець*), ВХ, Жвн (див. ще *грудкувата зимля*), Плш (див. ще *груддя*); 'великі грудки землі на зораному полі' Лвч.

ГРУДКУВАТА ЗИМЛЯ [грудкувата зим'л'а] 'місце на городі, де грудкувата земля' Врм, Жвн (див. ще *грудки*), Нхй (див. ще *груддя*).

ГРУНТОВА ВОДА [грунто'ва во'да] 'підземна вода' Пдс.

ГРУНТОВА ДОРОГА [грун'това до'рога] 'грунтова дорога' Пдс;
[грунто'ва до'рога] 'грунтова дорога' Бгд, Бзб, Врм, ВХ, Глм, Плш, Клб, Клн (див. ще *грунтова*), Лвч, Нхй; 'частина немощеної, заболоченої дороги' Клщ (див. ще *шлях*).

ГРУНТОВКА [грун'товка] 'грунтова дорога' Клн (див. ще *грунтова*), Лпл, Пдс (див. ще *грунтова*).

ГРУШКА [г'рушка] 'підвищення в лісі' Лпл.

ГРЯД [гр'ад] 'атмосферні опади у вигляді частинок льоду' Бзп, Глм, Жвн, Квр, Клн, Лпл, Пдс, Плш.

ГРЯДКА [г'р'адка] 'ділянка землі, здебільшого для вирощування овочів' Врм (див. ще *огород*), Клн (див. ще *огород*), Клщ (див. ще *огород*); 'ділянка землі для вирощування одного виду овочів' Клб, Лвч, Лпл.

ГРЯДКИ [г'р'адки] 'ділянка землі, здебільшого для вирощування овочів' Бзп, Жвн (див. ще *гони, огород*), Нхй (див. ще *город*), Плш (див. ще *город, огород*); 'земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі' Плш; 'нищина з пологими схилами' Клщ (див. ще *городи*); 'невелика земельна ділянка' Нхй (див. ще *клантик, невеликий город*).

ГРЯДОЧКА [г'р'адоч'ка] 'ділянка землі для вирощування одного виду овочів' Врм, Глм, Пдс; 'невелика земельна ділянка' Бгд.

ГРЯДОЧКА ДЛЯ КВІТОК [г'р'адоч'ка дл'а к'в'іток] 'земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі' ВХ (див. ще *квітник*).

ГРЯЗЬ [гр'аз'] 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' Бзп, Врм, Глм, Квр, Клн (див. ще *грязюка*), Клщ (див. ще *місиво*), Нхй Пдс; 'розмоклий ґрунт після дощу' Бзп, Жвн, Пдс; 'розмоклий глиняний ґрунт' Клн; 'розмоклий внаслідок танення снігу ґрунт' Лпл.

ГРЯЗЮКА [гр'аз'ука] 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' Клн (див. ще *грязь*).

ГРЯНИЦЯ [гр'а|ниц'а] 'межа, що відділяє землі одного села від іншого' Врм, ВХ, Клн.

ГРЯНЬ [гр'ан'] 'межа між городами' Бгд (див. ще *мижа*), Бзп, Глм, Лвч, Нхй, Клн (див. ще *межа, обніжок*), Плш (див. ще *межа, обніжок*); 'межа, що відділяє землі одного села від іншого' Нхй, Плш; 'протоптана межа між городами' Квр; 'невелика ямка на сіножаті для позначення межі' Бзб.

ГУДЕ ВОДА [гу|де во|да] 'потоки з весняними чи дощовими водами' Нхй.

ГУЛЯ ЗЕМЛЯ [гу|л'а зе|м|л'а] 'рівнина, пусте місце між дворами' Пдс; 'забуте покинуте поле' Бзп (див. ще *нипахане, покинуте поле*), Квр, Лпл, Нхй (див. ще *нипахатне поле*); 'ділянка поля, де нічого не росте' Лпл (див. ще *галявина*);

[гу|л'а зим|л'а] 'ділянка поля, дуже поросла бур'яном' Клб (див. ще *запустіле поле*).

ГУЛЯЩА ЗИМЛЯ [гу|л'аш'ч'а зим|л'а] 'місця у полі, які не зорюються' Лпл; 'земля, яка непридатна для сільськогосподарських культур' Лпл.

ГУМУС [гумус] 'верхній родючий шар ґрунту' Клб (див. ще *родючий ґрунт*).

ГУСТА ДОРОГА [гус|та до|рога] 'заплутане розташування доріг' Нхй.

ГУСТИЙ [гус|тий] 'густий ліс' Клн.

ГУСТОТА [гус|то|та] 'густий ліс' Лпл.

ГУЩАВИНА [гуш'ч'авина] 'густий ліс' Бгд, Жвн (див. ще *непролазний ліс*), Клб (див. ще *загущиний ліс*), Пдс; 'важкопрохідна стежка, брід' Жвн, Квр; 'ліс, що сам насіявся' Жвн;

[гуш'ч'ави|на] 'густий ліс' Врм; 'густі зарості, чагарники' Клщ (див. ще *чагарники*)); 'луг біля річки, що заріс чагарниками' Клщ.

ГУЩИНЯ [гуш'ч'и|н'а] 'зарості акації, хмелю та бузини' Жвн.

ГЛЕЙКОВИНА [гл'ейкови|на] 'поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею' ВХ.

ГЛЕЮ НАТАСКАЛО [г'л'ейу натас'кал'о] 'пласт піску на дні колодязя' Квр.

ДАВАТЬ КІЗЯКОМ [да'ват' к'із'а'ком] 'підживлюють город гноєм' Лвч.

ДАМБА [дамба] 'берег водойми, викладений битонними плитами' Нхй;
'ділянка річки, завалена стовбурами' ВХ;

[тамба] 'дамба; підвищення для зберігання води' Жвн, Лпл.

ДВОЙНА РІЧКА [двой'на р'іч'ка] 'розгалуження русла річки' Врм.

ДЕБРІ [дебр'і] 'дуже густий непрохідний ліс' Клб (див. ще *чорний ліс*);
'густі зарості, чагарники' Клб (див. ще *зарослі, хащі, чагарники*);

[д'ебр'і] 'дуже густий непрохідний ліс' Врм (див. ще *глушина*).

ДЕРЕВНИНА [дерев'нина] 'одиноке дерево' Пдс.

ДЕРЕВНИНКА [дерев'нинка] 'молоде дерево' Пдс.

ДЕРИН [дерин] 'земельна ділянка, вкрита трав'янистими рослинами і густо пронизана їх корінням' Бгд, Бзп, Врм, ВХ, Плш, Квр, Жвн, Клб (див. ще *дерниста земля*), Клщ, Лпл.

ДЕРН [дерн] 'земельна ділянка, вкрита трав'янистими рослинами і густо пронизана їх корінням' Глм, Клн.

ДЕРНИК [дер'ник] 'земельна ділянка, вкрита трав'янистими рослинами і густо пронизана їх корінням' Бзб.

ДЕРНИСТА ЗЕМЛЯ [дер'ниста зе'м'л'а] 'земельна ділянка, вкрита трав'янистими рослинами і густо пронизана їх корінням' Клб (див. ще *дерин*).

ДЕСЯТИЙ [де'с'атий] 'місце переходу через канаву' Нхй.

ДЖЕРЕЛА [дже'рела] 'невеликий яр, утворений дією води' Пдс,
'місцевість, де багато джерел' Пдс).

ДЖЕРЕЛО [джерел'о] 'річка з джерелами, норами' Пдс; 'весняний струмок' Плш; 'джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають' Плш (див. ще *друга вода*);

[джерел'о] 'невелика річка' Глм; 'джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають' Глм (див. ще *джерельна вода*); 'потік води' Бзп; 'джерело в колодязі' Бзп.

[джерил'о] ‘місце, звідки б'є вода з-під землі’ Пдс; ‘яма, наповнена джерельною водою’ Пдс; ‘яма на болоті, наповнена джерельною водою’ Клб (див. ще *роднік*);

[джерил'о] ‘джерело’ Нхй (див. ще *родник, струмок*); ‘місця, звідки б'є вода з-під землі’ Нхй;

[джерил'о] ‘весняний струмок’ Бзб.

ДЖЕРЕЛО ПОВИМИВАЛО [джерел'о повимивало] ‘заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод’ Плш.

ДЖЕРЕЛЬНА ВОДА [джерел'на вода] ‘джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають’ Глм (див. ще *джерело*).

ДЖЕРИЛЬЦЕ [джерил'це] ‘місце витоку джерела, струмка’ Пдс.

ДИРИВЦЕ [дирил'це] ‘молоде дерево’ Плш.

ДІЛЯНКА [д'іл'анка] ‘невелика земельна ділянка’ Клб, Клн; ‘розсадник дерев і кущів’ Глм (див. ще *пітомник*); ‘частина поля, лісу, чогось (з.н.)’ Лпл (див. ще *клантик*); ‘земельна ділянка, на якій росте певна культура’ Врм (див. ще *плантація, площа*); ‘велика земельна ділянка’ Бгд.

ДІЛЯНОЧКА [д'іл'аноч'ка] ‘ділянка поля, яку наділяються робітникам для обробітку’ Пдс; ‘ділянка землі для вирощування одного виду овочів’ Клн.

ДІРКА [д'ірка] ‘яма для посадки дерева, зроблена спеціальним знаряддям (мечем)’ Клб.

ДИСКУВАТЬ [д'іску'ват'] ‘обробіток землі луцильником після збору зернових культур’ Глм, Нхй.

ДНИЩЕ [д'ниш'ч'є] ‘дно водойми (річки)’ Лпл.

ДНО [дно] ‘дно водойми (річки)’ Бзп, Врм, Глм, Клщ, Лпл, Пдс, Плш; ‘дно колодязя’ Квр.

ДО БЕРЕГА [до 'бере'га] ‘багата на вологу частина городу’ Бзп, Врм, Клб, Клн, Лвч, Плш.

ДО ГОРИ [до го'ри] ‘місце, до якого доходить вода при розливі’ Глм, Клщ (див. ще *під гора*).

ДОБАВКА [до^бавка] ‘город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі’ Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм (див. ще *в полі*), Квр, Клн, Лвч, Нхй, Пдс (див. ще *фазенда*), Плш.

ДОБРА ВОДА [до^бра во^да] ‘джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають’ Квр.

ДОВБНЯ [до^убн’а] ‘поле, де твердий утовчений ґрунт’ Клб.

ДОВГА ВУЛИЦЯ [до^вга ву^лиц’а] ‘довга вулиця’ Клн, Пдс;

[до^вга ву^лиц’а] ‘довга вулиця’ Глм, Квр, Клб, Лвч.

ДОВГЕ [до^вге] ‘густий протяжний ліс’ Нхй.

ДОВГИЙ ЙАР [до^вгий йар] ‘довгий яр’ Глм.

ДОВГИНЬКЕ [до^вгин’ке] ‘старе русло річки’ Лпл.

ДОЛИНА [до^лина] ‘долина (з.н.)’ Врм, Клн, Пдс, Плш, ‘кругла низина в полі’ Пдс; ‘місце в полі, яке не висихає з-під дощової води’ Бзб, Клн (див. ще *лійка*), Плш (див. ще *придолинки*); ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Бзб, Клн (див. ще *заплава*);

[до^лина] ‘долина (з.н.)’ Бгд, Квр, Клб, Клщ, Лвч, Лпл, Нхй; ‘город, розміщений у низині’ Квр; ‘місце в полі, яке не висихає з-під дощової води’ Бгд, Бзп, Глм, Квр, Клб, Лвч; ‘багата на вологу частина городу’ Глм; ‘долина в лісі’ Глм; ‘яма в полі, наповнена водою’ Лпл (див. ще *жолоб*); ‘низовина біля річки’ Лпл; ‘кругла низина в полі’ Бзп; ‘низовина’ Врм (див. ще *низ*); ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Клщ, Лвч.

ДОЛИНКА [до^линка] ‘низина біля річки’ Пдс; ‘яма в болоті, що заповнена водою’ Клн; ‘невелика кругла долина на полі, в якій збирається вода’ Пдс (див. ще *улогвина*), Плш; ‘місце в полі, яке не висихає з-під дощової води’ Клб;

[до^линка] ‘невелика кругла долина на полі, в якій збирається вода’ Бзп.

ДОЛИНОЮ ТРОХИ [до^линойу т^рохи] ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ ВХ.

ДОРІЖКА [до^р’іжка] ‘стежка в саду’ Лпл (див. ще *стежка*).

ДОРОГА [до|рога] ‘дорога з твердим покриттям, заасфальтована дорога’ Глм, Жвн (див. ще *асвальт, шлях*), Квр, Плш (див. ще *асвальт*); ‘головна дорога за селом’ Квр; ‘лінія розподілу між полями’ Жвн Лпл; ‘виїзд із лісу, поля’ Лпл (див. ще *по просіці*), Бзп; ‘дорога через болото, якою можна проїхати’ Бзп; ‘дорога в лісі’ Бзп.

ДОРОГА З ПЛИТОК [до|рога з п|литок] ‘дорога, викладена із камінних плит’ Жвн.

ДОРОГА З ПОКАТА [до|рога з по|ката] ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Жвн.

ДОРОЖКА [до|рожка] ‘вимощена твердим покриттям доріжка у дворі, на вулиці’ Бгд, Бзб, ВХ, Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс, Плш;

[до|рож^шка] ‘лісова стежка’ Глм; ‘вимощена твердим покриттям доріжка у дворі, на вулиці’ Бзп, Лвч, Плш.

ДОСІЯЛИ [до|с’їял’и] ‘ділянка поля однієї рослинності посеред іншої’ Клщ.

ДРАЖИНА [дражи|на] ‘болотиста місцевість, поросла травною, в якій можна загрузнути’ Глм.

ДРИНА [дри|на] ‘земельна ділянка, вкрита трав’янистими рослинами і густо пронизана їх корінням’ Пдс.

ДРИНАЖНИЙ КАНАЛ [дри|нажний ка|нал] ‘викопана канава для стоку води’ Лпл.

ДРІБНИЙ [др’іб|ний] ‘дрібний ліс’ Клн.

ДРОВ’ЯНИЙ ЛІС [дров’я|ний л’іс] ‘ліс з кривими стовбурами’ Плш.

ДРОВА [дрова] ‘складені в купу товсті гілки’ Бзп (див. ще *гілля*);

[дро|ва] ‘складені в купу товсті гілки’ Врм, Клб (див. ще *гілляки*), Клн.

ДРУГА ВОДА [д|руга во|да] ‘джерельна вода в колодязі, від якої більше не копають’ Бгд, Клн, Пдс, Плш (див. ще *джерело*).

ДРЮЧКИ [др’уч’|ки] ‘складені в купу товсті гілки’ Бгд, Врм.

ДУБИНА [ду|бина] ‘мішаний ліс із перевагою дуба’ Бзб, Жвн, Пдс; ‘дубовий ліс’ Клб (див. ще *дубовий гай, займа*), Лпл.

ДУБОВА ШИЯ [ду|бова |шия] ‘мішаний ліс із перевагою дуба’ Глм.

ДУБОВИЙ ГАЙ [ду|бовий гай] ‘дубовий ліс’ (Клб (див. ще *дубина, займа*)).

ДУБОВИЙ САДОК [ду|бовий са|док] ‘дубовий ліс’ Жвн.

ДУБРАВА [дуб|рава] ‘мішаний ліс із перевагою дуба’ Клщ.

ДУЧКА [дуч|ка] ‘невелике вертикальне заглиблення на місці, де беруть глину’ Клщ.

ДУШНИК [душ|ник] ‘ополонка на озері чи річці, яка закладається соломомою для доступу повітря під лід’ Жвн, Клщ.

ЖАБ’ЯЧЕ МІСТО [жаб|йач’є |м’істо] ‘водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабурина’ Плш (див. ще *жабурина*).

ЖАБ’ЯЧІ КВІТКИ [жаб|йач’і к|в’ітки] ‘берег, попід яким (на якому) росте латаття’ Клб.

ЖАБУРИННЯ [жабу|рин’:а] ‘водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабурина’ Бгд, Бзб, Глм, Клб, Квр, Клн, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс (див. ще *ряска*), Плш (див. ще *жаб’яче місто*); ‘пліснява на поверхні водойми’ Лпл.

ЖАЛОВА [жало|ва] ‘зарості кропиви’ Жвн;

[жал’и|ва] ‘зарості кропиви’ Клщ.

ЖАЛЮЧА КРОПИВА [жал’уч’а кропи|ва] ‘зарості кропиви’ Лвч.

ЖИРНИЙ ГРУНТ [жирний ґрунт] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Пдс (див. ще *вилягло* Пдс).

ЖИРОВИЧКИ [жирович’ки] ‘молоді пагінці на гілках плодових дерев’ Клн.

ЖИТНЄ ПОЛЕ [житн’є |пол’є^и] ‘поле, на якому росте жито’ ВХ, Глм, Нхй;

[|житне |пол’є] ‘поле, на якому росте жито’ Лвч; [житн’є |поле] ‘поле, на якому росте жито’ Бзб.

ЖИТНИЦЯ [|житниц’а] ‘поле, на якому росте жито’ Нхй.

ЖИТНИЩЕ [ʃитнишˈчʲе] ‘поле після вирощування жита’ Бгд, Квр, Клн, Нхй, Пдс.

ЖМЕНЯ ЗИМЛІ [жˈменʲа зимˈлʲі] ‘невелика земельна ділянка’ Квр.

ЖОЛОБ [ʃолˈоб] ‘продовгувата долина за формою жолоба’ Лпл (див. ще *жолобина*); ‘яма в полі, наповнена водою’ Лпл (див. ще *долина*).

ЖОЛОБИНА [ʃолˈобина] ‘продовгувата долина за формою жолоба’ Лпл (див. ще *жолоб*).

ЖОЛУБОВЩИНА [жолуˈбовшˈчʲина] ‘невеликий ліс на підвищенні’ Плш.

ЖОРСТВА [жорстˈва] ‘частина земельної ділянки, яку не можна нічим глибоко вдовбати’ Лпл.

ЖУРАВЕЛЬ [жураˈвелʲ] ‘криниця з надбудовою у вигляді журавля’ Бзп (див. ще *звід*), ВХ, Глм, Жвн, Клб (див. ще *криниця до зводу*), Лпл, Пдс;

[жуˈравелʲ] ‘криниця з надбудовою у вигляді журавля’ Врм (див. ще *звід*).

З БУГРА [з бугˈра] ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Пдс.

З ГОРИ [з горˈи] ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Глм (див. ще *схилиста дорога*).

З ГОРИ [з горˈи] ‘крутий спуск дороги’ Лпл.

ЗАВОДНЕ [заводˈне] ‘продовгувате підвищення, поросле лісом’ Нхй.

ЗА МЕЖАМИ ЗИМЛЯ [за ˈмежами зимˈлʲа] ‘ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані’ Клб.

ЗА РІЧКОЮ [за ˈрʲічˈкойу] ‘місцевість за річкою’ Клб (див. ще *по той бік річки*), Лпл, Нхй, Пдс.

ЗАБИТА ЗИМЛЯ [заˈбита зиˈмˈлʲа] ‘поле, де твердий утовчений ґрунт’ Клн (див. ще *толока*).

ЗАБОЛОЧЕНЕ [заболˈочˈене] ‘дуже заболочена місцевість’ Глм.

ЗАБРІД [забрˈід] ‘лісові зарості на болоті’ Клб.

ЗАБРОШИНЕ [заброˈшине] ‘забуте покинуте поле’ Бзб.

ЗАБУР'ЯНИЛОСЯ [забурйаˈнилˈосʲа] ‘ділянка поля, дуже поросла буряном’ Нхй (див. ще *забур'яnine поле*).

ЗАБУР'ЯНИНЕ [забур'яніне] ‘ділянка поля, дуже поросла бур'яном’ Бзб.

ЗАБУР'ЯНИНЕ ПОЛЕ [забур'яніне |пол'є] ‘ділянка поля, дуже поросла бур'яном’ Бзп (див. ще *самі бур'яни*), Глм (див. ще *запушчине*), Квр, Клщ, Нхй (див. ще *забур'янилося*).

ЗАБУТЕ [за|буте] ‘забуте покинуте поле’ Бгд.

ЗАБУТЕ ПОЛЕ [за|буте |поле"] ‘забуте покинуте поле’ Клщ, Плш.

ЗАВАЛ [за|вал'] ‘ділянка річки, завалена стовбурами’ Бгд, Глм, Клщ.

ЗАВАЛИЛО СТОВБУРАМИ [завал'ил'о стовбу|рами] ‘ділянка річки, завалена стовбурами’ Нхй.

ЗАВЕДЕНЕ БУР'ЯНОМ [за|ведене бур'я|ном] ‘ділянка поля, дуже поросла бур'яном’ Пдс.

ЗАВИСЛА КРИГА [за|висла к|рига] ‘осілий лід попід берегом’ Жвн.

ЗАВОНЯНА ВОДА [за|вон'ана |вода] ‘стояча вонюча вода’ Глм.

ЗАВОРОТ [заво|рот] ‘кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки’ Лпл; ‘зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот’ Жвн (див. ще *поворот*).

ЗАВОРОТИ [за|вороти] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Лпл (див. ще *водоворот, коловорот*).

ЗАГАТИЛИ [зага|тили] ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’ Пдс; ‘ділянка річки, завалена стовбурами’ Врм; [зага|тил'и] ‘настил із дерева, хмизу і т.ін. для проїзду через болото’ Бзп (див. ще *гатка*).

ЗАГАТЬ [за|гат'] ‘ділянка річки, завалена стовбурами’ Клн.

ЗАГАЧЕНО [за|гач'є"но] ‘шлюз; місце, де затримується вода’ Лпл.

ЗАГІН [заг'ін] ‘загороджене місце для випасу тварин’ Клб, Лвч, Пдс (див. ще *лагирь*); ‘повздовжні смуги поля, що обробляються технікою в один захват’ Лпл.

ЗАГІНКА [заг'інка] ‘повздовжні смуги поля, що обробляються технікою в один захват’ Врм.

ЗАГЛИБИНА [заг|л'ибина] 'глибока яма в руслі річки внаслідок вимивання ґрунту' Глм.

ЗАГОРІДЧИК [заго|р'ідчик] 'загороджена ділянка землі біля будинку' Лпл.

ЗАГОРОЖА [заго|рожа] 'обгороджена ділянка на городі' Лпл.

ЗАГРЯЗНЕНА ВОДА [заг|р'азне|на во|да] 'берег, попід яким (на якому) росте латаття' Лпл (див. ще *болотовина, латаття*).

ЗАГУЩИННИЙ ЛІС [за|гушчиний л'іс] 'густий ліс' Клб (див. ще *гущавина*).

ЗАДИХНУЛАСЬ ВОДА [зади|хнул'ас' во|да] 'болотисте водоймище з каламутною водою' Бзп.

ЗАЗУБЕНЬ [зазубе|н'] 'клин поля чи будь-якої земельної ділянки' Лпл; 'клин лісу' Лпл; 'затока річки' Врм.

ЗАЙМА [займа] 'дубовий ліс' Клб (див. ще *дубина, дубовий гай*).

ЗАКАЗНИК [за|казник] 'заповідна зона' Клб (див. ще *заповідник*).

ЗАКЛАДКА САДУ [за|кладка са|ду] 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Клб (див. ще *вирубка*).

ЗАЛИВ [за|лив] 'місце біля річки, яке заливає вода' Пдс; 'глухий непроточний рукав річки, затоки' Пдс; 'великий простір води' Пдс;

[за|л'ив] 'місце біля річки, яке заливає вода' ВХ, Жвн (див. ще *плавні*), Лпл; 'ділянка, яка затоплюється водою' Жвн.

ЗАЛИВА ВОДОЮ [зал'и|ва во|дойу] 'затоплення берега через вихід водойми з берегів' Клб.

ЗАЛИВНА ДОЛИНА [зал'ив|на дол'ина] 'ділянка, яка затоплюється водою (з. н.)' Бгд.

ЗАЛИВНИЙ ЛУГ [заливний луг] 'заливний (заплавний) луг' Врм.

ЗАЛИЛО [зали|ло] 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повінь' Пдс (див. ще *залило водою, повінь, позаливало*);

[зал'и|л'о] 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повинь' Квр; 'ділянка, яка затоплюється водою (з. н.)' Лпл, Нхй; 'затоплення берега через вихід водойми з берегів' Жвн; 'берег, який затоплюється водою навесні' Лвч.

ЗАЛИЛО ВОДОЮ [зали|ло во|дою] 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повинь' Пдс (див. ще *залило, повинь, позаливало*); 'земельна ділянка, що заливається весняними водами' Нхй.

ЗАЛИСИНА [зали|сина] 'ділянка поля, де нічого не росте' Клб.

ЗАЛИТИЙ БЕРИГ [зал'итий |бериг] 'берег, який затоплюється водою навесні' Квр (див. ще *низ*).

ЗАЛІСОК [зал'ісок] 'тонкий ліс' Клб.

ЗАЛІССЯ [зал'іс':а] 'низина, поросла верболозами' Клщ.

ЗАМЕТИ [за|мети] 'кучугура снігу, снігові замети' Клб, Клщ (див. ще *кучугура*); 'нанесений вітром сніг на дорогу' Бзб, Жвн (див. ще *пиримет*).

ЗАМИЛО [за|мило] 'мілина, утворена нанесеним піском' Врм.

ЗАМУЛИВСЯ [за|муливс'а] 'висихання криниць, колодязів через замулення джерела' Пдс.

ЗАМУЛИЛО [замулило] 'висихання криниць, колодязів' Плш.

ЗАМУЛИЛОСЯ [за|мулилоc'а] 'місце, де колись був став' Пдс.

ЗАМУЛИНЕ ДНО [за|мул'ине дно] ' замулене дно річки, водойми' Лпл.

ЗАМУЛЯЛО [за|мул'ал'о] 'болотисте водоймище з каламутною водою' Глм.

ЗАМУЛЯНИЙ [за|мул'аний] 'висихання криниць, колодязів через замулення джерела' Глм (див. ще *висох*).

ЗАНЕСЕНА МУЛОМ [за|несе"на |мул'ом] 'невелика яма, яка колись була глибокою' Глм.

ЗАНЕСЛО ПІСКОМ [занес|л'о п'іс|ком] 'мілина, утворена нанесеним піском' Нхй.

ЗАНИСЛО МУЛОМ [занис^ло ^лмул'ом] 'місце, нанесене мулом' Лвч, Нхй; 'висихання криниць, колодязів через замулення джерела' Лвч (див. ще *повисихало*).

ЗАНИХАЯНЕ ПОЛИ [зани^ехайане ^лпол'и^е] 'ділянка поля, дуже поросла бур'яном' Лпл (див. ще *россадник*).

ЗАПАДИНА [за^лпадина] 'місце, де запала земля' Бзб (див. ще *виямка*), Врм (див. ще *провалля*), Глм (див. ще *провалля*), Жвн, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс.

ЗАПАСНА ДОРОГА [запас^лна до^лрога] 'допоміжна дорога' Лпл (див. ще *об'езд*).

ЗАПАСНА ЗИМЛЯ [запас^лна ^лзимл'а] 'ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані' Врм, Квр.

ЗАПЛАВА [зап^лава] 'земельна ділянка, що заливається весняними водами' Клн (див. ще *долина*); 'заливний (заплавний) луг' Клн; 'берег, який затоплюється водою навесні' Клн; 'місце біля річки, яке заливає вода' Врм, Клн;

[зап^лава] 'сміття, різні предмети, що пливуть по річці суцільним потоком' Клщ, Лпл.

ЗАПЛУТАНА ДОРОГА [зап^лутана до^лрога] 'заплутане розташування доріг' Квр.

ЗАПОВІДНИК [запо^лв'ідник] 'заповідна зона' Клб (див. ще *заказник*), Лпл.

ЗАПУСТИЛИ [запус^лтил'и] 'забуте покинуте поле' Клб.

ЗАПУСТІЛЕ ПОЛЕ [запус^лт'іле ^лполе] 'ділянка поля, дуже поросла бур'яном' Врм, Клб (див. ще *гуля зимля*).

ЗАПУСТІЛО [запус^лт'іл'о] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Лпл (див. ще *пісна зимля, піснота*); 'забуте покинуте поле' Лпл.

ЗАПУЩЕНИЙ ЛУГ [за^лпущений л'уг] 'луг біля річки, що заріс чагарниками' Глм.

ЗАПУЩИНЕ [за|пушчине] ‘ділянка поля, дуже поросла бур’яном’ Глм (див. ще *забур’янине поле*).

ЗАРОСЛІ [заросл’і] ‘зарості акацій’ Клн (див. ще *окація*); ‘важкопрохідна стежка, брід’ Лпл; ‘густі зарості, чагарники’ Клб (див. ще *дебрі, хащі, чагарники*).

ЗАРОСЛО БУР’ЯНАМИ [заросло бур’яна|нами] ‘ділянка поля, дуже поросла бур’яном’ Жвн.

ЗАСІЯНЕ ПОЛЕ [за|с’і|яне^и |пол’е^и] ‘засіяне поле’ Квр, Клб;

[за|с’і|яне |поле] ‘засіяне поле’ Бзб (див. ще *посєв*).

ЗАСОЛЕНІ ГРУНТИ [за|солен’і грун|ти] ‘земельна ділянка з солоним ґрунтом’ Клб (див. ще *солонець*);

ЗАСТІЙ [зас|т’і|й] ‘пліснява на поверхні водойми’ (Клщ); ‘тиха вода біля берега’ Клщ (див. ще *затишшя*).

ЗАСТОЙ [зас|той] ‘стояча вода’ Глм (див. ще *застояна вода*).

ЗАСТОЯНА ВОДА [зас|тойана во|да] ‘стояча вода’ Глм (див. ще *застой*), Квр (див. ще *стояча вода*), Клб, Плш.

ЗАСУНУВСЯ [за|сунувс’а] ‘висихання криниць, колодязів через замулення джерела’ Бгд, Клщ, Лпл (див. ще *висох*), Нхй.

ЗАСУХА [за|суха] ‘тривала відсутність дощу влітку, що призводить до висихання ґрунту і загибелі рослинності’ Бзп, Жвн, Нхй.

ЗАТИШОК [за|тишок] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ (Лпл);

[затишок] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Бгд, Клб (див. ще *затінок, холодок*).

ЗАТИШШЯ [за|тиш’:а] ‘тиха вода біля берега’ Клщ (див. ще *застій*).

ЗАТІНОК [зат’інок] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Клб (див. ще *затишок, холодок*).

ЗАТОКА [за|тока] ‘затока річки’ Жвн, Пдс; ‘місце, де вода підмиває берег’ Глм.

ЗАТОПИЛО [зато|пило] ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Врм;

[зато|пил'о] ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Лпл;
 ‘берег, який затоплюється водою навесні’ Нхй.

ЗАТОПЛЮЄ ВОДОЮ [за|топл'уйе во|дойу] ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Бзп (див. ще *бериг*), Жвн.

ЗАТОПЛЮЄТЬСЯ [за|топл'уйец':а] ‘берег, який затоплюється водою навесні’ Клб.

ЗАТХЛЕ БОЛОТО [затхле бо|лото] ‘болото з іржавою водою (подібне до іржі)’ Врм.

ЗАХИСНА СМУГА [захис|на с|муга] ‘ряд старих дерев, які слугують для захисту молодого лісу’ Клб.

ЗАХІД [за|х'ід] ‘частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму’ Врм.

ЗАШЕРХАЄ [заше^и|р'хайе^и] ‘смуга льоду біля берега річки перед її замерзанням’ Бзб, Глм, Квр, Клн (див. ще *льодок*), Лвч.

ЗАШЕРХЛА ВОДА [за|шерхл'а во|да] ‘смуга льоду біля берега річки перед її замерзанням’ Бзп, Клщ (див. ще *крига*), Лпл (див. ще *крига*), Нхй.

ЗАШЕРХЛО [за|шерхло] ‘смуга льоду біля берега річки перед її замерзанням’ Врм, Клб, Пдс.

ЗАШИРХАЮТЬ БЕРЕГИ [зашир|хайут' бере|ги] ‘смуга льоду біля берега річки перед її замерзанням’ Жвн.

ЗАЩИТНА ВОДА [заш'ч'итна во|да] ‘вода в колодязі перед джерельною водою’ Глм.

ЗБИЛИ [з|бил'и] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Нхй (див. ще *гола площа*); ‘витовчена худобою присадибна земельна ділянка’ Лвч (див. ще *витолочили*).

ЗБИЛИ ГОРОД [з|бил'и го|род] ‘витовчена худобою присадибна земельна ділянка’ Жвн, Квр, Клн, Нхй.

ЗБИЛИ ОТАВУ [з|бил'и о|таву] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Клб.

ЗБИЛО [з|бил'о] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Лвч.

ЗБИТА ГРЯДКА [з|бита гр'адка] 'витовчена худобою присадибна земельна ділянка' Пдс.

ЗБИТА ЯК ЦИМЕНТ [з|бита йак ци|мент].

ЗБИТИЙ ЛУГ [з|битий л'уг] 'витовчене худобою місце на березі (лузі)' Глм.

ЗВИВИНА [з|вивина] 'зміна напряду річки, згин, вигин, поворот' Врм.

ЗВІД [зв'ід] 'криниця з надбудовою у вигляді журавля' (Бзп (див. ще журавель), Врм (див. ще *журавель*)).

ЗВІРИНА СТЕЖКА [зв'ірина с|тежка] 'звіряча стежка в лісі' Клщ (див. ще тропа);

[зв'ірин:а с|тежка] 'звіряча стежка в лісі' Глм.

ЗВІРЯЧА СТЕЖКА [зв'ір'ача с|тежка] 'звіряча стежка в лісі' Жвн, Клб, Плш.

ЗВОРОТА ОДБИВАЮТЬ [зворо|та одби|вайут'] 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' Врм, Жвн.

ЗВОРОТИ [зворо|ти] 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' Клб.

ЗГАРИЩЕ [зг|гариш'ч'є] 'випалене (вигоріле) місце в полі' ВХ (див. ще *згоріло*), Глм (див. ще *випалена стирня*), Клб (див. ще *попилище*), Лвч (див. ще *згоріло*), Лпл, Пдс, Плш (див. ще *пустир*); 'випалене (вигоріле) місце в лісі' Клн (див. ще *попелище*); 'вигоріле місце на лузі' Клн (див. ще *попелище*).

ЗГІН [зг'ін] 'потоки з весняними чи дощовими водами' Клщ.

ЗГОРІЛО [зго|р'іл'о] 'випалене (вигоріле) місце в полі' ВХ (див. ще *згарище*), Лвч (див. ще *згарище*).

ЗГОРІЛО НА ПОПІЛЬ [зго|р'іл'о на |попил'] 'випалене (вигоріле) місце в лісі' Нхй.

ЗЕЛЕНИЙ ЯР [зе|лений йар] 'довгий яр' Жвн.

ЗЕМЛІ ЗАПАСУ [земл'і за|пасу] 'ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані' Клб, Клн, Пдс.

ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ [земл'і с'іл'с'кої ради] ‘ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані’ Бзб, Бзп, ВХ, Глм, Плш.

ЗИГНУТА РІЧКА [зигнута р'ічка] ‘зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот’ Лпл.

ЗИЙШЛО НА КЛИН [зийшл'о на кл'ин] ‘частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму’ Нхй.

ЗИКЗАГ [зикзаг] ‘глухий непроточний рукав річки, затоки’ Пдс; ‘зміна напрямку річки, згин, вигин’ Пдс, ‘край низини, від якого починається підвищення’ Пдс.

ЗИМЛЯ [зи^см'л'а] ‘безводна частина землі, суша’ Глм, Клб, Пдс; ‘город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі’ Клб (див. ще *наділ, помірки*).

ЗИМЛЯ В ЗАПАСІ [зимл'а в запас'і] ‘ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані’ Клщ, Лпл.

ЗИМЛЯ ЗАПАСУ [зимл'а запасу] ‘ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані’ Лвч.

ЗИМЛЯ З-ПІД КРОТА [зимл'а з-пид крота] ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Нхй (див. ще *кріт наточив, кротяча зимля, накротив купи*).

ЗИМЛЯ СОЛОНЬЦЮВАТА [зимл'а солон'ц'у'вата] ‘земельна ділянка з солоним ґрунтом’ Плш.

ЗИМЛЯНА ДОРОГА [зимл'а'на до'рога] ‘ґрунтова дорога’ Квр.

ЗИМОВІ ЯМИ [зимов'і й'ями] ‘глибока яма (місце) в річці, водоймі’ Лпл (див. ще *бездна, бизодня, глибина*).

ЗІЛЛЯ [з'іл':а] ‘місце, де ростуть лікарські трави’ Пдс, Плш.

ЗЛАМАНЕ ДЕРИВО [зл'амане дериво] ‘ліс чи дерева, повалені бурею’ Лвч (див. ще *поваляне бурею*).

ЗОРАЛИ [зо'рал'и] ‘виоране поле’ Клб (див. ще *орна земля, рілля*).

ЗОРАНЕ ПОЛЕ [зоране поле] ‘виоране поле’ Врм.

ЗОТРЮХЛО [зот^р’ухл’о] ‘лежаче дерево, що гниє’ Нхй (див. ще *трюхляк*).

ЗРОБИЛИ ТІК [зро^бил’и т’ік] ‘витовченв худобою присадибна земельна ділянка’ Нхй;

[зро^били йак т’ік] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Врм.

ЗРУБ [зруб] ‘верхня частина криничного зрубу, складена з дерев’яних колод’ ВХ.

ЗСОВИ [з^сови] ‘відірвана і підмита частина берега’ Лпл.

З УСТУПАМИ [з ус^тупами] ‘річка з покрученими берегами’ Клщ.

ЗЯБ [з’аб] ‘земля, виорана на зиму’ Бгд, Глм (див. ще *осіння оранка*), Клн, Лвч, Плщ; ‘рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби’ Бзб.

ІЗВИВИНА [із^вивина] ‘зміна напряду річки, згин, вигин, поворот’ Клщ (див. ще *уступ*).

ІРЖА НАПАЛА [ір^жа на^пал’а] ‘болото з іржавою водою (подібне до іржі)’ Нхй.

ІРЖАВА ВОДА [ір^жава во^да] ‘вода в колодязі за кольором подібна до іржі’ Глм.

ІРЖАВЕ БОЛОТО [ір^жаве бол’ото] ‘болото з іржавою водою (подібне до іржі)’ Бгд, Нхй.

ІСТОПТАЛИ [істоп^ттали] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Врм (див. ще *зробили як тік*).

ЙДЕ ВОДА [йде во^да] ‘місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії’ Бзп.

КАГАТ [ка^гат] ‘неглибока продовгувата заглибина для зберігання картоплі’ Бзп, Клщ.

КАЗАНИ КРУТИТЬ [каза^ни к^рутит’] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Жвн (див. ще *вирва, крутоверті, крутовизни*).

КАЛАМУТЬ [ка^л’амут’] ‘болотисте водоймище з каламутною водою’ Клб.

КАЛИНА [ка^л’ина] ‘зарості калини’ Квр.

КАЛОША [ка|л'оша] 'рукав річки' Клб.

КАЛЮЖА [ка|л'ужа] 'калюжа' Глм, Пдс; 'калюжа, яма на дорозі з водою, гряззю, розкислою землею, болотом' Клн, Клщ; 'низина зі стоячою водою' Бзб, Клн; 'вибоїна на дорозі, заповнена водою' Бзп, Врм, Глм, Лвч, Лпл, Нхй; 'яма на ґрунтовій дорозі, заповнена водою' Клб; 'калюжа після дощу' Врм, Жвн.

КАЛЮЖКИ [кал'уж|ки] 'ями в підмитому березі' Нхй (див. ще *пидмило*).

КАМ'ЯНА БРИЛА [камй|на б|рил'а] 'великий кам'яний пласт' Лпл.

КАМИШ [ка|миш] 'зарості очерету' Врм (див. ще *очирет, рогіз*).

КАМІННА [кам'ін:а] 'дорога, викладена з каменю' Врм, Глм, Клб;
[|камен:а] 'дорога, викладена з каменю' Клщ.

КАМІННЕ ПОЛЕ [ка|м'ін:е |пол'е] 'ділянка поля, всіяна дрібним каменем' Нхй.

КАМІНЬ [|кам'ін'] 'камінь, порослий травою чи мохом' Лпл.

КАНАВА [ка|нава] 'канава кругом городу' Лпл, Пдс (див. ще *рів*); 'канава вздовж дороги' Пдс (див. ще *рів* Пдс), 'старе русло річки' Пдс, Клщ; 'продовгувата заглибина, викопана в землі' Врм, Квр, Клщ, Нхй (див. ще *рів*); 'місцева назва річки Супій' Клн (див. ще *струга*); 'місце для купання' Клн; 'невеликий природний рів, що вирила вода' ВХ, Клн, Нхй; 'невеликий викопаний рівчак по краях дороги' Глм, Лвч, Нхй (див. ще *рівчак*); 'продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води' Глм; 'викопана в землі продовгувата заглибина з водою' Клб; 'наїжджене заглиблення від коліс' Жвн; 'широкий і глибокий рів уздовж дороги' Жвн; 'викопана канава для стоку води' (Клщ); 'канава, викопана для осушення боліт' Нхй; 'місце в лісі, де дикі звірі п'ють воду' Нхй; 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' Нхй (див. ще *глибина*); 'довга і широка канава' Нхй.

КАНАВИ [ка|нави] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Бзп.

КАНАВКА [ка|навка] ‘невелика, менша, ніж річка, водна артерія’ Пдс; ‘невеликий викопаний рівчак по краях дороги’ Бгд, Бзп; ‘місце біля річки, де худоба п’є воду’ Лвч.

КАНАВКИ [ка|навки] ‘заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод’ Глм (див. ще *ровці*), Нхй (див. ще *бурчаки, повимивала вода, рови*);

[на канав|ках] ‘суха сінокісна низина біля болота’ Нхй.

КАНАЛ [ка|нал] ‘канава, викопана для осушення боліт’ Врм

[ка|нал’] ‘канава, викопана для осушення боліт’ Лпл.

КАР’ЄР [кар|йер] ‘місце на болоті, де викопали торф’ Бзп, Клн, Нхй, Пдс, Плш; ‘штучно вирита яма (ями) невизначеної форми’ Пдс; ‘штучне водоймище’ Пдс (див. ще *став*); ‘канава, в якій мочили коноплі’ Бзп (див. ще *копанка*); ‘місце добування глини’ Бзб (див. ще *глинище, провалля*), Бзп див. ще *глина, глинище*, ВХ; ‘невелика штучна водойма для розведення і утримання риби’ Бзп.

КАР’ЄРИ [кар|йери] ‘глибокі ями, що утворилися на місці добування корисних копалин’ Лпл.

КАРТА [карта] ‘частина осушеного болота, оточена канавою’ Лвч, Пдс; ‘рівнина, безмежне рівне поле’ Жвн (див. ще *площа*)

КАРТКА [картка] ‘частина осушеного болота, оточена канавою’ Нхй.

КАРТОПЛИЩЕ [картоп|л’ишч’є] ‘поле після вирощування картоплі’ Бгд.

КАРТОПЛЯНЕ ПОЛЕ [кар|топл’ане |пол’є] ‘поле, на якому росте картопля’ Бгд, Бзп, Врм, Квр, Нхй.

КАРЯЧКОНОГИЙ ЛІС [кар’ачко|ногий л’іс] ‘ліс з кривими стовбурами’ Пдс.

КАТЛАВАН [катла|ван] ‘штучно вирита яма (ями) невизначеної форми’ Пдс.

КАЧАЛКИ [кач’ал’|ки] ‘квіти рогозу широколистого’ Нхй.

КАЧОК [ка|ч’ок] ‘велика галявина в лісі з поодинокими деревами’ Бзб.

КВАША [к'ваша] 'розмоклий внаслідок танення снігу ґрунт' Клб, Пдс; 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' Лпл.

КВІТНИК [кв'іт'ник] 'земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі' Бгд (див. ще *росадник*), Бзб, Бзп (див. ще *росадник*), Врм, ВХ (див. ще *грядочка для квіток*), Жвн, Клб (див. ще *полісадник*), Квр, Клн, Клщ, Лвч, Лпл.

КВІТКИ [к'в'ітки] 'місце на полі чи при дорозі, де ростуть маки' Бгд.

КИРИЛОВЩИНА [ки'рил'овш'ч'ина] 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Бзп (див. ще *гайок*).

КИРЧУВАНИЙ САД [кирч'у'ваний сад] 'місце викорчуваного лісу (саду)' Клб.

КИСЛИЙ ҐРУНТ [к'ислий ґрунт] 'поле чи ділянка землі з кислим ґрунтом' Лпл.

КИСЛІ ҐРУНТИ [к'исл'і ґрунт'и] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' (див. ще *пісні ґрунти, солонець*).

КІНЕЦЬ [к'і'нец'] 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' Лвч;

[ко'нец'] 'край поля, земельної ділянки' Пдс.

КІНЕЦЬ РІЧКИ [к'і'нец' |р'іч'ки] 'місце, де закінчується річка' Нхй;

[ко'нец' |р'іч'ки] 'місце, де закінчується річка' Бзп, Клб.

КЛАДКА [к'ладка] 'дошка або колода, покладена через водойму, болото чи трясовину' Пдс, 'місток через канаву' Пдс (див. ще *мосток*), Плш; 'місце для прання на річці' Жвн, Клн (див. ще *копанка*);

[к'л'адка] 'дошка або колода, покладена через водойму, болото чи трясовину' Гмл (див. ще *балка*), Клб, Нхй; 'місце для прання на річці' ВХ, Клб, Лвч, Лпл, Нхй; 'місток через канаву' Лпл (див. ще *гатка*).

КЛАПОТЬ [к'л'апот'] 'невелика земельна ділянка' Глм;

[к'лапот'] 'ділянка поля однієї рослинності посеред іншої' Жвн.

КЛАПТИК [к'л'аптик] 'частина поля, лісу, чогось (з.н.)' Лпл (див. ще *ділянка*); 'невелика земельна ділянка' Нхй (див. ще *грядки, невеликий город*);

[к^лаптик] ‘вузька земельна ділянка’ КЛб (див. ще *стьожка*); ‘невелика земельна ділянка’ БЗб.

КЛИН [клин] ‘глухий кут між двома річками, що з’єднуються’ Пдс; ‘частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму’ Жвн, Клн; ‘клин поля чи будь-якої земельної ділянки’ КЛб (див. ще *клинок*), Врм;

[к^лин] ‘клин поля чи будь-якої земельної ділянки’ Глм, Клщ, Нхй (див. ще *клинок*).

КЛИН ЛІСУ [клин ^лісу] ‘клин лісу’ КЛб.

КЛИНЕЦЬ [к^линец’] ‘клин поля чи будь-якої земельної ділянки’ Клн.

КЛИНИ ЗГУТЬ [к^лини згут’] ‘клин поля чи будь-якої земельної ділянки’ Жвн.

КЛИНОК [кли^нок] ‘клин поля чи будь-якої земельної ділянки’ БЗб;

[к^ли^нок] ‘клин поля чи будь-якої земельної ділянки’ Бгд, Бзп, ВХ, Квр, КЛб (див. ще *клин*), Лвч, Нхй (див. ще *клин*), Пдс), ‘частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму’ Бгд, Пдс; ‘місця у полі, які не зорюються’ КЛб.

КЛУМБА [к^лумба] ‘земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі’ Плш (див. ще *грядки, цвіточник*).

КОВБАНЯ [ков^бан’а] ‘болотисте водоймище з каламутною водою’ Клн.

КОВБОЇНА [ков^бойіна] ‘вибоїни на дорозі’ КЛб.

КОВТЬОБА [ков^т’ьоба] ‘став (невелика водойма штучного походження)’ Врм.

КОЛДОБИНИ [кол^добини] ‘вибоїни на дорозі’ Клн (див. ще *вибої*).

КОЛІНО [кол^л’іно] ‘частина річки від одного вигину до іншого’ Пдс; ‘поворот дороги (загальна назва)’ Лпл; ‘зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот’ КЛб.

КОЛІЯ [кол^л’і́я] ‘наїжджене заглиблення від коліс’ Врм, Клн, Клщ, Лвч, Лпл, Пдс;

[^лколі́я] ‘наїжджене заглиблення від коліс’ Бгд, Бзп, Глм, Квр, КЛб, Нхй, Плш.

КОЛОВОРОТ [кол'ово|рот] 'глибока яма в річці, де закручує вода' Лпл (див. ще *водоворот, завороти*).

КОЛОДЯЗЬ [ко|лод'аз'] 'колодязь, місце у дворі, де беруть воду' Врм, Жвн, Пдс, Плш;

[ко|л'од'аз'] 'колодязь, місце у дворі, де беруть воду' Бзп, ВХ, Глм, Квр, Клб, Клщ (див. ще *криниця*), Лпл, Нхй; 'велика кругла яма' Квр; 'криниця з надбудовою у вигляді журавля' Клщ.

КОМАШНИКИ [ко|машники] 'великі мурашники в лісі' Бзп (див. ще мурашники).

КОМАШНИЩЕ [комаш|ниш'ч'є] 'великі мурашники в лісі' Квр (див. ще мурашники).

КОПАВ БИЗ ДУШІ [ко|пав биз ду|ш'і] 'нерівності, заглиблення на неякісно скопаній ділянці' Квр.

КОПАНКА [ко|панка] 'заповнена водою яма, де вибрали торф' Пдс, 'канава, в якій мочили коноплі' Бзп (див. ще *кар'єр*), Клб, Клн, Пдс, Плш (див. ще *у броду*); 'місце на болоті, де викопали торф' Пдс (див. ще *кар'єр*); 'штучна водойма для зберігання дощової води для господарських потреб' Бгд, Жвн, Клн, Клщ; 'місце для прання на річці' Клн (див. ще *кладка*); 'яма, наповнена водою, де вирощують рибу' Клн; 'яма, в якій мочать коноплі' Глм; 'глибока яма в болоті' Глм; 'яма на болоті' Лпл; 'викопана в землі продовгувата заглибина з водою' Лпл; 'викопана яма на болоті з питною водою' Клб; 'штучне водоймище для прання' Бгд, Бзп, Врм; 'місце біля річки, де худоба п'є воду' Врм; 'глибока водойма' Лвч; 'місце в річці з дуже холодною водою' Бгд.

КОРКОЙУ ВЗЯЛОСЯ [коркойу вз'ал'ос'а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' ВХ (див. ще *як попилниця*).

КОРЧІ [корч'і] 'місце на річці чи озері, на дні якого є корчі' Клн, Клщ, Лпл.

КОРЧОВИНА [корч'ови|на] 'місце на річці чи озері, на дні якого є корчі' Клб.

КОРЧУВАТЕ МІСЦЕ [корч·у|вате |м'ісце] ‘місце на річці чи озері, на дні якого є корчі’ Плш;

[корчо|вате |м'істо] ‘місце на річці чи озері, на дні якого є корчі’ Врм.

КОРЯВЕ ДЕРИВО [ко|р'аве |дериво] ‘ліс з кривими стовбурами’ КЛБ (див. ще *на дрова*).

КОСА [ко|са] ‘виступ берега’ Пдс; ‘частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму’ Клш, Лпл (див. ще *намив*); ‘мілина, утворена нанесеним піском’ Жвн.

КОСІВЩИНА [|кос'івш·ч'ина] ‘ліс посеред сінокосів’ Пдс.

КОСОВИЦЯ [косо|виц'а] ‘берег (луг), на якому росте сінокісна трава’ Лвч (див. ще *сінокоси*), Пдс.

КОСОГОР [косо|гор] ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Бзп.

КОСОГОРИ [косо|гори] ‘крутогір, поле, яке обробляють зверху до низу’ Лпл.

КРАЇ [кра|йі] ‘край поля, земельної ділянки’ Клн.

КРАЙ [край] ‘край берега, бровка’ Пдс; ‘край поля, земельної ділянки’ Бзп, Глм, КЛБ; ‘край низини’ Лпл.

КРАЙ ВОДИ [край во|ди] ‘край водойми’ Пдс.

КРАЙ ЛІСУ [край |л'ісу] ‘край лісу’ Бзп (див. ще *попид лісом*).

КРАЙ ОДОРЮЮТЬ [край о|дор'уйут'] ‘кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки’ Бзб, Бзп, Глм (див. ще *поперечка, просапали край*), Клн, Нхй, Плш.

КРАЙ ОРАНКИ [край |оранки] ‘кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки’ Пдс.

КРАПИВА [крапи|ва] ‘зарості кропиви’ Бзб, ВХ. КЛБ (див. ще *ойойокове гніздо*), Нхй.

КРАПИВА ЖАЛКА [крапи|ва жал'ка] ‘зарості кропиви’ Бгд.

КРАПИВНИК [кра|пивник] ‘зарості кропиви’ Бзп.

КРИВА ТЕЧІЯ [кри|ва |теч'ія] ‘крива течія річки’ Глм.

КРИВЕ [кри|ве] ‘річка з покрученими берегами (з.н.)’ Лпл.

КРИВУЛЬКИ [кривул'ки] 'заплутане розташування доріг' Жвн.

КРИВУЛЯКИ [кривул'аки] 'заплутане розташування доріг' Клб.

КРИГА [к'рига] 'смуга льоду біля берега річки перед її замерзанням' Бгд, Клщ (див. ще *зашерхла вода*), Лпл (див. ще *зашерхла вода*).

КРИНИЦЯ [кри'ниц'а] 'криниця' Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клб, Лпл, Пдс; 'неглибока криниця, викопана на болоті' Бгд, Жвн, Плш; 'криниця в лісі' Плш; 'колодязь, місце у дворі, де беруть воду' Бгд, Клщ (див. ще *колодязь*).

КРИНИЦЯ ДО ЗВОДУ [кри'ниц'а до з'воду] 'криниця з надбудовою у вигляді журавля' Клб (див. ще журавель).

КРИНИЧКА [кри'нич'ка] 'криниця в лісі' Бзп, Клщ, Лвч, Пдс; 'джерело в лісовому озері' Клб; 'яма на болоті, наповнена джерельною водою' Нхй (див. ще *родничок*); 'неглибока криниця, викопана на болоті' Нхй.

КРИНИЧКА РОДНИЧКОВА [кри'нич'ка роднич'кова] 'криниця в лісі' Клн.

КРІТ НАКРОТИВ [кр'іт накро'тив] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Бгд, Бзп (див. ще *купка*), ВХ, Клщ, Плш.

КРІТ НАТОЧИВ [кр'іт нато'чив] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Нхй (див. ще *зимля з-пид крота, кротяча зимля, накротив купу*).

КРІТ ПОНАТОЧУВАВ [кр'іт пона'точував] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Жвн (див. ще *купка*).

КРОПИВНИК [кропив'ник] 'зарості кропиви' Врм, Плш;

[кро'пивник] 'зарості кропиви' Глм, Клн.

КРОПИВНЯК [кропивн'ак] 'зарості кропиви' Пдс.

КРОТОВА ЗИМЛЯ [крито'ва зим'л'а] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Глм.

КРОТОВА МОГИЛКА [крито'ва мо'гил'ка] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Квр.

КРОТОВИНА [крито'вина] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Пдс.

[кро|товина] ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Клб (див. ще *кротовиння, купка*).

КРОТОВИНИ [кро|вини] ‘місце на березі чи берег, де багато кротовин’ Пдс, ‘місце, де багато кротовин’ Пдс.

КРОТОВИННЯ [кро|вин':а] ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Клб (див. ще *кротовина, купка*), Клн.

КРОТЯЧА ЗИМЛЯ [кро|т'ача зим|л'а] ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Нхй (див. ще *зимля з-пид крота, кріт наточив, накротив купи*).

КРУГЛИКИ [к|ругл'ики] ‘кругле старорічище’ Клб.

КРУГЛЯК [к|ругл'ак] ‘ліс круглої форми’ Бзб.

КРУГОМ СИЛА [к|ругом си|л'а] ‘допоміжна дорога’ Бгд.

КРУЖКА СТОВПА [к|руж|ка стоў|па] ‘місця у полі, які не зорюються’ Пдс.

КРУТА ГОРА [к|ру|та го|ра] ‘крутий спуск дороги’ Бзп.

КРУТА ДОРОГА [к|ру|та до|рога] ‘крутий спуск дороги’ Пдс; ‘круте підвищення біля доріг’ Нхй.

КРУТИЗНА [к|рутиз|на] ‘яр із крутими схилами’ Нхй.

КРУТИЙ БЕРИГ [к|ру|тий |бериг] ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ Клб, Пдс; ‘високий крутий обрив (берег) над річкою’ Клн (див. ще *круча*); ‘місце біля річки, яке обмивається і підмивається водою’ Врм.

КРУТИЙ СПУСК [к|ру|тий спуск] ‘крутий спуск дороги’ Клн.

КРУТИЙ СХИЛ [к|ру|тий схил] ‘крутий схил гори, горба, який може обвалитися’ Пдс.

КРУТИЙ ЯР [к|ру|тий |яр] ‘яр з крутими схилами’ Глм.

КРУТІ ОБОЧИНИ [к|ру|т'і о|бочини] ‘круте підвищення біля доріг’ Клн.

КРУТО З'ЇХАЛИ [к|руто з'|їхал'и] ‘крутий спуск дороги’ Клб.

КРУТО ПОВИРТАТЬ [к|руто повир|тат'] ‘крутий поворот дороги’ Бзп.

КРУТОВЕР [к|руто|вер] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Врм.

КРУТОВЕРТІ [к|руто|верті] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Жвн (див. ще *вирва, казани крутить, крутовизни*).

КРУТОВИЗНИ [круто|визни] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Жвн (див. ще *казани вирва, крутить, крутоверті*).

КРУТОМЕЛ [круто|мел] ‘притока, яка звивисто впадає в основне русло’ Пдс.

КРУЧА [к|руч’а] ‘високий крутий обрив (берег) над річкою’ Врм, Клб, Клн (див. ще *крутий бериг*), Клщ, Пдс (див. ще *обрив*); ‘крутий спуск дороги’ Квр; ‘обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання (з.н.)’ Бзп, Глм; ‘висока гора’ Глм; ‘дуже високий обрив над річкою’ Жвн, Лпл; ‘обрив над річкою, де добували глину’ Клщ; ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ Клщ;

[к|руч’і] ‘місце добування піску’ Клщ.

КРУЧА ОДРУБОМ [к|руч’а |одрубом] ‘глибокий обривистий яр’ Клщ.

КРУЧЕНІ БЕРЕГИ [к|руч’є^н’і бере|ги] ‘річка з покрученими берегами (з.н.)’ Глм.

КРУЧИ [к|руч’и] ‘невелике підвищення, що поросло деревами’ Плш.

КРУЧИНА ВОДА [к|руч’ина во|да] ‘глибока яма в річці, де закручує вода’ Бгд.

КРУЧИНЕ ДЕРИВО [к|руч’ине |дериво] ‘ліс з кривими стовбурами’ Бгд, Квр.

КРУЧКА [к|руч’ка] ‘круте підвищення біля доріг’ Клщ.

КУВЕТ [ку|вет] ‘вибуксуване заглиблення від коліс’ Глм; ‘невеликий викопаний рівчак по краях дороги’ Врм, Клщ.

КУВШИНКИ [кув|шинки] ‘жовте латаття’ Клщ.

КУКУРГУЗА [кукур|гуза] ‘поле, на якому росла кукурудза’ Лпл.

КУКУРГУЗІННЯ [кукургу|з’ін’:а] ‘поле, на якому росла кукурудза’ Квр.

КУКУРГУЗЯНЕ ПОЛЕ [кукур|гуз’ане |пол’є^н] ‘поле, на якому росла кукурудза’ Глм.

КУКУРУДЗА [куку|рудза] ‘поле, на якому росте кукурудза’ Лвч.

КУКУРУЗНИЩЕ [куку|рузниш’ч’є] ‘поле, на якому росла кукурудза’ Клн.

КУКУРУЗЯНЕ ПОЛЕ [кукуруз'ане поле] 'поле, на якому ростла кукурудза' Нхй.

КУЛЬТІВІРУЮТЬ [кул'т'і'в'іруйут'] 'земля, виорана навесні' Лпл (див. *ще проволочують*).

КУП'Я [куп'йа] 'купина (купини) на болоті, бугрик' Нхй.

КУП'ЯХИ [куп'йа'хи] 'купина (купини) на болоті, бугрик' Клб.

КУПА [купа] 'велика кількість чогось складеного, зсипаного горою в одному місці' Пдс; 'купина (купини) на болоті, бугрик' Плш; 'купа землі' Бзп, Врм, Глм, Жвн, Клб.

КУПА ЗИМЛІ [купа зим'л'і] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Лвч.

КУПИНА [купи'на] 'купина (купини) на болоті, бугрик' Клн (мн. куп'ини); 'окремий кущ на полі чи сіножаті' Клн.

КУПИНКИ [куп'инки] 'невелике пасмо кущів на сіножаті' Клн.

КУПКА [купка] 'купа землі, яку наточив кріт, кротовина' Бзп (див. *ще кріт накротив*), Жвн (див. *ще кріт понаточував*), Клб (див. *ще кротовина, кротовиння*).

КУРГАН [кур'ган] 'насипаний горб на полі (за легендою: насипаний козацькими шапками)' Клн (див. *ще могила*), Лпл, Пдс (див. *ще могила, роблениця*).

КУСОК [кус'ок] 'невелика земельна ділянка' Клщ.

КУСОЧОК [кус'оч'ок] 'невелика земельна ділянка' Бзп.

КУЧІ [куч'і] 'великі мурашники в лісі' Жвн (див. *ще мурашники*).

КУЧУГУРА [куч'у'гура] 'кучугура снігу, снігові замети' Бгд, Бзб, Бзп, Врм (див. *ще сугроб*), Жвн, Квр, Клщ (див. *ще замети*), Лпл, Нхй, Пдс;

[куч'у'гора] 'кучугура снігу, снігові замети' Лвч.

КУЧУРГАН [куч'ур'ган] 'кучугура снігу, снігові замети' Клн.

КУЩИК [куш'ч'ик] 'окремий кущ на полі чи сіножаті' Лвч.

КУЩІ [куш'ч'і] 'молоді пагони від пенька' Лпл; 'невелике пасмо кущів на сіножаті' Клщ.

ЛАГИРЬ [лагі^р] ‘загороджене місце для випасу тварин’ Бзп, Пдс (див. ще *загін*));

[л^агир’] ‘згін худоби в одне місце для відпочинку’ Квр (див. ще *тирло*, *тирлують скот*).

ЛАГИРЬ СКОТЯЧИЙ [л^агир’ ско^т’ач’ий] ‘місце біля річки, де відпочиває худоба’ Бзп.

ЛАЗНІ [л^азн’і] ‘місце біля річки, де худоба п’є воду’ Глм (див. ще *водопой*).

ЛАН [л^ан] ‘ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування, нива’ Клб (див. ще *нива*).

ЛАНДАШІ [ландаш’і] ‘місце в лісі, де росте багато конвалій’ Жвн;

[л^андиш’і] ‘місце в лісі, де росте багато конвалій’ Врм.

ЛАНКА [л^анка] ‘ділянка поля, яку наділяються робітникам для обробітку’ Лпл;

[л^анка] ‘ділянка поля, яку наділяються робітникам для обробітку’ Клб.

ЛАНОК [ла^нок] ‘невелика земельна ділянка’ Жвн.

ЛАТАКИ [л^ата^ки] ‘водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками’ Клб;

[ла^та^хи] ‘берег, попід яким (на якому) росте латаття’ Врм.

ЛАТАТТЯ [ла^тат’:а] ‘берег, попід яким росте латаття’ Глм (див. ще *на лузі*), Жвн, Клн, Лпл (див. ще *болотовина*, *загрязнена вода*), Пдс; ‘жовте латаття’ Бгд, Бзб, Глм, Жвн, Клн, Лпл, Нхй, Пдс; ‘водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками’ Клщ (див. ще *лілія*), Лвч, Нхй;

[л^а’тат’:а] ‘берег, попід яким росте латаття’ ВХ; ‘жовте латаття’ Глм; ‘водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками’ ВХ.

ЛАТКА [л^атка] ‘ділянка землі для вирощування одного виду овочів’ Клщ.

ЛАТНИК [латник] ‘тонкий ліс’ Клн;

[лат^ник] ‘тонкий ліс’ Бзб.

ЛАТОЧКА [л'аточ'ка] 'ділянка землі для вирощування одного виду овочів' Бзб, ВХ, Квр.

ЛЕВАДА [ле'вада] 'невелика ділянка із сінокісною травою' Врм;

[л'и'вада] 'безліса обнижена місцевість, що придатна для оселення' (Квр); 'невелика ділянка із сінокісною травою' Глм; 'багата на вологу частина городу' Лпл (див. ще *береговий город*); 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Лпл (див. ще *сінокіс*); 'місце на березі водойми, де можна випасати худобу' Лпл; 'оброблюване поле, розорана, оброблювана поляна в лісі чи між лісами' Клб; 'місце випасу тварин' Клб (див. ще *вигон, на лузі пастовень*); 'місцевість за городами, де ростуть дерева і є сінокісні галявини' Клщ;

[ли'вада] 'низовина біля річки' Врм.

ЛЕМИЦЯ [л'емиц'а] 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' Глм (див. ще *леміш, оріхами виорав, плити, плити положив*).

ЛЕМІШ [л'е'м'іш] 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' Глм (див. ще *лемиця, оріхами виорав, плити, плити положив*).

ЛЕМІШІ [л'е'м'іш'і] 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' Квр.

ЛЕПЕХА [ле'пе'ха] 'берег, на якому росте лепеха' Бзб, Клн;

[л'и'пи'ха] 'берег, на якому росте лепеха' Квр, Клб, Клщ;

[лу'пу'ха] 'берег, на якому росте лепеха' Врм.

ЛЄВА СТОРОНА [л'єва сторо'на] 'лівий берег річки' Бзп.

ЛИЖАЧЕ ДЕРИВО [ли'жа'че |дери'во] 'дерево, повалене бурею' Пдс.

ЛИЖНЬОВКА [л'иж'н'овка] 'настелена зі зрубів дорога через болото' Лпл.

ЛИМАН [л'и'ман] 'берег, який затоплюється водою навесні' Глм; 'місце біля річки, яке заливає вода' Глм; 'великий простір води' Глм.

ЛИПНЯК [лип'н'ак] 'липовий ліс' Бзб.

ЛИПОВИЙ ЛІС [липовий л'іс] 'липовий ліс' Врм.

ЛИСА ГОРА [л'иса го'ра] 'висока гора' Клб.

ЛИСА ЗИМЛЯ [л'иса зимл'а] 'непокрита снігом замерзла земля' Лпл (див. ще *гола зимля*).

ЛИСИЙ ГОРБ [л'исий горб] 'підвищення, на якому нічого не росте' Лпл.

ЛИСИЙ ШМАТОК [л'исий шма|ток] 'ділянка поля, де нічого не росте' ВХ.

ЛИСИНА [лишина] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Клн (див. ще *солончак*); 'непокрита снігом замерзла земля' Клщ (див. ще *наст*).

ЛІВИЙ БЕРИГ [л'івий бериг] 'лівий берег річки' Пдс (див. ще *лівобирежжя*), Клн.

ЛІВИЙ БІК [л'івий б'ік] 'лівий берег річки' Нхй.

ЛІВОБИРЕЖЖЯ [л'івоби^ереж':а] 'лівий берег річки' Жвн, Клб, Клщ, Лпл, Пдс (див. ще *лівий бериг*), Плш.

ЛІД [л'ід] 'осілий лід попід берегом' Врм, Клн.

ЛІЙКА [л'ійка] 'глибока яма в річці, де закручує вода' Плш; 'невеликі круглі долини на полях, в яких збирається вода' Клн (мн. л'ійки); 'місця в полі, які не висихають з-під дощової води' (Клн див. ще *долина*); 'глибоке кругле озеро в лісі' Жвн.

ЛІЛЯ [л'іл'ія] 'водяна рослина з великим листям круглої форми та білими квітками' Врм, Жвн, Клн, Клщ (див. ще *латаття*).

ЛІМАННЕ ГОСПОДАРСТВО [л'іман:е госпо|дарство] 'невелика штучна водойма для розведення і утримання риби' Лпл (див. ще *рибросаднік, тоня*).

ЛІСКИ [л'іски] 'глибокий яр, порослий лісом' Пдс.

ЛІСОК [л'ісок] 'гора (підвищення), що поросла лісом' Пдс; 'маленький лісок' Врм, Жвн, Клб (див. ще *маленький ліс*); 'розсадник дерев і кущів' Нхй; 'болото з дрібним лісом' Бгд; 'луг біля річки, що заріс чагарниками' Бгд.

ЛІСОПОВАЛ [л'ісопо|вал'] 'місце, де вирубано ліс' Клщ (див. ще *вирубка*).

ЛІСОПОЛОСА [л'ісо|полоса] 'смуга лісу, що слугує межею поля' Бзб, Глм (див. ще *лісосмуга*), Клб, Плш (див. ще *лісосмуга, посадка*);

[л'ісопол'о|са] 'смуга лісу, що слугує межею поля' Клщ (див. ще *лісосмуга*).

ЛІСОПОСАДКА [л'ісопо|садка] 'схил підвищення, що поріс лісом' Врм.

ЛІСОСМУГА [л'ісос|муга] 'смуга лісу, що слугує межею поля' Бгд, Бзп, ВХ, Глм (див. ще *лісополоса*), Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ (див. ще *лісополоса*), Лвч, Лпл, Нхй, Пдс, Плш (див. ще *посадка, лісополоса*); 'лісонасадження обабіч дороги' Бзб, Глм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Лпл, Пдс, Плш.

ЛІЩИНА [л'ішч'ина] 'зарості ліщини' Глм (див. ще *горіщина, оріщина*), Жвн (див. ще *оріщина*), Лпл (див. ще *оріщина*); 'ліс, в якому росте багато ліщини' Клб, Лпл.

ЛОВКА ДОРОГА [ловка до|рога] 'дорога без різких перепадів висот і поворотів' Пдс.

ЛОВКА ЗИМЛЯ [л'овка зимл'а] 'добре вироблена земельна ділянка, поле' ВХ (див. ще *гарна площа*).

ЛОЗА [л'о|за] 'зарості верболозу' Лпл; 'зарості верби' Нхй.

ЛОЗИ [лози] 'зарості верболозу' Врм, Пдс (див. ще *верболози*); 'зарості верби' Квр, Пдс (див. ще *верболози*);

[л'ози] 'зарості верболозу' Бгд.

ЛОХАНКА [ло|ханка] 'місце на болоті, де викопали торф' Бгд.

ЛУГ [л'уг] 'луг, що прилягає до лісу' Глм; 'місце випасу тварин' Глм; 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Бзп (див. ще *болото*); 'луг' Бгд, Клщ, Лвч.

ЛУГА [лу|га] 'луги' Лпл.

ЛУГИ [л'у|ги] 'мішаний ліс' Жвн.

ЛУГОВА ВОДА [луго|ва во|да] 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повінь' Врм (див. ще *прибутна вода*).

ЛУГОВИНА [л'уго'вина] 'луг, який раніше косили, а тепер обробляють' Лпл; 'берег, який затоплюється водою навесні' Лпл; 'луг, на якому ростуть різні трави' Клб.

ЛУЖА [л'ужа] 'місце в полі, яке не висихає з-під дощової води' Лпл.

ЛУЖКИ [луж'ки] 'низина, поросла травою' Пдс.

ЛУЖОК [л'ужок] 'луг, що прилягає до лісу' Нхй; 'луг за городами' ВХ.

ЛУЖОК БЕРИГА [лу'жок 'бериґа] 'частина берега (з.н.)' Лпл.

ЛУКА [лу'ка] 'місце випасу тварин' Лвч (див. ще *пасовище*)); 'заросле річище' Лвч.

ЛУКИ [луки] 'луг за городами' Плш; 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Глм (див. ще *сінокіс*);

[л'уки] 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Клб; 'широкі рівнинні луки' Клщ (див. ще *простір*).

ЛУНКА [лунка] 'квадратна яма для посадки дерева' Пдс; 'невелика яма круглої форми, в яку садять картоплю' Клн, Пдс;

[л'унка] 'квадратна яма для посадки дерева' Квр; 'невелика яма круглої форми, в яку садять картоплю' Глм, Квр.

ЛУЩИЛИ [луш'ч'или] 'обробіток землі луцильником після збору зернових культур' Бзб, Клн, Пдс.

[л'уш'ч'ил'и] 'обробіток землі луцильником після збору зернових культур' ВХ, Квр, Клб, Клщ, Лпл.

ЛУЩІННЯ [лушч'ін':а] 'обробіток землі луцильником після збору зернових культур' Плш.

ЛЬОДОК [л'о'док] 'лід біля берегів пізньої осені; смуга льоду біля берега річки перед її замерзанням' Клн (див. ще *зашерхає*).

М'ЯКА ВОДА [м'я'ка во'да] 'весняна вода' Бзп.

МАЙДАН [май'дан] 'рівнина, пусте місце між дворами' Глм.

МАКИ [маки] 'місце на полі чи при дорозі, де ростуть маки' Бзп, Квр, Клщ.

МАКОВЕ ПОЛЕ [макове |поле] ‘місце на полі чи при дорозі, де ростуть маки’ КЛБ;

[макове |пол’и] ‘місце на полі чи при дорозі, де ростуть маки’ ГЛМ.

МАЛА ДІЛЯНКА [мал’а д’і|л’анка] ‘невелика земельні ділянка’ ЛВЧ.

МАЛЕ ОЗЕРО [мал’е |озе’ро] ‘маленьке озеро’ ГЛМ (див. ще *мілке озеро*).

МАЛЕ ПОЛЕ [мале |поле] ‘невелика земельна ділянка’ ВРМ.

МАЛЕНЬКИЙ ЛІС [мален’кий л’іс] ‘маленький лісок’ ГЛМ, КЛБ (див. ще *лісок*).

МАЛИЙ ЯР [мал’ий йар] ‘невеликий яр’ ГЛМ.

МАЛИНА [малина] ‘зарості малини’ БЗБ, ГЛМ, ЖВН, ПДС;

[мал’ина] ‘зарості малини’ НХЙ.

МАЛИННИК [малин:ик] ‘зарості малини’ КЛН, ПЛШ.

[мал’ин:ик] ‘зарості малини’ БЗП, КЛБ, КЛЩ.

МАНІВЦІ [ман’івц’і] ‘заплутана лісова стежка’ ГЛМ, ПДС; ‘прихована стежка’ ЛВЧ, ПДС.

МАНІВЦЯМИ [ман’івц’ами] ‘прихована стежка’ БЗБ, БЗП, ВРМ, ГЛМ, ЖВН, КЛЩ;

[манов’ц’ами] ‘прихована стежка’ КЛБ, НХЙ.

МЕЖА [ме’жа] ‘межа між городами’ КЛБ (див. ще *обніжок*), КЛН (див. ще *грянть*, *обніжок*), ЛПЛ, ПДС, ПЛШ (див. ще *обніжок*); ‘лінія розподілу між полями’ КЛН, ПЛШ;

[ми’жа] ‘борозна між продовгуватими полосками поля’ ГЛМ (див. ще *одорали*); ‘межа, що відділяє землі одного села від іншого’ ГЛМ (див. ще *обн’іжок*), ЖВН, КЛБ, КЛЩ, ЛВЧ; ‘місце, до якого доходить вода при розливі’ ЛПЛ;

[ми’жа] ‘лінія розподілу між полями’ БГД, БЗБ, БЗП, ВРМ, ВХ, КЛБ; ‘широка межа між городами, якою можна проїхати’ БЗП; ‘протоптана межа між городами’ ВРМ, ЖВН, КЛЩ; ‘межа між городами’ БГД (див. ще *грянть*), БЗБ, ВХ; ‘дорога, що розділяє поле’ БЗБ.

МЕРЕЛІ [ме|рел'і] 'зарості абрикосів' Бзб, Пдс.

МЕРЗЛА ЗИМЛЯ [лмерзла зимл'а] 'шматок мерзлої землі' Врм, Жвн.

МИТРОВКА [мит|ровка] 'вузька земельна ділянка' Бзп.

МИЖДУРЯДДЯ [мижду|р'ад':а] 'протоптана межа між різними градками на городі' Нхй.

МИЖОВА ДОРОГА [мижо|ва до|рога] 'дорога, що розділяє поле' Нхй.

МИЖРЯДДЯ [миж|р'ад':а] 'протоптана межа між різними градками на городі' Глм (див. ще *стежка*), Лпл, Пдс, Плш;

[м'іж|р'ад':а] 'протоптана межа між різними градками на городі' Жвн, Клб.

МІЛИНА [м'іли|на] 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' Пдс; 'місцевість біля ставка, де майже завжди стоїть вода' Пдс; 'мілина' Бзб, Клн, Пдс, Плш; 'мілина на річці' Пдс, Плш; 'мілина, утворена нанесеним піском' Пдс; 'мілина, яка виступає при зменшенні рівня води в річці' Пдс; 'неглибокі місця в річці, водоймі' Пдс;

[м'іл'и|на] 'мілина' Бгд, Бзп, Глм, Клб, Клщ, Нхй.

МІЛКЕ ОЗЕРО [м'іл'ке |озе"ро] 'маленьке озеро' Глм (див. ще *мале озеро*).

МІЛКИЙ ЯР [м'іл'кий йар] 'невеликий яр' Лпл.

МІЛКОВОДІЯ [мілководія] 'мілина' Врм.

МІСИВО [л'місиво] 'розмоклий глиняний ґрунт' Пдс; 'розмокла внаслідок дощів, танення снігу та ін. грузька місцевість, болото' Клщ (див. ще *грязь*).

МІСТ [м'іст] 'з'єднання між берегами річки' Глм, Лпл, Пдс.

МІСТОК [м'іс|ток] 'з'єднання між берегами річки' Клн; 'місце переходу через канаву' Глм.

МІСЦЕВІСТЬ [м'ісцев'іс'т'] 'місце в лісі, де росте багато квітів' Нхй.

МІСЦИНА [л'місцина] 'кругла низина в полі' Плш.

МІШАНЕ ПОЛЕ [л'мішане |пол'е"] 'поле, на якому ростуть різні посівні культури' Глм.

МІШАНИЙ ЛІС [м'ішаний л'іс] 'великий мішаний ліс' Клб.

МОГИЛА [моґила] 'насипаний горб на полі (за легендою: насипаний козацькими шапками)' Бзб, Врм, Жвн (див. ще *близниці*), Клб, Клн (див. ще *курган*), Пдс (див. ще *курган, робле^нниця*), Плш;

[моґил'а] 'насипаний горб на полі (за легендою: насипаний козацькими шапками)' Бгд, Бзп, Глм (див. ще *пагорб*), Клщ, Лвч, Нхй; 'яма для поховання покійника' Лпл (див. ще *яма*), Нхй (див. ще *яма*).

МОКВА [мок'ва] 'перезволожена частина землі, просякнутий водою ґрунт' Глм (див. ще *мокрый ґрунт*).

МОКРА [мокра] 'перезволожена частина землі, просякнутий водою ґрунт' Нхй.

МОКРИЙ ГРУНТ [мокрый ґрунт] 'перезволожена частина землі, просякнутий водою ґрунт' Глм (див. ще *моква*).

МОЛОДА СОСНИНА [мол'ода сос'нина] 'молодий сосновий ліс' Лпл.

МОЛОДИЙ ЛІС [мол'одий л'іс] 'молодий ліс' Бзп, Квр (див. ще *молодняк*).

МОЛОДНЯК [молод'н'ак] 'молодий ліс' Врм, Клб, Пдс; 'тонкий ліс' Врм;

[мол'од'н'ак] 'молодий ліс' Бгд, Глм, Квр (див. ще *молодий ліс*).

МОРЕ [мо́ре] 'місце, де нагромаджується та зберігається вода, водосховище' Врм, Жвн, Клщ, Лпл (див. ще *водохрані́ще*).

МОСТОК [мос'ток] 'місток через канаву' Глм, Пдс (див. ще *кладка*); 'дорога через болото, якою можна проїхати' Нхй.

МОХ [мох] 'низина в лісі, що поросла мохом' Глм; 'місце на болоті, де росте мох' Глм, Клб.

МОХИ [мо'хи] 'місце на болоті, де росте мох' Бгд, Нхй.

МОЧАЛКА [моч'ал'ка] 'канава, в якій мочили коноплі' Бгд.

МУЛ [мул] 'мул (пісок) на дні водойми' Бзб, Пдс;

[мул'] 'пласт піску на дні колодязя' Клщ, Лпл, Нхй; 'мул (пісок) на дні водойми' Бзп, Нхй.

МУЛИСТЕ ДНО [мулисте дно] ‘замулене дно річки, водойми’ Пдс.

МУЛЯКА [мул’ака] ‘болотисте водоймище з каламутною водою’ Пдс;
‘мул (пісок) на дні водойми’ Бгд, Врм, Жвн; ‘пласт піску на дні колодязя’ Бгд;
‘замулене дно річки, водойми’ Бгд.

МУЛЯКИ НАНИСЛО [мул’аки нанисл’о] ‘місце, нанесене мулом’ Бзп.

МУЛЯНЕ ДНО [мул’ане дно] ‘замулене дно річки, водойми’ Глм.

МУРАШНИКИ [мурашники] ‘великі мурашники в лісі’ Бгд, Бзб, Бзп
(див. ще *комашники*), Врм, Глм, Жвн (див. ще *кучі*), Квр (див. ще *комашницье*),
Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс

НА БИСТРІ [на бистр’і] ‘пришвидшений плин води на повороті
річки’ Жвн.

НА БОЛОТІ [на бол’от’і] ‘город поблизу болота’ Бзп, Квр; ‘багата на
вологу частина городу’ Бгд (див. ще у *беризі*).

НА БУГРІ [на бугр’і] ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ Квр;
‘крутогір, поле, яке обробляють зверху до низу’ ВХ.

НА ГОРБІ [на горб’і] ‘вершина горба (гори, підвищення), найвище
місце’ Нхй.

НА ГОРІ [на гор’і] ‘високе поле’ Бзп, Клщ.

НА ГОРУ [на гору] ‘підвищення на дорозі’ Глм.

НА ДОЛИНАХ [на дол’инах] ‘місце, де збирається вода після дощів’
Глм (див. ще *водостьок, на лимані*).

НА ДОРОГУ [на до’рогу] ‘виїзд на головну дорогу за селом’ Клб, Нхй.

НА ДРОВА [на д’рова] ‘ліс з кривими стовбурами’ Клб (див. ще *коряве
дериво*), Лпл (див. ще *нистройове дериво, покручине дериво*);

[на дро’ва] ‘ліс з кривими стовбурами’ Врм.

НА ЗЯБ [на з’аб] ‘земля, виорана на зиму’ Бзб, Бзп, ВХ, Жвн (див. ще
осіння оранка), Квр, Клб, Клщ, Лпл, Нхй, Пдс.

НА КАМІНЦІ [на камін’ц’і] ‘місце для купання’ Бзп.

НА КОСИНУ [на коси’ну] ‘схил низини на місці колишнього озера’ Пдс.

НА КОСІ [на ко’с’і] ‘місце для купання’ Жвн.

НА ЛИМАНІ [на л'и^лман'і] 'місце, де збирається вода після дощів' Глм (див. ще *водостьок, на долинах*).

НА ЛУЗІ [на л'уз'і] 'берег, попід яким (на якому) росте латаття' Глм (див. ще *латаття*); 'місце випасу тварин' Клб (див. ще *вигон, ливада, пастовень*).

НА НИЗ [на низ] 'повільний схил дороги' Глм.

НА НИЗУ [на ни^лзу] 'багата на вологу частина городу' Нхй.

НА ОКРАЙ ПОЛЯ [на ок^лрай пол'а] 'віддалена частина певної території (лісу, поля)' Лпл.

НА ОСОННІ [на о^лсон':і] 'схил гори, повернутий до сонця' Пдс.

НА ПОСАДКУ [на по^лсадку] 'розсадник дерев і кущів' Плш (див. ще *площа*).

НА ПОСТРОЙКУ [на пост^лройку] 'ліс з прямими і чистими стовбурами, який використовують для будівництва' Бгд.

НА СОБ [на соб] 'кругова оранка кіньми' Врм, Клб, Пдс.

НА СХИЛІ [на схил'і] 'ділянка дороги, що має схил, узвіз' Нхй (див. ще *покатом*).

НА ТОПЛИВО [на то^лпливо] 'ліс з кривими стовбурами' Клн.

НАВАЛЯЛО ЛІСУ [навал'ал'о л'ісу] 'ділянка річки, завалена стовбурами' Клб.

НАВОДНЕННЯ [навод'нен'ійа] 'розлив річки' Плш.

НАВОДНЄНІЄ [навод'н'ен'іє] 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повінь' Лпл; 'потоки з весняними чи дощовими водами' Врм, Клб (див. ще *вода, потічки*).

НАВПРОСТЕЦЬ [наўпрос'тец'] найкоротша дорога Бгд, Бзп (див. ще *напрошки*), Глм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ, Нхй, Пдс, Плш.

НАДІЛ [на^лд'іл] 'земельна ділянка' Лпл (див. ще *город, пай*)); 'земельна ділянка, яка має межі' Лпл (див. ще *пай*)); 'велика земельна ділянка площею в півгектара' Лпл; 'город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі' Клб (див. ще *зимля, помірки*));

[на^ді^л] ‘земельна ділянка’ Клщ.

НА ЗВОРОТАХ [на зворо^тах] ‘кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки’ Клщ.

НАКАТ [на^кат] ‘повільний схил дороги’ Клн (див. ще *похил*).

НАКЛОН [на^кл^он] ‘повільний схил дороги’ Клб.

НАКРОТИВ [накро^тив] ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Лпл (див. ще *бугорок*);

[накро^тив^і купи] ‘купа землі, яку наточив кріт’ Нхй (див. ще *зимля з-пид кроті, кріт наточив, кротяча зимля*).

НАКРОЧИНА КУПКА [на^кроч^іина^і купка] ‘купа землі, яку наточив кріт, кротовина’ Бзб.

НАЛАМАЛО [нала^мало] ‘ліс, дерева, повалені бурею’ Плш.

НАМЕТ [на^мет] ‘насенений вітром сніг на дорогу’ Клщ.

[на^мети] ‘нанесений вітром сніг на дорогу’ Глм.

НАМИВ [на^мив] ‘піщаний нанос на березі водойми’ Глм (див. ще *намила вода*), Клн, Лпл (див. ще *наноси*), Пдс; ‘частина берега, яка гострим кутом врізається у водойму’ Лпл (див. ще *коса*).

НАМИВАЄ [нами^вайє] ‘піщаний нанос на березі водойми’ Клб.

НАМИЛА ВОДА [на^мил^а во^да] ‘піщаний нанос на березі водойми’ Глм (див. ще *намив*).

НАМУЛ [на^мул] ‘піщаний нанос на березі водойми’ Клщ.

НАМУЛИНО [на^мули^оно] ‘місце, нанесене мулом’ Пдс.

НАНЕСЛО [нане^сл^о] ‘наноси верхнього шару ґрунту та сміття після весняного розливу’ Глм.

НАНОСИ [на^носи] ‘піщаний нанос на березі водойми’ Жвн, Лпл (див. ще *намив*); ‘мілина, утворена нанесеним піском’ Клщ.

НАНОСНА ЗИМЛЯ [нанос^{на} зим^ла] ‘поле, де твердий утовчений ґрунт’ Бгд.

НАПРОШКИ [напрош^ки] ‘найкоротша дорога’ Бзп (див. ще *навпростець*).

НАПУВАТЬ [напу|ват'] 'місце біля річки, де худоба п'є воду' Клб.

НАСИП [на|сип] 'штучне земельне продовгувате підвищення' Пдс; 'насип біля річки чи канами' Бзб, Жвн, Квр, Клб, Клщ (див. ще *бугор*), Лвч, Лпл, Нхй; 'підвищення, по якому прокладено залізничну колію' Лпл; 'насипана купа землі, штучне підвищення' Клщ (див. ще *горбик*)); 'дорога через болото, якою можна проїхати' Клщ; 'глухий кут між двома річками, що з'єднуються' Клщ; 'насипаний горб' Нхй; 'круте підвищення біля доріг' Бзб; 'горб у лісі' Бгд.

НАСТ [наст] 'непокрита снігом замерзла земля' Клщ (див. ще *лисина*).

НАЧАЛО [на|ч'ал'о] 'початок річки' Клб; 'початок болота' Бзп.

НАЧЕ ТІК [наче" т'ік] 'вибите дощем чи градом місце на земельній ділянці' Пдс.

НЕВЕЛИКИЙ ГОРОД [неве|л'икий го|род] 'невелика земельна ділянка' Нхй (див. ще *грядки, клатик*).

НЕВЕЛИЧКА ПЛОЩА [неве|л'ич'ка пл'ощч'а] 'невелика земельна ділянка' ВХ.

НЕ ДОКИДАЄ [не доки|дає] 'пропуск при оранці, коли плуг не відгорнув скибу' Пдс.

НЕДОКОШИНЕ [недо|кошине] 'смуга трави, що лишається недокошеною скраю сінокосу' Лвч.

НЕМА ДЕРЖАВИ [не|ма |держави] 'непокрита снігом замерзла земля' Жвн.

НЕПРОЛАЗНИЙ ЛІС [непро|лазний л'іс] 'густий ліс' Жвн (див. ще *гущавина*).

НЕПРОХІДНІ ЗАРОСЛІ [непрох'ідн'і |заросл'і] 'густі зарослі, чагарники' Пдс.

НЕРОДЮЧИЙ ГРУНТ [неро|д'учий ґрунт] 'ділянка поля, де нічого не росте' Глм;

[ниро|д'уч'ий ґрунт] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Жвн, Квр (див. ще *глина, солоньчак*), Клщ (див. ще *солонець*), Пдс.

НИВА [ни́ва] ‘ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування, нива’ Глм (див. ще *пшеничне поле, хлібне поле*), Клб (див. ще *лан*), Клщ; ‘город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі’ Клщ.

НИГІДНА [ниг’ідна] ‘ділянка поля, де нічого не росте’ Бгд.

[ниг’одна] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Бгд.

НИЗ [низ] ‘дно яру’ Пдс; ‘дно річки’ Квр; ‘берег, який затоплюється водою навесні’ Квр (див. ще *залитий бериг*); ‘низовина’ Врм (див. ще *долина*), Нхй (див. ще *низина*).

НИЗИНА [низи́на] ‘місце, де збирається вода після дощів’ Пдс; ‘низовина’ Бзб, Бзп, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ (див. ще *поділ*), Лпл, Нхй (див. ще *низ*), Пдс (див. ще *низовина*), Плш; ‘кругла низина в лісі’ Пдс; ‘широка низина біля річки, яку заливають весняні води’ Квр; ‘земельна ділянка, що заливається весняними водами’ Клб; ‘багата на вологу частина городу’ Жвн (див. ще *вибалок*); ‘низька болотиста місцевість, сінокісна низина’ Врм (див. ще *при болоті*).

НИЗИННІ БЕРЕГИ [низин’і береги] ‘берег, який затоплюється водою навесні’ Пдс.

НИЗОВИНА [низови́на] ‘низина’ Врм, Лвч, Пдс (див. ще *низина*); ‘низовина біля річки’ Клб.

НИЗЬКА ДОЛИНА [низ’ка долина] ‘глибока долина’ Врм (див. ще *глибока долина*).

НИПАХАНЕ [нипахане] ‘забуте покинуте поле’ Бзп (див. ще *гуля зимля, покинуте поле*).

НИПАХАТНА ЗИМЛЯ [нипахатна зимл’а] ‘земля, заросла травною і зіллям’ Нхй.

НИПАХАТНЕ ПОЛЕ [нипахатне пол’е] ‘забуте покинуте поле’ Нхй (див. ще *гуля зимля*).

НИПРОХІДНИЙ БІР [нипрох’ідний б’ір] ‘густий ліс’ Клщ.

НИСТОРОЙОВЕ ДЕРИВО [нистройо¹ве |дериво] ‘ліс з кривими стовбурами’ Лпл (див. ще *на дрова, покручине дериво*).

НИХАЗЯЙСЬКЕ [ниха¹з’айс’ке] ‘ділянка поля, дуже поросла бур’яном’ ВХ.

НОВЕ ПОЛЕ [нове |пол’е^и] ‘земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду’ Лпл (див. ще *ціловина*).

НОВЕ РУСЛО [нове русл¹о] ‘нове русло річки’ Глм, Лпл.

НОРА [но¹ра] ‘заглибина в ґрунті, вирита тваринами’ Врм, Клщ.

ОБ’ЄЗД [об’їзд] ‘допоміжна дорога’ Бзп, Лпл, Нхй.

ОБ’ЇЗД [об’їзд] ‘допоміжна дорога’ Клб, Клн, Клщ, Пдс.

ОБ’ЇЗНА [об’їз^дна] ‘допоміжна дорога’ Жвн, Лвч.

ОБВАЛ [об¹вал’] ‘обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання (з.н.)’ Глм, Нхй; ‘крутий спад поверхні землі після обвалу’ Жвн.

ОБВАЛОВКА [обва¹ловка] ‘насип біля річки чи канави’ (Клн (див. ще *вал*)).

ОБВАЛЮЄТЬСЯ [об¹вал’уїец’:а] ‘місце, де вода підмиває берег’ Клб.

ОБГОРОДИВСЯ [обгоро¹дивс’а] ‘обгороджена ділянка на городі’ Жвн.

ОБГОРОЖИНО [обго¹рожино] ‘загороджена ділянка землі біля будинку’ Бзп.

ОБНІЖОК [об¹н’їжок] ‘межа між городами’ Глм, Клб (див. ще *межа*), Клн (див. ще *грянь, межа*), Лпл, Нхй, Пдс, Плш (див. ще *межа, грянь*); ‘межа між городами у формі підвищення, що поросло травою’ Бзб, Квр, Клб, Клщ, Нхй; ‘межа, що відділяє землі одного села від іншого’ Глм (див. ще *межа*); ‘протоптана межа між городами’ Бгд, Бзп.

ОБОЧИНА [о¹боч’ина] ‘бокова частина дороги, узбіччя’ Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм (див. ще *узбіччя*), Жвн, Квр, Клб, Клн, Лвч, Лпл (див. ще *узбіччя*), Нхй, Пдс, Плш; ‘невеликий викопаний рівчак по краях дороги’ Квр, Клн; ‘протоптана стежка край дороги’ Клщ, Нхй.

ОБРИВ [об|рив] ‘високий крутий обрив (берег) над річкою’ Бзп, Глм, Жвн, Лпл (див. ще *сщина*), Пдс (див. ще *круча*); ‘місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання’ Пдс; ‘місце, де вода підмиває берег’ Врм, Лвч, Плш; ‘непорушний обрив, круте місце, яке більше не обвалюється’ Глм; ‘крутий спад поверхні землі після обвалу’ Бзп; ‘крутий схил підвищення, горба’ Бгд.

ОБРИВИСТИЙ БЕРИГ [об|ривистий |бериг] ‘високий крутий берег річки’ Врм.

ОБРИВЧАСТИЙ [об|ривч`астий] ‘високий крутий берег річки’ Пдс.

ОБРОСЛО БУР’ЯНАМИ [обросл`о бурйа|нами] ‘забуте покинуте поле’ Лвч.

ОГОРОД [ого|род] ‘ділянка землі, здебільшого для вирощування овочів’ Бгд, Бзб, Врм (див. ще *грядка*), Жвн (див. ще *гони, грядки*), Клн (див. ще *грядка*), Клщ (див. ще *грядка*), Лвч, Плш (див. ще *город, грядки*); ‘вузька земельна ділянка’ Плш.

ОГОРОДИНА [ого|родина] ‘поле, відведене для вирощування овочів’ Врм, Глм, Жвн, Квр, Клн, Клщ, Лвч, Нхй, Пдс; ‘ділянка землі для вирощування одного виду овочів’ Плш; ‘поле, на якому ростуть баштанні культури’ Жвн; ‘низовина біля річки, що призначена для городніх культур’ Бзб, Врм.

ОГРІХ [ог|р`іх] ‘місце, пропущене при сіянні чи боронуванні’ Бгд (див. ще *оріх*), Бзб, Бзп, ВХ, Глм (див. ще *горіх, пусте місце*), Жвн (див. ще *прогул*), Квр, Клб, Клн, Клщ, Лвч, Нхй, Пдс, Плш (див. ще *оріх*); ‘пропуск у косінні’ Бзб, Бзп, ВХ; ‘пропуск при оранці, коли плуг не відгорнув скибу’ ВХ.

ОГРІХИ [ог|р`іхи] ‘рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби’ Бгд.

ОГРІШОК [ог|р`ішок] ‘смуга трави, що лишається недокошеною скраю сінокошу’ Клн.

ОДГИБА ЛІС [одги|ба л`іс] ‘ліс (дерева) із сухими вершинами’ Пдс (див. ще *сухостої* Пдс).

ОДКОСИ [од|коси] ‘круте підвищення біля доріг’ Лпл.

ОДОРАЛИ [одо'рал'и] 'борозна між продовгуватими полосками поля' Глм (див. ще *межа*).

ОДРОСТКИ [од'тростки] 'молоді пагони від пенька' Бгд (див. ще *пагоння*), Бзп, Глм (див. ще *пагони*), Квр, Лвч, Пдс, Плш.

ОЖИНИ [о'жини] 'зарості ожини' Жвн, Нхй, Плш.

ОЖИННИК [о'жин:ик] 'зарості ожини' Врм, Клб, Клн.

ОЗЕРЕЧКО [озе'реч'ко] 'маленьке озеро' Врм (див. ще *балка*);

[ози'реч'ко] 'озеро в полі' Лвч.

ОЗЕРО [озе'ро] 'водоймище з глибокою, прозорою чистою водою' Пдс; 'озеро (невелика водойма природного походження з джерелом)' Глм, Клб, Клн, Лпл, Пдс; 'озеро на болоті' Глм; 'болото біля річки' Глм;

[л'озиро] 'місце в лісі, де дикі звірі п'ють воду' Бзп; 'маленьке водоймище' Клщ; 'старий став, що заріс очеретом, травою' Клщ; 'невелика водойма круглої форми із зарослими берегами' Клщ; 'озеро в лісі' Клщ; 'озеро (невелика водойма природного походження з джерелом)' Бгд, Нхй.

ОЗИМЕ [о'зиме] 'зимові посіви' Пдс.

ОЗИМЕ ПОЛЕ [о'зиме 'пол'е"] 'зимові посіви' Глм (див. ще *озимина*).

ОЗИМИНА [озими'на] 'зимові посіви' Глм (див. ще *озиме поле*), Квр, Лпл;.

ОЗИРЦЕ [озир'це] 'маленьке водоймище' Пдс; 'невелика водойма круглої форми із зарослими берегами' Лвч.

ОЙОЙКОВЕ ГНІЗДО [о'йойкове гн'із'до] 'зарості кропиви' Клб (див. ще *кратива*).

ОКАЦІЙКА [о'кац'ійка] 'молодий ліс, де переважають акації' Клн.

ОКАЦІЙОВИЙ ЛІС [окац'і'йовий л'іс] 'акаційовий ліс' Глм.

ОКАЦІЯ [о'кац'і'я] 'зарості акацій' Бгд, Бзб, Жвн, Клн (див. ще *зарослі*), Плш.

ОКОПИ [о'копи] 'поле, де багато ям' Плш.

ОКРАЇНА [ок'райіна] 'віддалена частина певної території (лісу, поля)' Клб.

ОКРУЖНА ДОРОГА [окруж|на до|рога] ‘дорога по периметру поля’
Плш.

ОМУТ [о|мут] ‘глибока яма в болоті’ Клщ.

ОПАР [о|пар] ‘топка яма з водою в болоті, яка не замерзає’ Клн; ‘місце на водоймі, що не замерзає’ Клн.

ОПОЛОНКА [опо|л’онка] ‘ополонка на озері чи річці, яка закладається соломною для доступу повітря під лід’ Бгд, Бзб, Бзп, Глм, Квр, Лвч, Лпл;

[опо|л’онка] ‘ополонка на озері чи річці, яка закладається соломною для доступу повітря під лід’ Врм, Клн.

ОПОЛОНОК [опо|л’онок] ‘ополонка на озері чи річці, яка закладається соломною для доступу повітря під лід’ Нхй.

ОРАНКА [о|ранка] ‘виоране поле’ Клн.

ОРАНКА ВСКЛАД [о|ранка всклад] ‘оранка від середини ділянки до межі, коли плуг не перекидається’ Квр, Нхй, Пдс.

ОРІХ [о|р’іх] ‘місце, пропущене при сіянні чи боронуванні’ Бгд (див. ще *огріх*), Врм, Клб, Плш (див. ще *огріх*); ‘поле, де багато ям’ Клб; ‘пропуск при оранці, коли плуг не відгорнув скибу’ Врм; ‘пропуск у косінні’ Врм; ‘смуга трави, що лишається недокошеною скраю сінокошу’ Врм; ‘окремий кущ на полі чи сіножаті’ Врм.

ОРІХАМИ ВИОРАВ [о|р’іхами |виорав] ‘рілля, на якій після оранки лежать товсті’ Глм (див. ще *лемиця, леміш, плити, плити положив, усклад*).

ОРІШИНА [о|р’ішина] ‘зарості ліщини’ Бгд, Бзп, Врм, ВХ, Глм (див. ще *горішина, ліщина*), Жвн (див. ще *ліщина*), Клб, Лпл (див. ще *ліщина*), Нхй, Пдс, Плш.

ОРІШНИК [о|р’ішник] ‘зарості ліщини’ Бзб, Клщ.

ОРНА ЗЕМЛЯ [о|рна зе|м’л’а] ‘виоране поле’ Жвн, Клб (див. ще *зорали, рілля*), Лпл (див. ще *рілля*), Пдс (див. ще *пахотна земля*).

ОРОХ [о|рох] (м.в. [на о|рос’і]) ‘поле після вирощування гороху’ Пдс.

ОСАДОК [о|садок] ‘пласт піску на дні колодязя’ Лвч.

ОСИКОВИЙ ЛІС [о|сикувий л’іс] ‘осиковий ліс’ Клщ.

ОСИЧНИК [о|сич'ник] 'осиковий ліс' Бзб.

ОСІННЯ ОРАНКА [ос'ін':а оранка] 'земля, виорана на зиму' Глм (див. ще *зяб*), Жвн (див. ще на *зяб*).

ОСОКА [осо|ка] 'берег, на якому росте гостролиста трава' Врм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс; 'гостролиста трава на болоті чи березі водойми' Пдс; 'назва кущів трави, що ростуть на лузі, болоті окремо' Клн.

ОСТАННЄ ПОЛЕ [остан':е |поле] 'віддалена частина певної території (лісу, поля)' Пдс.

ОСТРІВ [|остр'ів] 'острів; частина суші, оточена водою' Жвн, Лпл.

ОСТРІВЦІ [остр'івц'і] 'група островів на болоті' Врм.

ОСТРОВ [|остров] 'острів; частина суші, оточена водою' Пдс; 'ліс посеред болота' Пдс; 'болото з дрібним лісом' Клб (див. ще *галявина*).

ОСТРОВКИ [остров|ки] 'група островів на болоті' Клн; 'велика галявина в лісі з поодинокими деревами' Бгд.

ОСТРОВОК [остро|вок] 'маленький лісок' Клн, Пдс; 'болото з дрібним лісом' Клн; 'невеликий ліс на підвищенні посеред болота' Бгд.

ОТАВА [о|тава] 'молода трава для другого укусу' Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клб, Клн, Клщ, Лвч, Лпл, Нхй, Пдс, Плш; 'молода трава для першого укусу' Клщ.

ОЧЕРЕТІНА [оч'ере|тина] 'зарості очерету' Клб (див. ще *очеретяне болото*).

ОЧЕРЕТНЯК [оч'ере^ит'н'ак] 'зарості очерету' Плш (див. ще *очеретяне болото*).

ОЧЕРЕТЯНЕ БОЛОТО [оче^ирет'ане бо|лото] 'зарості очерету' Плш (див. ще *очеретняк*), Клб (див. ще *очеретина*).

ОЧИРЕТ [оч'и^ерет] 'болото, що поросло очеретом, чагарником' Бгд, Врм, Глм (див. ще *чагарник*), Клн, Лпл, Пдс; 'зарості очерету' Бгд, Бзб, Врм (див. ще *камиш, рогіз*), ВХ, Глм, Квр, Клщ (див. ще *болото*), Лпл, Пдс.

ПАВОДОК [паводок] ‘розлив річки, водойми’ Нхй (див. ще *позаливало*), Пдс (див. ще *вийшла з берегів*); ‘підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повінь’ Клб, Клщ;

ПАГОНИ [пагони] ‘молоді пагінці на гілках плодових дерев’ Квр; ‘молоді пагони від пенька’ Врм, Глм, Клб (див. ще *паростки*).

ПАГОННЯ [пагон’:а] ‘молоді пагони від пенька’ Бгд (див. ще *одростки*).

ПАГОРБ [пагорб] ‘підвищення в лісі’ Пдс, Плш, ‘піщаний насип біля річки чи канави’ Пдс; ‘пологий бугор’ Клщ, Плш (див. ще *бугор*); ‘насипаний горб на полі (за легендою: насипаний козацькими шапками)’ Глм (див. ще *могила*); ‘підвищення природного походження’ Глм; ‘великий, розлогий бугор’ Врм; ‘край низини, від якого починається підвищення’ Клщ; ‘горб (з. н.)’ Бгд.

ПАГОРБИ [пагорби] ‘круте підвищення біля доріг’ Жвн; ‘горбиста місцевість, чередування горбів і низин’ Клщ.

ПАГОРБКИ [пагорбки] ‘купина (купини) на болоті, бугрик’ Глм (див. ще *горбочки*).

ПАГОРБОК [пагорбок] ‘вершина горба (гори, підвищення), найвище місце’ Глм (див. ще *висота*), Клб); ‘маленький горб’ Лпл; ‘круте підвищення біля доріг’ Врм.

ПАДОЛІШНЄ [падол’ішн’є] ‘ліс, що сам насіявся’ Бгд.

ПАЙ [пай] ‘земельна ділянка’ Лпл (див. ще *город, наділ*); ‘земельна ділянка, яка має межі’ Лпл (див. ще *наділ*); ‘земельна частка (пай)’ Бзп, Глм, Жвн (див. ще *сертефікат*), Квр, Клб, Лпл, Пдс, Плш;

ПАР [пар] ‘земля, яку рік не орють для відновлення ґрунту’ Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн (див. ще *вигуляна зимля*), Квр, Клб, Клн, Клщ, Лвч, Лпл (див. ще *вигуляна зимля*), Нхй, Пдс, Плш; ‘зорана, але нічим не засіяна земля, де випасають худобу’ Квр, Лвч, Нхй, Пдс.

ПАРК [парк] ‘лісонасадження в межах населеного пункту з алеями, водоймищами тощо’ Лпл, Пдс.

ПАРОК [па́рок] ‘лісонасадження в межах населеного пункту з алеями, водоймищами тощо’ Плш.

ПАРОСТКИ [паростки] ‘молоді пагінці на гілках плодкових дерев’ Пдс; ‘молоді пагони від пенька’ Бзб (див. ще *відростки*), ВХ, Жвн, Клб (див. ще *пагони*).

ПАСБИЩЕ [пасбишч’є] ‘місце випасу тварин’ Бзб, Плш (див. ще *пастовень*).

ПАСОВИЩЕ [пасовишч’є] ‘місце випасу тварин’ Клн, Лвч (див. ще *лука*).

ПАСТІВНИК [паст’івник] ‘місце випасу тварин’ Врм (див. ще *вигон, толока*), Жвн (див. ще *плависте, солонець, толока*), Клщ (див. ще *пастовень*); [пастовник] ‘місце випасу тварин’ Бзп (див. ще *пастовень*).

ПАСТОВЕНЬ [пастовен’] ‘місце випасу тварин’ Бгд, Бзп (див. ще *пастовник*), Квр, Клб (див. ще *вигон, ливада, на лузі*), Клщ (див. ще *пастівник*), Нхй (див. ще *вигон, солонець*), Плш (див. ще *пасбище*); ‘пасовище на болоті’ Клн.

ПАХОТА [пахота] ‘землі, що обробляються’ Лпл, Пдс, Плш; ‘виоране поле’ Бзб (див. ще *рілля*).

ПАХОТІ НИМАЄ [пахот’і нимає] ‘земельна ділянка, де неродючий ґрунт’ Плш (див. ще *солонець, піщанне*).

ПАХОТНА ЗЕМЛЯ [пахотна зем’л’а] ‘виоране поле’ Пдс (див. ще *орна земля* Пдс);

[пахатна зем’л’а] ‘добре вироблена земельна ділянка, поле’ Нхй.

ПЕРВА ВОДА [перва вода] ‘поверхнева вода в колодязі, яка не придатна для пиття’ Бгд, Врм, Лпл.

ПЕРЕБРІД [перебр’ід] ‘мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік’ Бзб.

ПЕРЕВІЗ [перев’із] ‘місце на водоймі, де переїжджають човном з одного берега на інший’ Клб (див. ще *переправа*);

[перевоз] ‘місце на водоймі, де переїжджають човном з одного берега на інший’ ВХ, Пдс.

ПЕРЕЇЗД [пе|рейїзд] ‘місце перетину залізничних колій та дороги’ Лпл; ‘місце на водоймі, де переїжджають човном з одного берега на інший’ Жвн.

ПЕРЕКІПЕЦЬ [пере|к’іпец’] ‘наповнене водою штучне річище, канал’ Врм.

ПЕРЕПАД [пере|пад] ‘зміна глибини водойми’ Врм, Пдс.

ПЕРЕПРАВА [пе^ире^ип|права] ‘місце на водоймі, де переїжджають човном з одного берега на інший’ Врм, Клб (див. ще *перевіз*), Клщ, Лпл.

ПЕРЕСОХЛА ЗЕМЛЯ [пе^ире^исохла зе^им|л’а] ‘засохла через брак вологості земельна ділянка’ Пдс.

ПЕРЕХОД [пере|ход] ‘мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік’ Глм (див. ще *брід*).

ПЕРЕХРЕСТ [пере|хре^ист] ‘перетин двох доріг’ Плш.

ПЕРЕХРЕСТЯ [пере^их|рест’а] ‘перетин двох доріг (в загальному значенні)’ ВХ, Жвн, Квр, , Клн, Клщ, Лвч, Лпл, Пдс; ‘місце, де розходиться одна дорога на дві’ Квр, Лпл (див. ще *роздоріжжя*);

[пирих|рес’т’а] ‘перетин двох доріг (в загальному значенні)’ Врм, Клб; ‘дорога, що розділяє поле’ Бзп.

ПЕРША ВОДА [п|ерша во|да] ‘поверхнева вода в колодязі, яка не придатна для пиття’ Клн, Клщ, Пдс, Плш.

ПИД ЛІСОМ [пид |л’ісом] ‘край лісу’ Лпл, Плш (див. ще *попид лісом*).

ПИДЙОМ [пид|йом] ‘невелике, але круте підвищення на дорозі’ Бзп.

ПИДМИЛО [пидмил’о] ‘місце, де вода підмиває берег’ Нхй; ‘ями в підмитому березі’ Нхй (див. ще *калюжки*).

ПИДМИТИЙ БЕРИГ [пи^ид|митий |бериг] ‘місце, де вода підмиває берег’ Бзп.

ПИНЬКИ [пин’|ки] ‘місце на річці чи озері, на дні якого є корчі’ Бзб, Квр.

ПИРИВАЛ [пири|вал’] ‘нанесений вітром сніг на дорогу’ Бгд.

ПИРИКЛАДИНКА [пирик|л’адинка] ‘накладений з дощок перехід через багно, яму’ Квр.

ПИРИКРЬОСТОК [пирик^р'осток] 'перетин двох доріг (в загальному значенні)' Бзб, Бзп.

ПИРИМЕТ [пи^ери^емет] 'нанесений вітром сніг на дорогу' Бзп, Врм, Жвн (див. ще *замети*), Клн, Лпл, Пдс;

[пери^лмет] 'нанесений вітром сніг на дорогу' Лвч.

ПИРИМИЛЮ [пирими^л'о] 'нанесений вітром сніг на дорогу' Клб.

ПИРИХІД [пири^х'ід] 'мілке місце водойми, де можна переходити на інший бік' Лпл.

ПИТЛЯЄ ДОРОГА [пит^л'айе до^рога] 'заплутана лісова стежка' Клщ.

ПИТОВНИК [пи^товник] 'розсадник дерев і кущів' Врм, Жвн, Клб (див. ще *роспідник*), Лпл, Пдс.

ПИТОМНИК [пи^томник] 'розсадник дерев і кущів' Бгд, Клн (див. ще *росадник*), Клщ (див. ще *росадник*);

[пи^томн'ік] 'розсадник дерев і кущів' Бзб.

ПИТОМНІЧОК [пи^томн'іч'ок] 'яма, наповнена водою, де вирощують рибу' Бзб.

ПИЧЕРЯ [пи^ч'ер'а] 'місце добування глини' Квр (у пи^ч'ер'ах); 'місце добування червоної глини' Бгд.

ПИЩЕРА [пиш^ч'ера] 'вкопаний під землею хід' Лпл.

ПІВОСТРІВ [п'і'востр'ів] 'напівострів, що оточений вигином річки' Врм, Жвн;

[п'і'востров] 'напівострів, що оточений вигином річки' Пдс.

ПІД БОЛОТОМ [п'ід бо^л'отом] 'город поблизу болота' Клб.

ПІД ГОРА [п'ід го^р'а] 'місце, до якого доходить вода при розливі' Клщ.

ПІД ГОРБАМИ [п'ід гор^б'аами] 'поле за лісом' Клб.

ПІД ЛІСОМ [п'ід л'ісом] 'край лісу, поля (з.н.)' Клб.

ПІД ОЗИМИНУ [під озими^н'у] 'земля, виорана на зиму' Врм.

ПІД СТАВКОМ [п'ід став^к'ом] 'низовина біля річки' Нхй.

ПІД ЯРОВИНУ [п'ід йарови^н'у] 'земля, виорана навесні' Клб (див. ще *висняна оранка*).

ПІДВИЩЕННЯ [п'ід|виш'ч'ен':а] 'підвищення (з.н.)' Пдс.

ПІДЗЕМКА [п'ід|земка] 'місце, де вода входить під землю' Пдс.

ПІДЛІСОК [п'ід|л'ісок] 'молодий ліс' Клн.

ПІДМЕТ [п'ідмет] 'клин поля, який обробляється окремо від поля' Клщ.

ПІДОШВА [п'ідошва] 'дно колодязя' (Бгд (див. ще глина), Клн, Лвч (див. ще *твердина*), Нхй, Пдс.

ПІДСІВ [п'ідс'ів] 'ділянка поля однієї рослинності посеред іншої' Клн.

ПІНИТЬСЯ ВОДА [п'іниц':а во|да] 'місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії' Клб.

ПІСКИ [п'іски] 'міцевість (поле), де піщаний ґрунт' Клн (див. ще *піскувата зимля*), Клщ.

ПІСКОВАТЕ ДНО [п'ісковате дно] 'піщане дно водойми' Плш (див. ще *чисте*).

ПІСКУВАТА ЗИМЛЯ [п'іску|вата зим|л'а] 'міцевість (поле), де піщаний ґрунт' Клб (див. ще *піщана зимля*), Клн (див. ще *піски*), Плш (див. ще *піщанна зимля*).

ПІСНА ЗИМЛЯ [п'існа зим|л'а] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Бзп, Лпл (див. ще *запустіло, піснота*), Нхй.

ПІСНІ ГРУНТИ [п'іс'н'і грун|ти] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Глм (див. ще *кислі ґрунти, солонець*).

ПІСНОТА [п'існо|та] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Лпл (див. ще *запустіло, пісна зимля*).

ПІСОК [п'ісок] 'міцевість (поле), де піщаний ґрунт' Квр, Нхй; 'місце добування піску' Бзп, Нхй; 'піщане дно водойми' Жвн, Нхй; 'пласт піску на дні колодязя' Врм.

ПІТОМНИК [п'ітомник] 'розсадник дерев і кущів' Глм (див. ще *ділянка*).

ПІЩАНА ДОРОГА [п'іш'ч'ана дорога] 'піщана дорога' Бзп, Врм, Жвн, Лпл, Нхй, Пдс;

[п'іш'ч'а|на до|рога] 'піщана дорога' Клб.

ПІЩАНА ЗИМЛЯ [п'ішч'ана зимл'а] 'місцевість (поле), де піщаний ґрунт' Бгд, Бзп, Глм, Клб (див. ще *піскувата зимля*), Лвч, Лпл, Нхй.

ПІЩАНЕ ДНО [п'ішч'ане дно] 'піщане дно водойми' Врм, Глм, Клщ.

ПІЩАННА ЗИМЛЯ [п'ішчан:а зимл'а] 'місцевість (поле), де піщаний ґрунт' Плш (див. ще *піскувата зимля*).

ПІЩАННЕ [пішч'ан:е] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Плш (див. ще *солонець, пахоті немає*).

ПІЩАНО-ГЛИНЯСТИЙ ҐРУНТ [п'ішч'ано-гл'ин'астий ґрунт] 'поле з глинисто-піщаним ґрунтом' Глм.

ПІЩЯНИК [пішч'аник] 'піщана дорога' Клщ.

ПЛАВ [плав] 'сміття, різні предмети, що пливають по річці суцільним потоком' Жвн, Клн.

ПЛАВИСТЕ [пла|висте] 'місце випасу тварин' Жвн (див. ще *пастівник, солонець, толока*).

ПЛАВНИЙ ГОРБ [пл'авний |горб] 'пологий бугор' Лпл.

ПЛАВНІ [пл'авн'і] 'місце біля річки, яке заливає вода' Жвн; 'заливний (заплавний) луг' Клщ.

ПЛАВУВАТЕ [пл'аву|вате] 'місце, де постійно є пливуні' Лпл.

ПЛАВУН [пла|вун] 'місце, де вода зникає під піщаним ґрунтом' Пдс; 'пласт піску на дні колодязя' Пдс; 'перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), здатні розпливатися, рухатися' Клн, Пдс; 'болотяна драговина з підземними водами, що рухаються' Жвн;

[пл'а|вун] 'перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), здатні розпливатися, рухатися' Бгд, Бзп, Глм, Квр, Лвч, Лпл, Нхй; 'пісок, що пливе по річці' Глм; 'болотяна драговина з підземними водами, що рухаються' Клб; 'певна територія підземних вод, які близько до поверхні землі' Клб; 'замулене дно річки, водойми' Врм; 'великий поодинокий камінь на дні річки' Клщ.

ПЛАНТАЦІЇ [план|тац'ійі] 'зарості шовковиці' Жвн.

ПЛАНТАЦІЯ [план'тац'ія] 'земельна ділянка, на якій росте певна культура' Врм (див. ще *ділянка, площа*), Жвн, Клб (див. ще *площа*);

[пл'ан'тац'ія] 'земельна ділянка, на якій росте певна культура' Клщ (див. ще *площа*); 'ділянка поля однієї рослинності посеред іншої' Лвч.

ПЛАНТАЦІЯ БУРЯКІВ [пл'антац'ія бур'ак'ів] 'поле, на якому вирощують буряки' Клщ.

ПЛАСТИ [пл'ас'ти] 'пласти глини' Лпл.

ПЛЕСКОВАТИЙ ГОРБ [пл'є'с'коватий горб] 'плоский горб (бугор)' Глм.

ПЛИТАМИ [плитами] 'дорога, викладена із камінних плит' Врм; [пл'итами] 'дорога, викладена із камінних плит' Бгд.

ПЛИТИ [плити] 'рілля, на якій після оранки лишаються товсті скиби' Клн (див. ще *брили, плиття*), Плш;

[пл'ити] 'місце на городі, де грудкувата земля' Глм (див. ще *брили, груддя*); 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' Глм (див. ще *лемиця, леміш, оріхами виорав, плити положив, усклад*); 'великі груди землі на зораному полі' Глм.

ПЛИТИ ПОЛОЖИВ [пл'ити пол'ожив] 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' Глм (див. ще *лемиця, леміш, оріхами виорав, усклад*).

ПЛИТТЯ [плит':а] 'рілля, на якій після оранки лишаються товсті скиби' Клн (див. ще *брили, плити*).

ПЛІСНЯВА [пл'існ'а'ва] 'пліснява на поверхні водойми' Бзб, Глм;

[пл'існ'ава] 'пліснява на поверхні водойми' Врм, ВХ, Клб, Нхй.

ПЛІСНЯТИННЯ [пл'іс'н'а'тин':а] 'пліснява на поверхні водойми' Лвч.

ПЛОСКИЙ БЕРИГ [пл'оский 'бериг] 'берег із пологим схилом' Бзп.

ПЛОЩА [плош'ч'а] 'земельна ділянка, на якій росте певна культура' Бзб, Врм (див. ще *ділянка, плантація*), Клб (див. ще *плантація*), Пдс (див. ще *поле*); 'розсадник дерев і кущів' Плш (див. ще *на посадку*); 'велика земельна ділянка' Клн; 'рівна місцевість, рівнина' Врм (див. ще *рівнина*);

[п'л'ош'ч'а] 'велика земельна ділянка' Бзп, ВХ, Глм (див. ще *поле*); 'ділянка лісу' Глм; 'земельна ділянка, на якій росте певна культура' ВХ, Клщ (див. ще *плантація*), Лпл; 'широка рівнина' Лпл; 'рівна місцевість, рівнина' Бзп; 'рівнина, безмежне рівне поле' Жвн (див. ще *карта*).

ПЛОЩА ПИД ВОЛОШКАМИ [п'лош'ч'а пид вол'ошками] 'місце на полі, де ростуть волошки' Бзп.

ПЛУТАНА СТЕЖКА [п'лутана с'тежка] 'заплутана лісова стежка' Плш (див. ще *плутаниця*).

ПЛУТАНИЦЯ [плута'ниц'а] 'заплутана лісова стежка' Плш (див. ще *плутана стежка*).

ПЛЯЖ [пл'аж] 'місце для купання' Глм, Лпл, Плш.

ПО ГОРАХ [по 'горах] 'схил підняття, який засаджували деревами' Плш.

ПО ПРОСЄЦІ [по про'с'ец'і] 'виїзд із лісу, поля' Лпл (див. ще *дорога*).

ПО ТОЙ БІК РІЧКИ [по той б'ік 'р'іч'ки] 'місцевість за річкою' Глм, Клб (див. ще *за річкою*).

ПОБЕРЕЖЖЯ [побе'р'еж':а] 'заселена людьми місцевість уздовж берега водойми' Бгд, Глм, Жвн, Клб, Квр, Клн, Клщ, Лвч, Лпл, Плш; 'берег біля водойми' Жвн.

ПОВАЛ [повал'] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Лпл.

ПОВАЛЯЛО [повал'ало] 'поле, на якому полягла рослинність' Клб (див. ще бурею знісло, вибило, виложило, поклато);

[повал'ал'о] 'поле, на якому полягла рослинність' Бгд; 'ліс чи дерева, повалені бурею' Бгд (див. ще *буривій*).

ПОВАЛЯНЕ БУРЕЮ [повал'ане 'бурею] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Лвч (див. ще *зламане дерево*).

ПОВЕРНУТА ТЕЧІЯ [по'вернута 'теч'ія] 'відплив, зворотня течія' Глм.

ПОВИВАЛЮВАЛО [пови'вал'увал'о] 'поле, на якому полягла рослинність' ВХ.

ПОВИКОРЧОВУВАЛО ДЕРИВО [повикор'ч'овувал'о 'дериво] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Нхй (див. ще *поламало*).

ПОВИКРУЧУВАЛО [повик|руч'увало] 'поле, на якому полягла рослинність' Клн.

ПОВИМИВАЛА ВОДА [повимивала вода] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Нхй (див. ще *бурчаки, канавки, рови*).

ПОВИМИВАЛО [повимив|ало] 'ями в підмитому березі' Пдс.

ПОВИСИХАЛО [повиси|хал'о] 'висихання криниць, колодязів через замулення джерела' Лвч (див. ще *занисло мулом*).

ПОВІЛЬНА ТЕЧІЯ [по|в'іл'на |теч'і́йа] 'повільна течія води в річці' Глм.

ПОВІНЬ [п|ов'ін'] 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повинь' Бгд, Пдс (див. ще *залило, залило водою, позаливало*); 'розлив річки, водойми' Бзб.

ПОВОРОТ [пово|рот] 'зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот' Глм, Жвн (див. ще *заворот*), Пдс; 'поворот дороги (загальна назва)' Бгд, Бзб, Бзп, Врм, Глм, Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лвч, Нхй, Плш; 'крутий поворот дороги' Лпл.

ПОГАНА ВОДА [по|гана во|да] 'поверхнева вода в колодязі, яка не придатна для пиття' Квр.

ПОГАНА ДОРОГА [по|гана до|рога] 'підвищення, нерівності на дорозі' Глм (див. ще *буграста дорога*).

ПОГАНО ВИОРАВ [по|гано |виорав] 'великі грудки землі на зораному полі' Бзп.

ПОГАНО ЗАРОБЛИНА ЗИМЛЯ [по|гано за|робле|на зем|л'а] 'не якісно оброблена земельна ділянка' Пдс.

ПОГАНО ПОКОПАЛИ [по|гано поко|пал'и] 'нерівності, заглиблення на неякісно скопаній ділянці' Лвч.

ПОДИНА [по|дина] 'широка низинна рівнина, поросла лікарськими травами' Врм.

ПОДІЛ [под'іл'] 'низовина' Клщ (див. ще *низина*).

ПОДОВЖ ПОЛЯ [по|довж |пол'а] 'дорога, що розділяє поле' Лвч.

ПОДУШКА [по|душка] ‘місце на болоті, де росте мох’ Лпл; ‘болотиста місцевість. поросла травною, в якій можна загрузнути’ Нхй (див. ще *трясовина*); ‘дно колодязя’ Бзб.

ПОЗАЛИВАЛО [позали|вало] ‘підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повинь’ Жвн, Пдс (див. ще *залило, залило водою, повинь*); ‘берег, який затоплюється водою навесні’ Бзб;

[позал’и|вал’о] ‘розлив річки, водойми’ Нхй (див. ще *паводок*).

ПОЗАРІВНЬОВУВАЛИ [позар’ів|н’овувал’и] ‘колишнє місце добування глини, піску’ Нхй (див. ще *позасовували*).

ПОЗАРОСТАЛО [позарос|тал’о] ‘місце, де колись був став’ Нхй (див. ще *сама рогоза живе, ставок*).

ПОЗАСОВУВАЛИ [поза|совувал’и] ‘колишнє місце добування глини, піску’ Нхй (див. ще *позарівньовували*).

ПОЗИЛИНІЛА [позил’и|н’іл’а] ‘ділянка із застоюною водою, покрита пліснявою’ Квр.

ПОКАТИЙ БЕРИГ [покатий бериг] ‘берег із пологим схилом’ Врм.

ПОКАТОМ [по|катом] ‘схил підняття, який засаджували деревами’ Нхй; ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Нхй (див. ще *на схилі*)); ‘схил гори, горба, підвищення’ Нхй (див. ще *схил*).

ПОКАТОМ ДОРОГА [по|катом до|рога] ‘повільний схил дороги’ Пдс.

ПОКИНУТЕ ПОЛЕ [по|кинута |пол’є"] ‘забуте покинуте поле’ Бзп (див. ще *гуля зимля, нипахане*), Глм.

ПОКІС [по|к’іс] ‘місце на лузі, березі, полі, де скошено сіно, траву, овес’ Лпл.

ПОКЛАЛО [пок|лало] ‘поле, на якому полягла рослинність’ Клб (див. ще *бурею знісло, вибило, виложило, поваляло*).

ПОКОСИ [по|коси] ‘місце на лузі, березі, полі, де скошено сіно, траву, овес’ Нхй.

ПОКРУТИЛО ДЕРИВО [покру|тил’о |дериво] ‘ліс з кривими стовбурами’ Нхй.

ПОКРУЧИНА [покр'уч'ина] 'річка з покрученими берегами' Жвн, Клб.

ПОКРУЧИНЕ ДЕРИВО [покр'уч'ине |дериво] 'ліс з кривими стовбурами' Лпл (див. ще *на дрова, нистройове дериво*).

ПОКРУЧИНІ БЕРИГИ [покр'уч'ин'і бери|ги] 'річка з покрученими берегами (з.н.)' Бзп.

ПОЛАМАЛО [пола|мало] 'ліс чи дерева, повалені бурею' Плш (див. ще *викорчувало*), Нхй (див. ще *повикорчовувало дериво*).

ПОЛЕ [п'оле"] 'земельна ділянка, на якій росте певна культура' Пдс (див. ще *площа*); 'велика земельна ділянка' Плш; 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу (саду)' Пдс;

[п'ол'є"] 'поле (з.н.)' Лпл; 'велика земельна ділянка' Глм (див. ще *площа*), Лвч, Лпл; 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Глм; 'широке рівне поле' Глм; 'ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування, нива' Глм (див. ще *нива, пшеничне поле, хлібне поле*).

ПОЛЕ ПИД ГОРОХОМ [п'ол'є пид го|рохом] 'поле після вирощування гороху' Бзп.

ПОЛЕ ПИД ЖИТОМ [п'ол'є пид |житом] 'поле, на якому росте жито' Бзп.

ПОЛИВ [по|лив] 'земельна ділянка (город), яку поливають водою' Пдс;

[по|л'ив] 'земельна ділянка (город), яку поливають водою' Лпл.

ПОЛИВАЮ [пол'и|вайу] 'земельна ділянка (город), яку поливають водою' Бзп.

ПОЛІСАДНІК [пол'і|садн'ік] 'земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі' Клб (див. ще *квітник*).

ПОЛОГИЙ [пол'огий] 'великий яр із пологими зарослими схилами' Клщ.

ПОЛОГИЙ БЕРИГ [пол'огий |бериг] 'берег із пологим схилом' Клщ, Лпл (див. ще *рівнина*).

ПОЛОГИЙ СХИЛ [пол'огий схил'] 'низина з пологими схилами' Глм.

ПОЛОПАЛА ЗИМЛЯ [пол'опал'а зимл'а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' Бзп.

ПОЛОСОЮ [поло|сойу] 'вузька земельна ділянка' Врм (див. ще *стьожка*).

ПОЛЬОВА ДОРОГА [пол'ова до|рога] 'дорога по периметру поля' Квр.

ПОЛЬОВА ТРАВА [пол'ова т|рава] 'трава, що росте на полі' Клб, Клщ.

ПОЛЯГЛА ТРАВА [пол'аг|ла тра|ва] 'берег (луг), на якому полягла трава' Пдс.

ПОЛЯГЛО [пол'аг|ло] 'поле, на якому полягла рослинність' Бзб (див. ще *виклало*).

ПОЛЯНА [пол'ана] 'галявина в лісі' Бзб, Глм (див. ще *долина*), Жвн, Клн, Клщ (див. ще *галявина*).

ПОЛЯНИ [пол'ани] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Клн (див. ще *грибниці*).

ПОЛЯНКА [пол'анка] 'місце в лісі, де росте багато квітів' Клб.

ПОМАЛУ ЙДЕ [по|малу йде] 'повільна течія води в річці' Врм.

ПОМІРКИ [по|м'ірки] 'город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі' Клб (див. ще *зимля, наділ*).

ПОПЕЛИСТА ЗИМЛЯ [попе|л'иста |зимл'а] 'попелиста убога земля' Глм, Лвч.

ПОПЕЛИЩЕ [попелиш'ч'є] 'випалене (вигоріле) місце в лісі' Жвн, Клн (див. ще *згарище*); 'вигоріле місце на лузі' Клн (див. ще *згарище*); 'місце, де був спалений ліс' Жвн.

ПОПЕРЕЧИНУ ХОВАЄ [попе|реч'ину хо|вайє] 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' ВХ.

ПОПЕРЕЧКА [попе|реч'ка] 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' Глм (див. ще *край одорюють, просапали край*), Квр.

ПОПИД ЛІСОМ [попи|д л'ісом] 'край лісу' Бгд, Бзп (див. ще *край лісу*), Глм, Пдс, Плш (див. ще *пид лісом*); луг, що прилягає до лісу Глм.

ПОПИЛИЩЕ [попи^елиш^че] ‘попелиста убога земля’ Квр; ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Клб (див. ще *згарище*); ‘випалене (вигоріле) місце в лісі’ Клб;

[попи^елиш^че] ‘випалене (вигоріле) місце в лісі’ Бзб (див. ще *попилник*).

ПОПИЛНИК [попил^ник] ‘випалене (вигоріле) місце в лісі’ Бзб (див. ще *попилище*);

[попил^ник] ‘попелиста убога земля’ Бгд.

ПОПИЛНИЩЕ [попил^ниш^че] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Бзп (див. ще *спалине*); ‘попелиста убога земля’ Бзп.

ПОПИЛУШНИКИ [попи^лушники] ‘місця на городі, де земля ніколи не береться грудками’ Нхй.

ПОРЕПАЛА ЗИМЛЯ [по^репал^а зим^ла] ‘потріскана земля на місці, де було озеро або ставок’ Клб; ‘засохла через брак вологості земельна ділянка’ Жвн.

ПОЛЕПАЛАСЯ ЗИМЛЯ [по^репал^{ас}а зим^ла] ‘засохла через брак вологості земельна ділянка’ Клщ.

ПОРОГИ [по^роги] ‘пороги в річці’ Клщ.

ПОРОСТ [п^ророст] ‘молоді пагони від пенька’ Клщ.

ПОРУШИНА ЗИМЛЯ [по^рушина зим^ла] ‘місце, де вода входить під землю’ Клб.

ПОСАДКА [по^садка] ‘смуга лісу, що слугує межею поля’ Плш (див. ще *лісосмуга, лісополоса*); ‘процес висадження дерев’ Клб, Клщ, Лпл, Пдс; ‘молодий ліс, посаджений вузькою смужкою’ Клб, Клщ; ‘смуга лісу’ Нхй; ‘молодий ліс’ Бзб.

ПОСЄВ [по^сев] ‘засіяне поле’ Бзб (див. ще *засіяне поле*).

ПОСІВ [по^сів] ‘засіяне поле’ Клщ, Лпл;

[пос^іви] ‘засіяне поле’ Клн, Пдс.

ПОСІВНА ПЛОЩА [пос^івна площ^ча] ‘земля, яка весь час переорюється’ Клб.

ПОСІЙЯНЕ [пос^ійане] ‘засіяне поле’ Бгд.

ПОСТРОЇЩИ ДЕРИВО [пост|ройіш'ч'иє |дериво] 'ліс з прямими і чистими стовбурами, який використовують для будівництва' Квр (див. ще *строїтільне дериво*).

ПОТАВ СНІГ [по|тав сн'іг] 'місце, на якому розтав сніг, проталина' Бзп.

ПОТАВАННЯ [пота|ван':а] 'процес розтавання снігу' Пдс.

ПОТАНУВ СНІГ [по|танув сні'г] 'місце, на якому розтав сніг, проталина' Квр.

ПОТИРТЬ [поти'рт'] 'попелиста убога земля' Клн.

ПОТІЧКИ [пот'іч'ки] ' потоки з весняними чи дощовими водами' Клб (див. ще *вода, наводнення*).

ПОТОЛОЧИЛИ [потол'о|ч'ил'и] 'витовчена худобою присадибна земельна ділянка' Глм, Лпл;

[|потоло|ч'или] 'витовчена худобою присадибна земельна ділянка' Бзб.

ПОТОП [по|топ] 'місце біля річки, яке заливає вода' Плш; 'підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повінь' Бгд.

ПОТОПОМ ЗАЛИЛО [по|топом зал'и|л'о] 'земельна ділянка, що заливається весняними водами' Бгд.

ПОТРІСКАЛАСЬ ЗИМЛЯ [пот'р'іскалас' зим'л'а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' Бзб;

[|пот'р'іскал'ас' зим'л'а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' Бгд.

ПО-ХАЗЯЙСЬКИ ЗРОБЛИНО [поха|з'айс'ки з|роблино] 'добре вироблена земельна ділянка' Квр.

ПОХИЛ [пoхил] 'повільний схил дороги' Клн (див. ще *накат*);

[по|хил'] 'схил гори, горба, підвищення' Бгд.

ПОХИЛИЙ ЯР [по|хил'ий йар] 'великий яр з пологими зарослими схилами' Глм.

ПОХІДНЯ [пох'ід'н'а] 'настелена зі зрубів дорога через болото' Жвн.

ПОЧАТОК [по|ч'аток] 'початок річки' Нхй.

ПРАВА СТОРОНА [п|рава сторо|на] 'правий берег річки' Бзп.

ПРАВИЙ БЕРИГ [п|равий |бериг] ‘правий берег річки’ Клн, Пдс (див. ще *правобирежжя*).

ПРАВИЙ БІК [п|равий б'ік] ‘правий берег річки’ Нхй.

ПРАВОБИРЕЖЖЯ [правоби^e|реж':а] ‘правий берег річки’ Клб, Клщ, Лпл, Пдс (див. ще *правий бериг*), Плш.

ПРИ БОЛОТІ [при бо|лот'і] ‘низька болотиста місцевість, сінокісна низина’ Врм (див. ще *низина*).

ПРИБУТНА ВОДА [прибут|на во|да] ‘приплив води перед розливом’ Лпл; ‘весняна вода’ Клб, Клщ; ‘підвищений рівень води у водоймах внаслідок злив або танення снігу та льоду, повінь’ Врм (див. ще *лугова вода*)

[прибуд|на во|да] ‘весняна вода’ Жвн.

ПРИГАЛУЖЕННЯ [прига|лужен':а] ‘відріг яру’ Клн.

ПРИДОЛИНКИ [п|ридолинки] ‘місця в полі, які не висихають з-під дощової води’ Плш (див. ще *долина*).

ПРИДОЛИНОК [п|ридолинок] ‘видолинок (невелика і неглибока улоговина; улоговинка)’ Врм.

ПРИТОКА [при|тока] ‘рукав річки’ Глм (див. ще *стрелка*).

ПРІРВА [п|р'ірва] ‘безодня, глибоке провалля, прірва’ Клщ (див. ще *бизодня*), Лвч, Пдс; ‘велика суха яма без води’ Лпл; ‘грузьке болото, де трясеться, колишеться земля’ Бгд (див. ще *трясовина*).

ПРОБИВНИЙ КОЛОДЯЗЬ [пробив|ний ко|л'од'аз'] ‘свердловина для добування глибинної води’ Бзп.

ПРОВАЛЛЯ [про|вал':а] ‘крутий спад поверхні землі після обвалу’ Бзб, Глм, Клб, Пдс; ‘яма в болоті в результаті вигорівшого торфу’ Пдс; ‘глибокий яр’ ВХ, Жвн, Пдс; ‘місце, де запала земля’ Врм, Глм (див. ще *западина*), Клщ, Лпл, Пдс; ‘обрив; місце, де круто спадає поверхня землі внаслідок обвалу, осипання (з.н.)’ Квр; ‘безодня, глибоке провалля, прірва’ Глм; ‘провалля, вимите водою’ Врм, Глм; ‘великий рів, вимитий водою’ Врм; ‘великі ями, які вирила вода’ Врм; ‘місце добування глини’ Бзб (див. ще *глинище, кар'єр*), Нхй.

ПРОВОЛОЧУЮТЬ [прово|л'оч'уйут'] 'земля, виорана навесні' Лпл
(див. ще *культівірують*).

ПРОВУЛОК [про|вул'ок] 'допоміжна дорога' Глм.

ПРОГУЛ [про|гул] 'місце, пропущене при сіянні чи боронуванні' Жвн
(див. ще *огріх*).

ПРОПАСТЬ [п'ропас'т'] 'безодня, глибоке провалля, прірва' Клн (див. ще *баюра*).

ПРОПУСТИВ [пропус'тив] 'пропуск у косінні' Бгд.

ПРОРІЗ [п'рор'із] 'став (невелика водойма штучного походження)' Нхй
(див. ще *ставок*).

ПРОРУБ [п'роруб] 'ополонка на озері чи річці, яка закладається соломною для доступу повітря під лід' Клн, Пдс.

ПРОСАПАЛИ КРАЙ [проса|пал'и край] 'кінець ниви, де розвертаються з плугом і бороною, поперечина оранки' Глм (див. ще *край одорюють, поперечка*).

ПРОСВІЩАЄТЬСЯ [просв'ш'чайє^{иц}:а] 'визирна лінія в лісі' Пдс.

ПРОСЄВИ [про|с'єви] 'місце, пропущене при сіянні чи боронуванні' Лпл.

ПРОСЄК [прос'єк] 'визирна лінія в лісі' Нхй.

ПРОСЄКА [про|с'єка] 'визирна лінія в лісі' Бзб, Жвн, Лпл.

ПРОСІВ ЛІД [про|с'ів л'ід] 'осілий лід попід берегом' Бзп.

ПРОСІКА [п'рос'іка] 'визирна лінія в лісі' Клб, Клн, Клщ.

ПРОСО [п'росо] 'поле, на якому росло просо' Глм (див. ще *просяне поле*).

ПРОСТА ГЛИНА [прос'та г'лина] 'місце добування глини' Плш (див. ще *глинище*).

ПРОСТІР [п'рост'ір] 'широкі рівнинні луки' Клщ (див. ще *луки*).

ПРОСЯНЕ ПОЛЕ [п'рос'ане |поле^и] 'поле, на якому росло просо' Глм
(див. ще *просо*).

ПРОТАЛИНА [про|тали́на] ‘місце, на якому розтав сніг, проталина’ Бзб, Жвн, Клн, Пдс;

[про|тал’ина] ‘місце, на якому розтав сніг, проталина’ Клщ, Лпл.

ПРОТАЛО [про|тало] ‘місце, на якому розтав сніг, проталина’ Врм.

ПРОТІВ СОНЦЯ [п|рот’ів |сонц’а] ‘схил гори, повернутий до сонця’ Жвн, Лпл.

ПРОТОПТАЛИ ДОРОГУ [протоп|тал’и до|рогу] ‘протоптана стежка край дороги’ Клб.

ПРОТОЧНА ВОДА [про|точ’на во|да] ‘проточний рукав річки’ (Глм); ‘місце в річці з дуже холодною водою’ Нхй.

ПРОШУРХНУВ [прошурх|нуv] ‘провалювання ніг в підталий сніг’ Глм.

ПРЯМА [пр’ама] ‘дорога без різких перепадів висот і поворотів’ Бзб (див. ще *траса*).

ПУСТА ЗИМЛЯ [пуст|а |зимл’а] ‘ділянка поля, де нічого не росте’ Врм.

ПУСТЕ МІСТО [пуст|е |місто] ‘рівнина, пусте місце між дворами’ Бзп.

ПУСТЕ МІСЦЕ [пуст|е |місце] ‘місце, пропущене при сіянні чи боронуванні’ Глм (див. ще *горіх, огріх*).

ПУСТЕ ПОЛЕ [пуст|е |поле] ‘забуте покинуте поле’ Врм.

ПУСТИР [пуст|ир] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Плш (див. ще *згаріще*); ‘ділянка поля, де нічого не рості’ Бзб; ‘рівнина, пусте місце між дворами’ Бзб, ВХ;

[пуст|ир’] ‘рівнина, пусте місце між дворами’ Бгд, Нхй (див. ще *пустирник*).

ПУСТИРНИК [пуст|ирник] ‘ділянка поля, дуже поросла бур’яном’ Плш; ‘рівнина, пусте місце між дворами’ Клн, Нхй (див. ще *пустирь*).

ПУСТОТА [пусто|та] ‘рівнина, пусте місце між дворами’ Врм, Лвч.

ПШЕНИЧНЕ ПОЛЕ [пше|нич’не |пол’є"] ‘поле, на якому росте пшениця’ Глм; ‘ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування, нива’ Глм (див. ще *нива, поле, хлібне поле*).

ПШЕНИШНЕ [пше|нишне] ‘поле, на якому росте пшениця’ Клн.

РАКОТИЦЯ [ракотиц'а] 'заглиблення з водою від ніг худоби' Клн.

РАТИЦЯ [ратиц'а] 'заглиблення з водою від ніг худоби' Врм (див. ще *виямка*).

РЕКАЛКА [рекал'ка] 'межа, що відділяє землі одного села від іншого' Лпл.

РЕПАЄТЬСЯ [репайе^{иц}:а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' Плш.

РЕПАНКИ [репанки] 'потріскана земля на місці, де було озеро або ставок' Клн.

РЖАВИНА [р'жавина] 'ділянка із застоюною водою' Пдс; 'стояча вода' Пдс.

РЖАВЧИНА [р'жавч'ина] 'вода в колодязі за кольором подібна до іржі' Лпл.

РИБАРТІЛЬ [рибар^т'іл'] 'невелика штучна водойма для розведення і утримання риби' Жвн.

РИБОРОСПЛІДНИК [рибороспл'ідник] 'яма, наповнена водою, де вирощують рибу' Врм.

РИБРОСАДНІК [рибро^садн'ік] 'невелика штучна водойма для розведення і утримання риби' Лпл (див. ще *ліманне господарство*).

РИЖА ВОДА [рижа во^да] 'болото з іржавою водою (подібне до іржі)' Клн.

РІВ [р'ів] 'рів для відведення води' Глм, Пдс; 'канава кругом городу' Пдс; 'канава вздовж дороги' Пдс (див. ще *канава*); 'штучно вирита яма продовгуватої форми' ВХ, Пдс; 'невеликий природний рів, що вирила вода' Квр; 'продовгувата заглибина, викопана в землі' Врм, Клн, Лпл, Нхй (див. ще *канава*); 'довга і широка канава' Лпл; 'широкий і глибокий рів уздовж дороги' Бзп, Клб, Лвч; 'продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води' Клб; 'викопана канава для стоку води' Жвн; 'борозна між продовгуватими полосками поля' Лвч; 'водопровідний рів' Лвч (див. ще *траншея*).

РІВНА [р'івна] 'дорога без різких перепадів висот і поворотів' Клн, Лпл.

РІВНА ДОРОГА [r'іўна до|рога] 'рівна дорога' КЛб.

РІВНА ЗЕМЛЯ [r'івна зе^нм^л'а] 'широке рівне поле' Лпл.

РІВНА ПЛОЩА [r'івна пл'ош'ч'а] 'рівнина, безмежне рівне поле' КЛб.

РІВНА ТЕЧІЯ [r'івна теч'іа] 'рівна течія річки' Глм.

РІВНЕ МІСТО [r'івне м'істо] 'рівна місцевість, рівнина' Глм (див. ще *рівнина*).

РІВНЕ ПОЛЕ [r'івне пол'е^н] 'широке рівне поле' Бзп.

РІВНИНА [r'івни^на] 'рівна місцевість, рівнина' Бгд, Бзб, Врм (див. ще *площа*), ВХ, Глм (див. ще *рівне місто*), Квр, КЛб, Клн, Лвч, Нхй, Пдс (див. ще *рівнота*), 'широке рівне поле' ВХ, Пдс; 'луг, де вирубали кущі' КЛб;

[r'ів^нина] 'рівна місцевість, рівнина' Жвн, Клщ, Лпл, Плш; 'берег із пологим схилом' Лпл (див. ще *пологий берег*).

РІВНОТА [r'івно^та] 'рівна місцевість' Пдс (див. ще *рівнина*).

РІВЧАК [r'івч'ак] 'широкий і глибокий рів уздовж дороги' Плш; 'невелика продовгувата заглибина' Квр; 'невеликий природний рів, що вирила вода' Врм; 'невеликий викопаний рівчак по краях дороги' Нхй (див. ще *канава*).

РІВЧАЧКИ [r'івч'ач'ки] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Пдс (див. ще *бурчаки*);

[р^{овч}'ач'ки] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Жвн.

РІГ [r'іг] 'відріг яру' Квр.

РІДКИЙ [r'ід^кий] 'рідкий ліс' Бгд, Бзб, Врм, Глм, КЛб, Клн, Клщ.

РІЗНОТРАВ'Я [r'ізнот^рав'я] 'земля, заросла травою і зіллям' КЛб.

РІЗУХА [r'ізу^ха] 'гостролиста трава на болоті чи березі водойми' Глм, Лвч;

[r'ізу^ха] 'гостролиста трава на болоті чи березі водойми' Жвн.

РІКА [r'і^ка] 'водна артерія, річка' Бгд, Бзб, Врм, Глм, КЛб, Клн, Клщ, Лпл, Нхй, Плш; 'велика водна артерія' Пдс.

РІЛЛЯ [p'íl':a] 'виоране поле' Бгд, Бзб (див. ще *пахота*), Жвн, Квр, Клб (див. ще *зорали, орна земля*), Клщ, Лвч, Лпл (див. ще *орна земля*), Нхй, Плш; 'оброблене луцильником поле' Глм; 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Бгд.

РІЧИЩЕ [p'íч'иш'ч'е] 'русло річко' Клн.

РІЧКА [p'íч'ка] 'водна артерія, річка' (всі н.пп.); 'довга і широка канава' Пдс, 'невеличка річка' Пдс.

РОБЛЕНИЦЯ [р'обле"ниц'а] 'насипаний горб на полі (за легендою: насипаний козацькими шапками)' Пдс (див. ще *курган* Пдс, 'могила' Пдс).

РОВЕНКО [ро'венко] 'невеликий викопаний рівчак по краях дороги' Клб.

РОВЕЦЬ [ро'вец'] 'невелика продовгувата заглибина' Пдс; 'продовгуватий рівчак для посадки молодого лісу' Плш.

РОВИ [ро'ви] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Врм, Нхй (див. ще *бурчаки, канавки, повимивала вода*).

РОВЦІ [ров'ц'і] 'заглиблення, вимиті потоками весняних чи дощових вод' Глм (див. ще *канавки*).

РОВЧАК [ров'ч'ак] 'рів для відведення води' Клб; 'невеликий природний рів, що вирила вода' Клб.

РОВЧАЧОК [ровч'а'ч'ок] 'невеликий яр, утворений дією води' Клб.

РОГІЗ [ро'г'із] 'зарості очерету' Врм (див. ще *камиш, очирет*); 'зарості рогозу широколистого' Бгд.

РОГОЗА [рого'за] 'зарості рогозу широколистого' Нхй.

РОДНИК [род'ник] 'яма на болоті, наповнена джерельною водою' Пдс; 'місце в річці з дуже холодною водою' Врм, Клн, Лпл, Пдс; 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' Плш; 'джерело в озері' Глм; 'місце витoku джерела, струмка' Бзп, Жвн, Лпл; 'джерело' Нхй (див. ще *джерело, струмок*); 'джерело в криниці' Бгд;

[родн'ік] ‘місце в річці з дуже холодною водою’ Бзб, Глм, Клб; ‘яма на болоті, наповнена джерельною водою’ Клб (див. ще *джирило*); ‘джерело в колодязі’ Бзб, Лвч.

РОДНИК ТЕПЛИЙ [родн'ик тепл'ий] ‘місце на водоймі, що не замерзає’ Бзп (див. ще *балка*).

РОДНИКИ [родни'ки] ‘місце на водоймі, що не замерзає’ Врм, Жвн, Клщ;

[родн'іки] ‘початок річки’ Лпл.

РОДНИЧКИ [роднич'ки] ‘джерела на березі водойми’ Глм;

[родн'іч'ки] ‘яма на болоті, наповнена джерельною водою’ Клн.

РОДНИЧОК [родни'ч'ок] ‘джерело в колодязі’ Квр; ‘яма на болоті, наповнена джерельною водою’ Глм, Нхй (див. ще *криничка*)); ‘джерело’ ВХ, Клщ; ‘місце на водоймі, що не замерзає’ Нхй;

[родн'іч'ок] ‘джерело в колодязі’ Клн, Нхй.

РОДНІКОВА ВОДА [родн'ікова во|да] ‘місця, звідки б'є вода з-під землі’ Лпл.

РОДЮЧА ЗИМЛЯ [род'уча зимл'а] ‘верхній родючий шар ґрунту’ Лпл.

РОДЮЧИЙ ГРУНТ [род'учий ґрунт] ‘верхній родючий шар ґрунту’ Клб (див. ще *гумус*).

РОЗВИЛКА [розвилка] ‘місце, де розходиться одна дорога на дві’ Бзб, Врм, Клн, Плш; ‘яр, розділений на дві частини’ Бзб, Врм;

[розвил'ка] ‘місце, де розходиться одна дорога на дві’ Клб (див. ще *роздоріжжя*); ‘розгалуження русла річки’ Бзп, Клб.

РОЗВІД [розв'ід] ‘розгалуження русла річки’ Глм.

РОЗДОРІЖЖЯ [роздо'р'іж':а] ‘місце, де розходиться одна дорога на дві’ Бгд, Бзп, Глм, Жвн, Клб (див. ще *розвилка*), Лвч, Лпл (див. ще *перехрестя*), Нхй, Пдс; ‘перетин двох доріг (в загальному значенні)’ Бгд, Клб, Нхй.

РОЗ'ІЗД [роз'йіз|д] ‘місце, де розходиться одна дорога на дві’ Клщ.

РОЗЛИВ [розл'ив] ‘затоплення берега через вихід водойми з берегів’ Глм; ‘розгалуження русла річки’ Лпл.

РОЗЛИВ ВОДИ [розл'ив во|ди] 'великий простір води' Клб; 'розлив річки, водойми' Лвч.

РОЗЛИВАЄТЬСЯ ВОДА [розли|вайец':а во|да] 'розлив річки, водойми' Жвн.

РОЗЛОГА ДОЛИНА [роз|лога до|лина] 'широка долина' Врм.

РОЗМИЛО [роз|мил'о] 'невеликий яр, утворений дією води' Глм.

РОКЕТКА [ро|кетка] 'зарості кущів на болоті (різали на мітли)' Нхй.

РОСАДНИК [ро|садник] 'земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі' Бгд (див. ще *квітник*), Бзп (див. ще *квітник*), Глм, Нхй, Пдс; 'розсадник дерев і кущів' Квр, Клн (див. ще *питомник*), Клщ (див. ще *питомник*); 'земельна ділянка біля хати, де ростуть плодові кущі' Клн.

РОСПЛІДНИК [роspл'ідник] 'розсадник дерев і кущів' Клб (див. ще *питовник*).

РОССАДНИК [ро|с:адник] 'ділянка поля, дуже поросла бур'яном' Лпл (див. ще *занихаяне поли*).

РОСТАВ ЛІД [рос|тав л'ід] 'осілий лід попід берегом' Клб.

РОСТАВ СНІГ [рос|тав сн'іг] 'місце, на якому розтав сніг, проталина' Глм, Клб, Лвч.

РОСТОКА [рос|тока] 'розгалуження русла річки' Пдс.

РУБАНЦІ [рубанц'і] 'складені в купу товсті гілки' Бзб.

РУБКА [рубка] 'місце, де вирубано ліс' Жвн (див. ще *вирубка*).

РУКАВ [ру|кав] 'вузький і довгий залив на річці' Пдс; 'рукав річки' Врм, Глм, Клн (див. ще *стрелка*), Клщ, Нхй, Пдс; 'канава, викопана для осушення боліт' Бгд, Бзп; 'відріг яру' Клщ; 'місце біля річки, де худоба п'є воду' Бгд.

РУСЛО [русло] 'русло річки' Бзб, Жвн, Пдс;

[|русл'о] 'русло річки' Глм, Клб, Лпл; 'розгалуження русла річки' Клщ; 'центральна течія річки' Клщ.

РУЧАЙ [ру|ч'ай] 'потоки з весняними чи дощовими водами' Врм (див. ще *горова вода, наводнення*).

РУЧАЙОК [руч'а|йок] 'весняний струмок' Бгд, Клн, Пдс; 'струмок' Нхй; 'дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії' Нхй (див. ще *бульбашки*); 'потоки з весняними чи дощовими водами' Бгд.

РЯСКА [р'аска] 'водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабурина' Жвн, Клщ, Пдс (див. ще *жабурина*)); 'місце на водоймі, де є рослинність' Пдс; 'дрібні водорості круглої форми, що ростуть у стоячій водоймі' Бгд, Бзб, Бзп, Жвн, Пдс, Квр, Клб, Клн, Лпл, Нхй;

[р'аска] 'дрібні водорості круглої форми, що ростуть у стоячій водоймі' Врм;

[р'аски] 'дрібні водорості круглої форми, що ростуть у стоячій водоймі' Лвч.

САД [сад] 'земельна ділянка, на якій вирощують плодові дерева, кущі' Квр, Клб, Лпл, Пдс, Плш.

САДКИ [сад|ки] 'насипаний горб на полі, порослий деревами' Нхй.

САДОК [са|док] 'земельна ділянка біля будинку, на якій вирощують плодові дерева, кущі' Бзп, ВХ, Жвн, Клн, Пдс; 'вишневий сад у долині на полі' Клщ.

САЖАЛКА [сажал'ка] 'канава, в якій мочили коноплі' Нхй.

САМ НАСІЯВСЯ [сам на|с'і|явс'а] 'ліс, що сам поріс' Бзп.

САМ ПОРІС [сам по|р'іс] 'ліс, що сам насіявся' Клн.

САМА КУЛЬБАБА [са|ма кул'баба] 'луг, берег, на якому росте багато кульбаби' Клб.

САМА ОРІШИНА [са|ма ор'ішина] 'дрібний ліс' Пдс.

САМА РОГОЗА ЖИВЕ [са|ма рого|за жи|ве] 'місце, де колись був став' Нхй (див. ще *позаростало, ставок*).

САМЕ ЖАБУРИННЯ [са|ме жабу|рин':а] 'водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток, жабурина' Бзп.

САМІ БУР'ЯНИ [сам'і бур'я|ни] 'ділянка поля, дуже поросла бур'яном' Бзп (див. ще *забур'янине поле*), Клн.

САМІ ЯМИ [сам'і |ями] 'вибоїни на дорозі' Бзб (див. ще *вибоїни*).

САМІ ЯМКИ [са|м'і йам|ки] 'місце, де багато кротовин' Нхй.

САМОСЄЙ [само|с'ей] 'ліс, що сам насіявся' Глм.

САМОСІВ [само|с'ів] 'ліс, що сам насіявся' Клб, Клщ.

САМОСІЙНЕ [само|с'ійне] 'ліс, що сам насіявся' Нхй.

САХАЛІН [саха|л'ін] 'віддалена частина села, що розташована на горбах' Клб.

СВЕРДЛЮ [с|вердл'о] 'глибока яма в річці, де закручує вода' Лвч.

СЕЛИЩЕ [сел'иш'ч'е] 'відокремлена від основної території частина села' Клб.

СЕРЕДНЄ [се|редн'е] 'суха безліса галявина на болоті, оточена вільшиною' Клб.

СЕРТЕФІКАТ [сертеф'і|кат] 'земельна частка (пай)' Жвн (див. ще *пай*).

СИЛА ВОДИ [сил'а во|ди] 'великий простір води' Бзп.

СИНЄ [син'е] 'долина за межами села, де жили розкуркулені селяни' ВХ.

СИНЬО-СИНЬО [син'о |син'о] 'місце на полі, де ростуть волошки' Пдс.

СИРО [сиро] 'надмірно зволожений берег' Пдс.

СИТОВЕ [ситове] 'старий став, що заріс очеретом, травою' Клб.

СИГНАЛЬНІ МОГИЛИ [с'ігнал'н'і могили] 'козацькі могили (підняття з дерев'яними вишками, з яких козаки могли сповіщати про небезпеку)' Клн.

СІДАЄ КРИГА [с'і|дає к'рига] 'осілий лід попід берегом' Лпл.

СІЛЬРАДСЬКА ЗИМЛЯ [с'іл'рад'с'ка зим'л'а] 'ділянки орної землі, які перебувають у віданні місцевої влади і не можуть бути приватизовані' Жвн.

СІНАЖ [с'і|наж] 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Нхй.

СІНО [с'іно] 'молода трава для першого укусу' Бгд, Бзб, ВХ, Глм, Квр, Клб, Клн, Лвч, Пдс; 'місце на лузі, березі, полі, де скошено сіно, траву, овес' Плш.

СІНОЖАТЬ [с'іножат'] 'рівна місцевість, поросла травою' Клщ.

СІНОКІС [с'іно|к'іс] 'місце на лузі, березі, полі, де скошено сіно, траву, овес' Врм, Клб, Пдс; 'берег (луг), на якому росте сінокісна трава' Глм (див ще

луки), Жвн, Клщ, Лвч (див. ще *косовиця*), Лпл (див. ще *ливада*), Плш; ‘молада трава для першого укусу’ Врм, Жвн, Плш; ‘висока трава, яка росте в лісі’ Глм, Клб, Клщ; ‘низька болотиста місцевість, сінокісна низина’ Бгд.

СІНОКОСИ [с'іно|коси] ‘сінокісний острів на болоті’ Клн.

СКВАЖИНА [ск|важина] ‘свердловина для добування глибинної води’ Врм, Глм, Жвн, Лпл, Пдс.

СКЛАД [склад] ‘вузький, продовгуватий валок землі, що нагортається плугом під час орання’ Клн.

СКОШИНЕ ПОЛЕ [скошине |пол'е] ‘земельна ділянка, з якої зібрали урожай зернових’ Клщ (див. ще *стирня*); ‘поле, з якого зібрали будь-яку рослину’ Лвч.

СКРИСАЄ КРИГА [скри|сайе к|рига] ‘осілий лід попід берегом’ Клщ.

СЛОЇ [слої|] ‘пласт піску на дні колодязя’ Жвн.

СМУЖКА [с|мужка] ‘сінокіс між двома рядами дерев чи кущів’ (Клн); ‘вузька земельн ділянка’ Бгд, Клщ, Лвч.

СНІГОВА ВОДА [сн'іго|ва во|да] ‘весняна вода’ Нхй.

СНІГОВІ БУГРІ [сн'іго|в'і буг|р'і] ‘кучугура снігу, снігові замети’ Глм.

СОБАЧЕ МИЛО [со|бач'е |мил'о] ‘поле чи ділянка з покладами пластичної глини – глею’ Глм (див. ще *глей*).

СОЛОНЕЦЬ [соло|нец'] ‘земельна ділянка, де неродючий ґрунт’ Врм (див. ще *солончак*), Плш (див. ще *пахоті немає*); ‘місце випасу тварин’ Жвн (див. ще *пастівник, плависте, толока*); ‘земельна ділянка з солоним ґрунтом’ Бзб, Врм;

[сол'о|нец'] ‘земельна ділянка з солоним ґрунтом’ Бгд, Бзп (див. ще *солончак*), ВХ Глм, Клб (див. ще *засолені ґрунти*), Клщ, Лвч; ‘земельна ділянка, де неродючий ґрунт’ Бгд, ВХ, Глм (див. ще *кислі ґрунти, пісні ґрунти*), Клщ (див. ще *неродючий ґрунт*); ‘маленьке озеро з водою, непридатною для пиття’ Лпл; ‘місце на городі, де грудкувата земля’ Бзп (див. ще *грудки, грудки*); ‘ділянка поля, де нічого не росте’ Бзп; ‘поле чи ділянка з покладами пластичної глини –

глею' Жвн (див. ще *глей*); 'низина зі стоячою водою' Жвн; 'місце випасу худоби' Нхй (див. ще *вигон, пастовень*).

СОЛОНЦЕМ УЗЯЛОСЯ [сол'он|цем уз'а|л'ос'а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' Лвч.

СОЛОНЦОВАТИЙ ГОРОД [солонц'у|ватий го|род] 'земельна ділянка з солоним ґрунтом' Пдс.

СОЛОНЧАК [сол'он'ч'ак] 'земельна ділянка з солоним ґрунтом' Бзп (див. ще *солонець*), Квр; 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Квр (див. ще *глина, неродючий ґрунт*); 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Клн (див. ще *лисина*);

[солон'ч'ак] 'земельна ділянка, де неродючий ґрунт' Врм (див. ще *солонець*).

СОЛОНЧАКИ [солонч'а|ки] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' Клн; 'земельна ділянка з солоним ґрунтом' Клн.

СОНЯЧНА СТОРОНА [сон'ач'на сторо|на] 'схил гори, повернутий до сонця' Врм, Глм (див. ще *сонячне місто*), Клн, Клщ.

СОНЯЧНЕ МІСТО [сон'ач'не м'істо] 'схил гори, повернутий до сонця' Глм (див. ще *сонячна сторона*).

СОНЯЧНИЙ [сон'ач'ний] 'схил гори, повернутий до сонця' Квр.

СОСНИНА [сос|нина] 'сосновий ліс' Лпл (див. ще *сосновий ліс*), Клб.

СОСНОВИЙ [сос|новий] 'тонкий ліс' Глм.

СОСНОВИЙ БІР [сос|новий б'ір] 'великий сосновий ліс' Клб.

СОСНОВИЙ ЛІС [сос|новий л'іс] 'сосновий ліс' Врм, Жвн, Лпл (див. ще *соснина*) Пдс.

СОСНЯЧОК [сосн'а|чок] 'молодий сосновий ліс' Клн.

СОСОНКИ [сосонки] 'сосновий ліс' Глм; 'невеликий сосновий ліс' Клб.

СОТІ [сот'і] 'ділянка землі для вирощування одного виду овочів' Нхй.

СОТКА [сотка] 'невелика земельна ділянка' Лпл.

СОЯШНИК [сойашник] 'поле після вирощування сояшника' Лпл.

СОЯШНИКОВЕ ПОЛЕ [сойашни|кове |поле] ‘поле, на якому росте соняшник’ Нхй.

СОЯШНИЧИННЯ [сойашни|ч`ин`:а] ‘поле після вирощування соняшника’ Жвн, Квр.

СОЯШНИЧИШНИЩЕ [сойашни|ч`ишниш`ч`е] ‘поле після вирощування соняшника’ Клн.

СПАЛА ВОДА [с|пала во|да] ‘осілий лід попід берегом’ Пдс.

СПАЛИНЕ [с|пал`ине] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Бзп (див. ще *попилнище*); ‘вигоріле місце на лузі’ Бзп.

СПЛОШНА КРОПИВА [сплош|на кропи|ва] ‘зарості кропиви’ Квр.

СПОКІЙНА [спо|к`ійна] ‘повільна течія води в річці’ Квр.

СПУСК [спуск] ‘крутий схил підвищення, горба’ Квр; ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Врм; ‘схил гори, горба, підвищення’ Клщ (див. ще *схил*); ‘крутий спуск дороги’ Нхй; ‘повільний схил дороги’ Бзб, Лвч; ‘схил яру’ Бзб.

СТАВ [став] ‘місце, де колись був став’ Бзб, Клб, Клн, Лвч, Пдс; ‘штучне водоймище’ Пдс (див. ще *кар`єр*); ‘заливний (заплавний) луг’ Клб; ‘затока річки, бухта’ Клб; ‘місце для купання’ Клб; ‘став (невелика водойма штучного походження)’ Клщ.

СТАВОК [ста|вок] ‘стояча вода’ Клн (див. ще *стояча вода*); ‘став (невелика водойма штучного походження)’ Бгд, Глм, Клб, Лпл, Нхй (див. ще *проріз*); ‘канава, в якій мочили коноплі’ ВХ, Лпл, Нхй (див. ще *копанка*); ‘місце, де колись був став’ Лпл, Нхй (див. ще *позаростало, сама рогоза живе*)); ‘озеро (невелика водойма природного походження з джерелом) (з.н.)’ Жвн; ‘місце біля річки, де худоба п`є воду’ Нхй; ‘місце для купання’ Нхй, Лвч; ‘невелика водойма продовгуватої форми із зарослими берегами’ Лвч.

СТАВОЧОК [ста|воч`ок] ‘маленьке водоймище’ Пдс; ‘глибока долина’ Бгд.

СТАРА ТРАВА [ста|ра тра|ва] ‘смуга трави, що лишається недокошеною скраю сінокошу’ Пдс (див. ще *грива*).

СТАРЕ [ста|ре] ‘молода трава для першого укусу’ Бзп.

СТАРЕ РУСЛО [с'таре русло] 'старе русло річки' Врм.

СТАРЕ СІНО [ста'ре | с'іно] 'молода трава для першого укусу' Нхй.

СТАРИЙ ЛІС [ста'рий л'іс] 'старий ліс' Бгд, Бзб, Врм, Клщ, Плш; 'ліс чи місце в лісі, де багато шишок' Лпл;

[с'тарий л'іс] 'старий ліс' Глм.

СТАРНИК [стар'ник] 'старий ліс' (Бзп (див. ще чагарник)); 'смуга трави, що лишається недокошеною скраю сінокошу' Бзп, Нхй.

СТЕЖЕЧКА БУГРИКОМ [с'теже'ч'ка | бугриком] 'протоптана стежка на лузі' Глм.

СТЕЖИНА [сте'жина] 'лісова стежка' Пдс.

СТЕЖКА [с'тежка] 'витоптана стежка на подвір'ї' Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн, Клб, Клн, Клщ, Лпл, Нх; 'звіряча стежка в лісі' Бзп, Клн, Лпл; 'лісова стежка' Бгд, Бзп, Клн, 'стежка в густому лісі'; 'вузький прохід між двома полями' Клб; 'стежка через болото' Бзп, Нхй; 'протоптана стежка край дороги' Врм; 'протоптана межа між городами' Нхй; 'дорога в лісі' Нхй; 'протоптана межа між різними градками на город' Глм (див. ще *мижряддя*);

[с'теж'ка] 'витоптана стежка на подвір'ї' Квр, Лвч, Пдс, Плш; 'вимощена твердим покриттям доріжка у дворі, на вулиці' Квр; 'протоптана стежка на городі між грядочками' Глм; 'стежка в саду' Глм, Лпл (див. ще *доріжка*).

СТЕП [степ] 'віддалена від побережжя місцевість, де переважає чорнозем над піщаним ґрунтом' Лпл; 'великий безлісий рівнинний земельний простір, який не обробляється' Врм, Жвн, Клщ; 'рівнина, безмежне рівне поле' Клщ.

СТЕПОК [сте'пок] 'земля, заросла травою і зіллям' Клн; 'луг, розташований за полями' Клн.

СТЕРІНЬ [стер'ін'] 'земельна ділянка, з якої зібрали урожай зернових' Пдс.

СТИРНЯ [стир'н'а] 'земельна ділянка, з якої зібрали урожай зернових' Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн, Квр, Клн, Лпл, Клб, Клщ (див. ще *скошине поле*), Лвч, Плш, Нхй.

СТІЙКА ВОДА [ст'ійка во|да] 'тиха вода біля берега' Нхй.

СТІЙЛО [с'т'ійло] 'місце біля річки, де відпочиває худоба' Клн (див. ще *стойбище*); 'загороджене місце для випасу тварин' Глм; 'згін худоби в одне місце для відпочинку' Глм;

[с'тойло] 'згін худоби в одне місце для відпочинку' Бзб.

СТІНА [с'т'іна] 'глиняна гора, поросла лісом' Нхй (див. ще *стінка*);

[сц'іна] 'високий крутий обрив (берег) над річкою' Лпл (див. ще *обрив*).

СТІНКА [с'т'інка] 'глиняна гора, поросла лісом' Бгд, Нхй (див. ще *стіна*), Пдс;

[с'т'інка] 'схил підвищення, що поріс лісом' Нхй.

СТІНКИ [с'т'інки] 'верхній схил яру, що поріс невеликим густим лісом' Квр;

[с'т'інки] 'порослі лісом схили глибоко яру, вимитого водою' Бгд.

СТОВПОВА ДОРОГА [стовпо|ва до|рога] 'головна дорога у селі' Жвн.

СТОЙБИЩЕ [с'тойбиш'ч'є] 'місце біля річки, де відпочиває худоба' Клн (див. ще *стійло*).

СТОЛОЧИЛИ [столоч'или] 'витовчене худобою місце на березі (лузі)' Пдс.

СТОЯЧА ВОДА [сто|йача во|да] 'стояча вода' Бгд, Жвн, Квр (див. ще *застояна вода*), Клн (див. ще *ставок*), Клщ, Лвч, Лпл; 'стояча вода на болоті' Бгд, Клн, Нхй; 'болото з іржавою водою (подібне до іржі)' Клб; 'тиха вода біля берега' Лвч (див. ще *тиха вода*).

СТРЕЛКА [стр'елка] 'канава, викопана для осушення боліт' Пдс, Плш; 'невелика канава з водою в кінці городу' Плш; 'рукав річки' Клн (див. ще *рукав*));

[стр'ел'ка] 'рукав річки' Глм (див. ще *притока*)); 'викопана в землі продовгувата заглибина з водою' Глм.

СТРОЇТІЛЬНЕ ДЕРИВО [стро|їт'іл'не |дериво] 'ліс з прямими і чистими стовбурами, який використовують для будівництва' Квр (див. ще *построїщи дериво*).

СТРОЙОВЕ ДЕРИВО [стройо|ве |дериво] ‘ліс з прямими і чистими стовбурами, який використовують для будівництва’ Жвн, Лпл, Плш.

СТРОЙОВИЙ ЛІС [стройо|вий л’іс] ‘ліс з прямими і чистими стовбурами, який використовують для будівництва’ Врм, Глм, Клб, Клн, Клщ, Пдс.

СТРУГА [ст|руга] ‘місцева назва річки Супій’ Бгд, Клн (див. ще *канава*);

[стру|га] ‘місце назва річки Супій’ Нхй.

СТРУМОК [стру|мок] ‘струмок’ Жвн, Клщ, Пдс; ‘потік води на болоті’ Клб; ‘джерело’ Нхй (див. ще *джерело, родник*).

СТРУМОЧОК [стру|моч’ок] ‘струмок’ Квр, Лвч.

СТЬОЖКА [с’т’ож^шка] ‘вузька земельна ділянка’ Врм (див. ще *полосою*), Клб (див. ще *клаптик*), Лпл, Нхй, Пдс.

СТЬОК [с’т’ок] ‘місце, де збирається вода після дощів’ Бзп.

СУГЛИНКИ [суг|линки] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Клн;

[|суглинки] ‘земельна ділянка з глиняним ґрунтом’ Бзб;

[|сугл’инки] ‘поле з чорноземно-глинистим ґрунтом’ Клщ.

СУГЛИНОК [|суглинок] ‘поле з глинисто-піщаним ґрунтом’ Клб (див. ще *супіскувата зимля*).

СУГРОБ [суг|роб] ‘кучугура снігу, снігові замети’ Врм (див. ще *кучугура*).

СУНИЦЯ [су|ниц’а] ‘лісова галявина, де ростуть суниці’ Жвн, Пдс.

СУПІСКИ [|суп’іски] ‘поле з чорноземно-піщаним ґрунтом’ Клщ.

СУПІСКУВАТА ЗИМЛЯ [суп’іскувата зим|л’а] ‘поле з глинисто-піщаним ґрунтом’ Клб (див. ще *суглинок*).

СУХА БОЛОТИНА [су|ха бол’о’тина] ‘рівнинна місцевість на місці осушеного болота’ Глм.

СУХА ЗИМЛЯ [су|ха зим|л’а] ‘засохла через брак вологості земельна ділянка’ Глм.

СУХЕ ГІЛЛЯ [су|хе г’іл’а] ‘складені в купу товсті гілки’ Пдс (див. ще *сухостой* Пдс).

СУХЕ РУСЛО [су^хе рус^ло] ‘русло річки, що висохла’ Глм.

СУХИЙ [су^хий] ‘старий ліс’ Нхй; ‘ліс (дерева) із сухими вершинами’ Нхй.

СУХІ БОЛОТА [су^хі бол^ота] ‘осушене болото’ Лпл, Нхй.

СУХІШЕ [су^хіше] ‘приболоть, злегка заболочена місцевість’ Глм.

СУХОДІЛ [сухо^діл] ‘берег, який ніколи не затоплюється водою’ Клн; ‘озеро, що пересихає, пересохло’ Клщ.

СУХОСТІЙ [сухост^ій] ‘ліс (дерева) із сухими вершинами’ (див. ще сухостой) Клб, Клщ, Плш, (див. ще *сухостой*).

СУХОСТОЇ [сухос^тойі] ‘ліс (дерева) із сухими вершинами’ Жвн, Пдс (див. ще *одгиба ліс*).

СУХОСТОЙ [сухос^той] ‘складені в купу товсті гілки’ Пдс (див. ще *сухе гілля*); ліс (дерева) із сухими вершинами’ Бзп, Врм, Глм, Квр, Клб (див. ще *сухостій*), Клн, Плш (див. ще *сухостій*); ‘ліс з прямими і чистими стовбурами, який використовують для будівництва’ Бзп.

СУХОТА [сухо^та] ‘тривала відсутність дощу влітку, що призводить до висихання ґрунту і загибелі рослинності’ ВХ.

СУША [суша] ‘тривала відсутність дощу влітку, що призводить до висихання ґрунту і загибелі рослинності’ Глм, Врм; ‘безводна частина землі, суша’ Жвн, Клщ, Лпл.

СУШНЯК [суш^нак] ‘ліс (дерева) із сухими вершинами’ Бгд, Бзб.

СХИЛ [схил] ‘похила поверхня частина гори’ Пдс; ‘схил гори, горба, підвищення’ Клн;

[схил^і] ‘схил гори, горба, підвищення’ Глм, Клщ (див. ще *спуск*), Нхй (див. ще *покатом*); ‘схил яру’ Бгд.

СХИЛИ [схили] ‘верхні схили яру’ Жвн, Клн.

СХИЛИСТА ДОРОГА [с^хил^іиста до^рога] ‘ділянка дороги, що має схил, узвіз’ Глм (див. ще з *гори*).

СХИЛИСТИЙ БЕРИГ [с^хил^іистий ^ібериг] ‘берег із пологим схилом’ Нхй.

СЦІГЛО [сц'ігло] 'місце біля річки, де відпочиває худоба' Клб, Лпл.

СЦІГЛУВАТЬ СКОТ [сц'іглу|ват' скот] 'згін худоби в одне місце для відпочинку' Лпл.

СЧИСТИЛИ [сч'истил'и] 'місце санітарної чистки дерев у лісі' Бзп.

ТАЄ СНІГ [тайе сн'іг] 'процес розтавання снігу' Жвн.

ТАЛА ВОДА [тал'а во|да] 'весняна вода' Бгд (див. ще *висняна вода*), Глм, Квр;

[|тала во|да] 'весняна вода' Бзб.

ТАЛИНА [тали|на] 'місце, на якому розтав сніг, проталина' Жвн (див. ще *проталина*).

ТАСКАЄ ВОДА [тас|кає во|да] 'сміття, різні предмети, що пливуть по річці суцільним потоком' Бгд, Бзп.

ТВЕРДЕ ДНО [тве^ир|де дно] 'дно водойми, поврите каменем' Глм.

ТВЕРДИНА [твер|дина] 'дно колодязя' (див. ще *підошва*).

ТЕРИНЬ [тер'ин'] 'зарості кущів терену' Нхй.

ТЕРНИСТА ЗИМЛЯ [тер|ниста |зимл'а] 'земельна ділянка, де народючий ґрунт' Лвч.

ТЕЧІЯ [теч'і|я] 'водний потік' Бгд, Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Жвн, Квр, Клб (див. ще *течія*), Пдс, Лвч, Лпл, Нхй; 'місце на річці, де стоїть піна на воді від швидкої течії' Глм;

[|теч'і|я] 'водний потік' Врм, Глм, Клб (див. ще *течія*), Клн, Клщ.

ТИРЛИЩЕ [тирлиш'ч'е] 'згін худоби в одне місце для відпочинку' Клн (див. ще *тирло*).

ТИРЛО [тирло] 'згін худоби в одне місце для відпочинку' Клн (див. ще *тирлище*);

[|тирл'о] 'згін худоби в одне місце для відпочинку' ВХ, Квр (див. ще *лагирь*), Клщ, Лвч, Нхй; 'витовчене худобою місце на березі (лузі)' Клщ; 'загороджене місце для випасу тварин' Бгд.

ТИРЛЮЮТЬ СКОТ [тир|луйут' скот] 'згін худоби в одне місце для відпочинку' Бзп, Врм, Жвн, Квр (див. ще *лагирь*, *тирло*), Пдс.

ТИХА ВОДА [ти́ха во́да] ‘повільна течія води в річці’ Лпл; ‘тиха вода біля берега’ Клб; ‘тиха вода біля берега’ Лвч (див. ще *стояча вода*).

ТИХА ТЕЧІЯ [ти́ха теч’і́я] ‘повільна течія води в річці’ Пдс.

ТИШИНА [тиши́на] ‘захищена від течії частина річки’ Клб.

ТІК [т’і́к] ‘місце на полі, де молотять зерно’ Бгд, Квр, Пдс.

ТІНЬ [т’і́н’] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Плш (див. ще *тіньок, холодок*), Глм (див. ще *холодок*).

ТІНЬОК [т’і́н’ок] ‘затемнений від сонця схил гори’ Пдс; ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Плш (див. ще *тінь, холодок*).

ТОЛОКА [толо́ка] ‘зорана, але нічим не засіяна земля, де випасають худобу’ Клн (на то́локу); ‘поле, де твердий утовчений ґрунт’ Клн (див. ще *забита зимля*);

[тол’о́ка] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Лвч; ‘зорана, але нічим не засіяна земля, де випасають худобу’ Бгд;

[то́лока] ‘місце випасу тварин’ Жвн (див. ще *пастівник, плависте, солонець*), Врм (див. ще *вигон, пастівник*).

ТОНЯ [тон’а] ‘яма, наповнена водою, де вирощують рибу’ Лпл.

ТОПЬ [топ’] ‘берег (луг), на якому полягла трава’ Клщ.

ТОРФОКРОШКА [торфок’рошка] ‘верхній шар торф’яного ґрунту, який використовували як добриво’ Врм, Пдс.

ТОРФ’ЯНА ЗИМЛЯ [торф’а́на зим’л’а] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Глм (див. ще *торховина*).

[торф’я́на зим’л’а] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Бзп, Лпл.

ТОРФ’ЯНИК [торф’я́ник] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Бгд.

ТОРФ’ЯНИКИ [торф’я́ники] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Клн.

ТОРХ [торх] ‘поклади торфу на болоті’ Бгд, Бзб, Бзп, Нхй.

ТОРХА [тор’ха] ‘поклади торфу на болоті’ Пдс.

ТОРХОВА ЯМА [торхо|ва |йма] ‘місце на болоті, де викопали торф’ Глм.

ТОРХОВИК [торхо|вик] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Клб.

ТОРХОВИНА [торхови|на] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Глм (див. ще *торф’яна зимля*), Лпл; [торхо|вина] ‘торф’яне болото’ Клщ.

ТОРХОВИННА ЗИМЛЯ [торхо|вин:а зим|л’а] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Плш.

ТОРХОВИННЯ [торхо|вин’:а] ‘поклади торфу на болоті’ Глм, Клб, Плш; ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Клн.

ТОРХОВИЩЕ [торхо|виш’ч’є] ‘поле чи ділянка землі, де торф’яна земля’ Квр.

ТОРХОКРОШКА [торхок|рошка] ‘верхній шар торф’яного ґрунту, який використовували як добриво’ Бзп, Глм, Клн, Нхй (див. ще болотяний бур’ян).

ТОРШНИК [торш|ник] ‘яма в болоті в результаті вигорівшого торфу’ Бгд.

ТОЧОК [то|ч’ок] ‘витовчене худобою місце на березі (лузі)’ Квр; [точ’ок] ‘випалене (вигоріле) місце в полі’ Бзб.

ТРАВА [тра|ва] ‘молода трава для першого укусу’ Лпл.

ТРАНШЕЯ [тран|шейа] ‘продовгувата яма для зберігання буряків’ Пдс; ‘довга неглибока канава під фундамент будівлі’ Глм, Клн, Лвч; ‘продовгувата заглибина, викопана в землі, канава без води’ Бзп; ‘водопровідний рів’ Врм, Жвн, Лвч (див. ще рів); ‘штучно вирита яма продовгуватої форми’ Клщ.

ТРАСА [т|раса] ‘дорога з твердим покриттям, заасфальтована дорог’а Бзб, Бзп, ВХ, Лвч, Лпл, Нхй (див. ще асвальт), Пдс; ‘широка заасфальтована дорога’ Квр; ‘головна дорога за селом’ Клщ; ‘дорога без різких перепадів висот і поворотів’ Бзб (див. ще *пряма*).

ТРЕН [трен] ‘земельна ділянка, вкрита трав’янистими рослинами і густо пронизана їх корінням’ Лвч.

ТРИСКАЄТЬСЯ ЗИМЛЯ [тр’іскає”ц’:а зим|л’а] ‘засохла через брак вологості земельна ділянка’ Лпл, Нхй.

ТРИЩИНА [тр'іш'ч'ина] 'щілина в ґрунті' Бзб, Врм, ВХ, Глм, Клщ, Лвч.

ТРОПА [тропа] 'звіряча стежка в лісі' Бзб, Клщ, Пдс.

ТРОПИНКА [тропинка] 'звіряча стежка в лісі' Врм.

ТРУХЛЕ ДЕРИВО [трухл'є дериво] 'лежаче дерево, що гниє' Бгд, Лвч.

ТРУХЛЯВИНА [трухл'авина] 'лежаче дерево, що гниє' Квр.

ТРУХЛЯК [трухл'ак] 'лежаче дерево, що гниє' Бзб, Бзп, Жвн, Клн, Клщ, Плш;

[тр'ухл'ак] 'лежаче дерево, що гниє' ВХ, Нхй (див. ще *зотрюхло*).

ТРЬОХ'ЯЗИЧНИЙ ЛІС [тр'юх'язич'ний л'іс] 'ліс із яром, який розходиться на три боки' Бзб.

ТРЮХЛЯТИННЯ [тр'ухл'атин':а] 'лежаче дерево, що гниє' Врм, Глм, Пдс.

ТРЮХЛЯЧЧИНА [тр'ухл'ач':ина] 'лежаче дерево, що гниє' Клб (див. ще *валєжнік*).

ТЯСОВИНА [тр'асовина] 'багністі (драглисті) ями на болоті, трясини, які засмоктують' Бзп, Врм, Глм, Клб, Клн, Лпл, Пдс; 'грузьке болото, де трясеться, колишеться земля' Бгд (див. ще *прірва*), Квр, Клн (див. ще *бабине чериво*); 'болотиста місцевість, поросла травою, в якій можна загрузнути' Клб, Нхй (див. ще *подушка*); 'дуже заболочена місцевість' Бзп;

[тр'асовина] 'грузьке болото, де трясеться, колишеться земля' Плш; 'прихована яма в болоті' Лпл.

ТУТОВЕ ДЕРИВО [тутове дериво] 'зарості шовковиці' Клщ.

У БЕРИЗІ [у бериз'і] 'багата на вологу частина городу' Бгд (див. ще *на болоті*), ВХ, Квр, Пдс.

У БРОДУ [у броду] 'канава, в якій мочили коноплі' Плш (див. ще *копанка*).

У ГОНІХ [у гон'іх] 'частина поля, що знаходиться в кінці урочища, в «головах»' Жвн; 'кінець вузької земельної ділянки' Жвн, Клщ.

У ЯРУ [у йару] 'місце добування глини' Жвн.

УГНОЮВАТЬ [угнойуват'] 'підживлювати город гноєм' Плш.

УДОБРЮВАТЬ [у|добр'уват'] 'підживлювати город гноєм' Жвн, Нхй.

УЖЧА РІЧКА [ужч'а |р'ічка] 'вузьке русло річки' Глм.

УЗБІЧ [узб'іч'] 'берег із пологим схилом' (Жвн);

[узб'іч'] 'верхні схили яру' Врм.

[озб'іч'] 'край низини, від якого починається підвищення' Врм.

УЗБІЧЧЯ [узб'іч':а] 'бокова частина дороги, узбіччя' Глм (див. ще *обочина*), Лпм (див. ще *обочина*), Клщ.

УЗВІЗ [узв'із] 'гора, що поросла лісом' Лпл; 'ділянка дороги, що має схил, узвіз' Клщ; 'крутий спуск дороги' Клщ.

УЗЛІССЯ [узл'іс':а] 'місцевість біля лісу' Клщ.

УЗЬКА ДОРОГА [уз'ка до|рога] 'вузька ґрунтова дорога' Лпл.

УЗЬКИЙ ЯР [уз'кий йар] 'вузький яр' Глм.

УЛОГВИНА [у|логвина] 'ділянка, яка затоплюється водою (з.н.)' Пдс; 'невелика кругла долина на полі, в якій збирається вода' Клн, Пдс (див. ще *долинки*);

[у|логовина] 'велика западина з пологими схилами' (з.н.)' Врм;

[у|л'оговина] 'видолинок (невелика і неглибока улоговина; улоговинка)' Клщ.

УЛОГВИНКА [у|логвинка] 'видолинок (невелика і неглибока улоговина; улоговинка)' Жвн.

УЛОГВИНКИ [у|логвинки] 'низинні місця на березі водойми, де збирається вода' Пдс.

УПАДИНА [у|падина] 'невелика кругла долина на полі, в якій збирається вода' Врм.

УРОЧИЩЕ [уроч'ишч'е] 'глибокий обривистий яр' Жвн.

У САДУ [у са|ду] 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Нхй.

УСТУП [ус|туп] 'зміна напрямку річки, згин, вигин, поворот' Клщ (див. ще *ізвивина*).

УСТЯ [уст'а] 'початок річки' Врм, Клщ.

ФАЗЕНДА [фа|зенда] ‘город, доданий до основного біля будинків або розміщений у полі’ Пдс (див. ще *добавка*).

ХАЗЯЙСЬКЕ ПОЛЕ [ха|з’айс’ке |поле] ‘добре вироблена земельна ділянка, поле’ Жвн.

ХАЛТУРА [хал|тура] ‘нерівності, заглиблення на неякісно скопаній ділянці’ Клн.

ХАЩІ [хаш’ч’і] ‘дуже густий непрохідний ліс’ Квр; ‘густі зарості, чагарники’ Бзп (див. ще *чагарники*), Жвн (див. ще *чагарники*), Клб (див. ще *дебрі, зарослі, чагарники*), Лпл (див. ще *чагарники*); ‘густий ліс’ Бзб (див. ще *чагарники*).

ХВОНТАНАМИ Б’Є [хвон|танами б’є] ‘джерело, де вода витікає ривками’ Клщ.

ХВИЛІ [х|вил’і] ‘дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії’ Глм.

ХВИЛЬКИ [х|вил’ки] ‘дрібні хвильки на поверхні води від швидкої течії’ Клб.

ХЛІБНЕ ПОЛЕ [х|л’ібне |пол’є^н] ‘ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування, нива’ Глм (див. ще *нива, поле, пшеничне поле*).

ХМИЗ [хмиз] ‘дрібні тонкі гілки, що лежать долі, або зібрані для вогнища’ Бзб, Бзп, Врм, ВХ, Глм, Жвн (див. ще *гілля*), Квр, Клб (див. ще *гілля*), Клн, Клщ, Лпл, Пдс; ‘складені в купу товсті гілки’ Жвн (див. ще *гілля*), Лпл; ‘дрібний ліс’ Клб (див. ще *хмизняк*).

ХМИЗНИК [хмиз|ник] ‘дрібні тонкі гілки, що лежать долі, або зібрані для вогнища’ Бгд, Нхй.

ХМИЗНЯК [хмиз|н’ак] ‘дрібний ліс’ Клб (див. ще *хмиз*).

ХОЛОДОК [холо|док] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ (Пдс, Плш (див. ще *тінь, тіньок*);

[хол’о|док] ‘земельна ділянка, затінена деревами’ Бгд, Бзп, Глм (див. ще *тінь*), Жвн (див. ще *в тіні*), Квр, Клб (див. ще *затишок, затінок*), Клщ, Лвч, Нхй.

ЦВІТОЧНИК [цв'іточник] 'земельна ділянка біля хати, де ростуть квіти, інколи овочі' Плш (див. ще *грядки, клумба*).

ЦИНТРАЛЬНА [довга вулиця] Клщ.

ЦИНТРАЛЬНИЙ [цинтрал'ний] 'виїзд на головну дорогу за селом' Глм.

ЦИНТРОВА ДОРОГА [ци'нтрова до'рога] 'головна дорога у селі' Пдс.

ЦІЛА ЧИРІНЬ [ц'іла чи'р'ін'] 'місце в лісі, де ростуть гриби' Нхй.

ЦІЛИНА [ц'іли'на] 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Бзб, Клн, Плш;

[ц'іл'и'на] 'поле, де твердий утовчений ґрунт' Клщ.

ЦІЛОВИНА [ц'іл'о'ви'на] 'земельна ділянка на місці викорчуваного лісу, саду' Лпл (див. ще *нове поле*).

ЦЯБРИНА [ц'абрина] 'верхня частина криничного зрубу, складена з дерев'яних колод' Глм;

[ц'амрина] 'верхня частина криничного зрубу, складена з дерев'яних колод' Клщ, Лпл, Нхй.

ЧАГАРНИК [ч'агар'ник] 'густий ліс' Глм; 'низький ліс, що непридатний для будівництва, безстрижневий ліс' Глм; 'болото, що поросло очеретом, чагарником' Бзп, Глм (див. ще *очирет*); 'низина, поросла травою' Глм; 'старий ліс' Бзп (див. ще *старник*); 'ліс з кривими стовбурами' Бзп; 'дрібний ліс' Клщ; 'місце, де вирубано ліс' Нхй.

ЧАГАРНИКИ [ч'агарни'ки] 'густі зарості, чагарники' Бгд, Бзп (див. ще *хащі*), Глм, Жвн (див. ще *хащі*), Плш (див. ще *глуш*), Квр, Клб (див. ще *дебрі, зарослі, хащі*), Клн, Клщ (див. ще *гущавина*), Лвч, Лпл (див. ще *хащі*), Нхй; 'густий ліс' Бзб (див. ще *хащі*).

ЧАГАРНИКОВА СТЕЖКА [ч'агарни'кова с'теж'ка] 'важкопрохідна стежка, брід' Лвч.

ЧАГАРНИКОМ ПОЗАРОСТАЛО [ч'агарни'ком позаростал'о] 'старий став, що заріс очеретом, травою' Бзп.

ЧЕРИЗ УСЕ СЕЛО [чериз у'се село] 'довга вулиця' Бзб.

ЧИРВОНА ГЛИНА [чир|вона гл|ина] ‘місце добування червоної глини’
Бзп, Лвч, Плш, Нхй.

ЧИСТЕ ДНО [ч|исте дно] ‘піщане дно водойми’ Бзп, Плш (див. ще *пісковате дно*).

ЧИСТИЙ БЕРИГ [ч|истий |бериг] ‘місце для купання’ Клщ, Пдс),
‘незарослий берег біля річки’ Жвн, Пдс.

ЧОЛОПОК [ч|оло|пок] ‘крута вершина підвищення (гори, горба)’ Пдс.

ЧОРНА ЗИМЛЯ [ч|орна зим|л’а] ‘непокрита снігом замерзла земля’ Бзб.

ЧОРНИЙ ЛІС [ч|орний л’іс] ‘дуже густий непрохідний ліс’ Клб (див. ще *дебрі*).

ЧОРНОЗЕМ [ч|орно|зем] ‘земельна ділянка з чорноземним ґрунтом’
Пдс, Пдс, Квр, Клн, Глм, Клб (див. ще *чорнозьом*), Бзп (див. ще *чорнозьом*),
Жвн, Клщ, Нхй, Лвч (див. ще *чорнозьом*), Бзб, Бгд, ВХ.

[ч|орно|з’ом] ‘земельна ділянка з чорноземним ґрунтом’ Бзп (див. ще *чорнозем*),
Клб (див. ще *чорнозем*), Лвч (див. ще *чорнозем*), Лпл, Плш.

ШАХТА [шахта] ‘свердловина для добування глибинної води’ Клн.

ШИЛЮГ [шил’уг] ‘зарості червоного верболозу’ Врм.

ШИРОКА ВУЛИЦЯ [широка вулиця] ‘довга вулиця’ Нхй.

ШИРОКА ДОЛИНА [ши|рока до|лина] ‘широка долина’ Пдс; [ши|рока
до|л’ина] ‘широка долина’ Нхй.

ШИРОКА КАНАВА [ши|рока ка|нава] ‘широка канава’ Пдс.

ШИРОКА РІВНИНА [ши|рока р’івни|на] ‘широка рівнина’ Глм.

ШИРОКИЙ ЯР [ши|рокий йар] ‘широкий яр’ Глм.

ШИШНЯК [шиш|н’ак] ‘ліс чи місце в лісі, де багато шишок’ Клб.

ШЛЮЗ [шл’уз] ‘шлюз; місце, де затримується вода’ Бзп, Клн, Лпл,
Пдс, Плш.

ШЛЯХ [шл’ах] ‘головна дорога за селом’ Бзб, Бгд, Врм, Клн, Клщ, Лвч,
Нхй, Пдс; ‘рівна дорога’ Плш; ‘ґрунтова дорога’ Бзп; ‘дорога з твердим
покриттям, заасфальтована дорога’ Жвн (див. ще *асвальт, дорога*); ‘частина
немощеної, заболоченої дороги’ Клщ.

ШЛЯХИ [шл'ахи] 'заплутане розташування доріг' Клщ.

ШМАТКАМИ [шмат'ками] 'рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби' ВХ.

ШОВКОВИЦІ [шов'ковиц'і] 'зарості шовковиці' Бгд, Врм.

ШОВКУНИ [шовку'ни] 'зарості шовковиці' Бзб, Глм, Клн.

ШТАНИ [шта'ни] 'велика галявина між лісами, де випасали худобу' Глм.

ШУМУЄ ВОДА [шу'муйе во'да] 'дрібні хвиляки на поверхні води від швидкої течії' Пдс.

ШУРГА [шур'га] 'провалювання ніг в підталий сніг' Пдс.

ШУРХАЛКА [шурхал'ка] 'яма з водою під снігом' Глм;

[шурханка] 'яма з водою під снігом' Клн.

ЩЕБИНЬ [ш'ч'єбин'] 'дрібний клиновидний камінь, щебін' Бзп (див. ще *щибйонка*); 'дорога, засипана дрібним каменем, щебенем' Бгд.

[ш'ч'єб'ін'] 'дрібний клиновидний камінь, щебін' Лпл (див. ще *щибьонка*).

ЩИБЬОНКА [ш'ч'и'б'онка] 'дрібний клиновидний камінь, щебін' Лпл (див. ще *щебін'*); 'дорога, засипана дрібним каменем, щебенем' Клщ;

[ш'ч'иб'йонка] 'дорога, засипана дрібним каменем, щебенем' Клб; 'дрібний клиновидний камінь, щебін' Бзп (див. ще *щебинь*).

ЯК ДЗЕРКАЛО [йак 'дзеркало] 'водоймище з глибокою, прозорою чистою водою' Врм.

ЯК НА ТОКУ [йак на то'ку] 'поле, де твердий утовчений ґрунт' Глм.

ЯК ПОПИЛНИЦЯ [йак попил'ниц'а] 'засохла через брак вологості земельна ділянка' ВХ (див. ще *коркою взялося*).

ЯМА [йама] 'яма для поховання покійника' Бзп, Глм, Жвн, Клн, Лпл (див. ще *могила*), Нхй (див. ще *могила*), Пдс; 'яма на болоті' Бзп, Клб, Пдс; 'місце в ґрунті, наповнене водою' Пдс; 'яма на місці вирваного бурею дерева' Бзб, Квр; 'глибока яма в річці, де закручує вода' Клн; 'глибока яма (місце) в річці, водоймі' Бзп, Клн; 'яма в болоті, де різали торф' Глм; 'яма, пробита

водою' Лпл; 'вибоїна на дорозі, заповнена водою' Лпл; 'глибока і велика вибоїна на дорозі' Врм, Жвн, Клщ; 'велика кругла яма' Клщ, Лвч, Нхй.

ЯМЕТЯ [йа'мет'а] 'велика кругла яма' Пдс; 'русло річки' Врм.

ЯМИ [йа'ми] 'міцевість біля ставка, де майже завжди стоїть вода' Пдс;

[йами] 'місце біля річки, яке обмивається і підмивається водою' Пдс; 'вибоїни на дорозі' Лвч (див. ще *вибоїни*).

ЯМКА [йамка] 'невелика кругла яма' Пдс; 'заглиблення з водою від ніг худоби' Квр, Клщ; 'невелика заглибина на дорозі, вибита транспортом' Глм, Лпл; 'квадратна яма для посадки дерева' Глм, Жвн, Клб, Клщ, Лпл; 'невелика яма круглої форми, в яку садять картоплю' Жвн, Клб.

ЯМКИ [йам'ки] 'поле, де багато ям' Клн; 'невеликі ями в річці' Нхй;

[йамки] 'вибоїни на дорозі' Бзп (див. ще *вибоїни*).

ЯМКОВЕ ПОЛЕ [йамкове 'поле] 'поле, де багато ям' Клб.

ЯМУРА [йа'мура] 'вибуксуване заглиблення від коліс' Бгд.

ЯР [йар] 'яр (загальна назва)' (усі н.пп.); 'великий яр' Лпл, Пдс; 'яр, що руйнується водою' Клн; 'лісок у яру' Лпл; 'невеликий яр, утворений дією води' Лпл.

ЯР ЗАГУЛЯВ [йар загу'л'яв] 'земельна ділянка на місці викорчуваного саду' Квр.

ЯРА СІВБА [йара с'івба] 'весняні посіви' Клб, Пдс (див. ще *яровина*).

ЯРИНА [йари'на] 'весняні посіви' Бзп, Квр.

ЯРИЩЕ [йариш'ч'е] 'міцевість з ярами' Лвч(див. ще *ярі*).

ЯРІ [йа'р'і] 'міцевість з ярами' Клб, Лвч (див. ще *ярище*), Нхй.

ЯРОВА ОРАНКА [йаро'ва |оранка] 'земля, виорана навесні' Врм.

ЯРОВИНА [йарови'на] 'весняні посіви' Клб, Лпл, Пдс (див. ще *яра сівба*).

ЯРОК [йа'рок] 'невеликий яр' Бгд, Клщ, Пдс (див. ще *ярочок*).

ЯРОЧОК [йа'роч'ок] невеликий яр Бзб, Пдс (див. ще *ярок*).

ЯРЧАК [йар'ч'ак] 'невеликий яр з джерелом' Клб.

Додаток Г

Діалектні тексти

Інформант: Демченко Олександра Андріївна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., працювала ланковою. Записано в с. Підставки Золотоніського р-ну, 2014 р.

- тут у|же ни|ма у|ма |тра н'і|йакого / о|це в|ч'ора Пушкар|рева / |тиждин' ни бу|л'а / в ни|д'іл'у |йак бу|л'а та в|ч'ора при|йшл'а / то|д'і так / за к'іно зга|дал'и / ни на|думайім |йак з|вут' л'у|дину / і так і ни при|йшов у |гол'ову / |поки аж у |веч'ир'і ни с|тал'а к'іно ди|виц'а / то|д'і на|думал'а / ну ни|ма / ни|ма / ну во|на си|дит' і ка|же / та вже ж ни Ми|кол'а / і ни Павл'о / то ка|жу з|найу шо н'і Ми|кол'а н'і Павл'о / ну ни при|ходе в |гол'ову та й у|с'о //

- та шо ж за ту |роблениц'у? шо це та|ке ц'а |роблениц'а?

- ну х|тойзна / о|то та|ка |сирид |пол'а / во|на ни |сирид |пол'а / а так / |пол'е ж у нас / |пол'е ж обш|ч'е ж по|д'іл'ине ж во|но / ну при|бл'изно на од|наков'і |в'ідстан'і / то бул'о ж |йак ми той па|хайімо ц'і бур'а|ки / то о|то ч'отири|ста п'ятди|с'ат |метр'ів од по|садки до по|садки / а во|на ни |сирид |пол'а а так |нач'и до по|садки / о|то та|ка мо|гил'а на|сипана //

- так во|но мо|гил'а / ч'и горб п|росто |йа|кийс'?

- ну горб та|кий же ж / та|кий ну |гарно висо|ч'ен'кий горб / і о|то |його на|зи|вал'и |робл'и|ницийу / це ж во|но в |мене ос|тал'ос'а ше ж од стар'іх л'удей та |робл'и|ниц'а / бо |каут' бул'о ж / ку|ди на ро|боту / до |робл'и|ниц'і / це вже з|найут' / ти|пер во|но о|це ж ц'і пол'а по|д'іл'ил'и / шо там |перше д|руге т|рет'е ч'ит|верте / а то о|то бул'о там / а|бо ку|ди / п'ід |верби на ро|боту / а|бо за |верби / бо там о|так |сирид |пол'а во|но / ни |сирид |пол'а / а так ска|зат' / ну / хутор|ну до|рогу ж ти о|ц'у з|найіш / та о|то ту|ди |йак до ду|бини / до о|того |л'ісу / до |первого / це ж во|но ду|бина на|зи|вайіц'а //

- а |ч'ого ду|бина?

- ну о|то та|к'і |назви / ду|бина бул'о о|то той |л'іс / на|зи|вал'и ду|бина //

- там |може ду|б'ів ба|гато ро|сло?

- ну х|тойзна / |йа ту|ди ж |дужи ни за|ходил'а ту|ди / ч'и во|но / ну об|сч'е ж во|но так |тожи із |давн'іх да|вен на|зи|вал'ос'а ду|бина / так о|то до т'і|йейі ду|бини не дойі|ж:ат' бул'о / о|то о|так од |ц'ого ж од ц'і|йейі до|роги / і

бул'о |верби / ну х'тойзна йа|койу во|ни пол'о|сойу / о'то бул'о пирид'і|л'айут'
 во|ни пол'ів д'войе на|в'ерно / ну одне |пол'нос'т'у / а д'руге дес' до сири|дини
 |пол'а / а |пол'а о'то ч'отириста пийі|с'ат |метр'ів / о'то од по|садки до по|садки / і
 о'то бул'о та|ка |назва / це ж во|но |ран'ше йак бул'о / а йа |йо'го / ти|пер же ж так
 во|но / бо ти|пер і верб ни|ма / |йо'го йак то |каут' ви|пил'ал'и / ро|зо|рал'и / а
 |ран'шиє / то о'то ж так бул'о / ку|ди на ро|боту / до |робл'иє|ниц'і / а|бо ку|ди / за
 |верби / а|бо п'ід |верби / йак|шо п'ід |верби / це там во|но нази|вал'ос' на|ерно
 |вос'миє |пол'є / а за |верби / то це вже див'яте |пол'є / а та |робл'иє|ниц'а / к'ім
 во|на на|сипана / |можи во|но / знайіш / ста|р'і |л'уди то |можиє ше / ну ста|р'іш'і
 |мене / то мо й знайут' / ну та|ке ж / |сирид пол'а / х'тойзна йа|койі во|но / йак то
 |каут' висо|ти / во|но вже |кає го|да / то ста|л'о ж во|но й ро|зор'увац'а / знайіш /
 ти|пер же ж тракто|ра ви|л'ик'і / то во|но ро|зоруєц'а / а |ран'шиє / то бул'о ж
 пр'а|мо / та|ка |гарна / та|ка х'тойзна ж йа|койі ска|зат' би ви|л'ич'и|ни / так йак
 о|це |можиє мо|йейі п'ів|хати / висо|ч'ен'ке ж та|ке на|сипане / а хто |йо'го на|сипав
 / то хто |йо'го зна / |сирид йак то |каут' / |сирид |пол'а ж во|но / по|садки
 са|дил'ис'а / са|дил'ис'а вже т|рохи / н'і / во|ни |ран'ше / |ран'ше йак то |каут'
 |мене / у вже у т'іх по|садках / бул'о |ран'ше ми ше ж йак йа ниви|л'ика бул'а /
 бул'о |л'удам ро|здайут' / бо по|садки ж во|ни ниви|л'ик'і / то дайут' |л'удам / та
 |л'уди |сад'ат' го|роди / то|д'і ж во|но знайіш го|роди ниви|л'ик'і / ти|пер то йіх
 жи |повно го|род'ів ц'іх з бурйа|нами / а то|д'і ж |йо'го |семйі ви|л'ик'і / а на
 трудо|ден' / шо ж там да|вал'ос' / там той трудо|ден' / у во|сени пол'уч'иш / шо
 ж ти там пол'уч'иш / а |л'уди / л'у|дина / так вижи|вал'и ж з |года в год / то о'то
 знайу шо т'і по|садки са|дил'ис'а / то це ж во|ни ста|р'ішими л'уд'ми са|дил'ис'а
 за |мене / то мо во|но ту й мо|гил'у хто зна / хто йі|йї на|сипав / шч'о до |ч'ого / ну
 йа |йі|йї ни знайу / а |т'іки знайу / шо то |назва йі|йї |робл'и|ниц'а / та|ке //

- а са|м'і по|л'а / то|д'і ше ко|ли не бу|ло оц'і|йейі нуме|рац'і|йї м'іж
 со|бойу / |йакос' нази|валис'а? |може там дес' бу|ло йа|кес' |поле із до|линойу
 йа|койус'?

- а / о|це ж за шл'а|хом / ба|ч' зга|дал'а ти за до|л'ину / Ко|ровникова
 до|л'ина нази|вал'ас'а //

- це по|л'є так нази|валос'а / да? ч'и ч'ас|тина земл'і?

- ну долі́на ж / йак ви́лика та́ка бу́ла / ну то́жи ж во́на / над шл'а́хом / ду́жи во́на та́ка гл'и́бока долі́на / то то нази́вал'и Ко́ровникова / а чо́го во́на нази́вал'ас'а / во́но ж зна́йіш йак то 'каут' / ше ж / ну ше ж мо́йі бат'ки́ йак 'жил'и / то во́но ж бу́л'и йак то 'каут' і ба́гат'і й 'б'ідн'і / а ц'і ж ба́гат'і́йі то во́ни ж 'мал'и 'земл'у / то хто́йзна чо́и во́но мо́ йа́кого / в нас жи ж йе в си́л'і д'ід Ко́ровник / це вже ж йо́го ни́ма / це вже дав́но ж йо́го ни́ма / д'ід ко́ровник / це вже дав́но / це вже ж і Піт'ра Ко́ровника ни́ма / а то йо́го 'бат'ко / то хто́йзна / мо то 'йо́го зимл'а там / йо́го бу́ла / та так йо́го ту долі́ну нази́вал'и / ну во́бсч'е та́ка долі́на / во́на над шл'а́хом / і та́ка гл'и́бока / шо о́то йі́йі нази́вал'и Ко́ровникова долі́на / а да / о́то во́но 'видно так жи ж / а о́це пол'е ж / во́но ж це вже йа са́дил'а / це вже йа са́дил'а / о́це у л'и́вадку йак по́вир'нут' / о́це на́л'ево ж го́ра / то во́но ту́ди 'дал'і 'дал'і 'дал'і / бу́л'о са́ма ца о́р'і́шина / л'і́щина / а то́д'і / а тут го́л'о бу́л'о / а то́д'і о́то у́же йа зна́йу / шо йа са́дил'а / та́к'і ко́пал'и 'л'у́нки / і о́то в т'і́х 'л'у́нках ми са́дил'и це ди́рив'це / і ти́пер же ж це о́там л'і́с / йа ж там ни́ бу́вайу //

- а ле́вадка це де?

- а йак по́вир'тат' / де скот па́сут' //

- а о́там де о́то с'т'і́нка?

- да да / о́то де с'т'і́нка / о́то де с'т'і́нка / йа ж 'кау / во́но л'і́с на́ч'и́найі́ц'а / ну во́но о́р'і́шина / шо о́р'і́хи / так во́на ту́ди 'дал'і 'дал'і бу́ла / а тут о́це во́но бу́л'о го́л'е / о́це ж т'і́ки по́вир'нут' бу́л'о 'зараз / і о́це 'зараз жи во́но бу́тор цей / а то́д'і ми поса́дил'и / а йак до кро́л'атника і́ти / це ж зна́йіш кро́л'атник / це ми бу́л'о с'те́жка ж на́впрос'те́ц' / ну це йа ше й 'пасл'а / то о́то йак до кро́л'атника і́ти / та о́це ж і 'зараз на́ч'е йар спу́скайі́ц'а / с'те́жка йа́краз 'по́пид ц'і́м 'йаром бу́ла / то о́то йар то́жи ж нази́вавса / Горо́динц'і́в йар / то це то́жи зна́йу йа / шо то 'каут' / Горо́динци́ва зи́мл'а бу́ла //

- а в нас / на́п'риклад 'йакшо́ / ну там та́кий 'йар не 'ду́же в'і́н гли́бокий / а йе шч'е гл'и́бш'і 'йа́ри / во́ни 'майут' 'на́зву?

- йе / о́це йак на Плі́шкан'і́ 'йі́хат' / це ше йа 'І́ра бу́ла / ну п'і́дл'і́точ'ком / а бу́л'о ж йак ви́сна / то зна́йіш же / у с'т'і́нках чо́и у л'і́сах 'сами́е ш'ви́дше 'а́гл'и́ц'а ц'а цві́те / то л'а́ндиш 'тошч'о / то ми бу́л'о ше о́то

ко|ровам |ходимо і рват' у ц'у ж с|т'інку / і о|то / та во|но ж йак |д'іти / то во|но
 |вил'азат' же ж скр'із' / то о|то во|но вже ж зарос|л'о / шо до|рожка |мабут'
 бол'отом |п'іде / а то |поп'ід о|ц'іми куш|ч'ами йшл'а / бо тут жи ж |ч'исто бул'о
 / |гол'о / ни бул'о на бол'от'і / ну ти ж кри|ниц'у з|найіш / о|то йак|раз |поп'ід
 кри|ницею / скр'із' скр'із' |поп'ід ц'іми куш|ч'ами / о|то ж ішл'а до|рога / і о|то
 о|так не дохо|д'а о|того |йару / шо о|то йде на П|л'ишкан'і / о|то в'ін і ти|пер же |йа
 |думаю зар'іс |може //

- да / там де|рев ба|гато //

- ну ни так же на|єрно вспл'ош|ну / о|то / а о|то |попирид |його / та|кий
 |тра |йар гл'и|бокий / мухो|вий нази|вал'и / а ч'о|го |його нази|вал'и мухो|вий / ни
 з|найу / а о|це ж з|найу ше ж |д'івч'иноу / хо|дил'и ту|ди / то о|то ж бул'о / ну /
 бат'ки д|ругий раз то |й на|казу|ют' / шо де ж бро|дил'и / то ми / а ми ж ч'у|ємо /
 то |каємо / по мухо|вому |йару / а в'ін та|кий гл'и|бокий / ну пр'а|мо / о|так
 з|найи'ш / ну в'ін в шири|ну ни |дуже та|кий ши|рокий / а |дужи |дужи гл'и|бокий /
 пр'а|мо так |нач'и т|реба в |його спус|кац'а / і о|то там |л'азил'и / то |л'азил'и ше
 по |д'єцтву / а так біл'ш в |йому ни бул'а / то о|то нази|вал'и мухо|вий |йар //

- а п'ідн'а|т'а о|ц'і / с|пуски в сам |йар / |йакос' нази|валис'а?

- ни |помн'у / воб'ше о|то так |нач'и |назва |йому бул'а мухо|вий |йар /
 то ми бул'о ж за|ходимо / йак то|каут' тут жи з|низу / |знизу бриди|мо / б|родим /
 то о|так на|верх на|єрно |й не ви|л'азил'а / |низом |зайдем / то |низом так і |вийдем
 до до|роги //

- а о|це с|т'інка / во|на вже |давно там г|лину бе|рут'? це ж во|но
 те|пер |йак г|линишч'є?

- да|вно / ну |йа ни з|найу ч'и во|но там гл'и|ну |йі|ї б|рал'и ч'и / ну
 з|найу / о|то проти то|го гл'и|нишч'а / це ж |йа ко|рову |пасл'а / то|д'і ж ч'ири|ди
 ни бул'о / а бул'о у с|т'інц'і |пасут' / х|л'опц'і д'івч'ата / у|с'акий |возрост / це ж
 |царство д|уш'і Павл'о Мар'їенк'ів / о|це Симо|нка ти ж з|найіш / а то ц'о|го
 Симо|нка / ни о|ц'ого / во|но ж од|не по|р'ід'а |йшл'о / а |йак |його з|вут' / Ва|сил' /
 а ни з|найіш |йак |його |бат'ка / |можи ко|л'и так з|гадував //

- ну це ж во|ни з С'іри|ками |родич'і Симо|нки ц'і?

- во|ни з С'іри|ками |родич'і по |матир'і //

- по матер'ї / ну за бат'ка не знайу //

- оце ж і йа забул'а йак його звут' / ну вобш'ім хай / це вже в'ін у нейі другий був / а во'на бул'а / оце Котл'арева Мил'ашка жил'а тут на кут'ку / о'то Гал'ка там проти / ну кол'о 'кого ж там / та кол'о 'нашого д'воришч'а / оце йїхн'їй брат Павл'о був / то в'ін жи ж набагато с'тарший був / а в'ін був у нас йак орган'їзатор / оце в'ін усе орган'їзовуйе / скот оце ми приг'нал'и с'уди / пустил'и у те у кушч'ї / а сам'ї оце тут проти ц'їйейї / гл'инишч'а проти ц'ого / то йа ж / тод'ї ми ж 'росл'и там шч'їтай / бо 'каждий жи ден' / і до об'їд і п'їсл'а об'їд жи па'сем цей скот / о'тут жи на бол'от'ї пасо'вишч'а ни бул'о / а о'то у с'т'їнц'ї / ми поп'їд с'т'їнкойу / то о'то то'го гл'инишч'а йа ни помну / шоб тод'ї його б'рал'и / а знайу / шо бул'о / це ж ми / в'ін гол'ий тут був йар / то обко'пайімо такий круг / це в 'уток г'райімо / виби'вайімо / знайіш / шо о'то там т'їки бул'о так л'азимо ми / ну во'но гл'ина 'нач'и ми'н'ї ни б'рал'ас'а / а йак 'висна / дошч'ї вими'вал'и вими'вал'и вими'вал'и вими'вал'и / той бу'гор 'нач'и знайіш / все 'нач'и в'гору ту'ди од'ал'авс'а / ну йак / хоч' і ни так / а во'но ж 'мийї 'мийї / бо цей р'їв в'ін був / ну оцей жи шо зб'їгал'а во'да / в'ін ше був об'несений / там ше скоц'ке кл'адовишч'е бул'о / оце оце ти'пер л'удей жи хо'вайут' / то оце во'но о'то так ч'исто ту'ди в ту'п'їк / о'то там скоц'ке кл'адовишч'е / во'но 'ровом бул'о об'несине / ну такий р'їв ниви'л'ийкий / і ско'тина бул'о пирип'лигує його / і ми пирип'лигувал'и / то о'то ж во'но на'ч'е о'т'їми ро'вами бул'о / о'та водич'ка та й б'їжит жи ту'ди / і о'то так / шо за те / шоб б'рал'и там гл'ину / то йа ни помн'у 'йакос' / ни помниц'а ми'н'ї / ч'и во'но тод'ї мо ни ст'ройі'ис'а так / а тод'ї вже 'видно йак с'тал'и ст'ройіц'а / то тод'ї 'може во'но й с'тал'и брат' / та на'в'ерно / вже во'но на'в'ерно ж во'но та'ки там б'рал'и / йак с'тал'и ст'ройіц'а / або / це ж во'но перест'ройка сил'а об'ич'но пройшл'а йак 'Кабиш / при 'Кабишу / йак 'Кабиш гол'овував у нас / тод'ї о'то пош'ти і 'нач'е вс'ї / та не вс'ї ну 'дужи'е ба'гато л'удей перест'ройі'л'ос' / в'ін 'нач'и п'їд'нав кол'госп / шоб пл'атил'ос'а л'уч'е / то тод'ї о'то знайу / шо там о'то гл'ину 'нач'е поч'ал'и брат' / а то ран'ше то х'тойзна //

- а за р'їч ку / це ж у нас р'їч ка 'наша Су'н'їй / те'пер'їшн'е р'усло во'но перебу'доване / во'на ж ра'н'їше 'йакос' не так текла //

- х|тойзна |Іра / во|на |мабут' і ра|н'іше так ти|кл'а / то|го шо той / йак о|це вже йа ни з|найу в йа|к'іх го|дах / ну ше ж у ш|кол'у йа |п'ісл'а то|го ше ж хо|дил'а / йа у п'і|й|сат ч'ит|вертому / п'і|й|сат т|рет'ім п'і|й|сат ч'ит|верт'ім нав|ч'ал'них ро|ках |конч'ил'а ш|кол'у / то о|це ше ж йа в ш|кол'у хо|дил'а / а з|найу бу|л'о нависн'і / бу|л'о за |мат'ір іду на ро|боту / о|то о|це / де жи|ве той / не жи|ве а с|тойіт' |хата |сами к|райна / о|то ше за |нейу / це при мо|йій |битнос'т'і / ше |хата о|так сто|йал'а / о|це до|рога йде о|так на |остров / а |хата о|так сто|йал'а / |Кати|рина |Байдич'ина жи|л'а / де о|це ж во|на жи|л'а посл'едн'і го|да / о|тутеч'ки ч'и п|роти |того / ч'и п|роти |Савки о|тут / ну в о|ц'у |вул'ич'ку / а на ц'і|й сторо|н'і жив д'ід Сиво|вис / о|це ше це той / йак йа ту|ди хо|дил'а на ро|боту / о|це ше ц'і дв'і |хати бу|л'о на о|ц'у с|торону / йак то |каут' на|право / і о|то ми за |д'ідом Сиво|висом / таба|ки бу|л'о ж / нависн'і |рано таба|к |с'і|йц'а / і йа бу|л'о за |мат'ір |с'і|йу / а ту|ди по т'і|й сторо|н'і ни |помн'у / бо сто|йав |помн'у то|д'і / так бу|л'о кур'атник там / аж |ч'исто до |бери|га / на ц'і / на |л'еву с|торону кур'атник до |бери|га / а тут жи ж пл'о|шч'а / ч'и |може шоб жи ж ц'і |кури хо|дил'и / а на ц'і|й на п|рав'ій сторо|н'і / йак до Су|пойа бу|л'о цей / то о|це ж / це йа вже о|тут с|тал'а в нив'іст|ках / то бу|л'о д'ід та |баба йак с|танут' жи ж би|с'еду|ват' / |пости ж то|д'і |ран'ше п|разну|вал'и / то о|то так жи ж у|же йак |масни|ц'а / шо загов|л'айут' ц'і / то во|ни бу|л'о роз|казу|ют' / шо о|це ми на|лад'нову|йім свик'руху мо|йу / шоб нисл'а |баб'і Бат|рац'і / а во|на аж пид Су|пойом жи|л'а / то д'ід о|це так по|носит' / шо Су|пой / а х|тойзна йак во|но / |можи во|но у нас так / а мо во|но / де там йак прот'і|кав / то |може вже йо|му йа|ку и|нач'у |назву вже дал'и / в'ін жи ж цей Су|п'і|й / в'ідк'і|л'а в'ін д|ви|жиц'а

- *та аж там зп'ід Богда|н'ів там дес' / із бол'іт поч'и|найц'а в'ін //*

- *в'ін н'і з |йакої |р'іч'ки? //*

- *н'і / в'ін з бол'іт пот'іч'ком / а то|д'і аж |дал'і в |р'іч'ку / |шири|шайе |шири|шайе / наби|райе по|тужност'і і так //*

- *|нач'и| р'іч'ка зро|бил'ас' //*

- *а боло|та у нас / о|це ту|ди в с|торону |острова / там ви|сушували |йіх ч'и скр'із' бу|ли / ви|сушували ж |йіх там / ш'ісди|сат'і ро|ки бу|ло ак|тивне ви|сушуван'а бол'іт / |р'ізали дерн о|цей //*

- ну / йа ни дока^лзал^а / то ми о^це йак па^хал^и ого^родину / то це на^право бу^ло ше / з^найіш мо^гил^и та^кі / буг^ри буг^ри / о^то ж ха^ти йак порозки^дал^и / то от так з^найу / шо до Су^пойа бу^ло ж о^це / так во^ни ба^ла^кайут[’] / шо ^каут[’] / Варка ни^се до ^баби Бат^рач^ки / во^на аж п^ід Су^пойем жи^ла / бо йак іде бу^ло с^уди / а тут о^це йак ^тіки до ши^рокої кана^ви ^йіхат[’] / та о^це мос^ток / о^це тут во^но бу^ло ^тожи йа^кийс мос^ток / шо бу^ло зал^ива во^дойу / а ^баба ц^а йак іде у си^ло / ^можи там ку^дис[’] / то це ^каут[’] ^кур[’]і ^йі^йі вий^дут[’] аж с^уди / о^це ^дойде с^уди / а тут у^же ж во^да все те позал^ивал^о ж бу^ло / шо не ^можна бу^ло ^й пири^ходит[’] // бол^ота ^кажиш / су^шін[’]а бол[’]іт / о^це ж во^но це су^шін[’]а бол[’]іт поч^ал^ос[’]а то^ді / йак у нас став ел[’]ме^с / а ел[’]ме^с йа о^це ни з^найу в йа^кому во^но го^ду в^ін став / ч^и в^ін у п^ійіс[’]ат ч^ит^вертому / ч^и в^ін у п^ійіс[’]ат ^першому / це а^би ко^го / щоб во^но не та^ке забут^не с^питат[’] //

- *йа ос’ до Гри^гор[’]і^йа Іванович[’]а п^іду //*

- Ковал[’]енка?

- *в^ін же ж ро^бив там / ^може шос[’] пам^йа^тайе //*

- ну йа йо^го пам^йа^тал[’]а ^Іра / ^тіки то / о^то йак став о^той ел[’]ме^с / то^ді с^тал^и вже на ц^іх бол^отах / йак во^ни там йо^го / ну во^но ж і бол^ота ни скр[’]із[’] до од^ного од^носил^ис[’] / це ж ^тутич^ки йак йа жи^ла на ц^ій цинтро^ві^й до^роз^і / то бу^ло йак вис^на / це ж на^ша ро^бота ^де^цка / ^бі^лімо ж пол[’]отна / шо з^імо^у нат^кал^ис[’]а / то бу^ло ж н^ійакого ж тут ни^має / а ч^и ^цого ж ^річ^ки / ка^навки / а бу^ло с^тел^имо ж / йак ^висна / то це за^цв^іте бол[’]ото ^жовто / о^то бол[’]от[’]ан[’]і йа^кіс[’] ^кв^ітки ^жовто ц^ві^ли / і сто^йіт[’] во^дич^ка / бо во^на н^ікуди ни зб^ігал[’]а / і ми о^це в ц^ій во^диц[’]: і о^то пол[’]отна ц^і с^тел^имо / а з^імо^у / то з^найу це ж йак за^кон / п^рийшл^и з ш^кол^и / за сан^ки / ^треба ж по ро^киту ^йіхат[’] / ^лоза ро^кита / то од[’]: іл[’]ал[’]а йа^кас[’] ни^гл^ибока / бо ми ж ^чириз ^нейі сво^бодно ж пири^ходил^и / ц^а / ну та йак йо^го ска^зат[’] / ну йак о^ці по^рит[’]і нази^вайуц[’]а на бол[’]от[’]і //

- *ст^рел^ки?*

- стр[’]ел^ки / ниви^лич^ка та^ка / то о^то од[’]: іл[’]ал[’]а / бо о^це бу^ло ^наше бол[’]ото / а то ^каут[’] Каврайс[’]ке / о^то аж Кав^рай йо^го тут па^хав / то о^то

оце таке знайу / а оце йак настав жи ел'ме'ес / то во'но ж оце ц'і стр'ел'ки
 |рил'ис'а |рил'ис'а / бо бул'и ж там і еска'ватори й у'се на с'в'іт'і / і во'ни оце в
 той пер'іод на'в'ерно / йак оце став / бо |техн'іки оце ж т'реба / і в'рем'я т'реба /
 ти ж |дума'й / ск'іко бол'ота в нас / ми ж |нач'и на бол'от'і живе'мо / уни'зу то
 та'ке у |тутич'ки / й скр'із' там / за |остров / скр'із' скр'із' жи по'рито / скр'із' жи
 ц'і стр'ел'ки по'рит'і / то о'то во'но на'в'ерно ж йак ел'ме'ес у'же став / шо
 |техн'іка йе / і во'но по'рил'и / і оце ц'ім |сам'ім оце пови'сушувал'и бол'ота / бо
 ше та'ке |мин'і м'ниц':а / шо |вобш'ім та'ка бул'а |техн'іка / шо бул'о о'так од
 стр'ел'ки |йіди / о'так йак зач'ипил'о і бол'ота оц'і |р'іжи / і в си'редин'і о'така
 йде бул'авка / шо о'то оце во'но оц'ім / а гл'иби'ну ж гл'ибоч'ен'ку / і оце ц'ім
 пови'сушувал'и бол'ота / а ч'и во'но ж п'рава'да ч'и н'і / та'ке ж во'но |мин'і / йа ж
 ни ду'жи ти'пер споми'найу щч'о / ну та'ке |нач'е т'рохи шос' миреш'ч'иц':а / а
 мо Г'риша |л'уч':е роскаже //

- *а о'цей кар'йер шо о'там де спуска'ц':а до с'т'інки / в'ін то'д'і
 |тоже був о'там?*

- кар'йери т'і по'рит'і / це вже по'рит'і во'ни по пот'ребнос'т'і //

- *а |нашо?*

- то'го шо ко'нопл'і мо'ч'ил'и / а той / а на пол'а к'рошку во'зил'и /
 о'то ж |каут' ком'пости / та'ке ж во'но |гарне на |пол'е / і оце ц'а к'рошка то'д'і ж
 во'но г'руз'ац':а / з'мішуйуц':а / і о'то у'добрен':а |гарне ж на пол'а / і мо'ч'ил'и ж
 ми там ко'нопл'а оце бул'и / |зараз на'в'ерно од'на / а то'д'і д'руга / д'ругий
 кар'йерч'ик / а то'д'і о'там аж п'роти кри'ниц'і / це вже п'із'н'іше |виритий / йа
 знайу ми і там мо'ч'ил'и //

- *то ту'ди і плешка'нівс'к'і |л'уди хо'дили да до |того кар'йеру?*

- ну хто йо'го зна / ти знайіш |йакос за пл'ишка'нівс'ких йа ни |помн'у
 //

- *ну пи'тала ко'лис' у |д'іда од'ного то в'ін роз'казував за ко'нопл'і за
 т'ка'цтво о'це в'се то в'ін ка'зав шо в'ін аж до |нашої к'ринич'ки с'у'ди хо'див
 во'ни тут мо'ч'или ко'нопл'і //*

- ну о'то ж то х'тойзна / мо во'но і во'ни / |може во'но й ми / а мо во'но
 |йіхн'е йа вже йо'го за'бул'а //

- воно ж тут то недалеко а воно й дал'і і дал'і йе

- ну це отутич'ки проти криниц'і йакраз / ото кар'єр жи нач'є / а оце у оц'іх шо оце пид ст'інкоюу / то то у т'іх ото ми моч'ил'и / пахал'и ше тод'і конопл'і / пахал'и посл'едн'і го́да / то вже нач'є хот' йак воно називал'ос'а / і зел'єнец' с'ійал'и / шо ни брал'и / а бул'о ж так с'тойіт' в'ін до с'вого в'рем'я / тод'і скошуймо / тод'і одб'іраймо ж с'імн'а / ма'шини ж та'к'і бул'и / отакич'ки д'ержиш / воно барабан там / отак отак / а ти одкидайіш / одкидайіш / а перв'і го́да то ше ж брал'и і пл'ос'к'ін' / та'ке ж с'ійал'и / конопл'у таку / шо од'но ж жовте та'ке / і викид вийшл'о наверх / а те ше зел'єне с'тойіт' / шо на с'ім'я / а ми ж оце ц'у пл'ос'к'ін' бул'о ходим / йак те / добре йак дош'ч'і випадайт' / а йак суша / то на ру'ках кров'я'н'і пузир'і / ко'рови ни можна видойіт' / ой йак жи це д'ержиц'а здо'ров'я / воно ж і його й ни'ма / ск'іко вс'ого одробив / ск'іко ж от'іх конопел' / ск'іко от'іх пл'иток попирид себе / земл'і по помоку / отако пом'ік жи знайіш йак / на во'д'і / а з пл'иткоюу б'іжиш аж у край / поч'инайіш аж од того к'райу його вкл'адат' ц'і ж / пл'ит'ками ц'іми / і ото знайу шо це то'же ж воно / знайу видно воно мо'жи ж воно / і рил'ос'а тод'і / йак ел'ме'єс у'же став / то в'ін жи цей ел'ме'єс / в'ін обсл'у'говував ба'гато ра'йон'ів / ну ти ко'му / шо тре'ба / оце ч'и ота'ке шо рит' / ч'и гно'йі роз'возит' / ч'и шч'о / ото бул'о ж за'каз с'уди / Бал'акш'ій це був ди'ректором ц'ого ел'ме'єсу / і ото бул'о с'уди ж за'казуйіц'а / і тод'і ото'ж ро'с'ил'а / то воно видно ж йак потребу'вал'ос'а ц'і моч'ал'ки / то ото ж видно потребу'вал'ос'а / і то й техн'іки в'ін / ото л'уд'ам в ел'ме'єс понари'вал'ос'а / все воно мин'і нач'є там йа'кос' йа / та на'в'єрно то'же воно рил'ос'а / в нас жи тут ба'гато конопел' тод'і садил'ос'а / і л'анок бул'о ба'гато / шо оце ж там де йа ка'зал'а / шо ото ж то хата сто'йіт' оце к'райн'а / та ото ж метр'ів десат' од хати у бериз'і був са'рай / то ото отам в'ін ч'исто був до бе'рига / а тод'і / ну х'тойзна ч'ири'з ск'іки / то ц'ого са'райа ни с'тал'о / то'жи копанка бул'а / то то'жи йа ни знайу / ч'и воно то'жи ж мо'жи отак і те заб'рал'и на пол'є / а йі'йі вико'пал'и / знайу шо й там л'уди моч'ил'и //

- а оце оц'а до'рога йа'ка ве'де з села там же ж ра'н'іше не було до'роги?

- бул'а //

- т'іл'ки ґрунто'ва?

- бул'а ґрунто'ва / і бул'о ж Іра / це ж во'на вже ж зро'бил'ас'а / йак Вовк став / Вовк у нас вос'ім'нац'ат' год гол'ову'вав / то при Вовков'і во'на зро'бил'ас'а / ни пам'ята'йу т'іки / йа його й пам'ята'л'а в йа'к'іх го'дах дес'отам / ни з'найу / ч'и во'но 'можи с'імди'с'ат йа'комус' / ч'и до с'імди'с'ати / ну 'вобш'ім бул'а ґрун'товка / шо з сил'а 'вийіхат' / н'і ав'тобус то'д'і ни хо'див / н'іч'ого із сил'а / шоб 'кудис' по'йіхат' / ч'и в л'і'кар'н'у / ч'и ку'ди / то то / во'на та'ка та до'рога роз'бита / кол'і'ї та'к'і / шо л'у'дина л'а'же й ни 'видно / шо з'найу та'ка ж о'це по'года / йак і 'зараз на 'новий год / мо'роз'ів ни бул'о / та о'це де Ч'о'пик жи'ве / Ми'хайл'о Мар'к'ів / хо'див жи ж та поси'пав / п'йаний йак у'пав у ту кол'і'ю / то 'йакби так н'іх'то ни найш'л'о / то його б там і по'хо'вал'о / хтос' би 'йіхав / та заб'рал'и / кол'і'ї та'к'і бул'и / ма'шину бул'о 'т'а'гне т'рактор / во'на ни по'йіде са'ма / т'рактор о'то 'т'а'гни'с' / ви'т'а'га на шл'ах / а на шл'а'ху бул'а до'рога / бо це до'рога госу'дарствин'а / а по кол'і'госпах / шо ж йак у кол'і'госп'і сил' ни'ма йі'ї зро'бит' / то ми так стра'дал'и / й 'дужи 'довго стра'дал'и / та до'рога бул'а / о'це оц'і'йейі до'роги / шо о'це 'зараз ми 'ходимо / о'це тут йі'ї ни бул'о / бул'а во'на повз ш'кол'у / о'то де 'ул'ич'ка до то'го / до Анд'р'і'я / о'то во'на ту'дойу йшл'а / оц'о'го зда'н'і'я по'стро'йі'ного ни бул'о / шо це там йак во'но / майс'терн'а ч'и шо во'но о'то там / ни бул'о / туал'ети бул'и на оц'і'й сто'рон'і / а во'на о'то ту'дойу / і то'го са'райа ни бул'о / а во'на о'то ту'дойу йшл'а / бо це йа з'найу / ше й то'го мо'го І'вана в 'арм'і'ю йак вир'а'жал'и / ца'рство його ду'ш'і / то о'то йшл'и / то це в 'с'емс'ат 'с'о'мому 'роц'і / а то'д'і ж о'так во'на в 'озеро //

- а ро'ви оц'і' бул'и?

- ни бул'о / о'це р'ів о'цей 'виритий / о'то йак м'і'й І'ван з 'арм'і'ї вир'та'вс'а / то у'же цей р'ів 'вирил'и / а ро'бил'и ц'і ж ро'ви / бо йак ро'бил'и до'рогу / то йі'ї ж т'реба на'сипат' / і о'це 'озиро / і на 'тому ж о'зир'і так 'само / шо йдеш / а во'но там т'рактор та'кий мал'ен'кий / і во'но ж о'то на'гор'тал'о / та мо й на шо ґру'зил'и / та во'но ви'возил'ос'а / шо 'озиро те бул'о гл'и'боке / там і 'риба бул'а //

- а воно давно в нас тут це озеро?
- ну оце ж коліи доро́га зроблі́на / н'є / о́зеро то давно / о́зеро то давно / ну о́зеро / то та́ке воно ж бу́ло м'і́л'ке / ц'і́йейі доро́ги ни бу́ло / то воно заодно́ бу́ло / ну йак ска́зат' / ну так йак оце на л'єв'і́й сто́рон'і л'уди жи́вут' о́тож дес' воно так бу́ло / бо йак висна́ / та йак вода́ ц'а́ б'і́жит' та зал'и́ва / то бу́ло ж л'уди з го́рода ни мо́жут' вийти́ / та́ка вода́ аж до во́р'іт //
- але́ ж о́зеро це там йа́кес' дже́рело́ було́? це́ ж не ут'вор'ува́ло́с' а воно́ в'ід тих вод' / йа́к'і ст'і́кали з'гори́? там було́ дже́рело́?
- ни бу́ло //
- не було́ дже́рела́?
- ни бу́ло / ни бу́ло джи́рил'а́ / воно́ ж у це о́зеро / воно́ ж бу́ло / ти́пер же ж ба́ч'иш / воно́ йак це ж там ми́жду С'і́ри́ками і Йа́рихвейе́м / там о́такий р'і́в про́копаний бу́в / та́рно глі́бо́ч'є́н'кий / вода́ йа́ка там наб'і́рал'ас'а́ / то во́на вс'а йшл'а́ у той р'і́в і в о́зеро / а то́д'і / йа́ ни з'найу́ / ти́пер же ж воно́ мо́жи й ни йде́ / а мо́жи й за́раз йде́ / а мо́жи вже воно́ йак ц'а́ доро́га зро́бил'ас' / то во́на пі́днал'ас' / а то́д'і бу́ло да́жи по о́ц'і́й до́роз'і / шо́ це ж до́ кл'у́ба / о́то й по т'і́й до́роз'і вода́ бу́ло йде́ / і о́це все в о́зеро / і воно́ йак на́л': є́ / а то́д'і ж так воно́ / ка́є і л'і́том вс'а́к'і ж дош'ч'і́ бу́ли / і так воно́ о́то йак то́ каут' / по́сту́па по́сту́па / і то́д'і сто́йіт' / а ск'і́ко ж там п'ти́ц'і́ бу́ло / б'і́л'ш н'і́ч'ого́ йа́ ни ро́ска́жу то́б'і́ //
- в се́л'і́ йє́ це́нт'рал'на́ ву́лиц'а́ / а і́нші́ і в'ід не́йі́ йа́к'іс' сво́йі́ мали́ на́зви?
- та воно́ х'то́йзна́ йак воно́ на́зива́л'ос' / воно́ на́в'є́рно так о́то по ву́лиц'ах / так о́то / то ко́зиний р'і́г / то за́бе́режки / о́то де до б́рига́ди ту́ди і́ти / то на́зива́л'ис' за́бе́режки / а то́д'і о́це так йак це́нт'ро́ва доро́га / то́д'і о́то каут' / де жи́ве / та там доро́га / та шо́ пошл'а́ на о́зеро //
- по́ку́тках //
- є́ге́ / о́то так по́ку́тках //
- а чо́го́ у нас о́тут так вийшо́ м'і́ж ба́бою Ро́мани́хойу́ і Ти́хол'і́зами / там о́то ж йє́ доро́га / на фа́п ту́ди мо́жна пере́йти́ / і там йє́ на го́род'і́ ха́та / там ко́лис' бу́ла / у́же о́це во́на ро́зва́лалас' / там бу́ла

йа|кас' ра|н'іше до|рога / ч'и йак во|но так не при до|роз'і н'іде / і шоб ши|рокойі до|роги н'і|йакойі не|ма //

- о|то так во|но на|ч'є бу|л'о у ту|п'ік і|де / і все / і во|на нази|вал'ас'а та |ул'ич'ка Ма|зишина //

- там хтос' та|кий жив //

- о|це ж Тихол'і|зи / йі|хн'а на|зва да|вн'а / це ж Тихол'і|зи / йак Ол'га пош|л'а за|м'іж / а то Ма|зишина |ул'ич'ка / ку|ди / у Ма|зишину |ул'ич'ку / а ц'а ж о|це / де |хата с|тойіт' / о|це / шо |живе там |баба ж / о / а це о|так на|перид т|рохи / там та|ка / ни з|найу ч'и во|но й ти|пер / дири|за бу|л'о / й о|то пид т'і|йейу дири|зойу / |хата с|тойал'а Ма|зишина / а то|д'і вже ж йак во|ни ст|ройі|л'ис'а / по|ст|ройі|л'ис'а / вже це ж |тутич'ки ко|л'о то|го //

- так са|мо о|то й ко|ло Кова|ленка / о|то туп'і|ч'ок та|кий / да / ну не бу|ло ж там до|роги н'і|йакойі / о|це там туп'і|к / і на то|му |конч'илос'а //

- ни бу|л'о / о|це ж там Ма|зиха жи|л'а / о|це тут / а то|д'і ж о|це ж |хата / шо о|це |баба жи|л'а Хвидор'а|ки / а то|д'і на|л'єво / ни з|найу / ч'и во|но ж так той |гамуз і л'и|жит' / ч'и йо|го |вивезл'и / |баба |Химка жи|л'а / т'і|йейі / Пит'ра |Іл'кович'а |Ол'ги Шквари|нойі |Таск'інши / о|то жи|л'а |мати / а то|д'і |ч'исто |ч'исто о|с'уди у ту|п'ік / то там ше ж дво|ришч'є сто|йал'о / бо ми ж о|це на ро|боту йак і|димо / у Ма|зишину |ул'ич'ку по|вир'тайімо / а|бо в кан'тору / це ж кан'тора бу|л'а / де це ж |зараз з|найіш / де |Гал'ка Гл'ім'б'іц'ка жи|ве / о|тож кан'тора бу|л'а / а то|д'і ж по|вз кан'тору до|рожка / і у дв'ір / бо то|д'і ж на ро|боту с|ходил'ис'а до ко|н'уш'н'і у дв'ір же ж / бу|л'о й|димо / то о|це о|ту |ч'исто в ту|п'ік ше |хата сто|йал'а / ц'а жи|л'а / о|це Пушкар'євойі |баба / то|д'і п'і|сл'а |нейі / у|же |баби йак не с|тал'о / да|вно / то |Дун'ка |Горина жи|л'а з Ми|кол'ойу / а то|д'і |Дун'ка пош|л'а / йо|го |вигнал'а / са|ма п'і|шл'а ту|ди / де о|це мо|йа |Над'ка жи|ве / то о|то так во|на |т'іки нази|вал'ас'а та |ул'ич'ка / а |ви|ходу ку|дис' шоб до|рога / то н'і|куди во|на ни ви|ходил'а / |ул'ич'ка |каут' у Ма|зин'ій |ул'иц'і //

- а о|там |вийізд о|той д|ругий із се|ла? в'ін там по|ст'ійно був? на |гору там йак п'і|дн'і|мац'а там де сви|нарник |зараз

- там зроду був вийїзд / бо там жи ж йакраз над до́рогойу на го́р'і /
о́це ж йа йо́го дужи ни по́мн'у / там жи ж мл'ин був / о́то ч'исто на го́р'і
сто́йав мл'ин / в'ітрак це од в'ітру //

- о́дин у нас був в'іт'р'ак?

- о́дин / нач'е ми́н'і о́дин / то то бу́л'о ж ту́ди мо́л'от' визи́мо / а та
до́рога / то то бу́л'а зроду мл'ино́ва до́рога / то й'їи ж то́д'і ту до́рогу й
нази́вал'и мл'ино́ва до́рога / бо йа зна́йу вже ж йак ста́л'а йа в л'анц'і на
ро́бот'і / то о́то ж па́хайімо там / ну так та зимл'а / то ка́жут' там ми́жду
йар'ками / с'ак так о́то нази́вал'и / за йар'ками //

- а йак у нас нази́вайец': а / от у ба́би в нашо́й / де був дру́гий го́род
/ і в них спуск та́кий був го́род був п'ід ук'л'іном / і от о́та ни́жн'а ч'ас'тина /
то вже бе́рег / бо до ст'р'елки аж ішло / там бу́ло так мо́кро пос'т'ійно / а
ве́рх о́цей йако́с' нази́вавс'а / ве́рхн'а ч'ас'тина го́роду ц'о́го?

- ни по́мн'у / там жи ж л'уди йак жи́л'и / то то йа ни зна́йу назв
и́нач'их / ну в'ін жи ж обш'ч'е ко́зиний р'іг / а ч'о́го в'ін ко́зиним ро́гом
нази́вавс' / то ни зна́йу / о́то об'ше / о́то л'уди йак'і там жи́вут' / о́то ка́ут' / у
ко́зиному ро́з'і / а ч'о́го в'ін нази́вавс'а цей ко́зиний р'іг / це т́реба йако́с' /
а́би ни за́буц': а / ос' п'рийде Пушка́рева / та мо́же з Пушка́ревойу //

- во́на с'од'н'і до вас не п'рийде?

- ну х'тойзна / в'ч'ора бу́л'а / йа ж ка́у / ти́ждин' ни бу́л'о / то в'ч'ора
/ це та́кий був / ч'ит'вертий де́н' / п'я́тий де́н' / о́то на п'я́тий де́н' п'рийш'л'а /
то в'ч'ора ч'и с'одн'і п'рийде / за́втра п'рийде / бо бра́тима ба́нку на мо́локо /
то ч'о́го в'ін той ко́зиний р'іг нази́вавс'а ко́зиним ро́гом / то нази́вал'ос'а / то
там у́с'і / де жи́вут' / не т'іки / так йак ти ка́жиш ч'и спуск ч'и шо / а ко́зин'ім
ро́гом нази́вал'и / х'тойзна мо та́кий там жив / та так //

- та там мо́же п'росто / шо до́рога за́круч'у́йец': а там / во́но ж
там фо́рма йака́с' йе //

- мо й та́ке / бо во́но ж та до́рога о́с'о і́де і́де / та ту́ди пош'л'а / а ц'а
с'у́дойу о́так пош'л'а / то х'тойзна / ве́рно так йак ти ка́жиш / мо во́но / шо так
ве́рно за́круч'у́йіц': а / х'тойзна //

- та ну / то то вже / то та́ке / а на шо в нас ка́жут' бе́лебен'?

- йа і на сво́йе двори́шч'є ка́жу / жи́вем ка́у / на́ч'є на 'бел'ибин'і /
ну за́тишку ж то ни́ма н'і́йакого / з 'пол'а йак пре / то йа о́це 'бел'ибин' йо́го
нази́вайу / за́тишку ж ни́ма н'і́йакого од в'і́тр'ів / ну йа о́це йо́го 'бел'ибин'
нази́вайу / а йак во́но 'можит' ше и́нач'є нази́вац'а / то ни з́найу //

- а о́це в нас о́тут та́к і п'і́дн'ат'а на 'гору / це ж во́но пост'і́йно
так бу́ло //

- пост'і́йно //

- а тут у нас був сад і аж до до́роги оту́ди сад був? ч'и в йа́ку
с'торону йо́го ж там ви́рубували / викорч'овували / це вже ж ч'ас'тина са́ду
зали́шилас'а //

- сад ви́л'икий 'дуже в нас був / це о́це 'зараз / де о́ц'а до́рога / то
во́на на́ерно 'тоже вже на са́ду з'робл'ина / бо в'ін так цей сад був бл'из'ко до
то́го / до́рожка та́ка ниви́л'ика бу́л'а / мо́жи 'кає ше хай 'метр'ів два / хай
у́з'ат' ше 'можна / ну о́це ж / йак о́це до́рога з'робл'ина / то од го́род'ів там же
на́ерно дал'и́ч'єн'ко / да ж дал'и́ч'єнко / а то бу́л'о ж о́це й ца до́рожка / шо
о́це ж і́де на т'і́к / то во́на ж то́жи / йак ни́зен'ка бу́л'а / шо то́жи / ну йак / йак
по́года / то бу́л'о так во́на на́ч'є вни́зу / а тут з'верху на́ч'и буго́рок та́кий /
о́тож л'у́ди хо́дил'и / ну ше 'тути́ч'ки / де ж ви живе́те / то це ж у вас тут
са́райч'ик ма́л'єн'кий по́стройі́ний / о́це тут бу́л'о о́кац'і́йі о́кац'і́йі о́кац'і́йі /
то во́но з́найі́ш / йак о́кац'і́йі та ко́р'ін'а / то во́но ни вими́ва йо́го / а то так по
йо́му на́ч'и й до́рожка / ч'и с'тежи́ч'ка з'робл'ина / і о́це ж ц'а до́рожка / о́це ж
'тоє бу́л'о так / йак на ро́боту / то д'руги́й раз / ну 'можи ж ч'и о́ц'і́ л'у́ди / то це
ж і́дут' ц'і́йейу до́рожкою / а сад так в'ін жи пр'а́мо / во́но ж низ був / це ж
йо́го все ж во́но йак ст'ро́йі́л'ос'а / во́но ж наси́пал'ос'а / во́но ж 'висипка
ро́бил'ас'а / то́д'і ж асвал'ту́вавс'а цей і т'і́к / і все ж ро́бил'ос'а / а це ж у́се
'низ'ко бу́л'о / і сад о́це в'ін / о́це зах'вач'ував в'ін о́це все / шо о́це по́стройки
тут / шо о́це гикта́рна типл'и́ц'а / о́це все сад був / і це 'ран'ше
ви́корч'увал'ос'а / а о́це о́туди / йак о́це ска́зат' би ж за гикта́рною
типл'и́цейу / то ше п'і́сл'а о́ц'ого ше сто́йав год ск'і́ко / бу́л'о ж там 'ходимо і
по 'йабл'ука нависн'і бу́л'о / по той / позас'і́вайут' ц'і́ до́рожки / там дл'а
скоту / шо йа з́найу шо при 'Вовков'і це бу́л'о / шо йа з́найу дош'ч'і́ йак за той /

зайшл'и / шо на пол'є ж доїхат' ни можна / то ото косар'і бул'о йдут косат' / а ми на во'зи ж накл'адайімо / то о'це цей сад ішов в'ін аж до памн'атника / а од памн'атника йакраз ото на гору / ти'пер йа думайу / шо його мо розорал'и на'єрно / шо його ни'ма / поки трохи ходил'а / то бул'о йак кол'и / то можу побрис'ти / там з'іл':а бул'о в тому ров'і і / ото той р'ів іде в'ін / шо о'це в'ін обгорожав на'ч'є / це в'ін цей жи ж сад з ц'ого боку са'мо со'бойу р'ів / в'ін тип'єр жи на'єрно дири'вц'ами зар'іс / о'це його так об'рил'и / а ішов о'це цей сад / о'це до'рога о'там / ну ти ж йак йідиш / то 'можи ун'і'матил'но / о'там йє до'рога з т'раси / шо о'так повир'та //

- да да да / за Жор'новс'кими о'там //

- да / ото аж до т'і'єйі до'роги в'ін той сад був / ото так довго / о'це од того од':іл'иний од памн'атника ровом / і ото аж туди / а там у'же до до'роги / там у'же н'і'ч'ім ни обри'вал'ос'а / і тут т'і'ки обри'вал'ос'а о'це поки низ / поки осоко'р'і о'це / о'це тут обри'вал'ос'а ровом / бо ч'ири'з той р'ів у'же не раз нам т'а'гат' бул'о ко'нопл'і / ч'ут' св'іт йі'димо ж во'зит' / шоб ма'т'ірка ни висипал'ас'а / то то ж у сад о'цей ска'кайімо ч'ири'з р'ів / і о'це все був сад / а то'д'і со в'ре'м'ям / це вже ж ми п'і'зно це / це викор'ч'овувал'и / шо той т'рактор викор'ч'овував / а нас то'д'і л'анку бул'о ж укл'уч'а / по дв'і ду'ш'і стано'вил'ос'а на рад / і ото то'д'і ж ото розпил'уємо / л'уди то'д'і його це ж г'іл':а ж йа ни з'найу ч'и во'но пл'атил'ос'а / ч'и йак бул'о / ну вобш'ім / шо л'уди його заб'ірал'и / так шо о'це / о'це все був сад / ото аж до т'і'єйі до'роги / о'це п'ра'вда ж в'ін трошки викусом був / бо о'це отут бул'о т'і'ки оту'то / од того ж / од кол'госпу / то т'і'ки на'єрно до осоко'р'ів / а там жи був з'робл'иний ов'шан:'ік / а там бул'о ж б'джол'и / ов'шан:'ік його називал'и / то йа ни з'найу ч'и во'но з'ара'з то'жи / ни розкидане мо вже ж во'но й розкидане //

- це там ц'а тери'тор'і'я / де вулики о'ц'і були?

- да да / так во'но ж ов'шан:'ік був / а то'д'і ше ж так жи трошки тери'тор'і'ї / шо в'идно ж мо ц'і б'джол'и виставл'ал'и або щ'о / ото так во'но са'ду ни бул'о / а с'пери'ду во'но на'ч'є був ов'шан:'ік / а тут у'же був сад / і то'жи ж в'ін цей р'ів був ниви'л'икий / і о'це од кол'госпу / а то'д'і ото там про'ритий / то'д'і поп'ід ц'ім ов'шан:'іком / шо трохи та'ки то'же та'кий ниви'л'икий р'ів / а

тод'ї вже ч'исто на буґор / там вже ни бул'о / а бул'а т'іки в тому саду
 гл'ибоч'езна / х'тойзна тожи к'ім воґна зробл'ина / дужи дужи гл'ібока йама /
 і вобш'ім воґна / ну можи так йак оґце й з моґйу хату вс'у / і оґто у т'ій йам'і там
 бул'о / воґни й зараз йе / так л'иґсиц' / нори поґробл'ин'і / а наґвисн'і бул'о / йак
 той / йак сад жи / ну / де т'реба розтой / розшухруйут' / оґто туди бул'о з'воз'ат'
 / там ґарно пириґвир'тат' / а л'уди бул'о там тод'ї заб'іґрайут' на топл'иво / оґто
 таке / так шо той сад в'ін довґен'ко сушч'истув'ав / бул'о л'ітом йак л'ивн'і
 йак'і / а сад жи ж доґрога така ж бул'а / одр'із'н'ал'а оґцей стар'іший / с'уди ж
 моґл'одший / а так жи ж то таке прост'ранство / шо ниґма ж цих йабл'ун / та
 купи понасиґпайут' жи ж / а тод'ї ж виґвоз'ат' кудис' / та воґда оґце йак
 пидх'ватит' ц'і йабл'ука / ниґсе ос'уди доґрогойу / а тут л'уди / тод'ї ґран'ши
 зґнайіш воґно все в йаку жаґдобу бул'о / тиґпер воґно н'ікому н'іч'ого ни ґнужне
 / а тод'ї ж йоґо сушил'и все / а л'уди тут л'овл'ат' / воґда ниґсе / а воґни
 л'овл'ат' бул'о ж / тоґже ув оґзиро с'уди воґно ґран'ши / і це оґзиро бул'о
 гл'ібоке / оґце ж зґнайу / царство душ'і д'ід Сирґґ'ій / бул'о росказуйи / шо
 воґно бул'о гл'ібоке оґзиро / шо ґкон'і купал'и / а тод'ї со вґремйам / уґже ж
 воґно зґнайіш / усе заґмул'уйіц': а / с'ак'ім так'ім с'ак'ім т'ак'ім / тай той так //

- йак сад жи ж оґцей був / то воґно ж можи ни пл'анувал'ос'а / шо
 воґно шос' буди там / ше бул'и пробиґвал'и й коґл'од'аз' / оґце оґтутич'ки над
 ц'іґйейу йаґмойу / там йе таке і ґвикл'адине / х'тойзна ч'и воґно / зґнайіш / ч'и
 воґно можи йа ж то ни ґпомну / вже коґл'и воґно і йак воґно / ну йе шо ґнач'и
 воґно / ну цеминтом зацимин'товано / то ч'и воґно проґбите / а ни доґведине до
 л'аду / ч'и х'тойзна / ну пл'анувал'ос'а / шоб оґто ґнач'и роґбит' жи цей
 коґл'од'аз' / шоб тод'ї ч'и сад зґрошуват' / а тод'ї оґто со вґремйам / кае йак
 пот'іґрал'ос' воґно / все поґвикорч'овувал'и / зараз це ж ґвикорч'увал'и де
 стар'іший / ну / де стар'іший / йа й ни ґпомн'у / коґл'и в'ін ґвикорч'овувс'а / а
 той зґнайу розробл'ат' / уґже ж хоґдил'и / а тутич'ки ни ґпомну / коґл'и / ну воґно
 оґце ж у с'імдиґс'ат с'омому гоґду тут / оґце вже ж воґни бул'и типл'иц'і / ч'и
 кау типл'иц'і / ой диґви / хот'іл'а так с'коро сказат' / секц'ійі / вобш'ім / оґце
 де / де наґверно поґстроїний дґругий т'ік / ну к'рит'іґе дґруге / воґно ж тод'ї / йак
 йоґо сказат' / роґбил'ис'а ц'і / ше гик'тарнойі ни бул'о а / бул'а скл'ан'а / оґце

оту|то і йі|їі ж / х|тойзна / вже мо бур|їа|ном во|но зарос|тайи / а |думайу / шо
його розиб|рал|и / йе угл|їбина ч|и ни|ма?

- ни|ма / ну там |видно / шо там ко|лис' во|но шос' бу|ло / по|декуди
ше |можна |нишч'е шос' на|шч' упат' / а так то во|но вже все зр'ів|нало' //

- о|то ж бул|а скл'ан:'а типл|їц'а / у скл'ан:'їй типл|їц'ї / о|це ж
та|ке шо |ран:'е ви|рошч'увал|и / ч|и |ран:'у ка|пусту / а тод'ї дві бул|о |сами
|ран'ше зробл|ино / це оту|ди до го|ри / п|роти ц'їйейі скл'ан:ойі / ту|ди бул|о /
пидрос|те ка|пуста / ту|ди п'ік'іруєм / а тут тод'ї шос' са|дове / са|дове
г'і|роч'ки / або |таке щч'о / а |секц'їйі сто|їал|и / ска|зат' би / од кол'госпу / і
с'у|ди / до |памн'атника / о|то ел'ектрикойу гр'іл'ос'а / о|так про|ритий р'ів /
прол'ожина ал'ектрика уни|зу / з то|го |боку сто|їат' та|к'ї дві шках|ви / це ж шо
во|но там одкл'у|ч'ал'ос'а / а на ц'у с|торону і на ту с|торону / о|це по|робл'їні
о|ц'ї коро|би / йа ни зна|їу ч|и його п'ів|тора |метра / та дес' ота|ко / дес' о|так
(по|казує) б'іл'ш |метра |видно т|рохи |короба / і скл'ан:'їми ми |рамами
накри|вал|и йїх / і о|то там йак |пирид вис|нойу о|то бул|о ж у т'ї коро|ба |с'їїмо
/ накри|вайімо |рамами / і йак з'їма пл'ити|мо ж мат|ки / о|це цей са|рай / шо о|то
там од го|ри / й йе в'ін о|так п|роти о|ц'їх двох то|к'ів / о|то ж там бул|о
пл'ити|мо ц'ї |мати з'їмойу / і тод'ї й |матами ше накри|вайімо / а дорож|ки /
при|возе кост|риц'у / зани|сем кост|рицейу о|ц'ї дорож|ки / од |короба ж до
|короба / ота|к'ї дорож|ки дес' о|це ж кост|рицейу / на|носимо |тожи ж / шоб во|но
утипл'ал'ос'а / а ти|пер же ж во|но о|це ж так во|но пост|ройіно / то во|но ж
розруйну|вал'ос'а все //

**Інформант: Сергієнко Поліна Гнатівна, 1928 р.н., освіта – 7 кл.,
працювала ланковою, дояркою. Записано в селі Підставки Золотоніського р-
ну, 2014 р.**

- о|це йа ни зна|їу / ч|и це п|равда / ч|и брих|н'а / ну о|це там кри|ниц'а
|вийшл'а / о|то зна|їте кри|нич'ка / о|то |вийшл'а во|на спид го|ри / о|там
родни|ч'ок був спид го|ри / а тут бул|а в нас / хо|дил'а / ну ка|зал|и во|но
йасно|видниц'а во|на / х|тойзна / о|тут жи бул|а |церква в нас / мо ти й за|м'їтиш /
о|тут / у |нас'т'ї / і с'у|ди хо|дил'а ми|л'ан'їя / во|на бул|а |нач'и н'їма / а
бал'акал'а / то ка|зал'а шо там / на го|р'ї ви|л'їкий манас|тир був / а це ж ка|ут' /

шо у нас тут море бул'о / а це де с'тінка / ото бачиш йари / ото так і зал'иви
бул'и / і ото хрест / ото кам'інний на гор'і / ото кажут' там прич'ал'увал'ис'а
ч'овни до того христа / оце ж і на гору / то наше ж сил'о дуже в долин'і / в
во'д'і / ран'ши ж ка'зал'и / ну ран'ши до войни / експид'іц'ія прий'ж:ал'а /
там кол'о кос'іковшч'ини дес' пото'нув корабел' / то прий'ж:ал'и шука'ли
того корабл'а / ну кажут' оце на тому корабл'і був царицин син / і ото
пото'нув / оце таке ка'зал'и / це кол'о кос'іковшч'ини / знайш де
кос'іковшч'ина //

- а де це воно та кос'іковшч'ина?

- ото де оце острів / острів / а там дал'і кос'іковшч'ина / оце
пайовий л'іс / а за пайовим л'ісом там кос'іковшч'ина / там до богдан'ів /
богдани ж тоже на гор'і / а це ми вни'зу т'іки / і кал'еники на гор'і ж / це
кал'еники бул'и на гор'і / а це бул'о / йа знайу до войни в нас був директор
школ'и / стиховс'кий / з кал'еник'ів / старен'кий у'же / то ка'зав / шо йа ше кае
був хл'опцем / ше п'ідл'ітком / то на гору ото вс'ак'і кам'іншч'ики зб'ірал'и /
там город був на гор'і / а це тут все море бул'о / а то'д'і йак нап'адал'и та'тари /
на с'уди ж / то вони л'уди то'д'і т'ікал'и / та ото оце вгор'і ви'копувал'и со'б'і
зимл'анки / і ото в тих зимл'анках хо'вал'ис' / а то'д'і / йакийс' ба'гатий був
кал'еник / шо ото на там / та ото вже кал'еники наз'вал'и те сил'о / кал'еники /
то оце в нас ото таке / ну йа ни йари / гори це х'тойзна / це таке / то йари ото у
с'тінц'і йари / а так ни'ма ж йар'ів у нас / ну ото ше в тому / у ви'л'икому
л'іс'і / і там жи йе го'ра і низ //

- а отут / де су'п'ій в нас зара'з / йур'ій ле'онт'ійович ка'зав / шо
ран'ше ж в'ін не так т'ік?

- н'і //

- йак во'но ра'н'іше бу'ло?

- ра'н'іше там ни бул'о р'іч'ки / ра'н'іши оце о'с'о / де оце
сими'ненко жи'ве / оце стара р'іч'ка / оце / а туди ни бул'о там р'іч'ки / оце
шо су'п'ій / це вже ви'копал'и л'опат'ками в риво'л'уц'ійу ото / і сойі'д'інил'и із
т'ім / куди в'ін впа'да / куди оце на'ша р'іч'ка впа'да //

- в дн'і'про //

- це з дн'іпра йде / а туди кудис' упаде / шо пускайут' воду в'іт':іл'а //

- водосховищ'е?

- та н'і / ой ну ни знайу / так л'опатками оце / оце ос' стара р'ічка бул'а / і оце при н'імц'ах прийіж:ал'и з дн'іпра по оц'ій р'іц':і / по оц'ій бул'о ч'ов'нами прийіж:айут' / ото так'і бал'абушки мазат' привозил'и / там гліна така біл'а / то привозил'и / то оце бул'а р'ічка / отам ни бул'о р'ічки //

- а ч'ого ж зм'інили нашо зм'інили русло?

- а тоді ж викопал'и ото тамич'ка та сойд'інил'и з дн'іпром / ото ту оце шо в нас р'ічка суп'ій / ото та ж у дн'іпро цей / копал'и л'опатками / тоді ж ни бул'о н'і аскаватор'ів н'іч'ого //

- а до того шо там було?

- просто зимл'а тай усе / і там жи в нас ран'ши сил'о бул'о / то ж у нас туди то за р'ічкою / тут м'іст був / йа ше запомн'у той м'іст / мосту ни бул'о / а оц'і шпал'и / шо оце м'іст диржавс'а / то йа ше / і горб такий / здоров'і горби бул'и / то воно ж спростувал'ос'а / а то / а так сил'о ото бул'о / а тут сил'о / туди сил'а ж ни бул'о / оце сил'о бул'о / це церква в нас бул'а / це тутич'ки / то це вибірал'и саме вшч'е м'істо / оце церква в центр'і сил'а стоїал'а / ото туди сил'о бул'о до р'ічки / і ос'уди / а туди / оце де / оце там живут' / оце / де оце ви живе'те / то там ни бул'о сил'а / це вже насил'ил'ис'а туди / а там зимл'а скр'із' бул'а //

- і н'іч'ого там ни було?

- н'іч'ого там / хат ни бул'о / зимл'а й усе / л'уди пахал'и земл'у / а тоді стал'и оце на ставок отуди'во / там ни бул'о / оце де стиц'укова вал'ка живе / оце посл'ед'н'і / оце туди / а то все зимл'а бул'а / це ж л'уди ран'ше пахал'и земл'і своїй / а тоді йак стал'и / стал'а ривол'уц'ійа / то стал'и ж дават' земл'і / та ото стал'и л'уди стройіц':а //

- а там ото тоді / дорога / йака зараз веде на безбород'ки / це мли'ни там були / а йак дорога та називалас'а?

- дорога на бизбород'ки та й усе //

- ни бу^ло там //
- ни бу^ло
- млино^лва до^лрога //
- то^д'і д'ітки / ни бу^ло назв н'і^лйак'іх //
- ба^лба ка^лзала / шо ч'єрез те / шо там о^лто ж млин був / той сто^лйав / то ка^лзали шо то млино^лвий шл'ах був / млино^лва до^лрога //
- ну мо^лжи й так / ну ка^лзал'и / шо та бу^ло ж ка^лут' / поз мл'ин / поз мл'ин / це поз кл'адовишч'є / то поз мл'ин / о^лце ж так називал'и //
- а де ху^лдобу на^лсли?
- по пол'ах скр'із' / скр'із' по пол'ах / о^лце поуб'ірайут' жни^лва / то^д'і о^лто жи^лнут' туди / на бол'от'і ни пасл'и ско^лтину / по пол'ах //
- а за кар'йєри о^лц'і / шо по^лрили вже / шо в них ро^лбили?
- торх р'ізал'и та л'уди то^лпил'и / ти ни з^лнайіш шо та^лке торх //
- з^лнайу //
- л'єжит' / п'іди по^лдивис'а / ни су^лшил'а торху ше //
- н'і не су^лшила / ба^лч'ила ко^ллис' / у ба^лби с'ірич'ки був //
- і у ме^лне то^лжи ше у торшни^лку йє / і р'ізак / той шо торх р'ізат' / р'ізал'и / о^лце й прот'ів ме^лне торх р'ізал'и / о^лтам прот'ів ко^лма^лра / страш'н'і ша^лхти бу^лли / о^лце прот'ів горо^лдин'ц'а о^лтам / о^лтам то^лжи ж страш'не бу^ло //
- а йако'с визна^лч'али зем^лу / шо са^лме о^лтут т^лреба р'ізат'?
- да / виб'ірал'и / де торх йє / ни скр'із' жи в'ін був //
- а йак виби^лрали?
- а о^лце ж о^лс'о прот'ів ме^лне / о^лце по^лки йа жи^лву / о^лце с'у^лди торх йє / а оту^лди не^лма торху / гл'єй / пон'імайіш гл'єйака й у^лсе / а торху ни^лма / нач'нут' ко^лпат' / ни^лма торху / а то^д'і ж о^лто о^лто там прот'ів ко^лма^лра / там до^лвго ко^лпал'и / ти з^лнайіш / де ко^лмар жив / де о^лце ти^лпер руд'с'к'і жи^лвут' / там жив ко^лмар / там страш'не бу^лли так'і йа^лми по^лко^лпал'и / шо страх о^лдин / бу^ло з ч'ол'ов'іка вики^лдал'и / ск'іки ни ко^лпай / ск'іки торх і торх і торх і торх / торхо^лве бол'ото / а то гл'ийо^лве бол'ото / ни^лма //
- а йак то^лд'і йа^лми т'і?

- а то д'ї йами й бул'и там д'їтки / а то д'ї йак став ел'меєс / та позагор'тал'и то д'ї ж / де ж т'ї тракто'ра / ни бул'о н'їч'ого //

- а б'їл'а с'т'їнки / там о'то о'ц'ї кар'їєри //

- а то торх р'їзал'и / а то д'ї там копан'ки рил'и / це ж йак ел'меєс у'же став / та тракто'р'ї о'то так'ї бул'и / шо копан'ки рил'и / та ко'нопл'ї там мо'ч'ил'и //

- то там во'да й була?

- да / рил'и та'ке / шо ко'нопл'ї мо'ч'ил'и / та'рно о'то там копан'ки / о'це по'пид с'т'їнко'ю / о'то ту'ди до с'т'їнки / о'то там ко'нопл'ї мо'ч'ил'и / а ос'уди / ос'уди'во до ш'кол'и / тут це торх р'їзал'и / а там о'то ко'нопл'ї мо'ч'ил'и / кол'госп жи ко'нопл'ї па'хав //

- а о'тут у с'т'їнц'ї / це тут г'лину пос'т'їйно б'рали / ч'и р'ан'їше там н'їч'ого не було / це вже г'лину роздов'бали / ч'и п'їсок / то там пос'т'їйно було?

- там н'їх'то ни зна'л'о / шо той і п'їсок йе / це вже ти'пер роздов'бал'и той п'їсок / у нас о'тамич'ка привал'ил'о ма'зишину д'ївч'ину //

- та й ч'оло'в'їка моло'дого //

- це в'їдк'їл'а ч'и з бизбо'род'ок ч'и з д'рабова //

- да / дес' з'туда //

- да / так то о'там / а то о'тут в нас бул'а ци'гел'на / о'це де ти'пер до'рога на кл'адовишч'є / то о'це / де т'ї / по'сажен'ї / о'кац'її / о'це о'тут в нас бул'а ци'гел'на п'їд гору / пон'їмай'ш / тут г'л'ину ро'бил'и / і о'це цегл'у ро'бил'и / ви'пал'увал'и цегл'у / л'уди ж / ну / кол'госп поси'л'ав йак ро'боч'їх / і о'то там ци'гел'на бул'а / то д'ї ж о'то тут розгор'нул'и / йак ел'меєс став / розгор'нул'и тракто'рами все / та гору зро'бил'и / та поса'дил'и о'кац'її / с'тал'и поса'дки са'дит' / о'то п'їсл'а вой'ни / по пол'ах жи ни бул'о ц'їх поса'док / скр'їз' пол'є бул'о / скр'їз' л'у'дина за та'кий кл'ап'тик доро'жил'а зимл'ейу //

- то'д'ї ж і в поса'дках ба'ба шу'ра ка'зала да'вали ку'соч'ки земл'ї //

- да / о'це ж йак поса'дку поса'дил'и / то то'д'ї ж о'то да'вал'и / шоб пол'ол'и / шоб об'пол'увал'и о'ц'ї ди'рив'ц'а / то да'вал'и / да'вал'и земл'у //

- а са^м і по^л'а / мо^{же} йа^к іс' бу^{ли} на^{зви} / ну от в нас же ж ^{йе} р'івн'і по^л'а / ^{йе} по^л'а т^{ро}хи із до^{ли}нами йа^кимис' / розр'із^н'алос'а це?

- та в нас р'івне / в нас ни^{ма} до^л'ин // о^{та}мич'ки / за ш^л'ахом бу^л'а ко^ровникова до^л'ина / там ко^ровникове по^л'е бу^л'о / і о^{то} нази^{вай}ут' ко^ровникова до^л'ина / о^{це} / а то р'івн'і по^л'а бу^л'и / то на бизбо^род'ки / то там ш^л'ах був з бизбо^род'ок на риц'у^к'івшч'ину / шипи^л'івс'кий ш^л'ах / о^{то} йо^{го} нази^{вал}'и шипи^л'івс'кий / це од:'і л'ал'ос'а на^{ше} по^л'е од бизбо^род'ок / од рац'у^к'івшч'ини / шипи^л'івс'кий ш^л'ах / до^{ро}га бу^л'а об^{са}жина / там гай був / то^{жи} л'іс туди до бизбо^род'ок / там ду^бина / а с'уди до рац'у^к'івшч'ини гай / то^{жи} ди^{ре}ва //

- а ду^бина ч'о^{го}?

- а ду^бина нази^{вал}'ас'а / о^{це} в бизбо^род'ках / йак в бизбо^род'ки йі^хат' / і о^{це} л'іс о^{цей} / ду^бина нази^{вал}'ас' / а шо во^{но} / ч'о^{го} во^{но} нази^{вал}'ос' / то х^{то}йзна / ни на^{ше} во^{но} / бизбо^род'к'івс'ке //

- а на по^л'ах у нас ^{йе} на^ч'е на^{сипи} та^к'і //

- мо^гил'и //

- а ч'о^{го} мо^гили?

- а мо^гил'и / х^{то}йзна о^{це} ж ка^{ут}' / шо бу^л'и ч'и в^ойни / ч'и о^{та}к по^хован'і л'уди / о^{це} ж ба^ч'иш йа^{ка} на к^л'адовишч'і мо^гил'а стра^ш'на / і по по^л'ах / то ка^{ут}' ро^бл'е^нниц'а / мо^гил'а та / то мо^гил'и / а шо за мо^гил'и / то х^{то}йзна / спо^кон'в'іку т'і мо^гил'и бу^л'и / бо тут жи ка^{ут}' ни бу^л'о / тут бу^л'о мо^{ре} //

- а за сад / сад же ра^н'іше був наба^{га}то б'і^л'иий?

- так ви^{ко}рч'увал'и / са^{ду} ни бу^л'о / то по^л'а бу^л'и скр'із' л'уд'с'к'і / а то^д'і при кол'госпу вже / сад са^{ди}л'и а / то^д'і сад здо^ровий був / так йо^{го} ж ви^{ко}рч'увал'и / та л'уди на то^пливо позаб'і^рал'и / а сад був здо^ровий / аж с'уди до андр'і^я до бузу^нового / скр'із' сад був / і до па^м'н'атника / це сад був скр'із' / ти^пер ни^{ма} н'іде н'іч'о^г'іс'ін'ко / то та^к'і / бу^л'о м'ій ба^т'ко сторожу^{ва}в у са^{ду} / с^торожом був / а кате^н'рина б'і^{ди}на / це де і^ван о^{це}йо / хо^менко / тут кате^н'рина б'і^{ди}на жи^л'а / а йа бу^л'а уч'оч'и^{ком} на х^верм'і / а во^{на} та^бак па^хал'а / та й ка^{же} / по^л'у / при^ход' / да^{вай} пі^{ди}мо в сад по

йабл'ука / бат'ко сторож / кажу приїду / прийшли ми по т'ї йабл'ука / і ан'тоновку / йак'би на'квасит' ц'ї ж йабл'ука / ну кате'рина ж у'ден' розди'вил'ас'а / де ан'тоновка / кол'о кур'ін'а йак'раз ан'тоновка / йак жи ту йабл'ун'у / йак ту йабл'ун'у об'їр'ват' ту ан'тоновку / зай'шов і'ван хвидо'р'ака / сторожу'вав бат'ко / в кур'ін'ї бал'акайт' / а ми з кате'ринойу ц'у йабл'ун'у об'їр'вал'и / по м'їш'ку / ту'ди в р'ів / і в кате'рини в го'род'ї / прий'шов бат'ко / з'рану в'ранц'ї / та'кий жи за'журений / а ма'ти каут' / а шо це та'ке / шо це та'ке / ка'же / ти з'найіш / хтос' йабл'ун'у об'їр'вал'о п'їд ку'ренем / а ма'ти / ж то хто ж йі'ї п'їд кур'їнем ту йабл'ун'у об'їр'вал'о / ну х'тойзна / ну вс'тал'и ми з і'ваном / то йабл'ук ни'ма на йабл'ун'ї / ма'ти ж мов'ч'ит' / шо пал'ажка хо'дил'а ту'ди по йабл'ука / бат'ко наш дужи бо'йавс'а / бул'о в ши'нел'ї / там у кар'ман у'кинут' йабл'уч'ка / та й при'не'сут' / а йа / ма'н'ка шквари'на / та йа / о'то в сад вно'ч'ї п'їдемо / нар'вем з ма'н'койу / а то'д'ї до ма'н'ки пи'рини'сем / до ме'не с'у'ди / ма'н'ку шквари'ну з'найіш де жи'л'а / це ж де / о'це кол'о вас / це на пр'їс'ки / де д'ругий го'род / с'уда / і в сад / так тут са'ду ни бул'о / це сад уже кол'госп наса'див / це бул'о низи'на / йак же во'но нази'вал'ос' / ни ка'зал'а шу'ра / йак во'на // по'дол' / на по'дол'ї бул'о каут' / на по'дол'ї / о'це де / о'це де / о'це жи'ве са'н'ка / о'це по'дол' був / на по'дол'ї / це вже ха'ти на'ст'ройі'л'ис'а / а там ни бул'о хат / це все л'удс'ка зим'л'а бул'а //

- а тут о'зеро / о'це шо б'їл'а нас / то во'но там не було дже'рела / да? це нали'валас'а ту'ди во'да дош'ч'ами //

- там ни бул'о / там пол'ове о'зиро / о'це о'с'о / кол'о нас / це бул'о с'їл'с'ке о'зиро / а то бул'о каут' пол'ове о'зиро / там ни бул'о о'зиро / там р'івни'на / там скот пасл'и / о'то по о'зирах / о'так пасл'и скот пон'їмайіш / бул'о ци'гани наї'дуть / табо'ра / шатра напи'найут' / ста'новл'ат' на то'му о'зир'ї / а то'д'ї о'то це йак ел'ме'с о'то став / то ви'рил'и о'то о'зиро / там ри'би ж бул'о с'к'їл'ки / там ри'ба бул'а / запус'тил'и ж шо ри'би ниви'но'с'їмо бул'о / бул'о о'це з'їмойу хл'опц'ї та д'ївч'ата кру'т'їл'ку робл'а'т / ти ни з'найіш //

- була ж тут кру'т'їлка / йа по'мн'у //

- по'мниш / кру'т'їл'ку бул'о робл'ат' / там во'да стра'шна / ти'пер там бур'їан та оч'и'рет / та стра'шне //

- *верби поросли //*
- *верби те / йа там хтойзна кол'и й бул'а / то там бул'а р'івни'на / а вода із г'ір жи 'б'ігл'а / і наб'ігал'а / то о'це бул'о / де о'це ва'сил' живе / то бул'о аж до 'хати вода //*
- *йа помн'у //*
- *і вода страш'не / о'це с'уди бул'о / о'це то'д'і рови / поробил'и / о'це поз 'бабу шуру р'ів //*
- *це коли до'рогу наси'пали?*
- *да да да да да / а с'уди / с'уди до'рога й бул'а / 'т'іл'ки ни та'ка / шо / а то вже поробил'и / а с'уди бул'о вода / йак вис'на то п'рец'а з г'ір нивино'с'імо вода / і о'це ж у на'ше 'озиро наб'іга / і в нас бул'о о'так (показує) б'родиш ув 'озир'і / а ти'пер жи ни'ма н'і води / н'іч'от'іс'ін'ко //*
- *а до'рога о'це / йа'ка з села ве'де / вона то'д'і була п'росто грунто'ва?*
- *да / та ни бул'о ж / ка'м'ін:ойі ни бул'о / н'іде / граз' граз' 'д'ітки / а це вже йак с'тал'и о'це тут //*
- *а 'поп'ід с'т'інкойу на плешка'н'і була до'рога?*
- *ни бул'о й ни'ма / до'рога бул'а 'попид с'т'інкойу / 'попид с'т'інкойу во'зами 'йіздил'и / і ма'шини 'йіздил'и / ну та'койі ж ни бул'о / і о'с'о 'ч'ириз бол'ото до'рога бул'а / о'це / де п'ідс'танц'ійа с'тойіт' / де йур'кова 'ол'га жи'ве / о'це од'на до'рога бул'а / а о'це / де ми жи'вем / о'це на наш го'род і п'р'амо на пайо'вий л'іс / це на пл'ишка'н'і / на гл'им'йазов / то'д'і ж п'ішки хо'дил'и / о'це у ко'то п'ід'вода / то 'попид с'т'інкойу 'йіди / а то'д'і ж о'це й тут / канав'ки поко'пал'и / а то бул'о с'уда шма'найут' / ни'д'іл'а / то с'к'іл'ки 'ч'ириз наш го'род пи'рейди на ба'зар / а там о'то на митрох'ван'ів / де там // ой то'д'і 'д'ітки / в гр'аз'і ку'пал'ис'а //*
- *а канав'ки це вже копа'лис'а //*
- *а канав'ки це вже поробил'и канав'ки / це ж у нас був ел'ме'ес / 'йакос' о'сушувал'и бол'ота / і о'це во'ни 'порил'и ц'і канав'ки скр'із' / і о'це ж пл'ишка'н'і од п'ідставок ка'навку 'вирил'и / і о'це канав'ки по'рил'и / щоб бол'ота о'сушуват' / пон'імайіш / це ка'навок ни бул'о / о'то 'т'іки бул'а од'на*

ка|навка / од:ї |л'ал'ос'а пл'ишка|н'івс'ке бол'ото і |наше / од|на ка|навка / а у нас ни бу|л'о ка|навок / |р'івне бол'ото і все / і оч'є"ре"та рос|л'и / ро|г'із / ро|г'із / та|ке бу|л'о страхов'іт:'а //

- а |йак от навес|н'і розли|валас'а вод|а / су|п'ій по с'во|йому се|бе в'ів / а зго|ри с'у|ди во|да теж же ж до|ходила?

- у су|п'ій во|да ни дохо|дил'а із |того / н'і|куди / то |тамич'ка //

- ну а в'ін на|весн'і |н'і|йак і не вили|вавс'а?

- н'і н'і н'і / ни ви|ходив із бири|т'ів /// |ран'ши |д'ітки |л'уди з|нал'и / шо |таке / це м'ій д'ід / ше д'ід м'ій / о|це де сл'а|в'ін'с'ка жи|ве / там м'ій д'ід жив / а |ч'ириз до|рогу жив д'ід / |дужи ста|рий / |дужи ста|рий / в ме|не ше д'ід був ни ста|рий / |мати мо|йа ше мол'ода бу|л'а / та бу|л'о цей д'ід |п'ри|йде до мо|го д'іда / та |каже це / дми|тро о|то жи|ве / |йа вже ни дожи|ву / а ти мо |й дожи|веш / к'і|л'ог|рамами хл'іб |будут' пол'у|ч'ат' / св'іт |про|вол'о|ко|йу ос|нований |буде / ог'нен:'і п'ти|ц'і л'і|татимут' / кол'іс|ниц'і ог'нен:'і |йі|здитимут' / та |мати бу|л'о |каут' / от у|же дур|ний с|тарий / |йак це так хл'іб на к'і|л'ог|рами пол'у|ч'атимут' / де це та|ке |йе / шо |йа к'і|л'ог|рамами хл'іб пол'у|ч'атиму / а цей же д'ід дес' |ч'ита|в і зна|в / а до|жив д'ід дми|тро / шо кол'і|госп став / і пол'у|ч'ал'и к'і|л'ог|рамами хл'іб / а та|ки ж св'іт ни об|с|нований був / а вже |й св'іт об|с|нований / |бач'иш / а тут о|с'о жив у нас / |баба о|с'о|с'о / |мати зна / |федор пи|т'рови|ч' / та в|ч'ивс'а в пири|йасл'ов'і на тра|кто|р'іста / в|ч'ив'са в'ін на в|ч'ите|л'і / а там ше |й тра|кто|р'і / і |при|йіхав о|т'ім ун'і|вер|сал'ч'и|ком / шо о|то / так у|се си|л'о |йшл'о ди|ви|ц'а |йа|кий т|ра|ктор |при|йіхав у си|л'о / во|л'и та |кон'і бу|л'и / у|се си|л'о / о|це в нас тут |ву|ліч'ка за|бита |л'уд'ми бу|л'а / |ч'ім в'ін |при|йіхав / о|то та|ке бу|л'о / о|то так / о|це ог'нен:'і п'ти|ц'і л'і|тайут' / в|бива|йут' / а |л'уди ж з|нал'и |ран'ше ///

Інформант: Гуліч Марія Кирилівна, 1925 р.н., освіта – вища, працювала вчителем російської мови. Записано в селі Коврай-1 Золотоніського р-ну, 2016 р.

- Як кажете на межу між городами?

- Об'н'іжок

- А гр'ан' не кажете?

- Хто каже гр'ан' да / **гр'ан' одбита** так / а хто каже / йес'т' бугорок то то **обн'іжок**

- *А йе в каврайах чи може були колис' пол'а на м'ісц'і викорчуваного л'ісу або саду?*

- Уже п'ізн'іши / то кажут' шо там був сад а це вже ти|пер / або йар або дол'ина така шо 'ста йец':а / бо йа знайу там був садок / ди|рева бул'и а то|д'і знишч'ил'и йіх / то так **йар** той **загул'ав** / трава росл'а та пасл'и скот там

- *А левада кажуть на шось?*

- Йес'т' ли|вада да / це дес' за си|лом / йа|кийс' п'рост'ір пустий от / а там вже п'ізн'іши / по|явл'алис'а ди|рева і там по|явл'алис'а хат|ки і там жи|ли / каут' л'уди жи|вут' на **ли|вад'і**

- *А як кажуть на поклади глини?*

- Це в нас у пи^еч'ер'і / гл'иншч'е йе / у пи^еч'ер'і / о|с'о на гор'і пи^еч'ер'а / там каут' гл'ина

- *А воно там стіною і ви довбаєте там собі печерку?*

- Да да да да / воно ж бугор ви|сокий а обвал |робиц':а

- *А як оце обвал цей називається?*

- Пи^еч'ер'а а там гл'ина / ото і вс'о

- *Ну, а отут, де обвалюється, ви кажете як, провалля чи як?*

- Йакшо йе таке ну / так п'росто каут' пе|ч'ер'і велик'і / а провал'а то / провал'а це йак го|ра / бул'о то там / бул'о й провал':а / там го|ра обвал'увал'ас'а то це називал'ос'а провал'а / а йак |вирито / така у|же т'рохи л'у|динойу д'ірка то це називал'ос'а пе|ч'ер'а

- *А дуже густий такий ліс, який не можна пройти?*

- |хашч'і

- *Чагарники не кажуть?*

- **Ч'агарни|ки** йак ниви|л'ике |дериво / а йак ви|л'ике і ви|соке то це вже |ц'іл'і |хашч'і

- *А вигони були?*

- Бу|л'и / **вигон** / бу|л'и о|це / о|це ж де кон|ч'айиц':а |наша |вул'ичка /
це буго|рок / о|це вже |вигон був / та|ка про|гал'ина м'іж |хатами / то ви|гонил'и
ту|ди ско|тину то той нази|вал'ос'а |вигон / а то|д'і позаст|ройувал'ис'а поо|рал'и
/ ни|ма н'і |вигон'ів н'і|де н'і|ч'ого

- *А криниця і колодязь, яка різниця між словами?*

- Ну / **ко|л'од'аз'** обич'но бу|вайи^є гл'и|бокий / а **кри|ниц'а** то це //

- *Поверхнєве джерело*

- Да да да / м'іл'ка / так о|то |каут' / у кри|ниц'і |воду би|рем а|бо /
кри|ниц'і ко|пал'ис'а |кол'о во|ди бл'из'ко / там |р'іч'ка і тут |вико|пал'и
кри|нич'ку і вже во|да ч'ис|тен'ка то ту б|рал'и / а ко|л'од'аз' біл'ш ко|пал'и на
буг|рах де / шоб во|да бу|л'а ч'ис|т'іша

- *горб і бугор – це велика різниця? Чи ви не кажете ні на що горб?*

- Ну / |р'ізниц'і йа |можи і не ска|жу / ну йак **бу|гор** то це
ниви|л'ич'кий а йак **гор|би** / о там вже гор|би та|к'і ви|сок'і / ни|мов |вишч'і / а
|мин'і ка|жиц':а шо горб шо бу|гор

- *Ну ви більше кажете бугри да?*

- Да

- *Є різниця між рів і канава? Чи це однакове*

- По |мойіму це од|накове / шо **ка|нава** шо р'ів / |т'іки р'ів / ми|н'і
|кажиц':а / **р'ів** це про|ритий / |таке / |вобшим /

- *Вузьке мабуть, да? Вужче?*

- Ву|зен'ке да / і та|ке / ч'ос' / заок|ругл'ине / а ка|нава |р'івн'і с|т'іни /
р'ів |можи бут' / полук|ругл'ий а ка|нава / то вже хв'і|гуриста та|ка

- *А стінки у вас нема? Оце тут, де глину беруть. Не кажуть стінка
на оце? Чи це печєря?*

- Н'є / у нас о|це ка|зал'и **с|ц'інки** / а |ч'ого т'і нази|вал'и / п'і|шов у
с|т'інки а |ч'ого в с|т'інки ни з|найу

- *А що це воно таке? Воно десь під бугром лісочок якийсь?*

- Да / л'і|сок був / |вобшим / йар / а на верх йа|ра бу|гор бу|гор бу|гор і
тут був л'і|сок / і о|це йак п'і|шов / ди|єривц'а там бу|л'и / |л'ипи / бере^н|з|ки / о / і

о|це |каут' п'і|шов у с|т'інки / а |ч'ого нази|вал'и с|т'інки ч'и мо' |дериво |густо там рос|л'о / ч'и / |я ни з|найу |ч'ого / ч'и |можи шо на верх |йару / шо |воно |вобшим / і |ц'ого цей л'і|сок та|ке не|вел'ич|ка пл'о' та|ка |можи |йак о|це в нас |хата о / а о|то с|т'інки нази|вал'ос'

Інформант: Кирдода Віктор Петрович, 1936 р.н., освіта – вища, працював агрономом. Записано в селі Каленики Золотоніського р-ну, 2016 р.

- *На що кажуть гони?*
- О|це |г'інка |йак по|чав о|рат' / о|це |що|до|уж |г'р'адок / то це раз |йак про|їхав то це |гони / д|ругий раз / д|ругі |гони
- *Точок не казали у вас так?*
- У нас / той / |поле" те шо остав|л'али то на пар / |йак во|но / за|бувс' |йак / шос' та|ке по|хоже // **толо|ка** / на |толоку остав|л'айут'
- *Да да да це коли збивають корови там пасуться воно відпочиває рік*
- Да / толо|ка
- *Як кажуть на ділянку, відкриту всім вітрам? Белебнів у вас нема?*
- **|беле"бин'** / на |беле"бині ми жи|вем / о|тут у нас |все в|ре|м'я |в'ітер дме |й усе / а о|та|мо поз ст|рукова де ви |їхали п'ід го|ройу / ви ж се"лом |їхали?
- *Нє я з богданів*
- Ти ж спус|тилас' / так там з'і|мойу |тепло бо во|но п'ід го|ройу / і |сонце |затишок / так |л'уди |ран'ши |й ст|ройілис'а у та|к'іх |йар|ках щоб / у|же у |п'ідставках |плишка|н'ах |беле"бн'і там |дужч'е / а ми за го|ройу бо|гда|ни за го|ройу ми за го|ройу то то / і по|приту|л'алис'а о|це в нас / а |хутор вже де та|ван|ц'і жи|вут' так |їх / во|ни на вс'іх в'іт|рах
- *А трясовини були?*
- Бу|ли / і тр'асови|на бу|ла / так же |каже / **|бабине |ч'ери"во** ка|зали / |г'нец':а |йак б'і|жиш
- В нас о|стров|ки ка|зали / во|но та|ке п'іш|чане і там |кушч'ики дере|в|ц'а рос|ли / і тут о|це рос|ли де|и|рева / о|то л'іс у|же / а то па|сто|вен' / тут

ду|би рос|ли все / то п'і|сочок та|кий / і о|це во|но / а ти|пер ос|талос' **сте|пок**
та|кий

- *А гатка на болоті? Робили гатки?*

- Те / де пе|ре|й|ти там т|реба / о|то ж тр'асови|на то з г'і|л'ок йак
ла|мали |гатки / **гат'** / с|тежка та|ка шоб ни за|грузнут' / с|лали о|то / г'і|л':а
би|резове / там |кушч'и ки ло|за все / о|то |гатка / і о|це боб|ри |гатки ст|ройат' /
нат'агуйут' / і той о|це в ка|навах / т|реба йім во|да у|ходит / во|ни нат'а|гали
г'і|л'ок з|верху наод|кушували так / а то|д'і за|л'іпл'ат' к|лейом все / і та|ка
|дамба шо й во|да не про|ходить' / і со|б'і жи|вут'

- *А молоді пагони від пенька як називаються? Одростки?*

- **|в'ідростки** / а то оно **жирович'ки** ото / на |йаблун'і / о|то ма|лен'ке
поп|йа|лос'а

- *це тільки на яблуні так?*

- на вс'іх ди|ревах так

- *на плодових*

- да / і на с|ливах і на |вишн'ах жирович'ки / йа йіх обр'і|зайу ну а ц'а
|йаблун'ка пропа|да / йа |його ос|тавив / хай |можи т'і су|х'і пови|пил'уйу а це
ос|таниц':а

- *а такі кущики трави, які дід мені казав мішали мені косить ото
постоянно мені косу збивають. Як називались ті кущики?*

- да / за|бувс'а йа й знав / і сам жи ж / та|ка кушч'а|ста тра|вич'ка
|т'іки бах / косо|йу д|в'ічи мах|нув і т|реба ман|тач'ит' / за|бив |косу

- *то як казали? хтозна*

- **ку|пинки**

- *купинки тоже?*

- то ж **купи|на** / здо|рова / о|сика а то / ку|пинки

- *а латаття росло?*

- рос|ло

- *а розрізняли? жовте, то латаття, а білі, то лілії?*

- ни з|найу / **|жовте ла|тат':а** йа з|найу / шо |жовте / о|то йак
|сойашники

- *лілій не було?*
- *л'іл'іа і зараз у вод'і йєст' / к'в'ітки так'і / то той / так'і ши|рок'і лист|ки / йак у копитн'ака т'іки ши|рок'і / і л'іл'ійі к'в'ітки*
- *а лепеха росла?*
- *ле"пе"ха / росла то воно йак / то йак осока / а т'іки із кач'алоч'ками*
- *а в нас же там під підставками є старе русло річки? да?*
- *де воно ў вас уз'алос'а*
- *отам де кажуть в нас широка канавка, то кажуть шо там раніше супой тік, а тоді сюди його переправили*
- *його вир'івн'али у див'яц:от йакомус' / у див'яц:от п'йатому чи йакому*
- *да? то тоді у нас і є там староріччє?*
- *вобшим ни знайу / о'дин був такий то'вариш / шо в'ін //*
- *розумний дуже да?*
- *да / в'ін орган'ізу'вав усе / і госу'дарство / ше царс'ке госу'дарство / і о'це його зробили р'івн'ім / воно ж було кри'вен'ке таке / а то ло'патами ко'пали й ви'кидали на ту с'торону й на ту с'торону / і в'ін хо'див / по при'борах на'в'єрно / шо о'це ж од п'і'дставок р'івно аж оту'ди'о пошти до торху / а там то'жи скри'вилос' / а то'д'і о'то м'іст плишка'н'івс'кий ше р'івно / а то'д'і на п'іш'чану і нима вже пок'ривле"ного / так це і наз'вали й'ійі **струга** бо стру'тали*
- *а я ж то думаю о'це богдани кажуть струга жорнокльови, нехайки всі кажуть струга, бо поструганє русло*
- *струтали / т'ім / ло'патами / чириз те стру'га*
- *так воно значить і в них уже вирівняне то'же*
- *да / у вс'іх о'це / по вс'ому **р'ічишч'у** / ни т'іки в нас*
- *а як кажуть от горб і бугор є різниця*
- *пошти ни'ма н'і'йак*
- *а шо як розрізнить*
- ***горб** то'жи / і **бугор** / п'ід'вишчен':а та'ке*
- *а шо більше шо менше може*

- горб |менший а бу|гор |б'іл'ший
- а пагорб шо таке
- і |пагорб
- заплутала сама себе окончатільно. а як кажуть на найвищу точку на підвищенні? оце цей пік підвищення
- в нас / де шама|тул'с'кий роз|бивс'а / то |сама |вишч'а |точ'ка / шо по|пав
- то йакось кажуть на нього
- п'ід|вишч'ен':а
- висота може не?
- висо|та
- а яри? які є яри
- йес'т' / оце ж **йар** нази|вайиц':а те |м'ісце / де |вода за|глибл'ує й за|глибл'ує / а де вже не |рушиц':а дно |йару / то |**балка** / о|то |балка / в нас гли|бока |балка / пани|чева семе|ненкова кома|рова / в нас |чотири |балки
- канава і рів це одне й те саме? а що це
- **р'ів** це |викопаний / о|таке / оце тран|шейа йак була / р'ів
- довгенький
- а|га / а **ка|нава** / ка|навка / той / та|ке шо й во|дичка |можи тик|ти / ка|навка

Інформант: (1) Василенко Галина Миколаївна, 1941 р.н., освіта – 8 кл., працювала на будівництві, фермі, в дитячому садку; (2) Третьак Олена Василівна, 1946 р.н., освіта – 7 кл., працювала на фермі. Записано в селі Гельмязів Золотоніського р-ну, 2016 р.

- як буде називатись рілля, на якій після оранки лежать товсті скиби? коли погано виоре і груддя такі лежать
- (2) п'литами
- (1) |л'ена |л'ена / ну / ска|жи
- (2) ну нао|рав |кажут' / п'литами на|кидав / го|р'іхи / го|р'іхами |каут' |виорав
- (1) о|р'іхами |виорав і / п'ідож|ди / |л'ена / дай бог |пам'ят'і

- (2) а йак жи шч'е нази|ват'
- (1) |таке йак / йак то|б'і ска|зат' |л'ена
- (2) а йак ше ми там на |пол'і мог|ли б ка|зат'
- (1) |л'ена / а|ну скажи / пидка|жи йак напр'і|м'ер о|це / |виориш си|ру
|земл'у і / во|но ж о|той пл'уг зро|би
- (2) ну п|лити| кажут' / ни розби|вайуц':а груд|ки
- *всклад може*
- (1) **вскл'ад**
- (2) а поло|жив уск|лад
- (1) уск|л'ад / да ота|ке ж во|но йак //
- (2) ни в |толок по|ложино
- (1) да / йак ми о|це напр'і|м'ер о|рат' нам / так / то о|це ж горб да /
у|же |можна о|рат' / а дол'ина н'і / ва|сил' |каже шо в'ін йо|го скл'аде / йо|го
з|м'ісит' скл'аде / у цей уск|л'ад о|це / то во|но то|д'і |буде йак те / ну
- (2) |довго си|ре і груд|ками
- (1) да / йак з|бите во|но о|то / так йак йо|го ска|зат' / вже забу|вайус' і
сл'о|ва |л'ена
- (2) во|но |буде з|бите груд|ками / і т|реба |буде то|д'і груд|ки т'і бит' /
са|пойу хо|дит' бо во|но ж зли|пайе"ц':а зим|л'а / ни су|ха во|на
- (1) во|но йак / та|ке / йак |л'емиц'а о|то |робиц':а пон'і|майиш / йо|го
т'іки й |того шо пири|верне і вс'о / во|но й гру|док ни |буде / во|но пири|верне
- *а як ви кажете лемиця?*
- (1) ну о|це ж та|ке во|но
- (2) зим|л'а так |начи к|л'ейом |робиц':а
- (1) да йак о|то ж
- (2) |левиц'а / во|на ж йак ота|ко зоб'їец':а
- (1) йак |л'емиц'а о|то / йак л'е"мїш о|то з|найіш / та|ке о|то
- (2) скот / ко|рови |пасли ж ту|ди го|нили |чириз м'іс|ток
- (1) во|ни |пасл'ис'а о|це / оц'і|во / ко|рови по цей б'ік |р'ічки ос'у|ди
|м'іжду ду|бовойу |шийе"йу і о|цим / о|кац'і|йовим |л'ісом і оту|ди аж у **шта|ни**
во|но там нази|вал'ос'а так |м'істо шта|ни / аж ту|ди о|то / ту|ди ота|ко ўсе /

м'іжду л'ісами оту|ди от'іво т'і / то о|то пасл'и / а / |чириз стр'ел'ку / бу|ло
бол'ото / на йа|кому ко|сил'и |с'іно

- (2) ну о|це ж йа ни з|найу / о|це ж де о|це |чириз стр'елку і ту|ди / там
де очі|рет ти|пер по|р'іс / а там бу|ло ж |с'іно / бо кос' по|коїний ос'
олик|сандрович то в'ін ко|сив там

- (1) о|так де кон|чайуц':а окац'і|й|ки / там та|кий ну / нази|вайут' його
шта|ни

- (2) той пири|вод

- (1) да той оте|во / нази|вайиц':а во|но / од стр'ел'ки до л'ісу / це
попи|д л'ісом пасл'и скот а і|де / о|так стр'ел'ка / отако|во од р'ічки і оту|ди аж
до //

- (2) поп'ід т|рет'ойу бри|гадойу чи ку|ди то |вона йде

- (1) н'е н'е н'е л'ена / |зовс'ім ни ту|ди ти |думаиш / о|с'уди л'ена /
кон|чайиц':а л'іс

- (2) це ж во|на йде о|чим шо |коло нас / ота|ко проз |перший |лагир / да

- (1) да |поза |лагир |попи|д р'іч'койу л'ена / о|це йде во|но ўсе |попи|д
р'іч'койу |попи|д р'іч'койу дойшл'о до кон|ц'а л'ісу окац'і|йок / повир|тайе
нап|раво / нап|раво й оту|ди //

- (2) аж оту|ди до п'іш|чаної

- (1) а то|д'і там о|то стр'ел'ка / |чириз стр'ел'ку м'іст м'іс|ток ота|кий
з|робл'иний / пири|ходить' во|но о|це тут |пол'и з|разу / те шо |с'іно ко|сил'и / а
оту|ди ота|ко аж |поза тим уп'йат' / па|сут'

- (2) це во|на йде аж у п'іш|чанс'ку р'іч'еч'ку впа|да

- (1) да / і во|но отако|во пол'у|чайиц':а / із од|ного / ну оце'о с'іно|к'іс
/ ота|ко ми|нає і ота|ка пол'о|са з од|ного |боку йде с'іно|косу й з д|ругого / і о|то
во|но |чириз те нази|вайиц':а шта|ни йак дв'і кал'оши

- а яка різниця між колодязем і криницею?

- (1) ну ко|л'од'аз' о|це ж / ко|л'од'аз'

- (2) к|руглий він цимен|товий

- (1) він / і |ц'абрина бу|л'а

- (2) о|це ж кри|ниц'а нази|вайиц':а |ц'абрина о|ц'а

- (1) о|це да / ц'абрина а о|ц'і кру|ги цимин|тов'і це вже кол'од'аз'і /
це називал'ис'а йак / корба / кол'од'аз' з корбойу / а це вже пробойний
кол'од'аз' у|же

- а глей є десь?

- (1) гл'ей / це де р'ічка / та о|то йест' гл'ей такий о|то

- в'язкий такий, да?

- (1) у|гу / та|ке / і на |його називал'и ше **собач'е |мил'о**

- (2) оту|ди ми го|нили |пасти ко|рови о|ц'і до|машн'і вже йак в ме|не
вже була ко|рова / там о|це шо ви |кажете йак зал'ізи^е ко|рова пит' |воду так
во|на до н'іг ч'іпл'айиц':а / глейістий грунт називайиц':а

- (1) да да о|то во|но / а|бо собач'е |мил'о називал'и / |його о|то брал'и
/ і |ран'ши |мил'и |ноги / п'йати

- (2) і ним |дол'і |мазали / о|то глейістий г|линаний / ота|кого вал'ка
зл'іпиш

- (1) а ти с|м'ійеса ди|тино

- (2) вал'ка з|робиш та|кого / до|дому п|рийдеш роз'іб'йеш / дол'івки ж
ма|зали

- (1) і дол'івки ж |мазал'и / і |я ж ка|жу п'йати о|то / по|репайиц':а та
о|то п'ідиш оту|ди / на р'ічку

- а за ліси мені розкажіть. У Гельмязові які ліси?

- (1) окац'і|йовий л'іс ду|бова |шийа

- (2) |сосни о|це |коло нас

- (1) |сосонки і аж о|той

- (2) бурзу|ковий там |м'ішаний

- (1) **бурза|ковий л'іс**

- а чого він так називаєиц':а?

- (1) а то|го шо там бурза|ки ба|гато бурсу|к'ів о|т'іх//